

**Kungl. Vetenskapsakademiens
Bibliotek**
STOCKHOLM

**A. L.
Tidskr.
Sv.**

S W E A.

TIDSKRIFT

FÖR

VETENSKAP OCH KONST.

NIONDE HÅFTET.

U P S A L A

Palmblad & C.

1 8 2 6.

HERAKLES' APOTHEOS.

Jordens starkaste man Herakles, ledsn vid jorden,
Spände vingar af eld å aldrig svigtande axlar;
Molnen klöf, och ilade opp till Gudarnes boning.
Dödlige trodde Heroen död, och offrade tårar;
Men de Odödlige fröjdade sig: han delade fröjden.

Fader Kronion slumrade just vid ambrosia-bordet;
I hans lockiga hufvud, sänkt mot väldiga skullran,
Klädde eviga tankar sig om till lekande drömmar.
Blixtarne hvilade nu, otaliga tindrande stjernor
Kring Allherrskares thron; och Gudarne åto vid skenet.
Skämt och sång omvexlade ljuft: den rodnande Hebe
Bar, oträffad ännu af Eroternes glödande pilar,
Bräddade bägrar bordet omkring, och beställsamt fördelte.
Hör! då brusar fjerran en storm: omätliga rymden
Darrar af okänt våld; likt åskan, rysliga dånet
Hvälfver sig närmre häran, och väckt ur ljufliga hvilat
Fattar Kronion en hväsande blyxt: Uraniderna tystna.
Häpnade blickar mötas i hast och frågande anlet:
"Månne Titanerne sprängt Tenarens bojor och bommar?"
Leende ter för Gudarne sig Zeus' heliga allmakt,
Och från sin thron, orubblig som Han, till deras församling
Talar mäktiga ord med välklang evige Herrskarn:
"Eder fördoldt var mitt råd, J Gudar och alla Gudinnor!"

När på jorden Heraklés, förföljd af den trotsiga Häres
 Afund, segrande dock bestod otaliga mödor,
 Lofvade jag min älskade son, att sedan ej jorden
 Mäktade mera rymma hans kraft, få dela min boning;
 Lefva Gudarnes lif och njuta föryngrande nektarn.
 Stormen hans ankomst nu förkunnar, och Sången hans ära.
 Vänliga Hebe, fyll min pokal och räck åt min älskling,
 Att han förnimme, hur roligt det är att vara hos Gudar!'

Sagdt: på ett ilande moln, af azur bebrämadt och purpur,
 Lände Heroen an, välkomnad och helsad af alla.
 Första steget han tog på Olympos' yppiga branter,
 Smärtans flor från ögonen föll, han andades frihet:
 Himmelens luft, som salighet här af de dödlige kallas.
 Häre qväfde sitt blossande hat och räckte sin stufson
 Handen, len som silke och hvit som mjellaste liljan.
 Värre stod ut för sitt hjerta ändå den rodnande Hebe.
 Skön och förlägen som Eos var, när hon jägarn Tithon
 Mötte den första gång och förbländad tömmarna släppte,
 Nalkas gudomliga jungfrun nu till den herrlige hjelten,
 Darrar, och fäller sin nektarskål, och märker det icke.
 Hennes blick upplågar i hans: det gladda Alciden;
 Smidiga midjan fattar han om, den rosiga munnen
 Flammar af längtan att snart åt honom få offra sin förstling.
 Offret tändes och brann: en kyss på gudomliga läppar.
 Ioles bild förgicks deruti och Deianeiras,
 Liksom dimma och natt förgås i Helios' lågor.
 Kärleken är på Olympos en lek; oförgängliga andar

Leka med eld, som till aska förtär det förgängliga sinnet.
Derför, i rullande sekler, sin lek Herakles och Hebe
Hållit — och hålla ännu, till de dödliges glada förundran.

Gudarne gingo så sakta ifrån de lyckliga tvenne,
Satte sig ner vid bordet igen och skämtade; villigt
Törstande hellre, än störande grymt den förtjusande leken.

ZEPPEL.

NATT OCH DAG.

Opp ur hafvet, ur det dunkla vatten
 Vandrar Natten,
 Daggen dryper ur dess lösta hår;
 I dess spår
 Friden nu till jorden ilar;
 Endast då han trifs hos dig, Natur,
 När i sömnen menskans hjerta hvilar,
 Verksamt blott likt oron i ett ur!

Skynda, Offersång, till Herrans gårdar!
 Friden värdar
 Dina flammor här med invigd hand.
 Ack, i brand
 Lik ett altar står hvar stjerna,
 Jorden är den mörka tempelgrund;
 Flyg till Ljuset, dit du vill så gerna:
 Nu är bönen, nu är sångens stund!

Herre! Nu jag mina händer höjer,
 Och Du böjer
 Dig och lyfter mig ur djupet opp;
 Som sin knopp
 Rosen ut för solen breder,

Så mitt hjertas blomma öppnar sig;
 Allt till stoft der inom brinner neder-,
 Doftet, Anden vågar nalkas Dig.

Att han icke för Din skönhet bäfvar,
 Se! Han sväfvar
 Kringom Dig, han är Din andedrägt;
 Lik en fläkt,
 Genomträngs han af de strålar
 Som gå ut ifrån Din herrlighet,
 Dricker ur Din vishets fulla skålar
 Evighetens nektar: Salighet.

Ack, ett dufvospann, med rosentömmar
 Styrdt af Drömmar,
 Strör kring jorden hvilans vallmoskatt!
 Svala natt,
 Gjut ur dina mörka vågor
 Balsam än i mensklighetens sår! —
 Hvarför flyr du? — Rymden sprängs af lågor,
 Och en nyfödd dag ur himlen går.

Jordens sof går opp! En blix, till jorden
 Slungad vorden,
 Anden vaknar åter i sitt band;
 Österns rand
 Mer och mer sin purpur spänner,

Ljuset slår kring verlden opp sitt tält;
 Visar mig hvad, ack! så väl jag känner:
 Dig, Natur, och dina blomsterfält! —

Herre! Tusen stenglar ser jag bära
 Till Din ära
 Hvar sin offerskål med rökverk full;
 Klädd i gull
 Morgonrodnan, Din prestinna,
 Går att offra nu vid psalmers ljud.
 Templet är af ljus; se, hvalfven brinna!
 Helig, helig, helig, Herren Gud! —

Hvilket hvimmel? — Det är menskotankar,
 Utan ankar
 Jullar, hvilande på drömmens grund:
 Hvar secund
 Lossna de, kring rymden, hafven
 Ila ut till när och fjerran ort;
 Frid för dem har icke sjelfva grafven, —
 Men med klippor stängd är himlens port.

Fliten vaknar: se, hur folket löper,
 Säljer, köper,
 Sjelf naturen röner dess besvär;
 Hvart begär
 Liknar fålen, svär att styra,

Springande igenom lund och park,
 Och förvandlande, i hungrig yra,
 Blomstergården till en betesmark.

Menskovärdet vaknar: Stora Makter
 Ställa vakter . . .

Men på större makt är Frihet rik;
 Strålen lik
 Ned hon ljungar från det Höga;
 Gifver åskans dån åt skaldens röst,
 Tänder flamman i hvart modigt öga,
 Hjeltevreden i hvart ädelt bröst.

Vaknen J ej ock, J stoftets trälar?
 Torra själar,
 Hvilka jorden mer och mer förtär!
 Gud är när!
 Vaknen opp! — I daggens droppar
 Diamanten blixtrar, purpurn ler;
 Sé, det växer gull i skogens toppar!
 Det är himmelskt! — Det är ej för Er.

Gull, som ej med händerna man plockar,
 Föga lockar
 Er, ty det är utan tal och vigt, —
 Är en dikt
 Af den vänliga Aurora;

Heter ock på jorden "barnslig fröjd!" . . .
 Gud! låt mig ej detta gull förlora!
 Har jag det, så är jag rikligt nöjd.

Lärkan äger det, Ur tusen brunnar
 Solen unnar
 Henne dricka af sitt ursprungs ljus;
 Vindens sus
 Är musik i hennes öra,
 Sjungande hon lyfter sig åt skyn,
 Får vid fällen af Guds mantel röra;
 Herrans klarhet fröjdar hennes syn.

Klinga ut, som hon, din lust och smärta:
 Varma hjerta,
 Svalka dig, som hon, i ljus och sång!
 Hvarje gång
 Skapelsen sin prakt förnyar,
 Vakna opp, som lärkan glad och fri;
 Sänd med henne, öfver himlens skyar,
 Ock din del i bönen harmoni!

ZEPPEL.

T I L L

P E D E R H J O R T

Den 19 Juli 1825 *).

Bland glasen, som Din skål gemensamt klinga,
 Dig helsar ett med fordna dagars gärd;
 En gammal vän har kommit, att dig bringa
 Ännu en klang ifrån vår Romarfärd.
 Än våra hjertan klappa lika unga,
 Som när vi skildes vid Casertas slott;
 Än helgas, liksom då, ditt bröst, din tunga
 Åt Sauningen och åt Olivija blott!

Och kring din trefna boning, hvilket under
 Har mött din svenske gäst med drömlig syn?
 Italiens dagrar och Italiens lunder,
 Liksom vid trollslag sunkna ned från skyn!
 På höga, sammetsgröna pelarsängar
 En molnfri himmel bäddar sig, likt der, —
 Och mörkblå sjöar le, bland rosenängar,
 I ljus, som fullare än Nordens är!

Ja, denna borg, hvares ensligt sköna salar
 Af jättepoplars vakter öppnas oss,
 Och detta vattsprång der, hvares källa talar

*) Denna dags afton, och större delen af den följande natten, tillbragtes i och vid det gamla slottet Näsbyholm, beläget i Sorös idyllsköna nejder. Lector Hjorts maka hade dit församlat ett sällskap af hans närmaste vänner och väninnor, för att med henne gemensamt fira hans trettiondeförsta födelsedag.

Om romar-syskons lek vid månans bloss,
 Och denna ljumma natt, hvars skymning ömmar
 För näktergalars hulda qval och lust,
 Och detta vin, som ur kristaller strömmar
 Med diktens anda och med glädjens must;

Och dessa smekande romansers sånger,
 Dem nyss vi här från väna läppar hört,
 Och dessa slag, som tusen, tusen gånger
 Mitt hjertas strängar, likt gitarrens, rört:
 O broder! Huru allt i minnet tänder
 En stjernrik afton från den flydda dag,
 Då äfven jag var Solens barn, i länder
 Der hon allena skipar lifvets lag!

Dock — dessa stolta bokar, dessa lindar
 Så herrligt växa blott i Dana s park:
 Från henne andas dessa blomstervindar,
 Af hennes skördar höljes denna mark.
 Du lycklige! Den milda sköldmön sluter
 Dig nu, en trofast son, i modersfamn;
 Och allt hvad här din blick, ditt sinne njuter,
 Det ordar öfverallt om hennes namn!

Ack! alltid Nordens söner, återkomna
 Från Vallands myrten och från Vallands flärd,
 Helst sågo dagen vakna upp och somna
 Inom sin barndoms oförgätta värld,

Hvad är den dal; der Arnos bölja rullar;
 Den höjd, der vandrarn Rom och hafvet ser,
 Emot det egna hemmets fromma kullar,
 Der Makan kysser och der Barnet ler?

Så länge ädla sagors ljud dig tjusa,
 Som sutte du vid Waldemarers bord;
 Så länge örnlikt deras skuggor susa
 Kring Saxos och kring Oehlenschlägers jord;
 Så länge Freyas altareld ej nekar
 Att gifmildt lysa dina timmars lopp:
 Står ej ditt tjäll mer skönt bland Herthas ekar;
 Än om det flyttades till Capris topp?

Jag ock mig vill en vänlig hydda bygga,
 Bland hemmets furor, högt i Nordanskog.
 Der skola englavingar öfverskygga
 Den längtan, som mig förr åt fjerran drog.
 Der vill jag lyssna till Naturens stämma,
 Som der, så djup, i ren metallklang hörs;
 Och känna varmt den fröjd mig öfversvämma;
 Hvars ljusflod ej af vintermörkren störs.

Derför ej blott till helsning handen räckes,
 Den hand, som Du i Din så ofta lagt;
 Till afsked ock, — ja, till farväl den sträckes . . .
 Det bittraste af alla ord är sagdt! —
 Men — äro tid och rum, för oss, ej speglar
 Der själ för själ sig utan slöja te?

De bref, som Minnets dufva bär, förseglar
En evig Tro med sin välsignelse.

Till mig skall hviska, med hvar vind från söder,
Din trädgårds-lind om forskarns arbetsro;
Ja, hvarje gång för Samnt' och Rätt jag glöder,
Din ande träder sjeif inom mitt bo.

Hur ljuft, att skåda friheten och lifvet,
I allt, som skenbart blott är tvång och grus!
Hur sällt, att vidga sig för ljuset, gifvet
Af Den, hvars nåd är alla himlars Ijus!

När våra Mödrars skaldesöner sjunga,
På hvar sin strand, om Kärlek, Ära, Dygd, —
Skall fram och åter Diktens luftsképp gunga
På gyllne moln, i evig samsjas skygd.
Den danska sängarlundens blida toner
Lätt hitta vägen upp' till Fyrisvall,
Och glad hör Svea, på granitens throner,
Från Leires blomsterslätt hvar harposkall.

Nu väl! Vid alla glasens klang, vi svärje
På nytt vårt gamla, heliga förbund:
Frid mellan våra mödrar, Danmark, Sverige!
På själens landkort finns ej Öresund.
Af trogen syster-vänskap hämté stödet
De tvenne Hälfter, slutna till ett Helt:
Och göre Snillet, starkare än Ödet,
Till ett i Gud, hvad Menniskor fördelt!

MED ETT HÅLS BÅND.

Det blå, som bäddadt här i hvitt sig visar,
 Likt en förgät-mig-*ej* i julens snö, —
 Det ville gerna smälta Nordens isär
 Med vårluft från Lycksalighetens ö.

Men blott ett ringa band, af svag förmåga,
 Med blygsam bön till Dig det hviskar så:
 ”Jag tolkar matt eri oförgänglig låga;
 Men linda mig omkring Din hals ändå!

När af en själ, som vill till din stig närma,
 Jag så till minnets trogna boja smids,
 Jag njuter då, hvarvt ögonblick, den värma
 Som från ditt englarena hjertblod sprids;

Och lyssnar tyst, med känslor, enkla, höga,
 På jungfrubarmens fromma andedrag,
 Och räknar, huru tätt från bröst till öga
 Dess tankar stråla upp i ljusblå dag.

Ack! bär mig genast, bär otaligt ofta
 Det stumma sändebud ifrån din vän, —
 Och dröm, att åter edra lundar dofta,
 Att lärkan qvitrar vid er å igen!

Hur ifrigt ville han med mig få följa!
 Hur bly-trögt sagnans månader förgå!
 De tunga moln, som jordens himmel dölja,
 Mot hjertats himmel väpna sig också.

Dock, när Naturen ur sin dunkla gömma
 Drar gröna slöjan fram till vänsäll vår,
 Och, tröttnad sjelf att längta blott och drömma;
 Sin rosenkrona sätter på sitt hår:

Då kommer han, som skickat mig, tillbaka
 Med blomstrens glädje och med sångens röst,
 Att helsa själen af sin själ, som maka,
 Och jaga bort hvar bild af köld och höst.

O, låt mig då ännu få blygt mig värma
 Invid ditt hjertas eld, så mild som klar;
 Och med den blåa trohetsfärgen härma,
 Så godt jag kan, ditt vackra ögonpar!"

Å T T E R B O M .

OM SVENSK OCH ENGELSK JERNBEREDNING.

"Låtom oss icke skryta med det som lyser en liten tid,
utan tankom på det, som kan göra Riket rikt och landa
landet till fökofring i längden."

POLHEM.

Ger Stångjerns-smidet vinst, i och för sig sjelft, skildt från alla andra fördelar än vattufall, privilegier och byggnader?

Ganska få Bruksägare köpa hela deras behof af Säd, Kol, Tackjern och Byggnadsvirke. Ganska få äga det alldeles oköpande. Största delen äger några af dessa behof fyllde utan contanta utgifter. Olikheten häruti, äfvensom i Kol- och Tackjerns-priser samt tillverkningsbelopp, medför olika vinst nästan för hvarje Bruk. Men tänkom oss alla dessa fördelar å sido, endast Verkets anläggning gifven 1): lönar sig smidet i allmänhet? — Skulle ej denna fråga bejakas; så blir Svenska Stångjerns-smidet blott ett sätt att reali-

1) En Historia om deras öden, som anlagt våra Stångjerns-Verk, skulle icke vara utan intresse. Merendels ha de fallit i fattigdom, oaktadt betydnheten af de fördelar, hvarmed Kronan understödt dem.

sera vissa naturfördelar (Malun; Skog), utan att något eller högst ringa betalas för rå-ämnet. — Om vi befattade oss med det förflutna, kunde vi fråga: hafva de stora Bruks-Egendomarne bidragit betydligt till Rikets tilltagande styrka 2) under de sednaste 2:ne århundraden, eller är det Folk-Näringen 5) (Tackjernsblåsningen) tillsammans med Bergslags-orternas odling? — Efter nu gångbara priser gifvas sannolikt ganska få Bruk, som kunna leverera stångjernet på närmaste uppstadsväg till bättre pris än 17 à 18 Rdlr b:o per Skepp. B.V. 4), om rå-ämnena och dagsverknin-

- 2) Med ett rikets styrka mena vi antalet af de stridbara män, som i kriget verkligen upstallas och kunna underhållas; samt det varu-värde och den industri-vinst, som freden framlockar ur Nationen.
- 3) Med folknäring mena vi sådana varu-tillverkningar, hvaruti folket deltagar i hela landsorter, såsom Kolning, då Kolpriset lönar och befrämjar Skogshushållning, Tråddragning i Småland, Nubbsmide i Lerbäck, o. s. v.
- 4) För att icke alltför handlöst lemna den arithmetiska bestämningen härvid, anse vi oss böra anföra nedanstående Calcul, som BruksPatronen J. Strokirk benäget meddelat.

C a l c u l :

Till en KolningsMila, rest af 5 alnars lång ved om 14 kjäppers eller famnars vidd på midten taget, åtgår med kull och fyllning nogast räknadt 700 cubik-alnar ved, eller i lass af 5 quarters höjd och bredd, närmast Nittio.

ningen räknas till ortens fria pris. — Då nu utlän-
ningen betalar så mycket, att Bruksägaren får 17 å

Banco

Skogen, för Luftstreck och Bergslag så oom-
gängelig som ojämnt fallen samt ogrannat vårdad,
gäller olika; men blir alltid dyrbar och skattas
dock lågt — här blott såsom ett arbets-tillfälle
till 6 sk. lasset

11 12

Fällningen förrättas vartiden med 6
mansdagsverken, som efter ortens fria
pris till 16 sk. gör

2

Upphuggning, qvistning, bark-
ning, hopstapling och koje-bygg-
nad fordra 24 dagsverken

8

Botten-tillredning, mycket olika ef-
ter ställenas olika lägen, tages öfverhufvud
till 2 dagars arbete

3 1

Inkörning och resning tarfvar

4 par dragare med körare till

40 sk. 3 16

i lässare 16

3 karlar vid botten att inresa i

4 32

Ristagning, framkörning och på-
läggning samt stybbning fordra

5 mans- och 1 ök-dagsverke 1 44

Kolningstiden bör uppgå till minst
18 dygn, och kan besörjas af äldre och
mindre arbetsföre hjon, likväl, då det
dels vid tillvaktningen, dels ock för kol-
husbyggnad och dylikt fordras särskild hjälp,
hvilket dock en rask arbetare ensam för-
rättar, kan allt detta tjenligen sammanslås
under vanliga dagspanningen till 16 sk. 6

Öfverföres 23 12 11 12

18 Rdlr b:o på Uppstadsväg, så betalas rätt och jemt Dagsverken, Körslor, Malm och Kol; men ingen vinst

	Öfverfördt	23	12	11	12
<hr/>					
Utrifning och infatning	fordra				
8 fullgiltige hjon till	16 sk.	2	32		
4 sämre dito till	8 sk.		32		
			<hr/>	3	16
Redskaps-slitning				8	
				<hr/>	26 36
					<hr/>
					Rdlr 38

Och som en så beskaffad Mila, förståndigt tillställd och aktsamt skött, gifver i Kol 24 stigar å 24 Tunnor, så finnes, att hvarje Stig Kol vid Botten i hus infatad, kostar En Riksdaler Tjuguåtta Skillingar Banco.

Vidare: *För Tackjerns Tillverkning* fordras:

Kol, hvaraf utgången kan vara olika, emedan den beror af Kolens olika styrka, af Malmens olika halt, olika smältlighet, och flere omskifteliga händelser; och ehuru man för hvarje uppsättning blott räknar 12 tunnor renharkade Kol, som då Masugnen är i full gång, gifver till och med öfver 1 Skepp. Tackjern, tror jag dock, att — Malm och Kol till halt och godhet öfverhufvud tagne, — i en allmän beräkning, och med afseende på Värmnings- och Rostnings-behofven, samt på den tid både sättning och drifning måste återhållas, äfven som på öfverblifvande Stark- och Stybbehögar, Kol-åtgången för hvarje Skeppund Tackjerns Tillverkning ej kan räknas ringare än 21 tunnor, som å Rdlr 1 28

Stigen gör

Rdlr 1 18 6

Öfverföres 1 18 6

på förädlingen. Skulle England vara rikt och mäktigt, om detta förhållande tillhörde naturen af jerna-

Öfverfördt 1 18 6

Framkörrel ur skogen till hyttan efter medelafstånd räknadt till 2:ne hvarf om dagen då ottorna nyttjas, gör för 1 körare å 12 sk. och 1 dragare å 8 sk. vinterdagspris

17 6

1 56

Malm, en så tung som vådelig åtkomst äfven till medel-haltighet ansedd å 50 procent, räknas på hvarje Skepp. Tackjern En vigt efter gångbart pris

1

Förlön mellan Grufvan och Hyttan för medelafstånd 2 mil till 8 sk.

16

1 16

Rostning med ved, inläggning och uppkörrel beräknas på hvarje skeppund

5 4

Malmbokning, der den ej sker genom Mechanisk anstalt, hvilket är och förmodligen blir händelsen vid Bergsmanshyttor i allmänhet

2

Limsten med bränning och bokning inbegripet

2

Aflöning för Hyttefolket

8

Uppassning under Blåsningdyggen

2

Krono-Utskylder eller Tionde och Bevillning efter sednare årens förhållande

6 8

Byggnader och Redskaper att uppsätta och underhålla

6

Och kostar således hvarje Skeppund Tackjern, Olyckshändelser, omsorg, förlag och förvarspenning oberäknade,

RdR J 56

handteringen? Visst icke. Vi tro, att världshandeln skattar varors värden efter deras relativa användbar-

Ändteligen: *Till Stångjerns Förfärdigande* fordras, för hvarje skeppund beräknadt;

Bruks-Privilegier eller inköpt hammar-skatt, hvarå ränta å 6 procent, skeppundet till 1000 Rdlr taget 28 10

Förlag, hvaruppå 4 procentens ränta gör v.p. 16

Verkstäd, Magaziner och Redskåper, jemte Bostäder för arbetare och styresman, hvilkas byggnad och underhåll minst kosta 24

Kol 1 Stig efter förut beskrifne pris 1 28

Frankörsel till Bruket, efter medelafstånd ur skogen, räknad till Ett hvarf om dagen med häst och körare 40

Tackjern, Skeppundet efter tillverkningspriset utan någon Bergskarlen tillagd vinst 3 36

Forlön för 4 mils väg öfverhufvud taget emellan Hyttan och Hammaren 16

Arbetslön, ej efter hvad vår gamla Förordning stadgar, såsom oundvikligen medförande smedsskulder eller andre förluster, utan efter billighet och med afseende på bergning 24

Krono-Utskylder, eller Hammarskatt och Bevillningar (efter sednare årens stadgar) öfverhufvud 24

Öfverlöres 8 44 10

het; att Svenska jernet utskeppas i ett tillstånd, som egenteligen mera närmar sig till rå-ämne än använd-

Öfverfördt 8 44 10

Åtskillige kostnader, eller Prästrättigheter, Aldermans och KolmätareLöner, Kol-skätning och uppsamningar, samt nästan oberäkneliga umgälder året öfver 4

Arfvode för Bruks-Ägarens eget eller dess Förvaltares bestyr 16

Rdlr 9 16 10

Afgår hvad genom Öfverjern och Öfverkol vinnas kan, då af hela smidet beloppet tages i Öfverjern till 10, samt Öfverkol till 12½ procent, och för hvilket Smeden godtgöres det förra Nio gånger arbetslönen, och det sednare halfva dess rätta värde; blifvandes vinsten emot tillverkningspriserna, vid fördelning på öfrige smidet, för hvarje skepp:d 30 6

Således kostar hvarje Skeppund Stångjern, förluster, höfligheter, rättegångar, tid-skiften, sjukdoms- och gammeldagars-bergning samt olycks-händelser m.m. oberäknade, utan att Bruks-Ägaren blifvit tillagd någon vinst för sin kostsamma och äfventyrliga handtering Rdlr B:co 8 34 4

Att detta Öfverslag kan innefatta flera ofullständigheter eller misstag, medger jag gerna, men att de ej äro betydliga, vill jag hoppas. Dock uppenbart är det, att skillnad i belägenheter medföra mycken skillnad i de beräknade kostnaderna; att någre så lyckligt belägne verk gifvas, hvilkas ägare kunna fagna sig af en lindrigare tillräkningskostnad; men, att äfven de äro ganska många och kanske flere, som olyckligen måste

barhet *sådant det är*; att detta jerns grundämne ingalunda framställles i sådan godhet och form, som tiden kräfver och konsten medgifver. — Att göra redo för

räkna sina kostnader ännu högre. — I alla fall synes den obehagliga sanningen påtaglig, att, i det förhållande Svenska Jernhandeln hittills varit, Bergsmannen i allmänhet ej annorledes kan anses än som en usel daglönare, hvilken af sin handtering, i och för sig sjelf betraktad, måste åtnöjas med ett alltför otillräckligt bröd. — Och ännu mer, att sjelfva Bruksägaren, med sin omtanka, möda och kostnad, varit den utländska Köpmannens eller Fabricantens Factor; att, om han någon gång kunnat räkna vinst, den sällan torde omedelbart från sjelfva handteringen böra härledas, utan från sådana tillfälligheter, som öppnat bi-utvägar till en lindrigare kostnads-beräkning; att hans uppräthållande berott af främmande eller handteringen alldeles frånskiljde orsaker, förenade kanske oftast med äfventyr för hans egendoms framtida bestånd, törhända ock med förnärmande af arbetarens rätt.

Och den följd häraf synes fruktansvärd: att, ehuru af Skaparens stora verk i vår verld, människan visst är ett det största, och — frisk, färdig och nyttig, åtminstone fordrar naturens ovillkorliga kraf — bergning! Bergsmannen — brukande och i ständelig fara, för världens förste redbarhet — jernet — misshandlats och misshandlas.

En obetänksamhet, med handteringens förfall — förr eller sednare — på alla näringarne återfallande!

Så talade år 1808' en af Sveriges utmärktaste tänkare, Elias Strokirk. — Sedan denna tid ha betydliga förändringar förelupit. Tackjernet har uppstegrats från 3: 36 till 9 Rdlr B:co, eller nära 250 proc.; dagsverken och körslor likaledes; Kolen äfven, fast ej så mycket; allt bidragande att åtminstone höja tillverkningskostnaden från 8 3/4 till 17 à 18 Rdlr B:o, med fragt.

denna öfvertygelse, samt utsätta den för kännares pröfning, vilja vi afhandla: uti

§§ 1 — 6. Det Karakteriserande i Svenska Stångjerns-beredningen; jernets deraf härflytande egenskaper, samt användbarhet.

§§. 7 — 11. Det Karakteriserande i Engelska Stångjerns-beredningen; jernets deraf härflytande egenskaper, samt användbarhet.

§§. 12 — 16. Jernets valsning och användbarheten deraf på svenska Stångjerns-beredningen.

§§. 17 — 22. Möjligheten att frambringa ett jemnt Stång- och Ämnes-Jern af vissa bestämda egenskaper, samt dess värde vid förbrukningen.

Vi äro icke okunnige om de svårigheter, hvaruti vi ingå. Skulle ingen rotad fördom finnas, samt endast ett rent nit för sanning möta hvarje författare, så vore hans lott afundsvärd; ty sanningens majestät låter hvarje ärligt bemödande komma till sig. Vi förutse en gifven tanka: att Svenska Stångjernet är förträffeligt; att Svenska Bruksägarens styrka ligger i Hammaren; att Hammaren sqvallrar ut jernets inre felaktigheter; att Engelsmännen efterhärma våra stämplor och endast genom vårt jerns smidning förekommas uti att alldeles bedraga afnämaren på varans härkomst; att Engelskt jern icke kan omsmidas eller användas till angelägnare behof: att Engelsmännen sjelfve frångått sin method, så långt träkolstillgången med-

gifver; att jernets utvalsning döljer dess inre fel och icke utprässar orenligheter (slagg, sand) m. m. Vi förutse äfven de svårigheter, som åtfölja hvarje hufvudsakelig förändring uti Svenska jernberedningen 1), enär den rörer Arbetarens vana, bildningsgrad, arbetslust och uppfinning, samt handelns stadgade gång och Bruksägarens anspråk, vilja och förmåga.

Vid allt detta kunne vi icke annat än *först* visa, att vi ingalunda äro uppfinnare af *nya* tankar eller stå alldeles ensamme; och dernäst förklara, att vi, under all vördnad för granskning och bedömmande, likväl endast ansvare för ett välment uppsåt, att råda våra käre Landsmän till sin egen välfärd.

Polhem, hvares storhet man mera *omtalar* än *begagnar sig af*, sätter Svenska Stångjernet såsom blott råämne i bredd med Ullen, tilläggande: "Vi stå nu på visst sätt i lika öde; som England då (200 år före Polhems tid) var; ty, likasom de den tiden förde ut sin ull, oarbetad, så göra ock vi nu med vårt jern 2). Det är mycket klart, att ingen har större kunskap om jernets godhet, som nu för tiden smides, än Smeder

1) Här kunde man frukta att träda inom den krets, som dagens hjeltar förbehållit sig, nemligen Forfattnings-systemets; ty svårligen kan ett sådant tänkas oberoende vare sig af en Narings tekniska method, eller af dess grad af utveckling under gifven method.

2) Polhems patriotiska Testamente skulle förtjena läsas af *vår upplysta tids* kännare.

hvilka hafva sin dageliga förtjenst dervid; men ätt de så litet tala på *odugeligheten*, synes komma af den förtjenst de hafva derutaf, ätt all ting går snart sönder, således må ingen vänta bättre jern i vår tid.

Detta måste nu löpa så länge ingen talar derpå; ty der ingen åklagare är, der är ingen domare; men jag måste beklaga det så mycket mera, som jag allenast för min del vet, huru många hundrade tusende Daler Kronan lidit af elakt jern i min tid, o. s. v.?

Han anmärkte vid Stångjernssmidet, ätt Smedens aflöningsätt ger honom dubbel fördel af dåligt jerns tillverkning, ätt han liksom svurit på ätt aldrig gå från sin *älskeliga vana*, ätt utanstyckena i Smältan allmänast innehålla 5 sorter jern, nemligen *gråaktigt* (det segaste), *hvitt med gröna gnistor* (hårdt) och *hvitgrått med grofva gnistor* (till föga nyttigt); ätt mellanstyckena merendels gifva stänger, som i midten kunna vara sega, men till flera kvarter från båda ändar, hårda; ätt då jern räcket, Smeden icke förmår flytta jernet så jemt, ätt ej den ena flyttningen är längre än den andra, hvaraf uppkommer en knölighät, hvilken vid slätningen nästan ogörligen hjälpes med mindre, än ätt de tjockare ställen taga lönlige sprickor uti sig, hvilket när det sker för groft, kallas ätt spränga jernet o. s. v. *Polhem* beklagade sig deröfver, ätt ehuru det var allmänt bekant, ätt både jern och stål vinner seghet genom garfning, man likväl heldre utsatte sig för jernets osäkerhet (t. ex. i vagnsaxlar, svanhalsar)

än påkostade garfning. Han föreslår hopgarfning af kallbräckt och segt jern, af jern och stål, af enbart jern till vissa angelägna behof, och tillägger: På detta sätt smidas ock Skeppsankare utrikes med många jernstänger i en bundt, som utantill vällas tätt tillhopa och göres sedan slätt; men inuti, töra många stänger vara likafullt skillda från hvarannan och lösa; icke destomindre äro sådane ankare långt starkare, än de som göras af hela smältstycken, hvilket äfven lærer vara orsaken, att de Svenska ankarne icke äro så begärliga utomlands, som de der göras af stångjern, fastän de samma kosta mera. Han beskriver äfven nyttan af Valsverk för det grofvaste Stångjern, samt fyrkantiga, runda eller halfrunda stänger, äfvensom knifämnen (af hopgarfvadt stål och jern); det mästa på nycklar och lås m. m. — Man förledes att fråga: *hafva Engelsmännen icke själfs påfunnit de medel (garfning, valsning), som hjälpt upp deras jernhandtering?* eller: hvarföre uppträda Polhem's tankar i främmande länder, under det att de i moderlandet endast finnas i boksamlingarne.

Måhända igenfinnes orsaken härtill deruti, att frihet i jernhandteringen ej fått gälla och verka industri, hvilken ej kunnat ersättas af de mångfaldiga uppmuntringar, som lemnats i synnerhet åt smärre delar af handteringen. Vi kunna härmedelst hänvisa till Författningarne och vår historia. Af sådana åtgärder ha otvifvelaktigt följt anläggningar af Plåtham-

rar, m. fl. Manufactur-verk; men vi fråge: hafva dessa anläggningar ägt bestånd? Den mängd af ansökningar, som de sednare åren inkommit, rörande förändring af Ämnes- till Stångjerns-smide samt deraf följande sätt att utrikes afföra sjelfva ämnet, må svara!

Ekström 1), som under långvarig handläggning vid Metallarbeten hunnit förvärfva en säker förfarenhet deruti, och dermed förenade vetenskaplig bildning, anför såsom *ett ej det minsta hinder i jernhandteringens lyckliga framgång*, att den ganska viktiga angelägenheten af *Jerns och Ståls noga kännning* varit hos oss åsidosatt. "Det fordras icke allenast, säger han 2), att härutinnan veta skillnaden emellan godt jern och det så kallade rödbräckta och kallbräckta, utan en bör jemväl på det aldranogaste kunna, så väl igenom ögat som med handen utröna af hvad skillnad det goda jernet finnes och huru det kan bättras genom blandning med de andra sorterne, huru ett fint, mjukt och vekt jern kan tillredas och sedan nyttjas till bleck, bandjern, jerntråd o. s. v.; huru ett hårdt, styft och derjemte

1) *Wagentin* sade om Instrumentmakaren *Ekström*: "Hade vi så visst en *Bradley* som vi äga en *Graham*, visst skulle Astronomien än en gång få ny tillväxt och styrka ifrån Norden; ty det måste medgifvas, att de förnämsta nya upptäckningar, som i våra tider äro uti den Vetenskapen gjorde, böra hufvudsakligen tillskrivas den berömda *Graham*, som förfärdigat verktygen, hvarmed de äro upptäckte." Tal i Kongl. Velt. Acad. 1750 pag. 42.

2) Tal om Jernförädlingens nytta och vårdande, i Kongl. Velt. Acad. 1750.

segt jern kan med största fördel smältas och brännas till bästa stål, eller till sådane saker brukas, som måste utstå en stark nötning och påkänning, såsom största delen af Jernsmidet, jemte annat; huru ett hårdt, men ej så segt Jern-slag, likvisst med förmån kan nyttjas till spik, till en del knipjern och till arbete, som antingen behöfves mycket tungt och groft eller ock allenast måste utstå mycken stark nötning utan någon särdeles påkänning; huru jern på flera sätt, än af naturen, kan blifva oartadt, kännemärken dertill och medel deremot; huru rätt af naturen kallbräckt jern kan, så till Malm som Metall, med säkerhet igenkännas och ofta med fördel nyttjas i sådant arbete, som ej behöfver tåla någon stark brytning, men måste uthärda luft och väta, hvaruti kallbräckt jern aldialängst förvarar sig för råst och förmultning; kallbräckt jern får ock det vackraste anseende uti filade och polerade saker; huru rödbräckta jernet med osvikeliga märken kan igenkännas, och igenom öfvad hand bäst nyttjas till de saker, som skola stå emot mycken brytning och sprängning. Stålsorterna böra ännu med fast större granskning och uppmärksamhet urskiljas, såsom att med säkerhet veta i hvad grad af minsta hetta ett uppgifvit stål antager härdning, och uti hvad grad samma härdade stål må blifva i hårdhet och styrka, att med ögat allena noga dömma om dess jemna hård- och finhet, efter vissa grader, beständighet i elden, lätthet i arbetet, spänstighet eller

lamhet, lätt- eller trögskårande egenskap till hvarjehanda äggjern eller andra redskaper m. m., som allt fordrar en otrolig uppmärksamhet och förfarenhet; men gör också anseelig nytta derutinnan, att alla de hvarjehanda Jern- och Stålsorter, som ej annat kunna än till sina egenskaper blifva skiljaktige, på sådant sätt användas till nytta, hvar och en efter sin art, att det bästa Jern- eller Stål icke skämmas bort genom blandning af det sämre, och att *hvar och en kan få sådant jern eller stål, som är tjenligast till den sak det ästundas, utan att på vinst och förlust våga sin kostnad, som här ännu gemenligen måste ske för brist af sådan rättskaffens urskillning 1).*”

Vi fråge nu, sedan nära ett århundrade förflutit: har denna känning af jernsorterne, äfvensom deras urval, *hvar efter sin art*, i Sverige blifvit allmännare, eller Stångjerns-beredningen undergått någon förbättring i tekniskt hänseende? — Har samma stillestånd ägt rum i England? Vi uppskjuta svaret på dessa frågor, för att tillse hvad *Sven Rinman* i detta hänseende tänkt och föreslagit. Genom egen erfarenhet utrönte han,

- 1) ”Det skulle vara en god sak, säger *Polhem* (l. c. pag. 47), om Hammarsmeden, som bäst vet huru stängen sutit (i smältan), sloge Bruksstämpeln alltid på den inre och blötaste sidan, på det Klensmederne strax kunde se, hvilken sida bör vändas ut i hästskor och hjulskenor, samt allt annat, som har nötning på ena sidan; ty då kan jernet hålla intill det yttersta, i stället det ofta eljest går förr utaf, innan det blir halfnött.”

att af Malm; som på vanliga smältningssvägen till tackjern gifvit uti Hammarsmedshärden ett odugeligt och kallbräckt Stångjern, genom en enda smältning (d. v. s. directe ur Malmen) kunnat erhållas ett ganska mjukt och smidigt jern; att de gamlas simpla smältningssätt icke är så alldeles att förakta; att ovisst är, om våra här i Riket nu gångbare Smidningssätt äro de bästa, då frågan endast är om bästa ämnesjernet till Manufactur 1); att färskningen i stångjernshärden lyckas bäst på 2 a 3 L:pds smältor som Smeden väl kan sköta, såsom vid Vallonsmide 2), i synnerhet då det inrättas på Engelska sättet med 2 a 3 smältarhärddar emot en räckare-härd 3), der Tackjern kan tillverkas af oblandad Malm, och *smidet ej är bundit vid någon årlig tillverkning*; att rått jern gemenskapligen fås af lata Tysksmeder, eller ock af smältstycken från smältans mot askväggen vända kant; att sådant stångjern är rart, i synnerhet af Tysksmide, der icke i bråttet ibland den tågiga delen skall finnas något rått jern 4); *att okunnighet i handteringen mer än något metallens fel torde förorsaka sällsyntheten af ett godt jern* 5); att all menskelig konst och flit intet alltid kan uti våra vanliga Smältprocesser förekomma, att

- 1) Anledningar till kunskap om den gröfre Jern- och Stål-förädlingen. Stockholm 1772 pag. 49.
- 2) Jernets Historia 1 Del. Stockh. 1782 pag. 88.
- 3) L. c. pag. 432.
- 4) Anledn. pag. 37.
- 5) Jern. Hist. p. 341.

icke det ena stycket uti jernstången eller åtminstone, att icke den ena stången eller den ena smältan skall blifva den andra i någon måtto olik; hvadan ej af Hammarsmeden kan begäras högsta fullkomlighet, utan att förändra arbetssätt och aflöning 1); o. s. v. Af denne Författares noggranna föreskrifter vid urval af ämnesjern och dess beredning ej allenast för Bandjern, Jernbleck, Jerntråd, o. s. v. utan äfven allt handsmide, blir man lätt iståndsatt att bedömma, huru svårt det är att genom vårt allmänna Arbetssätt (Tysk-smidet) vinna sitt ändamål. "För Bandjern," säger han "är högst nödigt, att det mjukaste jern väljes, som någonsin kan erhållas, emedan eljest händer, att om jernet är mycket hårdt och stålartadt 2) eller ojemnt, kunna banden ej tillverkas till vederbörlig fin- och jemnhet, ej eller så släta som erfordras, och vallsar blifva derigenom otroligen förderfvade, och förorsaka med ideliga omsvarfningar mera kostnad och tidspil-lan, än tillverkningen kan betala, *som här i Riket med skada nog blifvit rönt*. Kallbräckt är alldeles inpracticabelt och rödbräckt odugligt, om det märkes, att banden däraf brakna i kanterna. I anseende der-

1) l. c. pag. 359.

2) Vi ha haft tillfälle se en stålstamp brista (af en i jernet varande stål-körtel) under instampning af mark-siffror i det mjukaste svenska jern, hvilket blott bar 21 Tons och strackte sig $\frac{1}{2}$ under bristningen.

till prefereras ock uti England 1) till band det Ryska jernet, såsom det aldranjukaste. — — *Hår i Riket förefaller den svårigheten, att det allmänna så kallade goda jernet, är gemenligen ojemt af flere jernslag, och med stålrandar blandadt, hvilket som sagt är, otroligen skämmer arbete och verktyg.*" 2) — *Riaman* sökte äfven att öfvervinna denna ojemnhet. Genom hopgarfning af små jernbitar i Klensmedshärd för Stenkols-eld, erhöill han ett *öfvermåttan segt och tått jern* 3). Han säger: "att allt godt jern, som förut varit något ojemt, hårdt eller mindre väl verkadt och smält uti Hammarsmeds Härden, erhåller både mera seghet och mjukhet, samt styrka att emotstå slitning, genom *Garfning*; att ju mera jernet på detta sätt med afbränningens afhållande garfvas, till desto finare tågor blifver hvarje stång utdragen och uti samma mon blifva ock dess ojemnheter och fel förmindskade" 4). Den varsamhet han påkallar vid garfning för ämnesjern till finpolerade arbeten och ståltråd 5), utvisar, jemte hela denna Författares system, huru noga han ville arbeta, hvart ämne till sitt

1) Ännu för 12 a 15 år sedan kunde ej en bytta bandas i England med inhemskt jern; nu köpes ej en stång bandjern utifrån.

2) Anledn. pag. 199.

3) Jernets H. I. Del. pag. 328.

4) l. c. pag. 331.

5) Polhem föreslog garfning härtill. l. c. pag. 59.

ändamål, hvilka anledningar till efterföljd och vidare utarbetning han efterlemnade.

Då vi icke ämna ingå uti någon fullständig Critik öfver Stångjerns-beredningens Litteratur, utan endast hafva för afsigt att framställa den tankas historiska förhållande, hvilken inledt oss till närvarande göromål; så kunde vi här afsluta denna egenteligen blott historiska undersökning. Vi skulle dertill ha ett nytt skäl deruti, att den sednare tiden ligger oss nog nära; hälst man i allmänhet torde vara vekare, än man sjelf tror, att se sanningen på nära håll. Men, för att icke utsätta oss för den beskyllningen, att släppa vårt historiska thema alltför handlost 1), vilje vi antyda några sednare Förfaltares tankar och Näringsidkares åtgärder.

Sedan Puddlings-processens uppfinnande i England hade beredt möjligheten att tillverka Stångjern af jernleror med stenkol, och Engelska jernhandtereringens uppkomst syntes hota inhemska Stångjernssmidet, anslog Bruks-Societeten betydliga medel för inhämtandet af säkra underrättelser i detta ämne. Hr *Svedenstjerna*, sålunda iståndsatt att besöka England, berättar också, att redan år 1802 bereddes jernet derstädes till godhet att uttränga utländskt jern för män-

1) Vigten af detta ord inhämtas bäst af Dagblads-Litteraturen. Se Argus III. Aug. 1825.

ga behof. När sedermera Hr *Rosenborg*, för beredning af ämnesjern till plåtvalsning, förgäfves försökt flere jernsorter, emedan ämnet befanns ojemnt; tänkte han på begagnandet af Puddlings-processen, för att genast vid sjelfva tackjernets färskning söka grundlägga ämnesjernets jemnhet. Den kedja af försök, som deraf blef en följd, hann likväl icke *Rosenborg* att öfverlefva. Bruks-Societeten öfvertog snart kostnaderne vid dessa försök, hvilkas förlopp genom Hr *C. D. af Uhrs* berättelse nyligen kommit i allmänhetens händer. Att likväl jernets puddling icke väsendteligen tillhör beredningen af ämnet för plåtvalsning, synes deraf, att jernbleck förtennas vid Pontypool (i England), tillverkade af ämnen från *Llanelly*, hvarest färskningen ännu sker i Stångjerns-härd med träkol. Vi uppskjute detta ämne tills vidare, och anmärke att *Rosenborg* hufvudsakligen fästade sig vid Engelska jern tillverkningens *chemiska* egenhet (som enligt hans *förmodan* bestod i Puddling). Att dess *mechaniska* del skulle kunna införas hos oss, anmärker *Berzelius* 1). Emedlertid synes all verkelig förbättring af ämnes-jerns beredningen ännu stå blott såsom ett önskningsmål. "Första regeln för all slags tillverkning är utan tvifvel den," säger Hr *Broling*, "att förse sig med de bästa råämnena, som kunna vara att tillgå. Sheffieldska Sme-

1) Lärbok i Kemien. II. del. pag. 199. Sthm. 1812.
 Vetenskapsmannens förmodan är mer än den halfkunniges öfvertygelse!

derne äro i synnerhet grannläga i detta afseende, men man har anledning att förmoda, det förhållandet icke alltid varit sådant i vårt fädernesland" 1). Vi ha här ofvan blifvit inledde speciellt på ämnesjern för Bandjern och Jernbleck; må vi äfven betrakta ämnesjernet för jerntråd. Rinman säger: "*I brist på särskildt beredningssätt, som här i Riket för sådant ämne ännu saknas, får man åtnöjas med att välja af de Stångjernssorter, som äro att tillgå. Så mycket mig bekant är, finnes i Riket intet tjenligare att välja än Öregrundsjernet, tillverkad af Dannemora Malm medelst Vallon-smide* 2)." — — — "Såsom det ypperligaste för trådamne, kan dock med säkerhet räknas Markiske Osmunds-smidet, som förtjente att på något ställe här i Riket inrättas, och hvarförutan jag fruktar, att *Svensk tråddragning aldrig med förmån kan drifvas till den höjd och godhet, som vid de bekanta Tyska inrättningar uti Altenau, Iserlon och Lunsched m. m.*"

Vi kunde tillägga, att ännu är trådjernets erhållande en slump, oaktadt den försigtighet Smeden iagtagar att verka mindre smältor än vanligt, hvarigenom vecko-tillverkningen också blir mindre. Hr Broling uppgifver, att i England tillverkas den bästa jerntråd

1) Anteckningar under en Resa i England. II. del. pag. 145. Sthm 1812.

2) Rinman Anledn. pag. 220.

i en liten stad vid namn Barnsley i Yorkshire, utaf Öregrunds-jern, som klyfves och räckes för hand till $\frac{1}{2}$ tums rundjern. Ehuru man der ganska lätt kunde med vida mindre kostnad få jernet omskapadt till rundjern, skyr man likväl icke denna drygare omkostnad på ämnes-jernet; dels för att förekomma jernets bortbytande, dels för att på det nogaste förekomma flagor. Enligt sednare underrättelser, som Hr *Benedicks* benäget meddelat, skall jerntråden vid Tintern Abbey works i Södra Wales tillverkas af jern, smält i Masugn och härd med trädkol och uträckt under Stångjernshammare 1). Vi ha väl af en utmärkt kunnig Engelsman 2), boende i trakten af nämnde jernverk, erhållit så vida skiljagtig uppgift, att det med Trädkol tillverkade Tackjernet köpes till tråd-dragerierne, t. ex. Tintern Abbey; som förr på gammalt sätt beredde ämnet med vanlig hamring och sträckte det med Räckhammare till lagom dimension för drag-

- 1) Hr *Benedicks* har öfvervarit ett försök, som Ägaren till Tintern Abbey verkställde, för att utröna Smidningens och Valsningens olika inflytande på Ämnesberedningen för Jerntråd. "Ägaren, som visserligen kände att Vallsningen ej gjorde jernet tätt, trodde sig ändock kunna vinna godt ämne, om han modifierade denna process. Han lät derföre slå ihop de med trädkol tillverkade smältor till $2\frac{1}{2}$ tums fyrkant, och sedan utvalla jernet till $\frac{3}{4}$ tums fyrkant; men han var icke i stånd att deraf tillverka så fin tråd som af det uträckta jernet, ty vid en viss dimension brast tråden." — Vi ha skäl att fråga: var ej detta jern valsadt för hett?
- 2) Mr *Jones*, Förvaltare af Tredegar Iron Works.

skifvorne, men nu i stället valsar samma ämne till samma dimension. Men i det hela visas härigenom, hvilken omsorg man använder på ämnes-jernet. -- Rörande ämnes-jernet för Jern- och Stålträds-Fabrikerne uti Altena, Iserloh och Ludenscheid uppgifver Hr *Broling* 1), att ett hvitt, i brottet glänsande Tackjern från Siegerland verkas i Osmunds-smedjor vid Ludenscheid, samt räckes under Osmunds-hammrar, (något lättare än våra). För trådjern nedsmältes lagom mycket Tackjern för att lemna en stång; färskan uppbygtes och nedsmältes; smältan uppbygtes åter, upphämtas af smeden medelst upprullning kring en jernstör och föres sådan strax till hammaren, hvarest uträkning sker till en stång af 5 a 6 kvarters längd, $1\frac{1}{2}$ tums $\frac{3}{4}$ tums. Till Stål-tråd garfvas en raffinerad stålstång emellan 2:ne jernstänger. Vi anmärke denna uppgift såsom ett tecken till Garfningens användbarhet, äfven för trådämne, fastän ej af så många delar som *Polhem* föreslog.

Detta tillstånd af Ämnes- och Stång-Jerns-beredningen inom Fäderneslandet 2) synes hafva förmått

1) l. c. pag. 168 o. f.

2) Innan Bruks-Societetens allmänna sammankomst år 1805 ingaf Hr *C. Malmström* sina *Anmärkingar öfver Hammar-Smeds-Handverkets närvarande tillstånd*. Denne utmärkte kännare ville fästa Bruksägares uppmärksamhet på detta *Handverkets förfallna tillstånd*; sade att det måste allfort *afåga och slutligen stad-*

Hr Rothoff att, såsom medlem af 1823 års Bruks-Societet, bryta tystnadens hvila. Vi anse oss böra meddela Hr Rothoffs yttrande.

"Jern-Contoires-Inrättningen, uttänkt af en bland Fäderneslandets mest utmärkta Vetenskaps-Män, Polhem, grundlagd synnerligen genom en utmärkt hög Statsmans, v. Stockenströms bemödande, har onekeligen haft och bör ega till föremål Brukshandteringsens bestånd och förkofran. I dessa ord ligger allt som en Näring fordrar för att verka oafbrutet genom tidehvarfven, under det dess Idkare skörda frukterne af sina bemödanden och mödor, samt lämna åt efterkommande denna Näring, ställd i jemn gång med tidens upplysning, utvecklade kunskaper, och fordran af ökad fullkomlighet. Hvarje Näring, som fortskrider med tidehvarfvet, som genom industri fortgår till motsvarighet mot dettas fordringar, skall göra sina Idkare belätne, under det Hon och De ega bestånd och förkofran; men om Hon stannar bakom, efter den industriella gång tiden eger, om Hon ej delar den täflan, som lifvar andra Länders dylika företag, så skall Hon småningom börja att vara umbärlig för Verlden, hvars anspråk Hon ej motsvarar, och snart fortskynda utur tiden, hvars alla andra dylika Näringar gått förbi Henne, och snart skola göra Henne umbärlig, och fylla den plats, Hon, sjunken i glömska, lämnat

na i, hvad det redan närmat sig till, ett ynkeligt Bönåseri; klagade öfver förlorad kännedom af Konsten och osäker Bergning hos Smederne. — Vi hänvise Läsaren till denna tänkvärda skrift, hvars korthet och sårrikhet borde förespegla Författare, liksom dess viktiga innehåll, Bruksägare m. fl, vederbörande.

åt dem, som på en gång insett och befordrat allmän och enskild fördel. Att Idkarena af en sådan, med tiden försvinnande Näring, skola länge täfla i vanmagt och sinsemellan söka hvar från sig hvälfva ögonblickets förlägenhet genom försämring af tillverkning, pris, arbets-afflöning — allt under egen o-belåtenhet och allmän skada af upphörd industri — synes sjelfklart utan att ens behöfva upplysas med Exempel af Länder och Näringar, som stannat i förkofran och upphört att äga bestånd. Att denna mörka tafla ej nu i Brukshandteringen äger sitt föremål, må ej nekas; men lika litet kan bestridas att i en Näring af den sanna kraft, som Jernhandteringen egt i Sverige; skall öfvergången till förfall ej förr märkas, än redan en god del af de orsaker rotfästade sig, hvilkas verkningar endast kunna förebyggas genom orsakernas aflägsnande, — ett aflägsnande, mera svårt då redan verkningarne uppstått och skadat, än då blotta förutseendet och symptomerne ådagalägga deras inträffande; — men ingen på detta rum lär neka sanningen af slika satser, som de nu anförde; att Näringarne måste fortskrida med tiden för att kunna bestå, och att olycks-orsaker svårast botas då verkningarne redan försvagat de krafter som skulle motarbetade dem.

Svenska jernhandteringen har i allmänhet enahanda intresse och enahanda tillgångar, båda delarne, genom den kloka inrättningen af Jern-Contoiret, koncentrerade der, och båda delarne äfven der ofta verk samma för allmänt och enskildt gagn. Lånebidragens noggranna användning, ökade med Stats-anslag, verka oafbrutet på Jernhandteringsens bestånd i hänseende till dess förläggande; och hvad vore Hon väl utom

denna kraft, hämtad af sanfälld oafbruten sammanhållighet och allmänt afseende? Jo Hon vore, såsom många våra öfriga Näringar, ögonblickets foster af behovet, bedrifven utan industri, bestående utan kraft, ömsom utan afsättning och utan förråd, och nästan så till sägande nödsakad att vara vid jorden fästad, för att äga ett hem i vårt fädernesland. Men äfven jernhandteringen skall komma på denna ståndpunct; Hon kan upphöra att vara lifvad, att ge vinst, att ega kraft genom absorberade förlag, och nedgå till ett beständigt sådant tillstånd som det hvilket af krigsbrytningar stundom orsakats, deri all verklig vinst genom jernhandteringen hämtas af blott arbetslöners underpris, och af skogs-rudimateriernes vanpris — ett förhållande som ej längesedan gjorde denna Närings betryck, och afstannade en del af dess verkstäder, som antingen saknade arbetare och skog att till vanpris det är uppoffring begagna, eller som visste och kunde dem bättre använda. På denna ståndpunct kan, och jag vågar säga, skall Jernhandteringen onekligen komma, om Hon ej deltaget i den täflande industri, hvilken nu, måhända mera än fordom, lifvar alla näringar. Denna täflan stödjer sig på invention och kunskap, samt yttrar sig i nya eller ändrade Närings-företag.

Ingen enskild Jernverks-Idkare i världen lärer kunna mäta sina krafter med dem, som Svenska Bruks-Societeten, såsom en Individu betraktad, eger; men den Enskildas speculation ersätter, måhända öfverväger genom sambandet mellan Hans hug och förmåga, hvad denne sednare kan vara underlägsen ett samfunds, der förmågan är stor i mån af mängden af enskildes, men där hugen, speculationen, måhända

nitet, blott individuelt och således spridt, kan yttra sig. Det blir der af högsta vigt att mindsta gnista af detta nit, eller speculation, som det enskilda bemödandet, moget eller tillfälligt, kan tända, bemäktigas, granskas och, om afsedd, underhålles och näres med den kraft, som Societetens sannt stora förmåga ger Honom möjlighet att använda.

I annat fall, om det enskilda nitet, den individuella hugen, trögt mötes, lamt motsvaras, tvekande erkännes, och sluteligen vacklande, obestämdt och svagt understöddes, då skall han, om än ej slocknad, dock blifva utan de följder, som gifva honom för sig sjelf ett högt värde i sin tillfredsställelse, och för Bruks-Societeten ett högt gagn.

Från denna synpunct bedömmar jag allt hvad Societeten i en tidelängd gjort för BruksHandteringens förkofran, och jag medger det vara hvarken ringa eller fruktlöst; men ingalunda anser jag det hafva mera än knappt uppfyllt Näringens yttersta behof af tillväxt och förkofran. Man har rigtat sina åtgärder, eller de hafva rigtats, åt vetenskapens fält, och man har på detta samlat skördar stundom af rik mogen halt, men äfven någon gång af ringa kärna. Sådant skall alltid hända, och mennisko-förmågans bemödande må ej misskännas; äfven då hon yttrar sig utan framgång. En efterverld urskiljer nog det redbara, som varar i sina verkningar, äfven sedan allt upphört att bestå i hugkomsten och i kunskapens directa användning. Hvad som ena tiden är en förvånande uppfinning, utarbetas, grundar nya upptäckter och grundlägger, utan att vidare synas bland det i menskliga vetandet bevarade, förmågan af ökad upplysning

och framsteg. Det lär ej kunna hända någon, skall aldrig hända mig, att klandra Societetens bemödanden för vetenskaplig förkofran, med afseende på Jernhandteringens egen; men äfven en annan förkofran finnes, än den vetenskapliga, och denna anser jag hafva varit föga, eller blott mera tillfälligt ämne för Societetens deltagande uppmärksamhet. Kolnings, Smidnings, Skogshushållnings, Byggnads, Grufvebrytning, Tackjerns-blåsning, Gjutnings, Jernberednings-sätten, alltsammans ganska viktiga näringsföretag i Jernhandteringen, åkalla denna uppmärksamhet för en handterings förbättring, som väl varit åt någon af dessa ämnen rigtad, men som uti äfven dem lemnat föga annan frukt, än hvad all vanlig, klok, enskild, af ringa förmåga begränsad omvårdnad kunnat uträtta. Jag erkänner förtjensten af Societetens och enskilde mäns inom densamma egnade bemödanden åt några af dessa föremål. Jag medger att flere af dessa nämnde föremål, som saknat all verkan af denna uppmärksamhet, mera sällan kunnat fästa henne; men jag tycker mig finna, att ehuru väl nit och kostnad varit anlitade, hafva inga sådane resultat ernåtts, som kunna hänföras till det slag af uppfinningar, deraf näringarne hämta och i andra Länder hämtat en ofta förvånande tillväxt, samt deras fosterland och idkare en varagtig nytta. Knappt någon större uppfinning eller ändring är gjord i något af nyss uppräknade ämnen för Jernhandteringens i Sverige dagliga bedrifvande inom en a två mansåldrar; också äro de förbättringar få, som vi eftertagit från främmande länder. Jag medger att nu på sednaste tider äro Byggnaderna fullkomnade; men föga annat är äfven förbättradt inom Jernhandteringens område. England, i Jern-tillverkning efter oss för 50 år sedan, har sedan

dess ådagalagt hvad uppfinning kan verka i handteringarne. Detta Land, förut i beroende af Svenska Jernet, umbär det nu och tillverkar sjelft fyra gånger mera än vi. Med skäl väcktes nyligen Bruksägarens i Sverige farhåga af Engelska Jerntillverkningen; med skäl anställdes försök att appropriera sig den uppfinning, som grundlagt denna Englands stora öfverlägsenhet öfver oss, som förut voro dem öfverlägsne. Med skäl användes till detta ändamål Tjenstemäns tid, förmåga och Societetens tillgångar, i betydlig mån. Man misstog sig något om medlen att kunna ernå hvad man sökte; man uppoffrade på Puddlings-smältnings-kunskapen mera bemödande och kostnad än behöfligt; men misstag som skett af god vilja kunna blott till henne hänföras och bära blott af henne bedömmas. Af Puddlings-försöken har man funnit: att man med Wed och Svenskt Tackjern kan bereda Stångjern, af beskaffenhet att vara användbart till en stor mängd, och verkligen godt till rätt många behof. Men man har för tidigt afbrutit Puddlings-smältnings-företaget och stannat, då erfarenheten, genom en längre utöfning af den vundne kunskapen, skulle vinnas; Och, mine Herrar, endast på erfarenheten kan omdömet stödjas om Puddlings-methodens användbarhet i allt eller i något, till våra rudimaterier och localer. Min pligt är att förklara det jag anser Puddlings-smältningarne ej nog fortsätta, och att man ännu saknar tillräcklig erfarenhet, reda och utveckling i methoden, för att kunna till omdömet framlägga frågan om dess användbarhet, eller till efterverlden lemna kunskapen om dess rätta beskaffenhet. Men jag tror äfven att numera endast fortsättande af utöfvandet af hvad man redan kan, behöfves, för att lätt och snart skaffa oss dessa grunder

för omdöme och kännedom i denna vigtiga sak. Jag föreslår således att någon sådan fortsättning anordnas, som i en oafbruten följd, och till afslutande bedriver Puddlings-arbetet, på det sätt man derföre nu känner, så att, innan detta dyrbara och dyra företag öfvergifves, man må äga en Närings-erfarenhet derutinnan. Om Puddling till 50 a 100 Skpd, i en följd, utan alla ändrande försök i metoder och materialier, sker; så anser jag ändamålet, Närings-erfarenhet, någorlunda vunnet, åtminstone så vida att hon kan blifva en ledning för omdömet, och lemna en stadgad kunskap åt efterverlden, hvilken annars torde få nog stora skäl att förebrå oss långt mera den hastighet, med hvilken vi afslutade den Närings-utveckling, vi sökt utreda, än den öfverdrifna kostnad och onödiga tid, som derpå i början användes.

Puddlings-operationen, sådan den utgör ett helt — ej sådan man hos oss kallat blotta smältnings-delen deraf — består af Jernsmältning och Jernvalsning. Om den förre handla Skebo-försöken, om den sednare äger man ingen kunskap eller erfarenhet; och likväl är denna erfarenhet om vallsningen i min tanka vida vigtigare för oss, än den om smältningen, hvilken sannolikt sent eller aldrig blir mäst användbar hos oss.

Att Jernvalsning kan bereda ett godt jern, kan man nästan sluta dels deraf att valsade jernplåtar äga en synnerlig godhet, dels deraf att puddlingsjernets felaktiga beskaffenhet beror af smältningen i aldräfstämman. Detta vet man; men att sluta hvad fördelar vallsningen medför i tillveknings-sätt, pris och på jerns godhet, det är ännu icke i någons höfva. Att

dessa fördelar skola vara stora, att måhända $\frac{1}{4}$ af bränsle-åtgången, $\frac{1}{3}$ af arbetskräften, $\frac{1}{2}$ af tiden, kunna besparas; att mindre beroende af vattenmängd kan ernås; ett fullkomligare, lättare arbetssätt, och en odelad uppmärksamhet på hvarje hufvudsaklig del af Jernberedningen, kunna vinnas; detta har jag egt tillfälle, att ofta och länge, samt sednast inom denna sammankomst framställa såsom min mening, och åberopar jemte allt annat derom anfördt, min sednaste värdsamma hemställan derom till Herrar Fullmäktige, som äfven derå gjort något afseende. Men detta afseende, som Herrar Fullmäktige och Herrar Deputerade fästade vid saken, har hvarken svarat mot min åsigt eller väntan. Mitt förslag är: att genom försök utröna huruvida Jern, smält på vanligt Tysk-smidesvis i hård, kan med förmån beredas genom vallsning till de dimensioner, i hvilka Jern är afsättligt och användbart. Denna fråga innebär ingen ändring i Smältningens-metoden, blott att han, med odelad uppmärksamhet och med dubbel snabbhet, kan förrättas. Han mötes dock af trenne inkast, nemligen:

1) Att det vallsade Jernet blir dåligt. Derpå svaras att sådant är alldeles okänt, äfven för dem som göra inkastet; och att, om så blir, uppstår ej fråga om befordrande af en dålig method; men det måste utrönas innan inkastet kan antagas.

2) Att vallsadt Jern kan decreditera vårt Jern. Derpå svaras: att sådant endast kan ega rum om vallsningen gör det dåligt, men att ett godt jern om möjligt kan decrediteras deraf, att det genom vallsning fullkomnas och mångfalldigas i form.

3) Att vallsning är så dyr i anseende till Byggnadernes kostbarhet. Derpå svaras, att man aldeles icke vet, eller kan veta, hvad ett Vallsverk för stångjernsvallsning kan kosta, och att det är ganska tänkbart, ja troligt, att en Inrättning af ett sådant kan göras långt under den scala, i hvilken de dyrbara Plåtvallsverk äro, som hos oss finnas.

Dessa 3:ne invändningar kunna ej verka på min föreställning om den så ganska stora vigten af vallsnings-försöken. Och det är mine Herrar på denna fråga, såsom Näringsfråga viktigare än någon som hittills innom Edra sammankomster någonsin förevarit, det är på den som jag ville fästa samtliga Herrar Bruksegares tanka nu — medan tid är; ty kanske har hon en annan gång öfvergått till en beskaffenhet, som ger oss föga gagn eller rätt att derom afgöra — Jag menar om hon blifvit ämne för ett patent eller exclusivt utöfvande genom privilegium, hvilket lätt kan hända. Jag begär att en summa af Contorets behållna vinst, och utgörande 15 a 20,000 R:d. Banko må anordnas att till försök med jernvallsning innan nästa allmänna Sammankomst kunna utgå, och att försökens företagande och bedrivande måtte beredas enligt öfverläggning mellan Herrar Fullmäktige, Herr Directeuren C. D. af Uhr och några Vetenskapsmän samt insigtsfulla Bruksegare, hvilka sednare Herrar Fullmäktige böra och ega att i förevarande fråga med sig till Besluts beredande och fattande adjungera. Att jag ej må misstydas eller anses härigenom eftersträfva ett förtroende, som jag måhända lika litet kan erhålla som motsvara; så vågar jag, under ifrigt yrkande på detta förslags antagande, förklara mig ej från denna stund kunna till en slik adjunction

komma i fråga, eller mig åtaga, sedan jag nu måst väcka direct fråga om en slik åtgärd för sakens skull.

Man har klagat, man skall klaga öfver Bruksarbetarens ojemna, otillitliga, högst sällsamma skicklighet; man fordrar eller hoppas af dem att, under ett det tyngsta arbete, äfven oafbrutet ådagalägga en hög grad af urskillning och skicklighet samt flit; man ifrar för deras bättre undervisning; men besinnar ej att arbetarens tunga lott mera fordrar lindring och hvila, än insigtens skärpande och hopande, då detta förtynger den börda han dagligen bär. Man glömmmer, att just sammanblandningen af Smält- och Räckoperationerne m. m. i vanlige smides-metoden hindrar arbetaren att fullkomna sig och den. Lätta, för enkla arbetsmetoden: och Arbetarens ökade håg, duglighet samt tillgång derpå, skola ernås; och denna lättnad, äfven den skall vara en följd af Valsningsmetoden, om han motsvarar hvad med de nu föreslagne Försök deri är åsyftadt."

Det afseende, som på detta yttrande fästades af Bruks-Societeten, och Hr Justitiæ-Rådet Noræi särskilda utlåtande i ämnet föranledde det beslut att saken, såsom vigtig, skulle underkastas försök. I economiskt hänseende förekomma flere omständigheter vid Stångjernssmidet, som fästat Hr af *Uhrs* 1) uppmärksamhet, och som vi här anse oss icke böra förbigå. För att upprätthålla Svenska jernets gamla credit och derige-

1) l. c. pag. 268. o. f.
Svea IX.

nom framtvunga dess rätta värde vid försäljningen på främmande platser, finner han ej allenast tillverknin- gen böra vårdas, men äfven våra economiska författningar, ehuru nyttige den tid de stiftades, böra undergå en efter vår tid passande förändring, för att *lossa* de band, hvarmed jernhandteringen nu mera öfver allt behof synes vara fjeltrad. "Men," säger Hr af Uhr, "då jag delar med flera andra den öfvertygelsen, att jernhandteringen här i landet aldrig kan upphinna någon fullkomlig trefnad, så länge *blotta formaliteter* i alla möjliga rigtningar försvåra den väg; som Närings-idkaren har att beträda m. m.; — — så länge icke större frihet, än den nu tillätne, är beviljad uti den allmänna Tackjernshandeln, till följje hvaraf äfven de Bruksägare, hvilkas smiden äro grundade på eget Tackjernsfång, *ehuru i saknad af egna malmer och utur stånd att dem till drågliga pris anskaffa*, ändock äro förbundne, att, *med förlust för sig och det allmänna*, upprätthålla sina blåsningar, m. m., så torde anledningar ej saknas, att understödja och påskynda en allmän Revision af våra economiska stadgar, *hvilka motarbete ej mindre Näringens fortkomst, än dess idkares sanna väl och fördelar*. — — Då man har en privilegierad verkstad; då man antagit ett visst, behöfligt antal Arbetare, och tillika utan någons förnärmande är försedd med nödige requisita, för att hela året sysselsätta dem; så borde man väl äfven äga ovillkorlig rättighet, att ej mindre med dem

få afverka, än sedermera försälja den vara, som med dem och vid samma verkstad under årets lopp kan åstadkommas. Men förhållandet är icke sådant, då, efter författningar och Verkens privilegier, ingen får på Våg införa mera än ett, *ofta på skenbara grunder* fotadt Utslag härom förordnar." o. s. v. Hr af Uhr tillägger: att Bruksägaren bör lemna större uppmärksamhet åt Näringen och tillvinna sig en närmare kännedom deraf; att Arbetarens hederskänsla bör upplifvas och förenas med en säker förhoppning om bergning; att Brukens disponenter och betjening, hvilka nu hufvudsakeligen hålla sig vid Räkenskapen och en hastig granskning af jernets yta, borde lägga handen vid arbetet, innan beställningarne dem anförtroddes, till förvärfvande af nödige insigter 1); att Smedens aflöning borde ej blott ställas på qvantitet, men äfven kvalitet, så att ett likartadt stångjern kunde åstadkommas, hälst utländske förbrukare både *förstå att bedömma och äfven bestämma sitt pris efter jernets användbarhet för angelågnare behof.*" o. s. v. Hr af Uhr anser äfven att Stångjernets uträkning med valsar förtjenade undersökas, i anseende till lindring i tillverkningskostnaden, en jemnare och vackrare yta samt större mängd af dimensioner.

1) Hr *Malmström* l. c. lemnar, äfven i detta hänseende, en klar åsigt af det närvarande förhållandet, och vill utsträcka fordran af kännedom i handteringea äfven till sjelfva Bruksägaren.

Vi kunde anmärka härvid, att många af de formaliteter Hr af Uhr omtalar blott äro skuggor, för hvilka den tilltagsne icke rädes; att de författningar, som controllera Bruksägarens blåsningar, hvarken verkställas eller kunna verkställas; att många bruk sälja sitt jern på bruksbacken, samt att andre äga ett läge, hvarigenom all kontroll på Smidesquantum endast finnes på papperet m. m. Författnings-systemet är sålunda helt annat på papperet än i verkligheten. Likväl upphäfver detta icke kraften af Hr af Uhrs anmärkningar. Det ger icke trefnad och näringsliflighet, att Idkaren skall smyga sig fram genom ett föråldradt författnings-systems bräckligheter. Vi nödgas dock lemna detta ämne, som ej nu egentligen utgör vårt föremål, ehuru vi ej eller kunne gå det alldeles förbi; ty såsom själen icke kan uppenbara sig utan kropp, kan ej eller Industrien lefva utan en form, hvaruti den kan röra sig. Har denna form stelnat, eller tillhör den en förfluten tid; så flygtar lifvet, och lemnar rum åt förstörelsen eller det balsamerade, stelnade, stillastående, hvarigenom Indiens Kaster och Egyptens Mumier tala om det förflutna. — Är det Svenska Bergsmannens lott, att blott såsom ett i högsta grad Råämne sälja sitt jern, d. v. s. blott såsom dagsverkarne tillhöra näringarnes historia? Wasa-Ättens Konungar lyftade Bergshandteringen till en hufvudnärning inom Riket, under införandet af ett nytt arbetsätt från främmande länder, äfven genom anläggning-

gar på allmän bekostnad o. s. v. Vetenskaperne; af dem skyddade och rikt understödde, hafva i många inhemska idkare funnit kraftiga biträden och lemnat Näringsarne ej få eller ringa frukter och idéer; Polhem, Rinman, Garneij, Nordwall, m. fl. En allmän och ädel anda lifvar Bruksägaren, att tillvinna Vetenskapen åt handteringen. Skulle ej Vetenskapens utbildning förmå, att räcka Näringsen all den hjälp, konsten ger der-åt i främmande länder; så skall ändock den allmänna anda hos Styrelse och Folk icke förgäfves påkallas, som fordras att sätta Svenska Bergsmannen i besittning af de upptäckter främmande folkslag erbjuda. Ingen omskapning, ej ens förändring af en folk-näring bör och kan med bestånd införas, utan att egenteligen vara en utveckling af det frö, som detta folk erkänner för sin egen tillhörighet, saunt derjemte vara förberedd af hvarje väsendtelig dels mognad i). Här lem-

- 1) Mätte denna grundsats ej blott noga begrundas, men genomtränga hvarje mensklig verksamhet, vare sig till framgång eller motstånd. Vi tro den mächtig att lösa Liberalismens varma yra för omskapning, och den kalla liknöjdhet för all förädling, som i den bestående formen söker skydd emot hvarje utveckling, den ej kan följa. — Någon gång visa sig prohibitiva former, hvilkas organism blott ligger uti ytans conventionella väfnad. Om denna yta tages för kärna, så skall man förgäfves afvakta någon annan mognad, än den som alla parasiter fordra, för att bortfalla utan spår. Men ofta, framförallt i äldre stiftelser, skymmes idéen af en form, hvars olämplighet rycker åt sig betraktarens hela uppmärksamhet. Är idéen af rätta slaget, så ammas han medvetslöst upp af samma tide-

ne vi detta ämne. Om vi förmå att efter dess fullständiga utredning återkomma till denna punkt, så skulle vi söka att föra den till vidare följder.

Det Karakteriserande i Svenska Stångjerns-beredningen; jernets deraf härflytande egenskaper samt användbarhet.

1. §.

Då Svenska Stångjerns-beredningen till $\frac{2}{3}$ verkställes efter Tysk-smides method, vare sig Kok-, Bryt- eller Sulu-smide, samt Vallon-smidet ostridigt är befriadt från flera af de ofullkomligheter, som vidhäfta Tysk-smidet; så vilje vi här endast betrakta det sednare. Det karakteriserande dervid anse vi ligga uti tre hufvudsakliga omständigheter, nemligen

- a) Tack-jernets färskning till stora (omkring 18 Lisp.) Smältor; samt Färsk-jernets omsmältning.
- b) Färskningens och Räckningens förrättande af en och samma arbetare; och
- c) Smältstyckenas vällning och uträckning under Stångjerns-hammare.

Tackjernets öfvergång till smidigt jern förutsätter

hvarf, som öfverser dess rot. Dock afbrytes icke tingens inre ordning utan kännning i yttre förhållanden. Endast mognaden går sin förvandling utan våld till mötes, och endast kärnans mognad är frukt och medel till ny generation.

beribränning af kolet och alla främmande metall-
 ämnen. Dertill behöfves syre och värme. På dessa
 ämnens förhållande beror om jernet brännes eller fär-
 skas för tidigt, omsluter råa Tackjernet och medelst
 färskjernets trögsmälthet skyddar inneslutet Tackjern
 för luftens åtkomst: eller om Tackjernet smälter rått
 ned, utan färskning mer än på smälta massans yta.
 Smeden bör i allmänhet tillse att intet Tackjern ned-
 kommit osmält och ofärskad, men kan ingendera full-
 ständigt. Man gifve akt på färskjernet då det vändes.
 Regeln är att afsvala det, så att det *håller*. Om nu
 den klumpen, som kallas färska, vore en homogogen mas-
 sa, så behöfde den intet vändas och vidare utsät-
 tas för elden. Nu skall den ej allenast vändas,
 men afsvalas och vändas *varsamt*, på det att de fly-
 tande samlingar, som färskjernet innesluter, icke må rin-
 na ur och lägga sig på hårdbotten. Man tillägge den
 jagt efter hård-basar, som Smeden måste hålla utan
 att se, blott känna sig före. Man tage af dessa sjöar,
 som inneslutas i färskjernet; de finnas vara rent Tack-
 jern, som förlorat litet kol och deraf blifvit hvitt,
 liknande Engelsmännens *fine metal*. Det säger sig
 sjelft, att ju större mängd som på engång arbetas,
 desto osäkrare färskning, emedan färskningen hufvud-
 sakligast sker i den yta af Tackjern, som i smältnings-
 tillstånd åtkommes af luften; varandes ytorne såsom
 linear-dimensions qvadrat, men innehållet såsom cu-
 ben. Ty den färskning, som kan uppstå i berörings-

ytter emellan Slagg och Tackjern, är ej att grunda arbetssättet på, emedan den förutsätter helt andra omständigheter, än som här äga rum. Dernäst: ju mera Tackjern på engång i härden, desto svårare att der tillvägbringa en lagom temperatur jemt utbredd, samt desto tyngre arbete.

2 §.

Att samma Arbetare, som förrättar färskningen; tillika skall räcka, *fåster* hans uppmärksamhet på tvenne likaså motsatta göromål, som Chemie är skild från Mechanik; *borttager* den dyrbara tiden från chemiska verkstaden, smält-härden, hvarest man under slutet af Räckningen också alltid skall finna en helt annan beskaffenhet, än om Smeden oafbrutet står vid; *öfverhopar* smeden så med muscular ansträngning, att endast starka personer stå ut, samt mer såsom blotta verktyg än såsom tänkande varelser, och utbildas mer till kropp än själ; *hvidan* Smedsyrket saknar den tillgång på fintliga hufvuden, som genom ödets skickelse ofta tillhör mindre starka eller ansträngda kroppar. Vi fråge: är det sannt, att räckningen ofta förderfvar; att den fordrar mycken färdighet; att jernets yttre utseende och noggranna dimension är det enda, som Bruks-Inspectorer i allmänhet förstå, och således en punkt, hvaruti sträghet utöfvas, om något allvar finnes i tillsyn?

Erfarenhet visar, att smältan är hård och oftast rå

i kanterna. Deraf händer att styckena 1 & 5 (Fig. 1.) bli merendels hårda på ena och mjuka på andra sidan, samt rå i ändarne, liksom alla mellanstyckena. Alla dessa stycken kunna i öfrigt äga hårdheter hvar som hälst, oakadt smedens jemna, oafbrutna närvaro vid smältans görande. Han kan ej eller med spänd uppmärksamhet sköta elden, efter att hafva både smält och räckt i 4 timmar förut, utan annan hvila än under färskjernets afsvälning.

3 §.

Till Smältstyckenas vällning och räckning fordras merendels 3:ne hetor. I första hetan knipes smältstycket midtpå (afhalsas); mera hinnes ej, emedan hammaren måste gå långsamt, under det att jernet är ytterligt mjukt i vällningen; likväl är ena ändan svetsvarm; brinner ofta. — I andra hetan sker ena ändans öfvervällning och räckning; och i 3:dje hetan blir smältstyckets andra ända välld och räckt. Härvid anmärkes: att för vällhettans bibehållande, tills hammaren i sin långsamma gång hinner kringbulta klumpen, måste smältstycket vara *öfvervarmt* i första slaget, för att kunna vara *vällvarmt* i det sista; att räckningen sedan börjas under vällhetta, och slutas då stängen är blott rödbrun; att Smeden under räckningen tvärs för städet omöjligen kan flytta jernet så jemt, att icke stängen blir ojeonn, hvilka ojeonheter i slätning (då stängen förlorat färgen) skola

borttagas och hvarvid stängen ofta spränges osynligt, någon gång så att det af smeden icke kan slätas ihop; att olika antal slag träffa hvarje punct af stängen, under olika och oriktig värmegrad; att stänger af grofva dimensioner få olika täthet inuti och på ytan; att tågan spränges af hammaren åt alla håll till följe af Hammar-pens kuller, samt ofta att stängen brännes i halsen, o. s. v. — Dessa olägenheter träffa Tysksmidet i allmänhet; mer eller mindre efter arbets-sättet (Kok-, Bryt- eller Sulu-smide), graden af smedens arbetsamhet och frugtan för bedömandet vid invägningen.

4 §.

Följden af arbetssättet i härden är en smälta, hvars utring gemenligen är hård och hvars innanmäte ofta är späckadt af stålartade delar. Följden af arbetets dubbelhet är största svårighet för Smeden att sköta härden vårdsamt, samt (med få undantag för lyckligt begåfvade och utkomna) omöjlighet att stiga öfver den konst-färdighet, som kan förenas med strängaste dagsverkning. Följden af jernets smidning är en olika fjädring och täthet ¹⁾, tågans spridande åt alla håll, lönliga sprickor, äfvensom långa dimensioners skarvning och de grofvas otäthet.

1) Man förväxlar ofta täthet (Gravitas specifica) med jernets inre täthet (continuitet). Man förmodar att den förre ökas i hamring. Vi vete att den sednare icke hjälpes genom hamring, blott genom vällning. Mera framdeles.

Häraf synes oss icke underligt, att det genom Tysksmide beredda Stångjernet på långt när icke hin-
ner den godhet, som ämnets renhet medgifver. "Val-
sa och garfva ert jern!" säger engelska Arbetaren,
"det skall bli godt som Silfver!" — Detta jerns
fel är nu en flerfallig ojemnhet och deraf följande
omöjlighet att användas till sådana behof, hvartill
en osvikelig beräkning af styrkan måste föregå 1).
Låt 2:ne jern a och b (se Fig. 2.) förena kraften K
med motståndet A B, samt jernet a vara stålartadt
och jernet b mjukt; hvardera af qvadrat-tums fyr-
kant; samt motståndet = 39 Tons. Vi vete att Svenskt
Stångjerns absoluta styrka varierar från 20 till 40
Tons 2); och äro alltså säkra att $a + b > 39$ Tons.

- 1) Då Stångjernet måste hafva en viss längd, följer deraf
nödvändigt att många stänger skola skarivas. Dervid for-
dras all aktsamhet af Smeden, om ej *antingen* omgif-
velsen kring de hopvällande bitarnes ändar skall upp-
hettas, utan att efteråt smidas (brännas), *eller* välln blif-
va osäker, vare sig en följd af öfverhettning eller fla-
gighet. Sådane Vällar pläga väl visa sin otäthet under
hammaren, då antingen flagan borthugges, eller välln
får göras om. Att likväl hammaren icke med säker-
het tillkännagifver en inre otäthet, skall snart med för-
sök visas. Häraf uppkommer en stor felagtighet hos
Svenska Stångjernet, hvilken väl torde föranleda mesta
Vräkningen, men ock till ännu större del undgå all an-
nan granskning än Klensmedens eller Förbrukarens,
enär jernet skall användas eller springer.
- 2) Engelskt mått. — Denna uppgift hvilar på försök, hvil-
kas allmängörande står i sammanhang med flere luthö-
rande, oafslutade undersökningar. — *Duleau* har af sin-
na försök funnit: que le poids nécessaire pour produire

Om nu en liten glapphet i fästningen vid n eller q skulle göra, att jernet a drar ensamt, så springer det, utan att äga ringaste hjälp af det förträffligaste jern b. Om a äger någon punct af halsbränning, samt endast bär t. ex. 25 Tons, men b 30 Tons; så inträffar vid 39 Tons motstånd, att b endast tål 12 à 15 Tons, innan först Svigt (spänstighet), sedan Sträckning inträffar, hvadan b i första ögonblicket ej bär med större kraft än 15 Tons 1). Då faller på andra dragjernet a påkänningen $39 - 15 = 24$, som det icke bär. -- Vi ha sett stålartade jernstänger springa för 25 och bära 40 Tons, utan att ge töj. -- Låt nu jernstången A B (Fig. 5) bestå af godt, segt jern med en yrhård rand i kanten, till $\frac{1}{8}$ af Stångens area, som må antagas =

la rupture est de 35 à 60 Kilogrammes par millimètre carré de la section transversale de la barre, *svivant la qualité du fer* (Annales de Chimie et Physique Tom. 12:e pag. 145); d. v. s. absoluta Styrkan varierar, enligt Duleau, emellan 21,3 Tons och 36,55 Tons pr. inch Sqvare. Hans försök gjordes på jernet uti de dimensioner, som förekomma i handeln.

- 1) *Duleau* l. c. uppgifver förlängning eller förkortning genom spänstighet till 0,058 af ursprungliga längden i böjning. I sträckning varierade den emellan $\frac{1}{4}$ och 1 millimeter på en Meters längd, efter jernets kvalitet. Den styrka, som gör permanent sträckning, fann han variera emellan $\frac{1}{3}$ och $\frac{2}{3}$ af den, som sliter sönder jernet. l. c. pag. 146. Jern-Cont. Annal. 1820 pag. 213. — Man jemföre *Telfords* försök. — En rund jernstång af 2 tums Diameter sträcktes $\frac{1}{10}$ tum på 12 tums längd för 45 Tons, men förkortades $\frac{1}{40}$ tum då kraften gaf efter. Denna Stång gaf småningom vika för 100 Tons. *Barlow* Essay on the Strenght and Stress of Timber. London 1817, pag. 230.

1 kvadrat-tum. Detta sega jerns styrka må vara = 32 Tons, den yrhårda randens = 40 pr kvadrat-tum och påkänningen = 28 Tons. Vi finne då det sega jernets absoluta kraft per se = 28, samt det yrhårdas = 5 Tons per se; således skulle stängen hålla, om jernet drog ens i påkännings ögonblicket, emedan

$$28 + 5 > 28.$$

Men si! stängen springer; ty vid 12 å 14 Tons påkänning börjar redan det sega jernet att sträcka sig. Då nu det yrhårda icke förlänges innan det brister, samt af hela kraften (28 Tons) endast 14 kan sysselsättas i formförändring af det sega; så följer att de öfrige 14 Tons påkänna den yrhårda randen, hvilken brister, emedan den ej kan bära mer än 5. Låt nu Stängen C D (Fig. 4) vara seg uti e, e, men yrhård uti y. Ett slag vid y, som endast skulle kommit en jemn stång att krökas, bryter C D tvärt af vid y 1).

Vid händelserna A B och C D är äfven att anmärka, att ofta, om ej alltid, en otäthet åtföljer de olika jernsorternas berörings-ytor, hvarigenom stängens relativa styrka mycket försvagas, äfven som dess ut hållighet emot böjning.

Vi förbigå här de otaliga olägenheter i smidning, skruf-uppdragning, svarfning, hål-stampning, nitning, vikning m. m. som uppkomma af jernets heterogeneitet.

1) Till ex. se Hr *Wallman* om Jernlinors tillverkning, Jern-Contoires Annaler 1822 pag. 181.

5. §

Man sätter vanligen sin tillit uppå Hammarens Ärlighet att upptäcka inre fel i jernet. Hammaren pröfvar mycket skarpt, om jern kan bringas från en skapnad till en annan utan att brista, d. v. s. partielarnes skafbarhet 1).

Men om en utvändigt tät jernstång är invändigt tät, det synes ingalunda under hammarens vanliga användning. För den, som ej haft tillfälle att öfvertyga sig härom, vilje vi anföra följande 2:ne försök:

1:sta Försöket.

Ett Jernstycke $2\frac{1}{4}$ tums $\frac{2}{8}$ tums, skapat i Krökningen A, (Fig. 5,) hade brustit vid b a. Det betod af hårdt jern vid b, uppåt b m, samt mjukt jern vid a, uppåt a n; emellan hvilka tvenne jernslag en otäthet e d sträckte sig. Jernet var tillverkad af god malm, med Sulusmide. Detta jern uppå glödgades i Stångjernshärd och utträcktes under rask Hammargång (omkring 80 slag i minuten) med en Hammare af omkring 40 Lisp. tyngd, till $\frac{1}{8}$ tums fyrkant. Utom en tumslång sprängning i den ändan på fyrkanten, som var af ändan b a på jernstycket A; var denna fyrkantstång ganska vacker på ytan. Men då densamma afbröts, fanns flagan gå 1 aln in uti stängen.

1) Detta ord synes oss ganska tjenligt. Se Jern-Cont. Annaler 1820. p. 92.

2:dra Försöket.

En jernstång $1\frac{3}{4}$ tums $\frac{3}{8}$ tums platt, fullkomligt tät, mjuk i ena och mycket hård i andra ändan, afslogs. Alla hårda bitar samlades, till antalet 6 af ungefärligen 1 fots längd, garfvades, utsmiddes till $\frac{3}{4}$ tums fyrkant i ena ändan och $1\frac{3}{4}$ tums $\frac{3}{8}$ tums platt i den andra, ganska tät och vackert på ytan. Gryet bibehölls alldeles oförändradt efter Garfningen, som förut. Garfningen hade således intet gjort jernet betydligt mjukare. Felagtig väll i ena ändan, gjorde en otäthet, som gick igenom hela fyrkanten.

6 §.

Drage vi nu till minnes det föregående, så följer fruktansvärdt:

att Stångjernssmidet bedrifves nu, *mera* såsom realisations-medel af Jord och Arbetslag under stora egendomar, än såsom en egen, i och för sig båtande Näring;

att Smidessättet icke på sist förflutne århundrade förbättrats;

att Smeden arbetar med en kropps-ansträngning, som betager uppmärksamhet och omdöme i vissa delar af arbetet:

att jernets egenskaper (hårdhet, mjukhet, seghet), hvilka hvar för sig skulle höja dess användbarhet,

icke särskildt framställas, utan äro blandade i en och samma stång;

att Byggmästaren — om han ville beräkna sitt byggnads-ämne — nödgas använda drygare dimensioner, och ändock icke alltid kan vara säker;

att Klensmeden och Metall-arbetaren göra osäkert arbete, samt vidkännas vida större svårigheter i arbetet och förluster, då varans fel först under användandet upptäckes, än som skulle kunna äga rum, i händelse de arbetade på ämnen af kända och bestämda egenskaper;

att Svenska Jernet — oagadt möjligheten af förträfflighet — nu i brist deraf betalas af utlänningen efter som det är: *ett rått ämne*, och användes där-
efter 1).

Det Karakteriserande i Engelska Stångjerns-Beredningen; jernets deraf hårflytande egenskaper, samt användbarhet.

7 §.

Då vi söke ut det egentligen bestämmande i Engelska Stångjerns-beredningen, för att uppställa en

- 1) Man förvånas, att, bland de försök Utländske Lärde gjort på fleire Jernsorters absoluta styrka, endast finna den anteckningen om Svenska jernet, att det brast i en flaga. Så anteknar *Telford* (Exper. upon direct Strength of Cohesion of malleable iron, *Barlow* Essay

allmän, väsendtelig och utmärkande egenhet i arbets-sätt, arbetarens verksamhet och jernets utsträckning; kunne vi ej biträda författarna och allmänna tron, hvilka lägga det sökta i Puddling och Valsning. Då detta afviker från den föreställning man vant sig vid, böre vi utförligt reda våra tankar, hälst vi lägge vigt uppå en skarp uppfattning af denna vårt ämnes del, såsom grundläggande det resultat, dit vi vilje föra våra läsare.

Tackjernets färskning i Stenkolslåga (Puddling), samt uträkning medelst valsar, innebär hufvud-drif-fjädern till Engelska Stångjerns-beredningens kvantitativa höjd 1); men med dessa medel ensamma, skulle det beredda Stångjernet nu för tiden icke ens vara ämne för handeln. Uti jernhandeln förekomma 4 sorter

on the Strenght and stress of timber, London 1817. pag. 229). Uti den *Table of Experiments on the direct Cohesion of Metals*, som förekommer (pag. 394) uti Buchanan's Practical Essay's on Millwork, London 1823. Vol. 1. förekommer denna anmärkning *icke vid något annat slags jern* än det Svenska. Wi ha haft tillfälle att se samma förhållande då Svenska jern afslites.

- 1) Engelska Stångjerns-tillverkningen uppskattas till 200,000 Tons årligen. Då *Cort* framlade för allmänheten sin nya plan, importerades årligen 70,000 Tons Stångjern från Ryssland och Sverige. — Supplement on the Encyclop. Brit. Edinb. 1824, Art. iron p. 122.

stångjern; utan att särskildt upptaga ämnesjern till plåtar, tråd m. m. hvilket allt har sitt särskilda beredningssätt, invande arbetare, som blott verka ett slags jern samt för ändamålet särskildt byggda verkstäder;] liksom vi här ofvan sett, att *Rinman* ville grunda trådtillverkningen i Riket på Markiske Os-mundssmidet.

Största delen af Englands jern tillverkning tages ur jernlera (Argillaceous Iron-stone). Ett af dess slag, kalladt *black ironstone from Low Moor Iron Works near Bradford, Yorkshire*, håller

fugtighet	- - -	1, 0
kolsyra	- - -	29, 3
jern oxidul	- -	43, 26
kol-ämne	- -	5, 33
kisel och lerjord	18, 12	
kalk	- - -	3, 74

———— 100, 75. Några af Wales malmer hålla nära 10 procent mangan-oxid 1).

8 §.

A.

Första sorten Stångjern erhålles, då Jernleran, utan blandning med Bergmalm (Blodsten), smältes till pigg-

1) Annals of Philosophy. XLII. pag. 448.

iron och fine metal med coaks; puddlas, utvalsas till 5 tums bredd och $\frac{3}{4}$ eller 1 tum; samt detta stångjern, som kallas N:o 1 ehuru det icke är handelsvara, afhugges i 15 tums långa bitar, hvaraf 4, 5 à 6, läggas på hvarann (aré piled), upphettas i Stenkolslåga till vällning, utvalsas till den dimension, som åstundas. Nu kallas Jernet N:o 2 eller *common english iron*, gällde det 10 Augusti 1825 i London 16 $\frac{1}{2}$ p:d pr Ton 3 $\frac{1}{2}$ tums $\frac{1}{2}$ tums, användes till mångfaldiga behof sådant det är, samt utgör det ämne, som genom sammanvällning omberedes (garfvas) till Ankarstockar, Brokedjör (t. ex. Menai Bridge), m. m., hvarigenom det egentligen öfvergår till följande jernsort, eller

B.

som erhålles då N:o 2, beredt endast af jernleror, afhugges, garfvas och utvalsas. Detta jern är mindre allmänt förbrukadt, kallas i handeln N:o 2 $\frac{1}{2}$, användes blott för vissa behof 1) och kan i vissa stänger vara lika godt som följande sort (N:o 3), ehuru ej så motstående nötning.

Dessa båda jernsorter kunna utan undantag användas till alla vanliga behof. enär omsmidning icke behöfver ske eller kan verkställas i hvit värma, igenom hvilken användbarhet utländska jernet i England blifvit så utträngdt af denna inhemska til verkning

1) Emedan användningen oftast medgifver garfning, då Användaren helst koper N:o 2 och garfvar sjelf.

att medelålders arbetare i svartsmide icke känna svenska jernet mer än till namnet; man fråge vagnmakare, hofslagare, låssmeder m. fl. Likväl anses svenska jernet i afseende på sin hårdhet äga företräde, t. ex. för vagnshjulsskoning, och i allmänhet uthålla mycket mera i nötning. Äfven anmärkes att N:o 2 icke duger till stål och poleradt finsmide, ej eller till plåtar, tråd, hästkosöm, o. m. d., till hvilket sednare likväl jernleran duger, om hon färskas med trädkol. Det puddlade jernet är i allmänhet hårdare än det med trädkol färskade Coaks-jernet, och Svenska jernet hårdare än det puddlade; men det med trädkol i masugnen smälta och med trädkol i härd färskade jernet (som skall användas vid Tråd-drageriet, Tintern Abbey) är mjukare än alla dessa slag, hvilket dock till en stor del tillskrifves malmens beskaffenhet.

C.

Då malmuppsättningen på masugnen består af $\frac{2}{3}$ jernlera och $\frac{1}{3}$ Lancashire Blodsten; det erhållna tack-jernet, utan blandning med vanligt pig-iron, genomgår omsmältning till fine metal, puddling, valsning; stängen afhugges, staplas; stapeln hopvålles och utvalsas till tjenlig dimension 1); samt denna dimension

- 1) Denna är olika från 3 tums $\frac{3}{4}$ tums till 4 tums 1 tums; dock alltid platt. Olikheten beror sannolikt på den verkan, man anser sig behöfva påräkna af garfvningen; mer eller mindre.

afklipptⁱ bitar af tjenlig längd, 1) omgarfvas; så erhålles N:o 3. Lancashire-malm (Blodsten) gör jernet hårdt, hvadan detta jern icke anses tjenligt till Chain-cable. Det heter i handeln *best English iron* eller N:o 3, gäller 19 à 20 p:d pr Ton och derutöfver. Den 10 Augusti noterades denna jernsort till 20 p:d pr Ton Square inch, och 22 p:d pr $\frac{1}{2}$ inch Square.

Vi anmärke att de hittills uppräknade 3:ne jernsorter, alla puddlas på sand.

D.

Till de så kallade Cable-Bolts tages $\frac{1}{2}$ af jernleran och $\frac{1}{2}$ af Lancashire-Blodsten. Det af denna malm-blandning erhållne tackjern genomgår alla processerna för sig, utan blandning med annat tackjern, men puddlas på jernslag 2). Den 4 à 5 tum breda och $\frac{3}{4}$ à 1 tum tjocka, ogarfvide jernstången afslås i båda ändar; om gryet ej finnes godt, förkastas stången till

1) Ganska olika efter det Stångjerns dimension man vill ha; neml. från $1\frac{1}{2}$ till 4 fot; 2 staplar i bredd då grofvaste ämnen skola erhållas. Då finaste skär- eller bandjern tillverkas, måste grofva staplar uppläggas, emedan man i en valsning endast erhåller sitt ämne, $1\frac{1}{4}$ tums fyrkant, hvilket måste afklippas till bitar af 1 fots längd, som åter uppvärmas och utsträckas, antingen till finaste band- eller skär-jern, samt knippas i 3 tums fyrkant.

2) Man anser jernslags nyttjande, i stället för sand, vara för kostsamt att använda för allt jern; därför puddlas de andra jernsorterne på sand.

Chain-cable. Duger det, afslås stången i bitar af 15 tums längd, hvilka garfvas. Den en gång garfvade jernstången afslås i ändarne, synas åter. Befinnes jernet godt, afslås stången, garfvas andra gången, och anses tjenlig till Chain-cable, så vida vid ändarnes afbrytning jernet befinnes godt och jemt. I annat fall säljes detta jern för N:o 3. Den 10 Aug. 1825 noterades i London Best Cable Bolts, one inch round, till 21 p:d pr Ton; och $\frac{1}{2}$ inch round d:o till 24 p:d pr Ton.

9 §.

Då puddling och valsning ensamt icke åstadkommer ett i handel gående jern; hvaruti ligger då det väsendteliga i arbetssättet, som höjer det puddlade och valsade jernet till begagnbarhet och deraf följande värde i handeln? — I garfningen. Men! är denna omständighet väsendtelig för att vinna godt jern, så måste den också användas för de flesta behof. Att så förhåller sig vid beredning af plåtämnen vid *Llanelly*, i Södra Wales 5 (engelska) mil vesterut från *Abergavenny*, skole vi nu visa 1).

Vid *Llanelly* finnas tvenne jernberednings-processer, nemligen vanlig puddlings-process och en egen process för ämnen till förtent jernbleck, hvilka bere-

- 1) Då vi ej funnit någon Författare hafva beskrifvit denna särskilda process, anse vi oss deröfver böra ingå i en utförlig betraktelse,

das i *Pontypool* i *Monmouthshire*. Tackjernet tillverkas af jernlera, blandad med något Lancashire-Blodsten, vid 2:ne, Bruket tillhörige, masugnar med coaks. Detta tackjern upplägges öfver en *Refinery furnace* att upphettas på förhand genom den från smältstaden uppgående hettan, under det att andre tackjernstycken deruti smältas. Denna ugn bestod, som vanligt, af en Tackjernslåda af 11 tum djup under forman, med blott en forma, som gick 4 tum in uti härden, mycket stupande. Vid botten var en öppning, täppt med sand, hvarigenom fine metal kunde tappas, förmedelst en tackjerns-ränna, in uti en på 5 à 7 fots afstånd nedanföre belägen Stångjernshärd. Till och från *Refinery Furnace* rann beständigt vatten. Man sade att ej allenast tätan häraf svalkades, utan äfven bottenhällen 1). När Smältaren vid finerings-härden (*Refinery furnace*) med spettets uppdragande fann, att godset antagit en ljusare färg och att den på spettet vidhängande jernmassa kastade vällgnistor, uppstöttes sandhålet. Efter några secunders löpning (så fort arbetaren bekvämligen hann) sattes en jernspade uti inskränningar på rännans sidor, hvarigenom den tange-

1) Se Supplement on the *Encyclopædia Britannica*, 5:te Vol. Plate LXXXIX fig. 5. — Vi ha ej haft tillfälle att förvissa oss om denna uppgifts sannvärdighet, ehuru samma förhållande uppgafs vid *Tredegar Iron Works* i grannskapet. Skulle en svalare härd-botten bidraga till kölets afsöndring från tackjernet?

rade rinnande metallens yta. Litet finstött slagg kastades på spaden, hvilken, när slagg började ur finerings-härden medfölja metallen, hindrade slaggen att följa med. Snart stelnade slaggen, betäckte rinnande metallytan, och öfverskottet rann ut genom inskränningarne af rännans väggar. Tackjerns-rännan, ehuru icke lersmetad, hann ej mer än rodna förr än utslaget redan var i färskhärden.

Sedan fine metal inrunnit, påfylldes med trädkol i *Färskhärden*. Dessa kol voro af löfträd och af mindre dimension än våra. Blästern infördes genom en enda tätta, och synes vara starkare än vid Stångjernshärदार i allmänhet. Färskhärden hade ungefärligen samma skapnad som härदार för Tysksmide, men var ej så stor; ej heller syntes qvantiteten af fine metal uppgå till det belopp som i tyskhärden påsättes. Efter $\frac{1}{2}$ timmas förlopp från ifyllningen börjades brytning, och snart framkom en färska af något mindre än en hattkuelles storlek. Smältaren lemnade den invid färskhärden på tackjerns-golfvet, hvarest den tångades af en annan, som släpade den till stångjerns-hammaren. Sedan första färskan blifvit uttagen, fortfor Smältaren att lefvèrera färskor invid färskhärden, så fort den andra arbetaren hann slå ihop m: m., hvilket kanske upptog några minuters tid. Dessa färskor hade föga sammanhang; smulade

någon gång af sig mindre bitar vid fallet från härdspången i golfvet, alltid under hammaren. Ingen färska omsmältes, utan drogs, sådan den upptogs ur härden, hvitvarm genast under hammaren. Hammaren liknade en svensk stångjernshammare af de tyngsta, och sattes på samma sätt i rörelse. Städet var af samma längd som de i Sverige bruklige, men nära dubbelt så bredt som ett nytt Stångjerns-smedjestäd; satt inne emellan tackjernshällar, hvilka voro naglade på hvarann utan stoppning af träd. På vattenhjul-axeln, som tycktes vara blott 8 alnar, satt en 4:andig lyftarmsring, litet större i diameter, bredare och tyngre än våra. Kuggarne voro små samt utan brusk 1); hvadan tackjernet grep i hammarblecket, hvilket orsakade skunk och ett hvasst dån. Tryckare nyttjas. Hammaren satt löst på skaftet, hvarom arbetarena endast yttrade, att den skulle fästas enär så behöfdes. Skaftet var korrt. Hammaren tycktes göra omkring 70 slag i minuten. Färskorne hopslogos först och utplattades sedan till en rund, i kanterne högst ojemn och sprucken kaka af en fots diameter, hvarvid ej vidare åtgjordes vid hammaren. — Allt hvad under färskans uttagande ur härden och hopslåning under hammaren afrusade, kastades tillbaks i färskhärden.

1) Vi ha funnit så vid alla de Engelska Stångjernshammrar vi sett.

Färsk-kakan, afsvalad, slogs med slägga sönder uti (hälst) rectangulära bitar, hvilka nu utgjorde ämnen för *Räckarhärden*. För detta ändamål upplades kakans bitar på ena ändan af en 5 alnars jernstång, som der var utbladad till $4\frac{1}{2}$ tums bredd på 1 alns längd, och alligenom $2\frac{1}{2}$ tum tjock. På detta blad uppstaplades bitarne, som hälst slogs till $4\frac{1}{2}$ tums fyrkant, till 4 à 5 hvarf, hvarest detsamma med sin lastning insattes i *Räckarhärden*. *Räckarhärden* var en vindugn, som eldades med Stenkol; var fyrkantig, rymde flere så lastade jernstänger bredvid hvarandra och uppöfver hvarandra (Fig. 6). DDDD föreställer en profil af *Räckarhärden*; m n jernstången; a b de på densamma uppstaplade bitarna af *Färskjernet*; BB gallret, hvarpå *Stenkols-massan* A hvilar; c ett stöd, som uppbär jernstången m n i den glugg, hvarigenom den insattes i härden. Arbetarena anmärkte, att uppglödningen sker i *Stenkols-låga*, således utan beröring med kolen. Stapelns a b längd var 20 tum. Upphettad till vällhetta sträckes den under en vanlig Engelsk Stångjerns-hammare (*Mumbling-hammer* kallad) till plåt-ämnen af 30 tums längd, $1\frac{3}{4}$ tums tjocklek, och 5 tums bredd. — Man uppgaf att färskningen med trädkol var nödig för erhållandet af flag-fria plåtar 1).

1) Att detta gäller i allmänhet i England, säger *Parkes*. *Journal of the Royal Institution* VIII. 141, hvaraf ett utdrag finnes i *Annales de Chimie et de Physique*, 12:te Tomen.

Detta Ämnes-jern var fintågigt, silfverhvitt i friskt brott; den afbrutna stängen visade en klyfning, liksom hade välln icke varit fast nog, ehuru ytorne voro fullkomligt metalliska, hvadan denna benägenhet till klyfning ingalunda berodde på otäthet. Detta jern var segt, mjukt och jemnt.

10 §.

Vi skole nu genomgå Kedje-smidet för de märkligaste Brobyggnader, som hittills blifvit verkställda; — vi mena *Menai* och *Conway Bridges*, uppförde på *Telfords* 1) Plan och efter hans föreskrift — för att visa att garfning icke eller dervid uraktlåtes.

- 1) Uti *Barlow's Essay on the Strenght and Stress of Timbers*, (London 1817) finnes Hr *Telfords* första plan till *Menai Bridge* öfver sundet mellan *Caernarvonshire* och *Anglesea*. Denna plan skulle nemligen bli densamma, som för Häng-Bron öfver floden *Mersey*, vid *Runcorn*, nära *Liverpool*. Han frångick den sedan och påfann en alldeles förändrad construction af kedjorna. — Brobyggnaden börjades 1825 och skulle bli färdig i Oct. 1825. Hr *Wallis* hade inseendet vid murningen; Hr *Rhode* vid allt Machineri samt Länkarnes och Gjutgodsets hopsättning m. m., och Hr *J. W. Provis* öfverinseendet af denna, jemte flera andra Byggnader i orten. — Meddelandet af någon detaille härvid skulle införa uti en otillätlig och från vårt ämne afvikande vidlyftighet. Vi anse oss äga rätt att här offentligen erkänna den storsinta liberalitet, hvarmed Hr *Telford* meddelar sig och sätter en Resande i tillfälle, att inhämta den nogaste kännedom i alla detaljer. Vi känne att Hr *Dupin* i stort mått har skäl

Ämnet till Länkarne och deras bindstycken, m. m. tillverkas af Mr. *Hazledine* vid *Upton Works* i trakten af *Shrewsbury, Shropshire*. Utom Länkarne förekomma äfven bär-jern, medelst hvilka Brolagets bjelkar hvila på kedjorne. Vid detta smide förekomma tvenne arbetssätt, med särskilde Ugnar och Hamrar; det ena använder blott engelskt jern N:o 2, och det andra använder detta, under tillgodo-görande af allt skrojern, som faller vid de smedjor, hvarest ämnet fullkomnas; hvadan det sednare beror af tillgång på skrojern (Scrap-iron).

Första Arbetssättet

för Engelskt jern N:o 2, enbart, till kedjorne.

Kedjorne sammansättas af Länkar (a. Fig. 7); Bindstycken (b.) och Bultar (c.), utan någon enda Väll. Länkarna äro af 2:ne slag, nemligen de

att säga detsamma, i synnerhet hvad Bro- och Hamnbyggnaderne i Skottland angår. Detta Hr *Telfords* öppna väsende emot Främlingar innebär en så ren kärlek för kunskap och utveckling af mensklig bildning, att man gör bättre i att efterfölja än berömma den; den enda tacksamhet Hr *Telford* erkänner och emottager. Minnet framkallar den store *Baco*, hvars önskan, att hemligheterne i konster och slöjder måtte avslöjas för Vetenskapen, Hr *Telford* i verk och gerning biträder.

som sitta i sjelfva Bergklippan hvarest Kedjorne äro fästade. I engelskt mått voro på första sorten:

mn = 4 inches, tjockleken = $1\frac{1}{4}$ inch, längden = $7\frac{1}{2}$ feet; och de Länkar som sitta i den hängande kedjan:

mn = $5\frac{1}{4}$ inches, tjockleken = 1 inch, längden = 10 feet; hvarvid likväl bör anmärkas, att denna längd räknas från midten (e) af ena bindstycket (connexion of Links), till midten af det andra. Länkarna komma i denna skapnad (hh. Fig. 7) från Bruket. Till deras beredning tages af N:o 2 jern, 5 stänger, 4 tum breda, $\frac{3}{4}$ tum tjocka och 3 fot långa, som inläggas på hvarandra, först i Vindugn att röd-glödgas och sedan i *Varm-ugn* (Chafery-furnace). Denna liknar en Puddlings-ugn, dock med några förändringar;

Eldstaden cd (Fig. 8) = 2 fot 9 tum

Bryggan b = - - - 9 "

Ugnens längd med

halsen inräknad = 6 - - 6 -

ad = 10 fot.

Ugnens största höjd

invändigt = 15 à 16 tum

d:o d:o bredd = 3 fot.

Härden består af 12 tums djup sand, liggande på stenmur 1). Skorsten viker ned åt grunden vid g, så att

- 1) Häruti, äfvensom uti dimensionerne skiljer sig denna Ugn från vanliga Puddlings-Ugnar, hvilkas härdsand ligger på Tackjernshäll (af 3 tums tjocklek), som luften åtkommer på undra sidan.

ugnen's botten ligger litet högre. Ugnen hade 2:ne luckor k och x , utom stenkols-luckan e . Skorstens höjd = 50 fot; area, invändigt 14 tum i fyrkant. Uti denna ugn upphettas stapeln på 20 minuter från rödglödning (hvari den inlägges) till väll-hetta, då den uttages, föres under en Hammare, hopslås och smides färdig till halfparten; och har det utseende i plan (a) och profil (b), som teckningen (Fig. 9) utvisar. Den färdiga ändan tångas och den andra införes i Ugnen; o. s. v. Länk-ämnet göres alltså färdigt i 2:ne hetor. Hammaren gör från 40 à 50 till 90 à 100 slag. Uppvärmning och deraf beroende utsmidning gå icke i oafbruten följd, utan med intervaller af stillhet. Men sedan en hel ugns-sats blifvit uppvärmd, går smidet jemt så länge den räcker. — Bladen i ändarne äro 7 tum i diameter. Ett 5-tums rundt hål utstampas i Smedjan uti Shrewsbury.

Andra Arbetssättet

för Engelskt jern N:o 2 och Skro-jern
(Scrap-iron) till bårstängerne.

Bårstängerne hafva samma skapnad som Länkarne; men äro endast 1 tum breda, $\frac{1}{2}$ tum tjocka, med proportionerligt stora blad i ändarne, $2\frac{1}{4}$ tums diameter, varandes stängernes längd continuerligt aftagande från Pelarenas toppar (Caps), alltsom kedjorne till

följe af sin tyngd sänka sig. Största sänkningen (Catenarians största Ordinat) är 43 feet.

Af jernet N:o 2, 4 tum bredt och $\frac{1}{2}$ tum tjockt, tagas 2:ne lagom långa bitar, läggas jemte hvarann samt lastas med jernskro, så att hela massan ger lagom slång. Dessa massor inlades uti *Balling furnace*. Stenkols-luckan var för gafveln. Gallrets lösa jernstänger lågo 2 à $2\frac{1}{2}$ fot från golfvet, voro af $1\frac{1}{2}$ tums 1 tums. Hela

Ugnens längd, utvändigt emellan . . . 11 och 12 fot

Skorstens höjd 30 fot

-- invändiga area, 14 tum i qvadrat.

Eldstaden, en qvadrat af 3 fots sida invändigt.

Bryggan b, 9 tum bred

Sjelfva ugnens längd, emellan 7 och 8 fot.

Största bredden 4 fot.

Största höjden 28 tum.

Ugnen hade blott en lucka, $1\frac{1}{2}$ fot från bryggan.

Ugnens hals går nedåt golfvet vid ingången i Skorsten;

så att dess botten sades ligga omkring 1 fot lägre

än ugnens botten. Härden består af sand, som hvi-

lar på stenmur. Sanden bakar ihop sig med slagg,

till 6 à 8 tums tjocka kakor, bestående af sand på

undra och ren hammarslagg på öfre sidan. — Litet

före massans (Bloom) uttagning kastas sönderstött slagg

derpå; hvarefter Smältaren, när han ser att massan

alltigenom tagit vällhetta och sjunkit tillsammans,

stickar en jernstång in i ugnen; som fastväller vid smältan (Bloom) och hvarmed den drages ur ugnen, rullas med färdighet på tackjernsgolfvet till en särskild hammare, hvarest den under långsam gång hopslås och uträckes till stång, 5 tum i fyrkant och $2\frac{1}{2}$ fot lång, hvilken afsvälas, vid tillfälle upphettas i *Chafery-furnace* till vällhetta och utsmides för andra stångjernshammaren till ett härjerns-ämne.

Båda dessa stångjernshamrar voro af vanlig skapnad (Mumbling-hammer), klädda i nosen med stångjerns-skenor och drefvos med vatten. Deras rest var ej så stor, som Svenska stångjerns-hammarens. Grunden skakade för hvarje lyftning. Hammarställningen stod ej stadigt. Hammaren lyftades vid skaftets ändå (näsa).

De ämnen, som från detta bruk utgingo; uppgifvas gälla 22 à 24 p:d pr Ton, allt efter ämnenas beskaffenhet. — Deras form bestämde bruket af Hammare i stället för Valsverk.

11 §.

Då vi nu anse oss i stånd att utleta och bestämma det egentligen karakteriserande i Engelska Stång- och Ämnes-jerns-beredningen, tro vi det falla af det föregående klart i ögonen, att detta består uti tvenne

omständigheter, neml. små smältor och jernets *Garfning*. Genom behandlingen af små smältor äger smältaren tillfälle att efter hand uttåga det färskade, hvilket i ett handterligt stycke lätt vändes och granskas, och får derigenom närmare tillträde till det färskjern, som finnes kvar i härden. Genom färskans uttagande i smärre delar blir det möjligt att använda dem, utan att de omsmältas såsom det sker vid tysksmidet; en operation, hvarigenom detta sednare smidessätt söker att ersätta bristen af färskningens större säkerhet uti mindre smältor. — *Garfningen* åter medför den förbättring som ensamt följer af sträckning (valsning eller smidning) i hetta, hvarigenom jernets constitution mer och mer öfvergår till tåghet 1); samt dessutom en fördelning af jernets ojämnheter 2). Häraf följer, att dessa båda omstän-

1) *Rinman* (J. H. 1:sta Del. p. 101) säger vid klingsmidet: "Garfningen är egentligen det arbetet, som befordrar segheten, utan att ståle mycket förlorar af sin hårdhet."

2) Ehuru vi icke erkänne någon myndighet, d. v. s. andras omdöme, såsom grund för sanningen; kunne vi likväl icke nekä oss begagnandet af detta tillfälle att meddela de tänkesätt, vi funnit hos Engelska kunnare i detta hänseende. "Jernberedningen" säger *Wollaston* (Englands störste Physicus), "liknar Ullkardningen. För hvarje sträckning ordnar sig trådämnet i den rigtning, hvaruti påkänningen verkar. Den del af massan, som ej anlagit trådform i första sträckningen, har

digheter tillsammans skola kraftigt bidraga till jernets jemnhet, hvilket också visar sig vid ögonkastet på det engelska jernets brottyta, samt i möjligheten af detta jerns användande till de mest grannliga behof, såsom Ankar-kedjor, Brokedjor, m. m. hvarvid annat jern icke kan användas i anseende till ojemn beskaffenhet, hvilken hvarken medgifver beräkning öfver jernets styrka eller öfriga egenskaper, med den säkerhet som Engelska Byggmästaren sätter i sina verk.

Då vi här betrakte det egenteligen Karakteriserande i Engelska Jern-handteringen, kunne vi ej förbigå den fördel jernets valsning erbjuder, att nemligen med lätthet kunna arbetas till alla användbara dimensioner med den största noggranhet. Ett tillräckligt sorte-

tillfälle att föröka trådmassan under den andra. De trådar, som icke kunnat i första sträckningen ordna sig till parallelisme, närma sig dertill i den andra; o. s. v. För hvarje hopvällning af parallelt rigtade trådmassor, växer jemnheten af det hela; hvilken man kan drifva så långt grannlagenheten fordrar". — Man fråge Byggmästaren, Manufacturverks-ägaren, Finsmeden, Grofsmeden, m. fl. och deras svar skall, mer eller mindre klart, syfta åt samma håll. — Vetenskapens synpunct inskränkes ej deraf att hammaren begagnas, *antingen* der formen ej af valsarne kan enkelt meddelas; *eller* der tillverkningsmängden ej sysselsätter valsverk; *eller* måhända (ehuru hittills ej redigt känt) för något visst inskränkt behof, om jernets spänstighet och styfhet skulle åsyftas och mera genom hamring vinnas. I detta sista hänseende, se *Tredgold*, practical Essay on the Strenght of Cast Iron. London 1824, pag. 103.

radt lager af valsadt Jern sätter Förbrukaren i tillstånd att, med stor besparing uti bränsle, tid och afbränning, finna tjenlig dimension till hvarje behof. Lättheten att vid jernets användning undvika dess omsmidning gör äfven Engelska jernet mera användbart. Denna omständighet, i förening med den större godhet jernet under sednaste 12 å 15 åren vunnit genom arbetssättets förbättring, kan ge Engelska jernet för många behof ett högre värde, än Svenska jernet har i sin nuvarande beskaffenhet. De priser handeln stadgar på varor, äro i detta hänseende oftast så talande bevis, att den ärligaste (okunnigaste) försäkran om Svenska jernets förträfflighet deremot föga gäller. Om ock någon legitimitet (qualitas occulta?) skulle åberopas, torde dock vara nödigt, att förvissa sig om Svenska jernet nu för tiden verkas med samma omsorg i härden, som för; om ej en högre vecko-tillverkning medfört en vårdslösare beredning, o. s. v. Men framförallt ause vi jernets mångfaldiga egenskaper, af hvilka hvar och en, framställd oblandad, är bäst för något visst behof, innebära upplösningen på det reela i striden emellan föreställningen om Svenska jernets förträfflighet å ena och ringa handelsvärde å den andra sidan.

Den hastiga förbättring Engelska arbetssättet de sednare 12 å 15 åren vunnit, tillskrifve vi den höga tulln på utländskt jern, användandet af jern till ankar-kedjor, samt den noga beräkning Engelska Byggnads-

konsten underkastar hvarje material, innan dess dimensioner bestämmas 1). På Ankar-kedjor af jern (Chain Cable) tog Mr Brown Patent 1812. Tillverkningen deraf läser nu uppgå till 10,000 Tons; hvarförutan ämnes-jern härtill skeppas på Amerika, der dylika Ankar-kedjor redan tillverkas. Den grundsats Brown fattade, att pröfva kedjan vid tillverkningsstället, skulle naturligtvis så väl tillvinna förtroende för uppfianingen, som tvinga kedje-tillverkaren att ytterst noga

- 1) Man finner att just vid början af denna period verkställdes en mängd försök angående Byggnads-materialers styrka; Tredgold och Telford 1814, Rennie 1817, Brown, Beaufoy, Barlow, m. fl. vid samma tid. — Man ser ej samma skarpsynthet i de äldre försöken. Fischer (Tagebuch einer im Jahr 1814 gemachten Reise über Paris nach London, Arau 1816) säger pag. 75: "Nicht nur aber ist das englische Eisen so wohlfeil, sondern es ist durch angesträngte Bemühung, die oft das ungläubliche möglich macht, ganz vorzüglich gut geworden, und zwar von dem Zeitpunkt an, wo der vor einigen Jahren, obschon nur kurz dauernde Krieg mit Schweden und Russland das Eisen von Dannemora und Sibirien von dem Englischen Märkten ausschloss". — Härvid kan märkas, att Engelska Ståltillverkningen icke ännu (och sannolikt sent) kan undvara Dannemora-jernet; att gemenskapen med Sverige ganska korrt var afbruten, samt att Engelska lager under ersatte importen. — Duleau anställde en del af sina försök år 1812. Hans omdöme då om Engelska jernet utvisar, hvilken förändring detsamma efter 1812 undergått. "Les Ouvriers exercés le connaissent très bien pour être cassant, et pour présenter dans sa Cassure une Cristallisation à gros grains." l. c. 142. Ett ögonkast på en Engelsk jernstång i brottet visar, att Hr Duleau talar om ett helt annat jern än det som nu tillverkas i England.

granska ämnes-jernet 1). Sådan pröfning undergå äfven delarne som köra till Brokedjor 2). Vi kunde härvid anmärka, att ingen Jernvräkeri-stadga skulle ersätta dessa sträck-machiner (prooving Engines) eller Verkmästarens granskning.

Såsom en egenhet i Engelska Jernberedningen torde äfven böra räknas de Engelska Stångjerns-hammarnes skapnad i pen, hvarigenom de lämpa sig bättre till jernets garfning. Man jemföre vällningen och uträkningen af $5\frac{1}{2}$ fots långa staplar till länk-ämnen vid Upton Works, med garfning och vällning under en Svensk Stångjerns-hammare, hvarest ett 15 tums *Smältstycke* fordrar 3 hetor! — Engelska Hammarne göra ostridigt en säkrare väll. Hvad olika värmegrad härvid uträttar är icke noga känt; men Engelsen aktar sitt jern för öfverhettning.

- 1) Till bevis, att vi i Sverige icke äro aldeles ovane härvid, må anföras, att Tråd-dragaren i Småland endast köper *trådjern*, som väljes ut bland Brukets hela tillverkning och betalas omkring 20 procent högre än ordinarie Stångjern vid samma Bruk. Att detta Tråd-ämnes-jern ej framkallas efter Smedens behag, är en annan sak. Vi återopa Hr Svedenstjernas Embets-Utlåtande. Se Jern-Contoires Annaler 8:de Årgången pag. 7. o. f.
- 2) Ägare af de större Jernverken sända sitt jern till kedjepröfnings-machinerne för att pröfvas. Desse jernvräkare äro pålitlige! *Fuller's* invention är mer omtyckt än *Brown's*.

Jernets Valsning och dess användbarhet på Svenska Jerntillverkningen 1).

12 §.

Vid jämförelsen emellan den Svenska och Engelska Stångjerns-beredningen visar den sednare, i tekniskt hänseende, en så gifven öfverlägsenhet, att vi ingalunda tveka på hvilken sida företrädet ligger. Stångjerns-beredningen innefattar, efter vår åsigt, en Chemisk och en Mechanisk procedur; ty *först* skall kol och främmande metalliska ämnen, som constituera det rena jernet till Tackjern, kemiskt frånskiljas; *sedan* skall den rena metall-massan mechaniskt befrias från slagg, förenas till sammanhang (vällas), arbetas till trådighet och en tjenlig form. Vi känne att rent jern är ytterst segt och mjukare än det vanliga Stångjernet 2), samt att Stål är kolhaltigt jern, ehuru mindre än Tackjernet 3); men vi känne icke om någon Chemisk olikhet

1) Enligt de underrättelser om BergsHandteringens tillstånd i Frankrike, som Hr Säfström meddelar i Jern-Contoires Annaler (1820 pag. 219) och hvilka öfverensstämma med sednare underrättelser, är Jerntillverkningen der i hastigt tilltagande. Detta skall hufvudsakligast bero på inforandet af Engelska Methoden, hvartill äfven Engelska Arbetare begagnas. Vi ha haft tillfälle att af Engelska Arbetare i Södra Wales, finna att dessa anläggningar voro bland dem kände.

2) Berzelius. l. c. pag. 200.

3) Berzelius. l. c. pag. 221.

skiljer mjukt och hårdt jern ¹⁾, eller om blott villkoren för jernets öfvergång till fast form gör denna olikhet, liksom spänstighet och styfhet kunna genom blott mekanisk åtgärd förändras. I denna brist på redig kännedom af det jerns kemiska beskaffenhet (hårdt eller mjukt) man vill bereda, är ingen theoretisk bestämning af sådane Färsknings-sätt möjlig, hvarigenom den ena eller andra egenskapen hos stångjernet skulle uteslutande vinnas. Men då erfarenheten visar, att stål understundom erhålles i Hammarhärden; att en stålartad hårdhet fläcktals orenar Svenska Stångjernet, samt att slaggens quantum äger ett viktigt inflytande på smältans godhet: så förefaller det ganska sannolikt, att någon kemisk olikhet i arbets sättet erfordras till hårdt jern och till mjukt, ehuru försök visa, att den temperatur, hvaruti jern utvalsas, äfven äger ett högst märkbart inflytande på stångens hård-

1) *Karsten* (Handbuch der Eisenhüttenkunde, Halle 1816) säger pag. 141: "Alles harte, feste und vorzüglich gute Stabeisen pflegt nicht unter 0,1 procent Kohle zu enthalten; selbst in dem weichsten Stabeisen findet sich noch 0,05 Kohle." och pag. 144: "Die zweite Verbindung aus Eisen mit Kohle bildet — — das weisse Rohcisen, — — die ganze Reihe der härtesten und weichsten Stahlarten und die ganze Reihe der härtesten und weichsten Stabeisenarten." Denna uppgift är likväl af inga försök styrkt. Deremot synes det sätt, hvarpå Hr *Berzelius* (l. c. p. 200) fått sitt rena jern, nemligen genom sammansmältning af jernfilspån med jernoxidul, vittna derom, att det mjuka jernet håller mindre kol än det hårda.

het. Emedelertid visar erfarenheten tillika, att den skickliga och flitiga Stångjerns-smeden ofta nog lyckas i att af kändt Tackjern tillverka ett godt Stångjern, vare sig mjukt eller hårdt. Att denna förmåga upparbetande hos Tysksmeden förutsätter *först och främst* ledighet från det stränga arbete man nu af honom fordrar, är lika påtagligt; ty Tysksmeden skall nu arbeta med skarp kraft-ansträngning, med flit, ofta under fara, med kortt hvila, i en onaturlig temperatur, och derjemte med *uppmärksamhet och omdöme* styra de elementer, hvilka han måste äga magt att behandla; en magt, som mera hvilar på förståndets herravälde än rå muskelstyrka.

I detta tillstånd af kunskapen om jernet, äge vi ingen säker ledning för öfvergången från nu varande Tysksmide till en färskning på små smältor, utom hvad Vallonsmidet kan häntyda. Men, då vi finne nödvändigheten deruti, att Tysksmedens nu varande stränga arbete lindras, samt att arbete på små smältor, och räckningens öfverlåtande åt valsverk, tydligt och i förening med många fördelar, tillfridsställer denna lindring; så anse vi första skälet till valsningens införande i Stångjernsberedningen ligga uti *möjligheten af jernets sorgfälligare färskning*.

Men vid *blotta möjligheten* åtnöjes icke männen; han vill se *verkställighet*. Vi skole nu tillse huru detta

blir en annan följd af valsningen, så vida nämligen Bruksägaren vill på engång förtjena ett högre pris genom ett bättre jern och derjemte sätter ära i att känna sin handtering och uppdrifva densamma, hvar på vi ingalunda tyfse,

13 §.

Vi ha sökt visa, att *Garfningen* var den andra beståndsdel i Engelska Stångjerns-beredningens egenhet; att densamma sker osäkert och dyrt under Svenska Stångjernshammaren; att den väl sker säkrare och förtare (mindre dyrt) under Engelska Stångjernshammaren; men att Valsningen erbjuder den billigaste och derjemte säkraste väll 1), visar engelska jernhandteringen, hvilken här på lika väsendteligt *hvilat*, som på möjligheten af en högst vårdsam färskning. Så vida till en vårdsam färskning skulle höra, att den sker under arbetarens ögon, i en ström af luft, hvars syrehalt arbetaren (genom draget i Puddlings-ugnen) kan bestämma; så skulle man ha skäl att anse färskningens noggrannhet något åsidosatt vid det beredningsätt för plåtämnen vi anförte; ty trädskolets närvaro vid

- 1) Härvid måste Skrojern (Scrap-iron) undantagas, hvar till alltid nyttjas Hammare. Skalet ligger deruti, att Valsarna (tvärf emot vissa Lärdes förmodan) icke trycka jernmassan från alla håll inåt, och att till väll fördras beröring. Dessé Lärde predika nämligen om Valsarnes förmåga att innesluta Slagg, Sand m. m. i jernet, emedan de skola trycka det från alla håll. — Men hvad som gäller vid Skrojerns flöpställning, förfaller vid garfningen, emedan jernet därvid är odelladt käftgsefter.

färsknigen kunde vinnas genom puddling med ved 1). Men något undantag vid Garfningens användande i engelska jernboredningen känna vi icke. — Så vi-

- 1) Hr af Uhr, l. c., har väl sökt bevisa Puddlingsmetho- dens otjenlighet. Försöken, hvarutur detta bevis drages, äro både dyrbara (kostade omkring 35,000 R:dr B:co) och vidlyftiga (räckte många år); och påkalla den alfvarligaste granskning, både i anseende till det oväntade resultatet och den stora samling af rön de innebära. Vi kunna alltså nu icke ingå i någon sådan, dels för vidlyftighet, dels emedan det resultat Hr af Uhr ansett sig böra draga af Puddlings-försöken icke egentligen rubbar vår framställning af närvarande ämne. Ett grunddrag deruti kunna vi likväl icke vid detta tillfälle undgå att vidröra. Eftersom Hr af Uhr funnit fine metal, färskad i Puddlings-Ugnen vid Skebo, icke uthärda provet för ämnen till Grufinor (ehuru *fine metal*, färskad i Tysk härd, lemnat jern af de bästa egenskaper), finner han deraf *otvifvelagtigt* vitsordadt "att samma jern, under dess sålunda verkstälde färskning, förlorat en del af dess styrka och sammanhang, hvilka egenskaper genom den omsorgsfullaste vällning uti härden, sedermera icke kunnat återställas." l. c. pag. 119. Vi återopa Arbets-sättet vid Llanelly, till plåtämnen. Färskan smulade sig emellan Härden och Hammaren. Färsk-kakan *skulle*, d. v. s. kunde knostras sönder; men vid Pontypool tillverkas förtent jernbleck af bästa kvalitet. — Vi återopa vidare följande försök. En rusa af 4 a 5 Skålpds vigt som aflöll från en vanlig Stångjernsmälta (beredd medelst brytsmide i Tyskhärd) under hopslagningen, aflades särskildt i stället att, som vanligt, kastas i Härden. Den bestod af kol, slagg, jern. Uppglödgad till svettshetta, sökte man sammanslå den med handhammare, men den föll i tu. Den af halfvorna garfvade biten föll äfven i tu för handhammaren. De nya halfvorna garfvades å nyo; och nu kunde jernstycket utsmidas under Stångjerns-Hammarens raska gång till $\frac{2}{3}$ verktums fyrkant, samt vägde litet öfver 2 Skålpd; afslaget för ändarne visade det fullkomligen jemnt gry af grå färg och bara

da vällning består uti den förening till ett continuum, som 2:ne jernytor i vällhettan ingå under tryckning, men jernet icke utan att förlora sin sammanhållighet kan upphettas till hvilken grad som hälst, ehuru det måste äga en viss värme-grad för hophäftningen; så följer att Välln måste ske vid en viss temperatur. Skulle man nu gifva de till väll ämnade jernytor precis denna temperatur, så fordras till en säker Väll, för det andra, att ytornas hoptryckning sker innan jernet afsvalnar, d. v. s. med största hastighet. Låtom oss nu beräkna den tid, som erfordras då välln göres emellan Valsarne. Råvalsarne, hvaruti Vällningen sker, äro vanligen af 16

tågor. Detta jern var ytterst mjukt, bar endast 20 Tons pr inch Square, och liknade det gröfre engelska kedjernet i brottet, ehuru mycket mjukare. Uti klensmedhård utsmiddes spik utan öfvervällning med lätt hammare; men, ehuru öfvervälladt, höll jernet ej fullkomligt Släggan om den nyttjades ovarsamt. Skruf uppdrogs lätt och blef rak. Då ämnet gjordes till $\frac{3}{8}$ tums diameter, knade skrufskifvan, neddragen till städet, afvrida skrufven. Den afvridna ytan visade ett fullkomligt tätt jern af hvit färg. — Vi draga af denna erfarenhet den slutsats: att färskadt jern kan få styrka och sammanhang genom vällning, och att jernets styrka icke ligger i Hammaren, utan i Välln. Sat Sapienti! — Hvarföre råder oss Rinman & Polhem att nyttja olika tunga hamrar för olika grof spik? — Hvarföre räcker icke ämnesjernet till tråd finare under Stångjerns-Hammaren än till $1\frac{1}{2}$ tums bredd och $\frac{7}{8}$ tums tjocklek (*Svedenstjerna JernCont. Annal. 8:de årgången pag. 7*)? Hvarföre räcker icke ämnesjernet till linor finare under Stångjerns-Hammaren än till $1\frac{1}{2}$ tums bredd och 1 tums tjocklek (*Wallman JernCont. Annal. 6:te årg. p. 181*)? m. m. Man vill vara säker att Hammaren ej skall spränga jernet.

tums diameter; samt spåret $1\frac{1}{2}$ à $1\frac{3}{4}$ tum djupt. Spårets botten blir alltså af $12\frac{1}{2}$ à 13 tums diameter, således peripherien omkring $5\frac{1}{4}$ fot, som för 70 hvarf i minuten ger omkring 250 fots hastighet. Om nu jernstyckena som skola sammanvällas äro af 14 à 15 tums längd och i första genomgången utsträckas till 18 tum, så blir garfningstiden = $\frac{\frac{3}{2}}{250}$ minuter = $\frac{3}{25}$ Secund. Vällning för Hammare, (hvarken engelsk eller ännu mindre svensk) uthärdar ingen jemförelse.

Enär valsarne erbjuda ett billigt och säkert sätt att välla och garfva, samt garfningen ostridigt medför (utom jernets inre förbättring) en högre grad af jemnhet, hvilken kan drifvas så långt man behagar genom omgarfningar; så följer ock att en Valsverksägare, som köper smältstycken af Bruksägaren och kan garfva de hårda för sig och de mjuka för sig, förstår att åstadkomma ett jemnt jern. Men det är i sig sjelft klart, att ju jemnare ett smältstycke är och ju mera fritt från råa eller stålartade delar, desto lättare kan valsverket förädla det till jemnhet; således med minsta kostnad. Det blir alltså Valsverksägarens fördel att uppsöka sådane Bruksägare, hvilka kunna leverera det jemnaste jern, hvilket i sjelfva smältstycket måste betalas bäst. — Häruti finne vi fröet ligga till den förbättring i färsknings-arbetet, hvar till smedens befrielse från Räckningen ger möjligheten; och uti detta frö till färskningskonstens upplifvande, anse

vi *andra skålet* ligga för valsverks begagnande till Stångjerns-beredning.

14 §.

Det *tredje skålet* för valsverkens begagnande till Stångjernets uträkning lägga vi uti sjelfva godsets tekniska förbättring. Denna består ej allenast i den högre jevnhet man genom smältstyckens sortering sättes i stånd att åstadkomma, hvilken vi redan omtalat, utan derjemte uti jernets verkliga förbättring: genom garfningen, genom tågornas sträckning i parallela riktningar, genom jernets behandling i en enda, vald, tjenlig värmegrad och tryckning.

Att Garfningen ökar jernets seghet, äfven under stångjernshammaren, således oberoende af valsning, är af ålder kändt; och, ehuru engelska Stångjerns-beredningen först i stort satt denna kännedom i verket, visar likväl sjelfva språket att arbetssättet är äldre inom Sverige. Svenska språket äger nemligen derpå ett eget ord; men engelska språket begagnar sig af ordet *to pile*, som icke har annan betydelse än att lägga ihop (*to heap*), sammanhoppa, draga i hög (*to coacérvate*)¹⁾, sannolikt skapadt af *pile* (a heap, accumulation).

Att tågan hos jernet beror på dess mekaniska behandling, har *Rinman* visat genom otvifvelagtiga försök. Man kan med egna ögon lätt öfvertyga sig derom, då man afbryter trådjern, sådant det köpes

1) *Or to fill with something heaped.* Johnsons Dictionary of the English Language, Vol. II. London 1793.

af Tråd-dragarne i Småland t. ex. och sjelfva tråden som, tråd-dragaren sticker i drag-skifvan 1). Här-af följer att för beredningen af tågit jern kan det ej vara likgiltigt, om jernet först sträckes åt en led och sedan åt en annan; eller under hvilken temperatur det sker. Vi föreställa oss nu ett smältstycke af 14 tumslängd, instucket i Råvalsarne, (som böra vara 5:ne öfver hvarandra) och inom $\frac{1}{2}$ minut utsträckt till $4\frac{1}{2}$ fots längd och 2 tum fyrkant under 6 a 8 gångors genomlopp. Jernets temperatur förändras ej betydligt under denna korta tid, hvadan jerntågan uppstår och fullkomligt utbildas under oförändrade omständigheter. Låt vara att i första genomloppet endast vissa tågor uppkomma här och där i massan, som ej behöfver tänkas absolut likartad. Vid andra genomgången växa dessa tågor, och genom fortsatt valsning skall hela jernmassan förr eller sednare, vid en eller flere uppvärmningar, blifva tågit igenom hela tvärsection, hvilket äfven brottytan på engelska Kedje-jernet tydligen ådagalägger.

- 1) Se ytterligare de försök *Wallman* i detta häuseende anställt (JernCont. Annal. 1822 pag. 188). Han fann äfven, att tåg väl kan smidas i jern för klensmedshärd, men ej säkert utan 2:ne vällningar. "Brist på en väl utspridd hetta i härden," säger han, "samt den omständigheten att man ej linner tillräckligt smida jernet för hand medan det är vällhett, torde hufvudsakeligen hindra att man ej lyckats så väl i klensmedja, att smida jern tågit, som under knipp-hammare." Detta öfverensstämmer med vår sats, att tågan bildas uuder tryckning i vällhett. Huru länge bibehåller jernet denna temperatur under Stångjernshammaren?

Inflyandet af värmegraden, hvarunder jernet mekaniskt förarbetas till smidighet, är ej af Vetenskapen, men väl af verkmästar-ögat uppfattad. Försöken utvisa likväl, att samma slags stångjern af 1 tum fyrkant, som, utvalsadt i ena temperaturen, bär några och 20 Tons, förlänges $2\frac{1}{2}$ tum på foten samt brister som bly vid sönderslitning, och visar brottyta af $\frac{1}{2}$ kvadrat tum, kan, utvalsadt i en annan temperatur, bära några och 30 ja ända till 40 Tons och deröfver samt brister som stål, med smäll, fara för kringstående, och utan märkbar förlängning eller förminskning i tvärsection. Den hastighet, hvarmed utvalsningen sker, medger valet af den temperatur, som finnes tjenlig och nödvändig till erhållande af den egenskap hos jernet, som sökes.

Att utsträckningen genom valsar medger en *jerntryckning*, hvarunder tågan uppstår och utbildas, hörer äfven till de omständigheters oföränderlighet, som måste förutsättas, på det att ett jemnt jern möjligen kan uppstå. Huru stor skall denna tryckning vara? — är åter en fråga, som icke ännu kan besvaras. Vi vilje närmare förklara oss.

Låt C & C' samt D & D', Fig. 10, vara medelpuncter till 2:ne valsar, ställde till samma afstånd q r från hvarandra. Låt A m m B föreställa det ämne, som skall stickas emellan valsarne. Detta ämne träffar det större valsparets ytor uti m och m; men det mindre valsparets ytor först uti n och n. Låt am'm'b före-

ställa samma ämne efter valsningen. Det släpper de mindre valsarne uti $n' \& n'$, men de större uti m' och m' . Den spänstighet jernet har, åstadkommer någon utvidgning efter utgången utur valsarne; en utvidgning, som sannblikt är mindre vid utgången ur de större än de mindre valsarne, ehuru måttet härpå är alldeles okänt. Nu visar sjelfva åskådningen af figuren, att valsämnet anträffar det större valsparets yta under en spetsigare vinkel, $m' C q$, än vinkeln $n D q$, hvarunder det mindre valsparets yta anträffas; samt att valsämnet $AmmB$ vidrör en större yta under sträckningen emellan de större än mindre valsarne, i samma förhållande som mm' är större än nn' . Af dessa förenade omständigheter synes oss följa, att de större valsarne gripa bättre än de små, i anseende till den spetsiga anfallsvinkeln, samt göra ett tätare jern, i anseende till vidsträcktare tryckningsyta; hvaremot de mindre valsarne synas sträcka jernet mera på längden, i förhållande till den använda kraften. Härafs synes, att diameters storlek bör bero på ändamålet vid valsningen, så att t. ex. valsning sker emellan större, och sträckning emellan mindre valsar 1).

- 1) Verkmästaren vid ett Jernverk i England har anmärkt, att jern, for att blifva tätt och jemt, ovillkorligen bör valsas genast från början; samt att stora valsar (af 20 till 24 tum's diam.) borde nyttjas i stället för nu brukliga 16 tum's. Utu Jern-Contorets Annaler, 6:te årgångens pag. 313, underrattas man att valsarne ifrån *alla* sidor sammanpressa otätheterne och förborga dem uti det jern som utvalsas. Den qväst af glodgande ämnen som, vid jernstyckets instuckande i valsarne, öfta

15. §.

Ehuru vi i det föregående sökt utveckla fördelarne af jernets valsning i afseende på dess jemnhet, seghet och-tågighet, samt framställandet af det mjuka jernet för sig sjelft, äfvensom det hårda för sig; äre vi dock icke i stånd att afgöra, om, och för hvilka behof, jernets hamring kan vara nödig. Man har i allmänhet den öfvertygelse, att hamradt jern är tätare än valsadt 1). Man förblandar ofta jernets *Gravitas Specifica* med dess *continuitet*. I England synes man vara af den öfvertygelse i allmänhet, att smidt jern är tätare i för-ra 2) och valsadt jern i sednare hänseendet.

Att jern genom smidning uti viss temperatur vinner i fjädring, är däremot afgjort; ehuru vi icke känne huru ett, i viss temperatur valsadt, fjäderämne skulle förhålla sig i fjädersmidning under tjenlig temperatur, emot smidt jern.

synes; är alltså en synvilla! Den Engelske Arbetaren anser den likväl icke så; ty hans kroppsställning ger tillkänna att han aktar sig.

- 1) "L'effort du marteau pour rapprocher les parties du fer et le rendre nerveux, ne pénètre pas, dans les gros fers, à plus d'un millimètre, et dans les fers minces, à plus de quatre;" säger *Rondelet* (Se *Duleau Essay Theorique et Exp. sur la resistance du fer forgé*. Paris 1820 pag. 72); d. v. s. 0,003 à 0,013 sv. fot.
- 2) *Tredgold* sätter *weight of a bar one foot long and one inch square- 3, 3 lb s. ditto when hammered- 3, 4. l. c. pag. 276.*

Försök hafva äfven blifvit anstälde af *Tredgold*, redan år 1814, angående Engelskt och Svenskt jerns motstånd uti höjning (jernet's *styfhet*); hvarvid han fann mera styfhet hos Svenska jernet 1). Vi fråge:

- 1) *Tredgold*, Practical Essay on the Strenght of Cast Iron and other Metals, London 1824. The bars were supported at the ends, and the weight applied in the middle between the supports; the length of each bar was exactly 6 feet, and the distance between the supports $66\frac{1}{2}$ inches,

English Iron.

Kind of bar and dimensions.	Weight of 6 feet in length.	Deflexion with lbs.			Weight of modulus of elasticity for a base of one square inch.
		58	114	170	
Bar $1\frac{1}{2}$ inch square	33 lbs.	0,0625	0,1	0,1875	27,240,000 lbs.
1 $\frac{1}{8}$	25	0,125	0,25	0,375	20,850,000
1	20	0,15	0,32	0,5	24,990,000
round $1\frac{1}{4}$ diam.	24	0,125	0,25	0,375	25,154,000
1 - -	17	0,25	0,5	0,8	26,500,000
Mean weight of modulus					24,542,800 lbs.

Swedish Iron

1,2 inch square	32	0,0625	0,125	0,19	32,000,000
1 $\frac{1}{8}$ - -	27	0,08	0,161	0,25	31,245,000
1 - - -	33	0,125	0,25	0,375	33,328,000
Mean weight of modulus					32,191,000

The bars of Swedish iron varied in dimensions considerably; the dimensions in the first column was taken at the point of greatest strain in each bar. The apparent-

hvad styfhet skulle Svenskt jern erhållit, om det blifvit valsadt i en viss, tjenlig temperatur? Det valsade jern Tredgold försökte, var Engelskt. Tredgold uppgifver icke hvilka malmer och i hvilken proportion de blifvit påsatte på masugnen. Likväl är det bekant, att Lancashire Blodsten gör jernet ur jernleran hårdare.

Ibland de försök *Rennie* 1) år 1817 anställde angående metallers fasthet, förekommer väl äfven Engelskt och Svenskt stångjern; men, liksom *Tredgold* här ofvan, har han icke eller uppgifvit, hvilka slag af dessa Länders jern han undersökt. Hans försök

ly superior Stiffness of the Swedish is partly to be attributed to this cause; but it is in a greater degree owing to the mode of manufacture, which gives more density, as well as elastic force to the iron. If the English iron had been formed under the hammer, in the same manner, it would have been perhaps equally dense and strong, and as fit for the nicer purposes of smith's work as the Swedish. All these Specimens were tried in the same state as the bars are sent from the iron works." pag. 103 — Siffran 53, 1:sta Column, nedersta raden måtte vara 23. — Vi tvifvel mycket på rättigheten af denna (*Tredgold's*) förmodan, att Engelska jernet skulle bli så godt som Svenskt genom Smidning. Tredgold har beräknat sista columnen

expression $\frac{f}{e}$, hvarest e = the quantity a bar of iron, an inch square and a foot in length, would be extended by the force f . l. c. pag. 119. 120.

- 1) *Tilloch's Phil. Magaz.* 1819. Vol. LIII pag. 169. *Rennie* undersökte ej spänstigheten i vridning. *Coulomb* har icke anställt någon jemförelse emellan olika jernsorter.

medföra likväl det resultat, att Engelskt jern emot vridning är starkare än Svenskt 1).

Vi finne således detta ämne förtjena en allvarlig och fullständig undersökning. Emedelertid må denna

- 1) Bland *Sufflots* och *Rondelets* försök med jerns sönderslitning längsefter, som Hr *Duleau* anför uti sin *Essay Theorique et Experimentale* pag. 72, förekomma ytterligheter af svaghet och styrka, som förvåna. De skola nemligen hafva afslitit jern af 81 kvadrat-millimeters genomskärning, med 18,1 kilogramen pr millimetre carré; äfvensom, i andra försök, rundjern af 6,7 millimeters diameter, med 92,3 kil. pr millimetre carré. Uti *Buchanaus Practical Essays on Millwork* finner man det första af dessa resultat, utan någon anmärkning, upptaget (1 Del. pag. 395) såsom motsvarande 20,460 Lbs A. d. P.; men den andra ytterligheten omtalas icke, blott ett mellanliggande resultat, neml. 80,833 Lbs pr inch Square. Det lägsta resultatet motsvarar 25,873 Lbs pr inch Square (och icke 20,460, såsom *Buchanan* anför), d. v. s. litet öfver 11 Tons. Vi ha icke funnit någon, hvarken äldre eller nyare författare, uppgifva en så liten styrka hos jernet; ej heller en så stor, nemligen 55 Tons, som det andra bland de åberopade *Sufflots* och *Rondelets* försök. Uti de försök, vi haft tillfälle att anställa, ha vi icke funnit något jern svagare än 20, ej heller betydligt starkare än 40 Tons. Det jern *Sufflot* och *Rondelet* försökt, var sannolikt af Fransk tillverkning. *Duleau* synes, vid den märkvärdiga skillnaden, fullt tillfredsställd med den uppgift Experimentatorerne meddela angående jernets olika textur; hvaraf synes att det svagaste jernet var grofkornigt, det starkare finkornigt, samt det starkaste tågigt. Man skulle likväl bedraga sig, om deraf ansågs följa, att det starkaste jernet är tågigt. Vi ha funnit tågigt jern som brustit för 20 Tons, och finkornigt som bu-

undersökning medföra hvilket resultat som helst; mångfaldigheten af jernets användning må påkalla, hvilka egenheter i beredningen som helst; så hvilat dock all användning på den förutsättningen, att jernet är alltigenom af samma art; ett villkor som ingalunda kan af smidning i allmänhet uppfyllas. Deremot synes det oss ganska sannolikt, att, ehuru jernets garfning kommer att verkställas emellan valsar, likväl dess vidare tilldaning för vissa behof måste verkställas genom en afpassad smidning. Dock känne vi ingen, som kan underrätta härom, mer än en blifvande erfarenhet 1).

16 §.

I afseende på Valsningens användbarhet vid Stångjerns-beredningen förekommer en ganska

rit nära 40; men äfven tågigt jern som burit 29 samt finkornigt som brustit för 23 Tons. Vi kunne endast i förbigående vidröra detta ämne här; föranledde af den förmodan, att några blomständigheter verkat till de oväntade, mot alla littills gjorda försök stridande resultat, som *Sufflot* och *Rondelet* funnit.

- 1) Hr *Dupin* säger, i anledning af *Rennie's* försök: "Les savants et les artistes doivent encourager M. Rennie, et l'engager à compléter un genre de recherches sur lequel nous n'avons encore presque pas de données positives." *Annal. de Chim. et de Phys.* Tom. IX pag. 51. — Vi anmärke, att detta synes vara sagdt utan syftning på den olikhet, som särskilde jernsorter medföra i dessa undersökningar, äfvensom beredningssättets inflytande.

stor olikhet emellan förhållandet i England och Sverige 1). Det förra Landets Jernhandtering, hufvud-

- 1) Det torde ej vara otjenligt att jemföra förhållandet vid Jernverks-anläggningar i ena och andra Landet. För England vilje vi välja Tredegar Jernverk i Södra Wales, som Hr *Svedenstjerna* sett under anläggning (se hans Resa igenom en del af England och Skottland åren 1802 och 1803 pag. 105 o. f.). Omkring år 1800 inköpte ett Bolag (Mr Humphrey of Pennydarran och Mr Thomson & C, i London m. fl.) af Sir Charles Morgan på 99 år en jordyta af 3 engelska mils bredd och 5 mils längd. Man hade derunder funnit ett kolförråd af 2000 acres vidd och 2 till 5 fots mäktighet, samt en lika area af lerskiffer, som innehåller runda och ovala körtlar af jernlera. Denna fyndighetens vidd är dock beräknad så, som i händelse kolflötserne, i stället att ligga 3 a 4 nära öfver hvarann, voro utbredde bredvid hvarandra. Tredegar anlades nu i sluttningen af en backe, så att orterne från fyndigheten slutta lagom till Rostugnar och Masugnar, ehuru dessa sednare äro 42 fot höga vid kransen. På samma plan som utgjöret sker, äro refinery-puddling-, warming-furnaces, valsverken och den *tram*-väg anlaggd, som leder transporten till Monmouthshire Canalverk. Nu finnas vid detta Verk 5 Masugnar (hvaraf en gått 12 år, utan att visa tecken till fel), invändigt klädda med sandsten, nerderst. De utgjuta 16000 Tons *Pig-iron* årligen. Deraf tillverkas årligen 11,000 Tons alla sorter stång-, band- och skär-jern. En liten Stad är uppbyggd och härbergerar 1500 a 2000 Arbetare. Ett nytt valsverk är under anläggning för 5 par valsar med vattendrift. Hjulet, 11 alnar i diameter, 9 fot bredt, med 3. ne hjulringar, och tillika med axel, armar, vattenränna m. m. af tackjern, utom hjulbotten (af träd) och skoflarne (af valsadt jern). Detta Verk med sin Arbetsflock, förvaltas och drifves af en Förvaltare och 4 Bokhållare. Jern afgår stundeligen. Aflöningen sker i contant och hvar vecka. Ingen varuräkning föres,

sakligen grundad på stora och för menckliga blicken omätliga tillgångar på stenkol och föga skiljagtig

Vermland vägför också omkring 11,000 Tons Stångjern; men kanske är Förvaltnings-Personalen något större?

Att Anläggarena af Tredegar funnit ganska god räkning dervid, kan man antaga. Så har det dock icke alltid varit med de Män, som i Sverige gjort rätt betydliga anläggningar, ehuru man kan säga, att malmen och skogen icke kostat dem mer än arbetet. Såsom Exempel härpå vilje vi anföra förhållandet vid de stora Jernverks-anläggningar, som Borgmästaren i Stockholm Anders Hindricson Boij & Borgmästaren i Askersund Anders Nilsson gjorde, och som fullbordades af Bruks-Patron Anton von Boij, den förstnämndes Son. Vi ha att tacka Hrr *C. Malmström* och *C. Muhr* för benäget meddelande häraf.

Anders Hindricsson Boij, då Rådman i Stockholm, tillhandlade sig Kårbergs Hammare i Snafunda Socken. Genom befattningen med denna lilla Egendom fick han tillfälle att inhämta kännedom om Orten och den angränsande Ödemarken *Tiveden*, hvars vidsträckta skogar, lämpliga vattendrag samt malm-anledningar ingäfvö honom tankan på Jernverks anläggande. Så uppkommo inom Nerikes Län:

1) Laxå Masugn med	1	Stångjernshammare	och	2	Härdar
2) Röfors	1	d:o		2	d:o
3) Lassåna	2	d:o		4	d:o
4) Holms Masugn					
5) Markebäcks Masugn					
6) Aspa och Algrena	2	d:o		4	d:o
7) Igelbäcks Masugn					

Inom Westergöthland:

8) Åboholms Masugn med	1	Hammare	och	2	Härdar
9) Granviks	dito				
10) Forsvik med	2	Hamrar	och	4	Härdar.

jernmalm, drifves i stor scala på hvarje ställe; Sveriges åter, grundad på trädkol, hvilkas quantitet beror på ytans vegetation, drifves i liten scala på hvart ställe 1).

Tillsammans 6 Masugnar, 9 Stångjernshamrar och 18 Härdar; allt på skogstrakter, dem Kronan tid efter annan upplåtit åt Bruksegaren. Alla Masugnarne försågos med malm från de Grufvor Anläggaren, med otrolig kostnad och möda, öfver hela Orten eftersökte och bearbetade; äfvensom de å Tiveden varande vidlyftiga ödemarker, hvarå Bruken blifvit anlagde, genom dem blifvit befolkade. A. H. Boij utverkade Drottning Christinas Privilegium år 1647 å anläggningen af Bodarne Församling och Kyrka, hvilken af Sonen Anders von Boij utfördes 1688. — Anton von Boij, hos hvilken Konung Carl XI under sina Resor genom Tiveden alltid gästade och som af Konungen kallades *min Torpare på Tiveden*, öfverlefde den svåra Coniunctur, som under Konung Carl XII:s krig uppkom, fördjupades i skulder och dog i fattigdom, smärtsamt erinrad om det valspråk *Non par fortuna labori* han långt förut antagit.

Sveriges Jernhandtering har banat vägen för hela orters befolkning, med anläggning af kyrkor och vägar och användning af dagsverken. Hvilka omkostnader och hvilken möda är icke redan nedlagd i anläggningarne af Dammar, Verkstäder m. m. Skulle Svenska Jernhandteringen nu öfvervinna allt det motstånd, hvaremot Anläggarena hade att kämpa?

- 2) Af denna motsatts, tydligen rotad i dessa länders olika naturförhållande, ligger en grund till olikhet så väl i administration, som ock i uppkomst samt slitning af Rättsfrågor i Näringen. *En annan* grund ligger i den olika tillgång på kännedom i handteringen, som finnes utbredd i landet och till hands vid naringsrättens bedömande. — Af samma motsatts följer icke, att allt hvad

Man synes således härigenom vara hindrad från att i Sverige använda Jernvalsning; ty sannolikt skulle det icke löna sig att för 1 à 2000 Skpp. smide bygga valsverk och underhålla en arbetsskicklig personal. -- Vi finne likväl ur denna svårighet en ganska enkel utväg, att nemligen valsverken anläggas vid fragtleder, hvar-est Brukens jern finner lämpligaste afförseln. Om nu valsverken emottaga smältstycken från samma Bruk, som hittills utsmidt Stångjern, samt förädla dem till den förträfflighet, som motsvarar naturens gåfvor i malmens och bränslets renhet; så kunna valsverken sysselsättas hela året om, och blifva lönande. I denna idé ligger *ingen bestämning*, antingen dessa valsverk skola tillhöra de Bruk hvilkas jern utvalsas, eller, likt andre förädlingsverk, andre ägare; *ingen nödvändighet* för Bruksägaren, att rätta sig efter andras beslut och upphöra med smidning, utan hans egen klokhet är alldeles fri; *ingen fara* för de gamla goda stämplarnes decrediterande, emedan valsadt jern vid första anblicken skiljes från smidt; *ingen förväxling* af bättre stämplor med sämre, fastän jern från flere Bruk utvalsas, ty Bruksägaren kan påpassa sitt jerns utsträckning såsom sädes-innehafvaren sitt mjöl vid qvarnen, om ej förtroendet räcker till. Men

i ena Landet är fritt, skall i det andra vara bundet. — Men, kanske är detta blott en Theori? och följagteli- gen lätt afvist?

deri ligger *uppkomsten* af tvenne i Verldshandeln hittills okända varor, nemligen *hårdt jern* och *mjukt jern*; *en ren vinst för riket genom ett vida högre pris* på Stångjern än förbrukaren hittills kunnat betala, då jemnheten af Engelska jernet i de flesta fall gjort detsamma användbarare än ojemnt jern af bittals bättre beskaffenhet; *en öppnad communication* emellan Förbrukarens och Bruksägarens intressen, i afseende på den omsorgsfullaste behandling i Stångjerns-härden, som valsningen gör möjlig, och sluteligen en hittills okänd *möjlighet* att lämpa de omständigheter (temperatur, tryckning), hvarunder jernet tar sin skapnad, efter de olika behof, hvartill det ämnas 1).

Dessa betraktelser inleda oss till

Möjligheten att frambringa ett jemnt stång- och åmnes-jern af vissa bestämda egenskaper, samt dess värde vid förbrukningen 2).

17 §.

Då Stångjerns-Smeden befrias från räckningen och således får använda hela sin uppmärksamhet, flit

- 1) Försök med svenskt jerns utvalsning (från smältstycken och 2 tums fyrkanter till många dimensioner) ha blifvit gjorde i England 1825. De ha utvisat valsningens användbarhet, äfven utan garfning, till erhållande af en, snarare ökad än minskad, godhet i afseende på jernets smidbarhet, täthet och styrka.
- 2) Att uppbringa svenska jernet till ett högt värde vid förbrukning, utgör nu mera icke blott ett intressant tech-

och förmåga på Tackjernets färskning, så är möjligheten beredd för tillvinnandet af konstfärdighet. Men

niskt syftemål; ty andra Folkslags naturliga fördelar och förstånd att använda dem, ha så uppdrifvit verdens jernstillverkning och uppbringar den årligen, att detta ämne synes bereda sig ett fruktansvärdt intresse, så väl hos Styrelse som Närings- idkare.

Uti Frankrike tillika med Lothringen och Elsas tillverkades 1787 (*Lidbeck*, Saml. i Bergsv. 3 H. p. 241) 126,323 Skppd. tackjernsvigt Tackjern och 147,405 Skppd stapelvig Stångjern. År 1804 (l. c.) 687,291 Skppd t. v. Tackjern och 690,686 Skppd s. v. Stångjern (Catalaniska smidet 64,504 Skppd inräknadt). År 1819 (*H. de Villefosse*, de la richesse mineral, Paris 1819 Tom. I. p. 432) uppgifvas 600 Masugnar tillverka (5,400,000 quintaux de fonte brute) 1,354,050 Skppd t. v. hvaraf $\frac{1}{3}$ skall användas till Gjutgods, samt det öfriga gifva (2,400,000 q.) 864,800 Skppd s. v. stångjern och stål. Catalaniska smidet räknas till 108,100 Skppd s. v. stångjern. Författaren (l. c. p. 412) beklagar, att endast Creusot's gjuteri begagnar stenkol. Att Frankrikes tillgångar på stenkol nu begagnas, kan ses af den berättelse, som 1823 gafs om Franska industriens producter (*Ferussac*, Jan. 1825, Arts chim. p. 1.). „Les usines destinées au traitement et à la resolution des divers mineraux, ont á la fois augmenté de nombre et d'importance. On a vu naître et se developper de nouvelles branches de l'industrie metallurgique. Des procédés inusités dans nos forges pour obtenir soit la fonte de fer, soit le fer lui-même, dont l'application exigeait un grand developpement de moyens et l'affectation des capitaux considérables ont été importées en France de toutes pièces, tantôt à l'aide d'ouvriers étrangers, tantôt par le seul concours des moyens fournis par les localités.”

Uti England tillverkades omkring år 1740 (då Hr Cort uppfann puddlings-processen) 17,350 Tons jern (*Suppl. E. B. art. iron pag. 117*); år 1788 med trädkol 13,100 samt med stenkol 55,200 Tons pig-iron; år 1796

skall han begagna denna väg, så måste han *först och främst* se sig i bergning uppöfver sämsta arbetshopen

108,793 Tons; år 1802 omkring 170,000 och 1824 omkring 400,000 Tons pig-iron, hvaraf räknades 200,000 Tons Stångjern. — Vid år 1740 importerade England 70,000 Tons Svenskt och Ryskt jern. År 1823 exporterade England öfver 70,000 Tons Stång- och bult-jern samt manufactur. Till N. Amer. Fristaterna exporterade England stångjern och bultar emellan 1 Juli 1816 och 30 Juli 1817, 5780 Tons

år 1821	} <i>Svedenstjerna</i>	—	—	—	2820
1822		} Jern. Cont. Ann. VIII.	—	—	6180
1823			—	—	4210

utom Bandjern m. m.

Uti Nordamericanska Fristaterna räknades 1810 (enl. *Hassel* vollst. Handbuch d. n. Erdbeschreibung, 5 Abth. B. 26 Weimar 1823, pag. 105) 153 Masugnar, 333 Stångjerns-hamrar, 316 räck-hamrar, 34 vals- och skärverk, 410 spik-smedjor, hvilka förarbetade 30,000 Tons jern till ett värde af 18 mill. dollars; hvaremot *Suppl. Encycl. Brit.* (Vol. VI. p. 700) endast upptager Iron-manuf. till 14,360,000 dollars. *H. de Villefosse* (l. c. pag. 240) uppgifver jern-tillverkningen i dessa länder till 24,000 och tillägger (pag. 273): „ces ressources sont encore foibles en comparaison de celles que l'art des mines pourroit développer dans un tel pays;” (pag. 275) ”Le comté de Morris pourroit seul fournir de fer tous les Etats-Unis.” *Hassel* säger (pag. 116): „Die Verein. Staaten könnten leicht so vieles Eisen erzeugen, als sie für ihre Fabriken bedürften. — *Hassel* uppgifver årliga införseln af jern till 20,000 Tons; Hr *Klinckowström* (Bref om Förenta Staterne, Stockh. 1824 2 Del. p. 333) visar med en officiel handling, att öfver 25,000 Tons infördes från 1 Juli 1816 till 30 Juli 1817, hvaraf 10,000 från Sverige; *Suppl. Encycl. Br.* upptager (Vol. VI. pag. 689) jern-consumtionen till 50,000 Tons (men endast 10,000 Tons import), som öfverensstämmer med öfrige författare, enär inhemska tillverkningen

(Dagakarlen), och *dernåst* känna sig lifvad af den tillfredsställelse, ja den ära, hvarmed hvarje sann

sättes = 30,000 Tons. Värdet af importeradt *iron and ironware* upptages (l. c. p. 701) till 2,969,000 dollars som, å 100 d. p:r Ton (Klinckowström p. 327), skulle motsvara 29,690 Tons, om ej Bandjern, Spik, Gjutgods m. m. äfven infördes. — Enligt *National Calendar* (Washington 1820 p. 149) är Tulln för americanska Skepp p:r cwt. på Stång- och Bult-jern, beredt utan valsning — — — — — 0,75 dollars
 d:o valsadt — — — — — 1,50 —
 jernbleck, tenar och band — — — — — 2,50 — ;
 hvilket motsvarar 15,30 och 50 dollars p:r Ton, och synes utvisa Styrelsens uppmärksamhet å inhemska jernberedningens tillväxt; hälst Tulln sedermera blifvit något ökad. Importens aftagande visar sig äfven.

Hr *Seybert* (Ann. Statist. des Etats-Unis, Paris 1820, p. 126 n:o 4) uppgifver värdet i Livres af jern-importen med americanska skepp,

från 1 Oct. 1803 till 1 Oct. 1804	=	4,209,757
———— 1804	————	1805 = 4,991,986
———— — 5	————	— 6 = 5,617,515
———— — 6	————	— 7 = 6,295,876
———— — 7	————	— 8 = 2,390,637
———— — 8	————	— 9 = 829,732
———— — 9	————	—10 = 3,294,491
———— —10	————	—11 = 3,162,433
———— —11	————	—12 = 891,661
———— —12	————	—13 = 1,633,545
———— —13	————	—14 = 374,652
———— —14	————	—15 = 1,651,139

Importen af Spik har i synnerhet aftagit: den af stål (som icke inbegripes i ofvanstående) har deremot varit oförändrad.

„Det är Ryska Sabel-jernet, säger Hr *Klinckowström* (l. c. p. 327), som på alla afsättnings-orter i de förenta Staterna börjar taga företrädet framför vårt jern, och som kommer att nästan utesluta våra stämplar från

konst belönar en oskrymtad tillgifvenhet. Vill man här klippa utaf den fina ledtråden till människobild-

americanska handeln, så framt Vermlands-bruken ej vilja allvarsamt vara betänkta på att förbättra sina tillverkningar, hvarigenom deras stämplar kunna här i landet återfå deras gamla anseende."

Till vinnande af ett total-resultat, utan att inledas uti alltför mycken vidlyftighet, vilje vi antaga årliga jern-tillverkningen på hela jordklotet, utom England och Frankrike, ha varit oföränderlig ifrån 1787 till 1824 (ehuru till och med Österrike visar prof på fortskridande) och till det belopp H. de Villefosse (l. c. p. 240) uppgifver.

På dessa uppgifter hvilar nedanstående Tabell på totala beloppet af jern-tillverkningen, reducerad till Skppd stapelst. vigt,

	1787	1803	1823
Spanien i Europa - - -	55,000		
Ryssland - - - - -	603,700		
Sverige och Norrige - - -	600,000		
Danmark - - - - -	48,600		
Österrike, Bäjern, Böhmen m. fl.	400,000		
Preussen, Saxon - - - -	144,000		
Westphalen - - - - -	61,000		
N. Amer. Fristaterne - - -	225,000	225,000	225,000
Frankrike - - - - -	200,000	900,000	1,945,000
England - - - - -	512,000	1,270,000	3,000,000
Summa	2 859 300	4,317,300	7 002,300
Och, om vi endast beräkne stångjern, samt antage det utgöra hälften af det hela, samt någon progression medgifves, t. ex. 200,000	673,650	873,650	1 073,650
Frankrike - - - - -	147,405	690,686	972,900
England - - - - -	206,000	635,000	1,500,000
Summa	1,027,055	2,199 336	3,546 550

Den tillåtna Svenska Stångjerns-tillverkningen var (enligt Hr v. Adv. Fisc. J. P. Almgrens benägna meddelande) år 1787 omkring 326,000 Skppd B. vigt; år 1803 = 338,472 (utom Finland) samt d. 31 Oct. 1824 = 378,880 Skppd.

ningens fullkomnande, med den försäkran, att Smeden af alla dessa fördelar endast skall passift njuta bekvämligheten, utan att derjemte visa något tecken till högre konstfärdighets förvärfvande; så fråge vi, huru den grad af konstfärdighet uppkommit, som nu finnes? Vi känne rätt väl, att fortskridandet icke är allas lott; men yrke derjemte, att man icke på förhand kanför utsäga verkan af så förändrade omständighe-

Att Svenska jernet efter år 1787 skulle förändra afsättnings-orter, är naturligt. Hr *Fähræus* har benäget

uppgifvit att åren	1787	1788	1801	1802	1823	1824
	<i>Sk</i> †	<i>Sk</i> †	<i>Sk</i> †	<i>Sk</i> †	<i>Sk</i> †	<i>Sk</i> †
exporterades						
Till Östersjö-orter -	53,988	56,289	132 580	94,902	57,113	68,244
-- England - - -	183,055	194,901	164,109	228 044	} 42,218	44,602
-- Holland - - -	13,642	15,795	3,937	11,523		
-- Frankrike, Spanien och andra Medelhafs- orter samt Portugal -	136,523	120,652	36,746	101,344	100,989	133,440
-- West-Indien -	1,992	2 299	11,107	10,666	199 301	118,914
-- Ost-Indien -	-----	-----	55	180	460	1,016
Summa	391,000	389,936	348,534	446,659	400,081	366,216
<i>Ann.</i> Uti ofvanupptagne Summor inbegripes äfven Exporten från Finland, som utgjort - - - -	1,177	427	1,475	1,989		

Vi öfverlemne nu åt Läsaren att bedöma, om det ämne som sysselsätter oss, fastän endast sedt från Verldshandelns synpunkt, ej förtjenar en allvarlig betraktelse? — Då svenska jern-tillverkningen icke kan betydligt ökas i qvantum, eller sänkas i pris; hvad annat kan upprätthålla dess afsättning, än *dess värde vid förbrukningen*? — Förtjenar ämnet allvar, sedt ej blott från vetenskapens men riks-hushållningens synpunkt; så må man förgäfvets vänta sig att i all maktighet och utan beslutsamma samt afgörande steg, hinna målet.

ter 1). Hufvudfrågan synes härvid vara: finnes i denna förändring uti arbetssättet någon omständighet, som icke kan anses vara tillräckligt förberedd? — Vi vilje, innan denna fråga besvaras, fullständigt utveckla alla de villkor, som höra till den förändring vi yrke i Stångjernsberedningen. Dessa äro:

1:o Att Stångjerns-Smeden arbetar på ett mera likartadt Tackjern; hvartill erfordras både malmblandningens likhet och sättningens, på Måsugnen; kanske äfven att tackjernets raffinering vore ett användbart medel att göra det likartadt, och beröfva det sina oarter — en sak af största värde att försökas och utredas 2).

- 1) Hr *Malmström* l. c. anser Smeds-skolors anläggning och Smeders bergning, i sammanhang med inrättandet af Directeur öfver Stångjernssmidet och Hammarsmedsordningens öfverseende, hufvudsakligen landande till yrkets upphjelpande. Vi ha redan antydt Frihet i Näringsen såsom ett absolut villkor, utan hvars tillfredsställande alla andra åtgärder bli lekverk. Att, dernäst, en organisk sammanhållighet emellan Konsten och Vetenskapen är nödig, ha vi haft tillfälle att *ex officio* yrka. Om detta ej passar ihop med den liberalaste visheten, synes det deremot så mycket mer öfverensstämma med Hr *Malmströms* förslag.
- 2) Så länge man i England puddlade pigg-iron, erhöles ett ojemnt jern under stor förlust, och man var osäker i arbetet samt på jernets egenskaper. Men sedan Finerings-operationen uppfanns, blifva de åtskilliga egenskaperna af Tackjernet (Pig-iron) blandade och, genom raffineringen, bringade till en bestämd beskaffenhet uti *Fine metal*; hvadan Puddlaren har ett likartadt ämne att färska, och är säker i sitt arbete, samt spar jern. — *Suppl. Encyclop. Brit. l. c. pag. 121.*

2:o Att Smeden befrias från Räckningen, samt att hans aflöning förhöjes, och till någon del beror på jernets beskaffenhet. (Se *v. Stockenström* om ämnesmidet vid Skebo 1784. Mscpt):

5:o Att Smältstycken vid valsverket särskiljas, allt efter deras beskaffenhet, samt tjenligaste temperatur och vals-diametrar utrönas för de ämnen, hvartill dessa jernsorter, hvar efter sin art, skola räckas.

4:o Att, sedan jernets hufvud-egenskaper, såsom seghet (mjuk eller hård), styfhet, fjäderart, stålart, genom försök blifvit quantitativt bestämde, ställa valsverket i ansvar för jernets förhållande, inom vissa gränser.

18 §.

Då till en början valsverken måste anläggas vid stora farleder, utan att derföre borde påräknas mer än t. ex. fjerdedelen af det jern som skall passera anläggningsställ t, följer också deraf, att icke allt det jern, som i orten tillverkas, kan påräknas till förädlande genom valsning. Vi torde då icke misstaga oss på den förmodan, att de smältstycken, som för valsverkets behof tillverkas, kunna vinnas af ett Tackjern, som blifvit verkadt af bestämd malm (enbar eller blandad), samt under en vårdad sättning. Att stångjerns-smeden skall arbeta på ett känt tackjern är icke eller någon nyhet, enär (oafsedt Brukens egna Tack-

jerns-tillverkning af samma malmer) den författningen först nyligen blifvit upphäfvden, hvars afsigt var att tillhanda hålla hvarje Bruk Tackjern från den Bergslag, på hvars Tackjerns-tillgång Bruket blifvit privilegieradt. Det reela i särskilde Bruks-stämplars anseende synes också vara, att Förbrukaren på hvilken ort i verlden som helst, må kunna välja ett stångjern af viss, känd beskaffenhet. Vissa stämplars högre värde i jernhandeln synes tillkännagifva, att dessa stämplars åtminstone ägt betydelse; ty ingen stadgad handel kan utan reel grund äga bestånd i läugden. Allt detta hänvi-ar på en, åtminstone fordom existerande, allmän ordning, hvars möjlighet vi här endast ha att göra med. Här af följer, att det villkor vi i denna § utvecklat, ingalunda innefattar någon nyhet, utan blott ett partielt återställande af en ordning, som fordom ägt rum och ännu i många delar gäller 1). Att den äldre ordning vi åberopa varit fotad på författningssystemet, i stället för att vi tilltro oss kunna föta den i fråga varande ytterst på jern-förbrukarens intresse, försvagar ej kraften af vårt argument. — Nu må det också vara likgiltigt om smältstyckes-beredningen fördelas på en stor mängd Bruk till litet belopp på hvardera, eller om den sker uti större kvantiteter på hvast ställe, hvarigenom färre Bruksägare komma att befatta sig med nyheten. Så mycket torde dock valsägarens försigtighet fordra, att han sjelf äger en hård,

1) Vi åberope Ståljern, Trådjern, Linjern, m. fl.

hvarest försök må kunna utföras, genom hvilka han sättes i stånd, att noga afväga de fordringar han bör göra af smältstyckenas kvalitet. — Någon ringa olikhet i afseende på Tackjernets egenskaper kan hvarken förekommas eller ens hållas reda på. Den olikhet, som deraf blir en följd, kan dock af en skicklig Hammarsmed mycket mildras. Sådant Tackjern deremot, som betydligt skiljer sig från hvad smeden till viss egenskap hos smältstycket fordrar, måste dock äfven färskas, samt kan i vanlig väg användas.

19 §.

Allt smeden befrias från Räckning, innefattar så mycket mindre någon nyhet, som ett länge i Riket känt arbetssätt (Vallon-smidet) detsamma godkänt. Det kunde väl synas som tillverkningen härigenom skulle mycket ökas. Men deremot förekommer den väl bekanta regeln, att då godt jern skall verkas, kan icke vecko-tillverkningen drifvas högt. Emedlertid påkallas häraf en betydlig förändring i smedens aflöningssätt. Det måste för valsämnen förutsätta deras antaglighet vid valsverket; och sedan ställas på kolbesparing, öfverjern och arbetsdrift. Den betydliga kolbesparing, som genom Räckningens inställande göres, bör dels komma Bruksägaren till godo, dels bidra till lindring i valsämnets inköpspris eller gälla så i räkning om Bruksägaren sjelf vore delägare i valsverket; med ett ord, gälla i tillverkningspriset på val-

sade jernet. — Smedens aflöning har väl hittills äfven förutsatt ett svarsgodt stångjern. För detta fall skulle den förutsätta ett svarsgodt ämne. Hela skillnaden ligger således uti granskningens behörighet, som hittills legat uti (den ofta aldeles okunnige) Bruksbetjentens hand, men hädanefter skulle tillkomma en särskild pröfningsanstalt genom machineri. Vi finne ej häri någon nyhet; blott införandet på allvare af hvad som haft minst ett århundrades tid att beredas.

En tillökning i smedsvillkoren torde ej falla någon oväntad, som haft tillfälle att gifva akt uppå Smedsskulder, ålderstigne Smeders torftighet, Smedsöners öfvergång till andra yrken. Vi skulle ej vilja påminna om allt, som häröfver blifvit taladt och skrifvet, om ej för att yrka, att denna viktiga omständighet icke bör förekomma såsom en nyhet eller oberedd kommer tvärt uppå Bruksägare. Lika litet må man grunda sin förhoppning om dugliga Smeder på föreställningen om deras ärorika befattning, som man å andra sidan skulle lyckas, om man bjöd till att vinna konsten med blott aflöning. Den som icke känt ett ädlare behof än aflöningens, må sälja sig till den samhälls-class (Dagakarlens), der arbetets utöfning fordrar omdömet i sin lägsta grad. En skicklig Hammarsmed känner sig deröfver upphöjd; är det, och bör hållas derefter. Detta sker ej genom tal, medailler m. m. utan vida enklare; nämligen derigenom, att husbonden

sjelf vinnlägger sig om kännedomen af *sin* handtering och sätter ära deruti. Vi hyse därför den säkra förhoppning att Bruksägaren på rent allvar känner det stora, ja oändligen stora och derjemte enda draget i mannens värde, att svara för den punct i samhället, på hvilken han sjelf ställt sig. Sjelf väljer Svenska medborgaren sin plats. Men att vara dålig eller duglig, deruti borde intet val finnas. Om uti denna fordran skulle ligga någon nyhet, då hafve vi långt för detta vanslägtats ifrån våra stamfäder, hvilka hvarken ägde rikedom eller yttre prakt; men voro *Mån för sig*.

20 §.

Vi ha genom försök funnit att ett godt jern, vare sig mjukt eller hårdt, kan garfvas utan att betydligt förändra sin egenskap af mjukhet eller hårdhet 1). Att deremot slåart eller råhet hos stångjernnet genom garfning försvinner, är likaledes känt, hvilket vi här framföre visat. Hvad vi nu egentligen yrka, är urvalet af smältstycken vid valsverket, så att hvart slag af jern må blifva arbetadt för sig. Huru jern i detta hänseende hufvudsakligen åtskiljes, känner hvar enda duglig klensmed; och vi medgifve ingalunda att häruti finnes något annat nytt, än arbetsättets införande i stort. Vi åberope hvarje vid Stångjerns-Bruk arbetande och skicklig klensmed, om han ej särskildt

1) Detta öfverensstämmer äfven med Rinmans erfarenhet. Se Jernets Hist. Del. I. pag. 101.

söker *mjukt jern* till vissa behof, såsom skrufvar, naglar, sömm; *hårt och segt jern* till harfpinnar, spik, hästskor; samt tager *hårt men icke segt* till hjulskenor, liar, märkstampar, o. s. v. Detta urval förutsätter förmågan att urskilja jerns egenskaper, och vi ause oss dertföre härutinnan icke påräkna någon större skicklighet, än som redan i smått inom landet dagligen utöfvas.

Sedan ämnet för jernvalsning sålunda blifvit urskiljdt, förekommer den omsorgen, att ej allenast arbeta hvar slag af ämnen för sig (derest ej för något visst ändamål en sammangarfning af olika slags jern skulle erfordras); utan äfven att gifva hvar jernslag det arbetsätt, som finnes lämpeligt. Denna sednare omständighet är väl en nyhet, hvarom vi endast känne inflytandet af temperaturens olikhet. Dess utredande förutsätter försök, såsom vi redan anmärkt. Att likväl ett ganska jemt och godt jern, med iagttagande af en passande, känd värmegrad i utvalsningen, kan erhållas, derom vittnar en ganska vidsträckt erfarenhet; styrkt, hvad svenskt valsadt jern angår, äfven genom mångfaldiga, ehuru helt nya försök och prof-smidningar.

Efter fulländad garfning och utvalsning af hvarje jernsort för sig, återstår dess märkande, hvarigenom flere jernsorter inträda uti handeln, som hittills icke

funnits. Då man besinnar, af huru mycken vigt det är att finna ett *mjukt och segt* jern till falsning, nitning, sträckning, kallhamring; ett *hårt och segt* jern till alla ämnen för slitning; ett *styft jern* der formen skall bibehållas; så faller i ögonen, att nästan all jernmanufactur på detta sätt kan erhålla ett tjenligt ämnesjern. Af huru stor fördel detta är, må vrakplåtar, pipors sprängning, m. m. bevittna. Vi ha redan visat hvad Polhem, Ekström, Rinman m. fl. i detta ämne önskat att kunna åstadkomma.

Den Förbrukare, som måste betala största fragten för ämnesjerns erhållande, skall vara mest i tillfälle att härfpå göra afseende. Såsom exempel vilje vi anföra, huru vigtigt det måste vara t. ex. för Americanaren, som på långa vägar måste föra stångjernet på hästryggen, att vara förvissad om varans egenskaper. Huru en sådan visshet må införas i handeln, d. v. s. ett allmänt förtroende erhållas, skall nu bli vårt ämne.

21 §.

Smidbarhet räknar man väl med skäl bland stångjerns egenskaper; men, enär denna egenskap ovillkorligen förutsättes hos allt stångjern som kallas godt (och vi tale här endast om sådant), så kunne vi ej upptaga smidbarheten såsom en särskild egenskap 1).

1) Vi följe dels en af Hr *Rothoff* benäget meddelad uppsats; dels äfven *Jern-Contorets Annaler* 1820 pag. 93 o. f.

Samma förhållande är med *tåthet*, så vida dermed förstås att jernet är uti dess hela utsträckning sammanhängande, utan afbrott i dess continuitet. Dessa egenskaper böra kallas *absoluta*, till motsats emot de särskilda egenskaper (mjukhet eller hårdhet, m. fl.), som måste bifogas de absoluta egenskaperna för att bestämma jernet till ett visst slag af godt jern, och hvilka egenskaper böra kallas *relativa* 1).

De relativa egenskaperna äro 2):

Hårdhet: egenskapen att emotstå nötning; att tåla starkare hammarslag än vanligt, utan att ändra form; att emotstå höjning (styfhet); vridning (styfhet).

Denna egenskap sönderfaller uti

a) *Seg* hårdhet: Hållfast, som ändrar form

- 1) Denna indelning, hvarigenom Hr *Rothoff* afviker från alla andra författare, hvarmed vi hunnit göra bekantskap, synes vara så enkel och klar, att vi anse den innebära nyckeln till redighets införande bland de många egenskaper man tillägger jernet. I den stora vigten af denna reda instämme vi med Författaren i Jern-Contorets *Annales* 1820 pag. 860 folj., som i ämnets Litteratur är ganska hemmastadd, och genom rämnde afhandling lemnat ett kraftigt bidrag åt hvarje forskare i detta ämne.
- 2) Hr *Karsten* (l. c. pag. 379. 2:dra Del.) indelar väl jernsorterna, såsom vi, uti hårda och mjuka; men sammanblandar de egenskaper vi kallat absoluta med de relativa, och har uteslutit Rinmans *hårdt och starkt jern* (Anledn. b. pag. 33).

innan brytning; hållfast i både brytning, vridning och sträckning; styft utan att vara skört.

- b) *Oseg* hårdhet: fast, som icke ändrar form utan att brista; hvilket sker tvärt; hållfast uti sträckning, styft men skört uti brytning och vridning.

Mjukhet: egenskapen att lätt nötas, taga intryck för hammaren, böjas, vridas och sträckas; dock allt detta utan att brista eller klyfvas.

Denna egenskap sönderfaller uti

- a) *Seg* mjukhet: vekt, brister ej, men lätt både ger vika, och omskapar sin form efter kraften.
- b) *Oseg* mjukhet (blött): som brister lätt och gör föga motstånd i böjning, vridning; men något mer i sträckning.

Spånstighet: fjädring, egenskapen att ändra form emot påkänning och återtaga den sedan påkänningen upphört.

Hårdheten, utan seghet, urartar till *skörhet* (blir yr). Seghet blir alltså en egenskap, som kunde uppställas särskildt, men icke framställas särskildt, utan i blandning med andra egenskaper. *Seghet* är förmågan att genom partielarnas skufbarhet ändra form utan

att upplösa delarnes sammanhang (*sammanhållighet*, men icke derföre hållfasthet, utan så vida den är förenad med hårdhet).

Då tågorne äro så svagt förenade sins emellan i jernstången, att de spillra sig vid påkänning; så kalle vi jernet otätt, och fördömma det såsom *icke godt*. Detta händer ofta med puddladt jern, någon gång med hårdsmält, och yppar sig genom spillring under smidning och klyfning under tråddragning. Men ett sådant i sitt inre otätt jern kan användas 1), då omsmidning ej behöfts. Vi vilje härmed ha sagt, att hvad vi här kalle *godt jern* icke utesluter ett annorlunda beskaffadt jern att vara godt för vissa ändamål. Det samma gäller om Rödbräckt och Kallbräckt jern.

Några af jernets olika egenskaper åtföljas af en chemisk olikhet; andra endast af olika mechanisk behandling. Hvilka, är ej rätt känt. — För vårt ämne är det för närvarande endast hufvudsakeligt att kunna bestämma kvantitatigt, huru godt jerns olika slag sinsemellan särskiljas. Först bör då afgöras om det jern, hvars egenskap skall bestämdt upgifvas, är segt eller icke; detta anse vi verkställbart genom *böjning* (i viss vinkel, d. v. s. kring 5, 4 eller 5 kantiga prismer af viss bredd på hvarje yta), och *vridning*. Är jernet segt, så återstår att bestämma dess hård-

1) Vi åberope Polhems yttrande om garfvade ankaren.

het eller mjukhet. Detta torde kunna afgöras med slivning längs efter (sträckning), hvarvid förlängningen och afslitnings-ytans förhållande ger mått på mjukhet och hårdhet. Skulle något prof i afseende på jernets styfhet derjemte anses nödigt, så hänges en viss vikt på midten af stången och största ordinaten i bugten anmärkes.

Har man nu genom försök stadgat vissa prof, som bestämma seghet eller icke seghet, (t. ex. att en $\frac{1}{2}$ tums platt jernstång skall lindas kring en trekantig prisma, af 3 tums breda sidor, samt att 2 tums $\frac{1}{2}$ tums af 2 alnars längd skall vridas 5 hvarf, utan att brista), men funnit att jernet icke är segt; så torde försök med sådant jerns styfhet och spänstighet lättast bestämma dess sortering.

Genom sådane medel anse vi valsverkets ägare kunna utleta bestämda prof, hvilka deras tillverkning bör, för hvart slag af smältstyckens hop-garfning och behandling, särskildt undergå. Enär dessa prof äro till sine följder på jernets användbarhet utredde; så kan förbrukaren både requirera och erhålla sådan jernsort han behöfver. För att ej stanna i detta ämne, utan att visa idéns hållning i detaljen, vilje vi gifva några exempel på de särskilda behof, hvartill *hårdt* och *mjukt* jern, utan blandning sins emellan, med stor fördel kan företrädesvis användas; samt genom dess tjenlig-

het bära ett vida högre pris i handeln, än vanligt godt stångjern, som skulle innehålla flere af dessa egenskaper uti en obestämd och obestämbär blandning.

22 §.

*Seg-Hård*t (hållfast) jern behöfver en jemnförelsevis ringa massa till att motstå viss påkänning; samt böjas, enär påkänningen är stor nog att öfverväldiga jernets form (styfhet), förr än det brytes; hvarigenom en tillfällig och öfvergående påkänning, genom den kraft skufningen afleder, endast verkar formförändring, icke bristning.

Emot stöt verkar denna egenskap fördelagtigt; är således tjenlig till det mesta vagnssmide, redskap i allmänhet (harfpinnar m. m.), hästskor, spik, kedjor, konststänger, dragjern, bärjern, hängseljern, m. m. Genom större massa af segmjukt jern, kan seghårdt utbytas i allt, hvarest nötning icke finnes, samt styfhet ej behöfves, (såsom hjulstockars bandning m. m.); men detta utbyte kostar mera massa, som man gerna vill undvika. I allmänhet är segt jern oundvikligt uti alla byggnader eller machinerier, hvarest flere jern skola draga jemt.

Oseg hårdhet. Emot tryckning, slitning, böjning under jemn påkänning gäller denna egenskap.

Jernets t thet  r finare, motstånd större än föregående: F r nötning i axlar, tappar, hjul- och sl d-skoning; v gskenor, billar, plogjern,  r denna egenskap tjenlig; äfvensom f r *bevarad form* i Ristar, M rkstampar, Bergnafrar, Sl ggor, Hamrar, Stöd,  ggjern, der påkänningen ligger i hugg (Yxor) eller st t (Kilar),  ggjern der påkänningen  r jemn (såsom vissa Knifvar), Liar, der jernet genom kl fl ggning ger fasthet åt ryggen, under det den sk ra stål-äggen äger den skärande hvassheten. Vore det kl flagda jernet segt i Lien, så böjdes det utan att återgå i sin form, hvarigenom Lien vore oduglig.

Seg-mjukt jern till Jernpl tar, Bandjern, samt alla stycken, hvarpå arbetets lätthet (filning)  fverv ger kostnaden af jernet, samt ingen påkänning förekommer, som ej med ökad massa kan ersättas, men framför allt der nötning icke förekommer, såsom skrufvar, nitning m. m.

Det l s-mjuka jernet kan väl icke begagnas till något, företrädesvis framför det *seg-mjuka*; men är dock för vissa filade och svarfvade arbeten tjenligt och således vida att sätta framför både jemnh rdt och vanligt Stångjern, i anseende till filens bist ndighet. Dock förutsättes, att ingen nötning och en ringa påkänning  r i fråga, samt att ingen styfhet påräknas.

Vi ha nu genomgått detta ämne, så vidt våra kunskaper medgifvit. Att dervid mycket fattas, vete vi väl, och skole icke glömma det, äfven om vår tanka skulle röna någon framgång.— Att likväl en del af bristerne i vår behandling af detta ämne, kan genom försök afhjelpas, våge vi tro. Sådane äro ock redan böijade. Enär de hinna fullbordas, vilje vi uti ett sammanhang framställa dem. Af dessa skäl ha vi här endast meddelat några få resultat, som försöken redan medfört. Stockholm, Dec. 1825.

P. LAGERHJELM.

UNDERRÄTTELSE OM PRIVATA MÅLNINGS-SAMLINGAR, SOM FINNAS I SVERIGE.

Et Museum, hvarest den bildande konstens skatter kunde samlas och till allmänt begagnande ordnas och förvaras, är för Nationen, i sin nuvarande bildningsgrad, ett högst viktigt behov; och känslan af detta behov har äfven i sednare åren blifvit allt lifligare och allt mera öppet uttryckt sig. Då oss vetterligen ännu ingen offentlig åtgärd till denna national-angelägenhets utförande blifvit vidtagen, är den, och kommer tyvärr kanske länge att bli, ett blott föremål för fromma men kraftlösa önskingar och varma men fäfänga förhoppningar. Det fattas en tjenlig local för detta ändamål; det fattas också medel till byggande af hus, till en samlings anskaffande, ökande och underhållande. Rikens Ständer hafva vanligen vid sina sammanträden så mycket att göra för fyllande af ögonblickets behov, och vigten af en sann och ädel konstbildnings spridande har så föga varit insedd och påyrkad, att man ej kan undra, om denna del af den allmänna bildningen, till och med mindre än den vetenskapliga, i sednare tider fått hugna sig af något allmänt understöd. Men ju mera en sådan bildning verkligen hinner spridas, och ju allmännare kärleken för konsten blir varm och lefvande, ju mera kan man hoppas, att Nationens Representanter en gång skola allvarligt behjerta och verksamt söka afhjelpa ofvan nämde brist. Börjar icke kärleken för konsten redan hos oss blifva tämligen allmän? Ha vi icke en mängd föträffliga och utmärkte mästare i flere af den bildande konstens grenar? Fins icke ibland våra Landsmän ett stort antal talentfulla dilettanter af båda könen? Och bland dem, hvilka ej genom konstens utöfning praktiskt blifvit invigde i dess hemligheter, huru många finnas icke, som älska dess alster och med smak och insigt förstå att värdera deras förtjenster? Vi förmoda således, att när antalet af konstens vänner hittills under föga gynnande omständigheter så betydligt tillväxt, skall det förr eller sednare blifva nog stort, att kunna verkligen tillvägabrinda anläggningen af ett sådant museum, ehuru mörk utsigten till detta måls uppnående ännu må vara. Emedlertid bör man söka att lära känna och på bästa sätt begagna det som redan finnes.

Sverige har, genom sin aflägsenhet från de länder der konsten lyckligast blomstrat, genom sina obetydliga penningetillgångar, genom den ringa konstbildningen hos sina invånare, mestadels varit hindradt, att tillgäna sig någon betydligare del af de konstskatter, hvilka nu

pryda andra länders samlingar. Isynnerhet är bristen på Italienska Scholornas verk hos oss ganska stor. Men annars äge vi, särdeles ur Flamandska Scholan, mycket mer än man i allmänhet tror och vet af, ehuru spridd här och der i landet. Flera af de från Holland inflyttade slägter, som anlagt våra största jernverk, medförde den i deras fädernesland rådande smaken för måleriet och tillfika en myckenhet förträffliga skilderier. Mer än en af dessa samlingar har, sedan förfädernas kärlek för konsten slocknat och deras samlade skatter blifvit uttömda, af efterkommande skingrats och dess dyrbaraste prydnader hafva inflyttat i nya konstvänners ägo. Äfven i sednare tider hafva docklikväl hela privataamlingar blifvit i riket införda, hvarpå exempel framdeles i denna artikel skola anföras.

Den Kongliga Samlingen är hvarken stor eller särdeles utmärkt, i jämförelse mot de berömdare utländska Galerier; men innehåller likväl åtskilliga förträffliga taflor. Olyckligtvis är den så spridd på flera olika ställen, att dess skatter icke på en gång kunna öfverses, och blout den mindre betydliga delen deraf, uppsatt i ett icke särdeles tjenligt rum, är för allmänheten tillgänglig. Den bättre delen deremot tjenar till prydnader i de kongliga rummen. Blefve allt, eller åtminstone det mesta och bästa, samladt och väl ordnad på ett enda ställe, skulle det ge åskådaren ett helt annat intryck, än det som nu väckes af den både till utseende och beskaffenhet torfiga samling, hvilken finnes hopträngd i Kongl. Musci rum *). Finge sedermera allmänheten tillträde någon dag i veckan, om också mot en bestämd afgift, hvarigenom betjeningens aföning kunde bestridas, så skulle man få se ett sådant tillfälle flitigt begagnas och hastigt verka till lifvande af kärlek för konsten. Emedertid är man Herrar Boije och Wetterling största tack skyldig, hvilka genom sitt vackra och förtjenstfulla verk: *Kongl. Svenska Museum*, Häft. 1—3, Sthm. 1821—3 8:o, hvars fort-

*) I Berlin är man nu sysselsatt med anläggningen af ett National-Museum, medelst hopsamling af de för hand varande konstförråder, hvaribland isynnerhet den Giustinianska Samlingen, som Konungen i Preussen för några år sedan för en betydlig summa inköpte, är den dyrbaraste. Denna hufvudstad erhåller derigenom ett Galerie, som knappt torde behöfva ge efter för någon samling i Tyskland, med undantag af Galleriet i Dresden, och möjligtvis de i München och Stuttgart. Äfven i Köpenhamn är man betänkt derpå, att i en ny mera passande local, på ett beqvämligare och mera ändamålsenligt sätt uppsätta den betydliga kongliga Målningssamlingen.

sättning hvarje konstnär upprigtigt önskar, sökt spåda kämmedom om denna vårt Fäderneslands största Tafvelsamling.

Men om de flesta privata samlingar saknar allmänheten deremot all kunskap. Och likväl äro flere af dem högst viktiga genom sin rikedom på goda taflor, genom urval och smak i deras ordnande, samt genom ett lätt tillträde för konstnären och konsttalskaren. Vi tro oss således göra dessa en icke alldeles obetydlig tjänst, då vi i denna artikel, som tid efter annan fortsättes, ämne lämna öfersigter af det, enligt vår insigt, intressanta och viktiga, som ej blott i större, utan äfven i små enskilda målningssamlingar förvaras, såvidt det genom eget beskådande eller pålitliga underrättelser hunnit bli oss bekant, dock utan att harvid binda oss till någon viss ordning eller form för våra meddelanden. I Svea VIII: 1 hafve vi, till en början, lemnat en sådän kort öfersigt öfver Holtermanska Samlingen på Näsby i Södermanland, och vi välje för denna gång:

II. Samlingen på Boo

Sättegård i Svennevads Pastorat i Nerike, tillhörig Öfver-Kammarherrn och C. N. O. m. m. Friherre Carl Hamilton. Den består af nägot öfver 200 Taflor; isynnerhet ur Flamandska Scholan. Af dessa hafva 45 förut hört till Riks-Rådet och Fältmarskalken Grefve M. Welfings Samling på Ekenäs i Östergöthland; de öfriga äro af nuvarande ägaren samlade i Sverige och England.

Af Italienska Scholorna: En esquisse i oljefärg till en större tafla, af Leonardo da Vinci. Vid pass 8 tum hög och 4 tum bred. Den föreställer Christi Grafläggning, samt utmärkes genom stor enkelhet i composition, och en skön Anatomie. De bägge Larjungarne, som bära Frälsarens kropp, äro isynnerhet förträffligt tecknade. Det hela är måladt i en brunaktig färgton, som varit dehrna odödlige Mästare egen. Denna dyrbara tafla, en skänk af Påfven till Hefvig Fredrik Adolph, inköptes på Auktionen efter sistnämde Hette. — En Eremit som skrifer, af Giuseppe Ribera lo Spagnoletto. Höjd 2 och en half aln, br. 2 alnar, på Vaf. Ehuru ohygglig genom fulheten af sitt ämne, är denna tafla, likväl ett mästertligt arbete. Gubbens utmärklade kropp, knappast skyld af några trasor, lysér på många ställen fram genom dem. Armen, axeln och det nästan skalliga hufvudet äro särdeles förträffligt tecknade och målade i ett stort måhär. Sjelfva empatementen är så köttig och kraftfull, att figuren tyckes lefva. Boken, hvori eremiten skrifer, och flera andra bisaker, äro också

lika väl målade. Korteligen; denna taffla är en af de bättre från den-
ne mästares hand. — En Sångare som spelar på Lutha, tros vara af
Michel Angelo ða Garavaggio, och är alldeles lik den Taffla
af samma mästare, som finnes i H. Exc. Hr Grefve Brahes Samling, e-
huru något större. Manerut i denna taffla är mycket grandios, och den
kan svårligen vara copia, om ej af mästarens egen hand. Tafflan ar på
väf och storleken är lika med den föregåendes. — St. Laurentii Mar-
tyrium är märkvärdigt såsom måladt af flere mästare, hvilkas alldeles
olikartade manér vid första anblicken igenkännas. Enligt en utmärkt
kännare (af Prof. Masreliez') omdöme är hufvudfiguren, med några den
omgifvande bödlar och en prest som pekar på Dianas stöd, af Tiepolo;
en ryttare och några krigare säkert af Tintoretto, hvars breda ma-
nér och få coucher strax igenkännas; tvänne figurer i förgrunden i ett
mjukare och skönare manér tilldömdes Annib. Carracci's mästare-
hand. Det blir alltid svårt att med full säkerhet bedömma en så sam-
mansatt målning; men visst är att compositionen är rik och det hela
af god effect. — En bröstbild af Maria Magdalena i naturlig storlek,
väl målad af okänd mästare, har största likhet med Carlo Dolces ma-
nér, isynnerhet på halsen. — Ett mindre Flickhufvud af Piazzetta,
och tvänne förträffliga Vuer af Venedig, näml. St. Marco och Ponte
Rialto, af Canaletti; äro de återstående af denna Schola.

Af Flämmandska Scholans arbeten är antalet mycket större,
hvarföre vi här endast anföre de märkvärdigare. — Ett Eldstycke af
Rembrandt, föreställande Slagtare kring en koleld, är visserligen af
denna mästares mindre vackra arbeten, men har utsatt namn-chiffre och
årtal. — Trollpackornas färd till Blåkulla, af D. Teniers, är deremot
en högst förträfflig taffla på väf, $\frac{1}{2}$ aln bred och $\frac{1}{3}$ aln hög. Främst
i förgrunden sitter vid ett bord en ung välklädd qvinna, som af en
gammal käring undervisas i den nödiga besvärjningsformeln. Öaktadt
den uppmärksamhet hon gärna ville lemna åt sin lärarinna, kan hon
dock icke hindra sig, att med förfäran lyssna till det ohyggliga skränet
af en mängd kringsväfvande larver, ugglor, nftar, grodor, m. m. På
dena sidan om denna grupp, men något mer i bakgrunden, håller en an-
nan gumma sin hand på ryggen af en alldeles naken, på en sopqvast
ridande, från åskådaren bortvänd qvinna, samt läser öfver henne det
förvandlande formuläret. Strax bredvid är skorstenen, genom hvilken en,
redan till hälften till katt förvandlad, qvinnokropp på en qvast antäder
sin Blåkullaridt. På andra sidan, äfvenledes i bakgrunden, står en
tredje trollpacka med vildt fladdrande hår och kokar i en gryta sin
lielvetes-soppa. Hennes förrättning upplyses genom ett uppsatt benran-

gel af en afrättad missdådares hand, ut hvares fingerspetsar små flammor framskjuta. Compositionen är rik och förträfflig, coloriten mästertlig, och allt, ända intill de minsta detaljer, måladt med största liflighet, utförlighet och trohet. Effecten af det hela är gräslig och skakande, men mildras något genom hufvudfiguren, som ej ännu hunnit afklada all oskuld och antaga omgifningens helvetiska uttryck. — Ett slagsmå i en Krog, af Adrian Brouwer, är måladt i hans tunna, oesterländliga manér, men för öfrigt icke utmärkt. — En större tafla af Paul Potter med hans nannteckning, framställer flere förträffligt målade hästar, isynnerhet en i förkortning. Landskapet och luften har den brunaktiga teint, som man alltid finner i denna mästares arbeten. Flera människofigurer, dels till häst dels till fot, och en skön hund, göra denna tafla till en af hans rikare compositioner. Den är vid pass 1 aln hög och $\frac{2}{3}$ aln bred. — Af Rubens' lärare Otto Venius, eller van Veen, finnes en större tafla i brun färg, som föreställer ett bondslagsmål, öfverflödande på de mest omvexlande och lefvande gestalter, värdiga denne store tecknars hand. — Tvenne Gubbhufvuden af Johan Lievens, Rembrandts elev, äro af stor förtjenst i afseende på coloriten, och det ena i synnerhet, som läser i en Bibel, är fullt af skön känsla. — En Gumma af Charles Bohr, naturligt storlek, är väl målad och i sitt slag ett sällsynt mästestycke. — En Jude som räknar pengar vid ett rödt eldsken, af Gaspard de Crayer, är en af de bättre taflor i samlingen, men skadad af ålder. Gubbens hufvud är nästan för skönt. Genom händerna och fingrarna skiner ljuset och gör en stor effect. — En stor tafla, h. 2 aln. br. 3 aln., föreställande en storm på hafvet, af Van den Velde, är målad med all den mästarrekraft och snille som utmärkte denna stora artist, och så mycket mer dyrbar genom sin sällsynthet, som han vanligtvis målade blott lugna sjöstycken af mindre storlek. En Engelsk flotta synes här kämpande med vågorne. På en kringflytande hjelke står målarens namn och årtalet. Taflan är köpt i London. — Tvenne blomstestycken, af Daniel Seghers, äro värdige denne store Blomstermålare. — Portrait af Hugo Grotius, af Anton van Dyck: ett skönt hufvud, måladt så som endast v. Dycks pensel förmådde. — En Gubbe, enligt uppgift Evangelisten Lucas, som lyssnar till en bredvid stående Engels ingifvelser. Det tyckes likväl snarare föreställa en Gubbe som grubblar öfver något ställe i Bibeln, till hvilken en Engel, på hans bön om upplysnings erhållande från höjden, nedstigit för att förklara meningen; ty Engeln håller pekfingeret på ett ställe i en framför honom liggande skriven bok och förklarar det för honom. Tanken är skön och teckningen mästert-

Jig. Gubbens hufvud är herrligt och hans gestalt, isynnerhet det breda, håriga bröstet, ganska kraftfull. Hans uppmärksamhet ligger ej blott i det mot Engelen vända hufvudets ställning, i blicken och anletsdraget; utan man ser tillika tydligt, huru den djupsinniga själen upphämtar Engelns lardomar och besinnar dem. Engeln figur är vacker, utom hufvudet, som är mindre idealiskt än man skulle önska. Deremot är det högtidliga allvar, som öfver ansigtet, är utgjutet, i förening med ett synbart lif, ända till den grad att man tycker läpparne röra sig, förträffligt uttryckt. Engelns arm och coloriten på dess hufvud och hals påminner mycket om Guidos styl. Draperierna äro stora och likna den Italienska Scholans. Man skulle råka i mycken förlägenhet vid bestämmandet af mästaren till denna tafla — kanske den skönaste i hela samlingen — om han, ej själf ditsatt namn och årtal: Jan van Bronkhorst 1654. — En Magdalena i öknen, af Adr. van der Werff, är alldeles lik dem som finnas i Dresden, i München och i Holland, uttan att någondera anses för copia. Den är målad i hans kalla, men preciosa och ytterligt utarbetade manér. — Trojas brand, målad på trad af van der Neer med namnteckning, är ett af de skönaste, eldscenen man kan se. De gula flammorne, den röda rüken, de flygande gnistorne, visa på det lifligaste förögat, och inbillningskraften den rörlighet och förvirring en sådan ryslig scen äger. Altsammans speglar sig präktigt i den lugna, nedanföre flytande flodens vattenyta. Architecturen har en ganska främmande karakter, lätt och lustig, men är tillika skön och ädel. Åtskilliga väl målade figurer, som fly i båtar, och främst på taflan Æneas med sin börda, bidraga ännu mer att ge lif och omvexling åt denna dyrbara tafla. — Tre sköna Djuurstycken af Joh. Weenix; Ett Bataljstycke af van der Meulen; En Esquisse af Wouwermans; Tvenne Allegorier af v. Hagen; Tvenne Hufvuden af v. Oort; Ett Landskap, liknande van Goyens stil; Två tafolor med Getter af Heemskerk; En större tafla, god men uttvättad och bortskämd, af Ostade; Ett skönt Landskapsstycke af Jansens der Danse; Ett mycket godt, Djuurstycke, med Italienskt Landskap af Karl Du Jardin; Ett Vildsvinshufvud, af Franz Snyders; En taf-la med Änder och andra Djur, af Ruysbraeck; äro för öfrigt de bästa ur denna Schola. Hit kunna också räknas 2 förträffliga copior af Lauræus, efter Schalken i H. Exc. Gr. Brabes Samling.

Af Franska Mästare finnas blott få. En Esquisse till Christi nedtagning af korset, af Le Brun; 2 större Landskap af Chevalier Moraséri, med figurer af Breughel de Velours; och Ett Schweitzerlandskap af Greffier, äro de bästa hithörande.

Gamla Tyska Scholan. En forträfflig Bataille mellan Greker och Amazoner af Holbein. Håstarna aro isynnerhet väl tecknade, och det hela väl måladt, ehuru med något brokiga farger. — Ett Portrait af någon Tysk Prens, af samma mastare, ar mycket skadadt. — En Lucretia, kladd i gront sammet med brun pels, är ett bland de vackraste arbeten af L. Cranach, som finnas i Sverige. — En annan Lucretia, hel figur och naken, ar lik alla hans nuditeter, utan riktig anatomie, men fint målad.

Af okända Mastare finnas flere stycken, men hvilka ej förtjena att namnas, utom en Nymph med en Cupido, naturlig storlek, iatt väl målade, som det tyckes, af någon Italiensk Mastare.

Af Svenska målare finnas slutligen Två större Landskap, det ena Husqvarna Vattenfall, det andra Bohus Fastning, af Fahlcrantz; Ett Landskap med Fiskare kring en eld, äldre men vackert arbete af Lauræus, En Bataille af Lembke; och En Guache-ritning af Ehrenstrahl.

LITTERÄRA UNDERRÄTTELSE.

Stockholm: Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien har till Utlandska Ledamöter invänt och kallat de om Nordiska historien och Språkförsköningen fortjente Danske Lärde, R. K. Rask och Peder Erasmus Müller, Ryska Stats-Rådet Köhler, samt S. de Sismondi, bekant for sitt verk i National-Oeconomien, och for sin Historia om Italienska Republikerna under medeltiden.

— Ett vackert Svenskt praktverk: Runor af Karl August Nicander med Teckningar af Hugo Hamilton. Stockholm, hos Joh. Hörberg 1825, 46 sidd. 4:o, har helt nyligen utkommit. Hela upplagan är aftryckt på Velin. Teckningarne, lithogramerade af Baron Hamilton i Langlumes berömda Officin i Paris, äro till antalet 16. Exemplar med afdrag på hvitt papper kosta 6 Rd. 32 sk., och med afdrag på papier chinois 10 Rd. B:co. Endast 200 exemplar äro upplagda, hvaraf de mesta subscriberade, så att blott en ringa del kommer i bokhandeln. Boken blir således sällsynt. Hr Nicanders Runor äro redan allmänt kända ur 10:de häftet af Iduna, der de förut äro tryckta. Slutet af den sista, äfvensom några af de bifogade anmärkningarne saknas i denna nya upplaga. De nu tillkomne teckningarne förtjena en särdeles uppmärksamhet, såsom härrörande från en dilettant med utmärkta konstnärsläro. De som förekommit Ref. lyckligast tänkta eller bäst utförda äro: Titelpplanchen, föreställande Thorgny Lagmans idealiska portrait, samt plancherne till Freyers ax, Urdarbrunnen, Thorgny, Oscar, Norna Gest, Islands Minne, Arnliot Gellina, Erik Wasa, och isynnerhet Ryssgraf, för den skickliga grupperingen samt figurernas lif och rörlighet.

— Under det att Fru von Helwig's öfversättning af Tegnér's Frithiof i Tübingen är lagd under pressen, tryckes i Upsala hos Palmblad & Comp. en annan, likaledes för Tysklands allmänhet bestämd öfversättning af samma ypperliga skaldeverk. Denna är författad af Herr Ludolph Schley från Lübeck, redan herömligt känd såsom öfversättare af de 1825 i Götheborg hos Thorbjörnsson tryckta Schwedische Dichtungen von Tegnér, Geyer, Atterbom und andern berühmten Verfassern. Hans tolkning af Frithiof var först ämnad att utgöra nyssnämnda Samlings andra och tredje hälte: men afscendet på dess för denna plats nog stora vidd förmådde Öfversättaren, att hellre utgifva den såsom ett särskildt helt, hvilket; under titel: "Frithiof, eine Sage Nordischer Vorzeit", samt försedt med upplysande Anmärkningar, skall i tvenne delar framträda, innan en månads förlopp. Det trycks med vacker Tysk stil; och subscriptions-priset är 2 Rd:dr Banco för båda delarne.

At Schwedische Dichtungen är det första Häftets i Götheborg utgifna upplaga, hvars typographiska beskaffenhet lemnade mången önskan ouppfyld, emellertid redan nästan utsåld. En ny, öfversedd och förbättrad, blir nu i Tyskland ombesörjd. Der låter Öfversättaren tillika trycka nämnda arbetes andra häfte, som, bland annat, innehåller: af Geijer: Den sista Kämpen; Den sista Skalden; Gjukungarnes Fall; af Tegnér: Svea, och Nore; af Atterbom: Styckén ur Lycksalighetens Ö; af Franzén: Menniskans anlete; af Kellgren; Inbillningens värld; af Stagnelius: Suckarnes Mystér, o. s. v. Hr Schley ämnar att hädanefter hvarje år utgifva ett nytt häfte af dessa Öfversättningar. — Såsom de, hvilka i första häftet förekommit oss utmärkt lyckade, kunna vi nämna tolkningarne af Geijers Svegder, Tegnér's Axel (åtminstone till större delen), och de flesta bland Atterboms Blommor. Bland dessa har han isynnerhet förträffligt återgivit Sippan, Vallmon och Nattviolén; dernäst torde kanske Narcissen, Solrosen och Liljan böra nämnas. Svagast öfversatt är Rosen, och tällar i detta fall med Geijers Wiking. Ganska lyckligt tolkade äro äfven Zeipels Hekate's Hämd och Nicanders Erik Wasa. Till de trenne förstnämnda bland Atterboms Blommor har en Tysk Componist, Steinert, nyligen författat och utgifvit musik.

— Till Akademiska Bibliotheket i Upsala äro följande dyrbara verk nyligen inköpta:

Description de L'Égypte ou Recueil des observations et des recherches, qui ont été faites en Egypte pendant l'expédition de l'Armée Française. Seconde Ed. publiée par C. L. F. Pancoucke. Paris. Af texten äro 4 Voll. i 8:o och af Plancherne 47 Livraisons i stort Atlasformat (ungefär $\frac{2}{3}$ af det hela) hitkomna. (Verket färdigt skall utgöra 25 Voll. text och 900 plancher).

Histoire Naturelle des Mammifères, avec des Figures originales enluminées, dessinées d'après des animaux vivans, publiée sous l'autorité de l'Administration du Muséum d'Histoire Naturelle par Geoffroy Saint Hilaire et Frédéric Cuvier. C. de Lasteyrie, Editeur. Paris. 1820, följ. 33 Livraisons, i stor folio, med lithographiska colorerade plancher. (Hela verket skall utgöra 100 livraisons).

DISPUTATIONER.

UTGIFNA I UPSALA, HÖST-TERMINEN 1825.

Under Med. & Botan. Professorn, Commendören af K. W. O.

Doct. *Carl P. Thunbergs* præsidium:

Dissert. Botan. de Palmis. Part. Post. Carl Sam. Hultström, WGoth. 1, i halft ark.

Afh. om de Djur som i Bibelen omtalas. D. I. Nils Gust. Högländer, Cålm. 1, 1-4:dels ark -- D. II. Sven Nicol. Sellén, Wermel. 1 ark. -- D. III. Ol. Fornander, Cålm. 1, 1-4:dels ark. 8:o.

De Galinea Cuspana. Pro Gradu Med. Fr. Segerstedt, Söderm. Ner. 1, 1-4:dels ark. 8:o.

Under E. O. Med. Professorn, Doct. *Adam Afzelius*:

Stirpium in Guinea Medicinalium species cognitæ, Fasc. II. Pro Gradu Med. Fr. Ad. Ålner, Rosl. 1, 1-4:dels ark.

Under Eloqu. & Polit. Professor Skyttianus Mag. *Olof*

Kolmodin.

De Paroeciis Wallby et Arnö (Uplandix). P. I. Joh. Gust. Collinder, Upl. 3 ark.

De Territorio Boreali Helsingix. P. III. Er. Ol. Tollstedt, Gestr. Hels. 1, 3-4:dels ark med en Geneal. Tabell. (P. I. & II. utgifne härstädes af Respondentens afl. Fader 1789.)

Under Histor. Professorn, OrdensHistoriographen, En af de

Aderton i Sv. Akad. Mag *Er G. Geijer*:

De Colonia Nova Svecia in Americam Borealem deducta. Carl Dav. Arfwedson, WGoth. 4, 3-4:dels ark med en Geogr. Charta.

Under Professorn Mag. *Joh. Tranér*:

Sapphus, Cæcænicæ Poetriæ quæ exstant residua. P. XII. Pro Gradu Philos. And. Nattsen, WGoth. 1, 1-4:dels ark.

Under Professorn Doct. *Henr. Wilh. Romanson*:

Exercitationum in Nosocomio Reg. Acad. Upsal. Chirurgicarum Part. VII. Pro Gradu Med. Joh. Georg Hallberg, Söd. Ner. 1, 1-4:dels ark.

Under Collega Scholæ, Theol. Cand, Mag. *And. Ad.*

Lshman:

Liber Hiobi. P. VI. Svetice tradita. Carl Wilh. Carlsson, Westm. Dalek. 1, 1-4:dels ark.

Under Collega Scholæ Mag. *Gabr. Guldbrand.*

De vita et scriptis Petri Apostoli. P. I. Joh. Gabr Bergström.
WGoth. 1, 3-4:dels ark. - P. II. Joseph Winbom, WGoth.
2, 3-4:dels ark.

Under Sacri Min. Adj. Mag. *Joh. Gust. Elfsberg:*

De Oraculo Delphico. P. I. Joh. N. Nordendahl, Upl.
1, 1-4:dels ark.

DISPUTATIONER

UTGIFNA I LUND, HÖST-TERMINEN 1825.

Under Mathes. Professorn, Mag. *C. Er. Kjellin*:

De Inventione Factorum Functionis $x^n \mp a^n = 0$; J. Nyman; ett ark.

Under vice Bibliothekarien Mag. *Elias Schütz*:

Refutatio Perversæ Neologorum Opinionis de Peccato Originali, hujusque vera Enodatio; O. G. Barck; 2, 5-4:dels ark.

Under Astron. Observatorn, Mag. *C. J. Danielsson Hill*:

Meditationum Mathematicarum Prima Continuatio; A. Andréé; 1, 1-4:dels ark.

Under E. O. Theol. Adjuncten Mag. *H. Reuterdahl*:

Doctrinæ Biblicæ de Spiritu Sancto Lineamenta, P. I & II; P. Cederlöf & J. P. Ruth; 8:o 2 ark.

Under Mag. *E. M. Tegnér*:

Clitopho, Dialogus Platonicus, Sæthice; J. M. L. Palm; 2 och ett halft ark.

Under Mag. *M. Ullman*:

In Præconium Johannis Baptistæ Matth. III: v. 1-12. Disquisitio Exegetico Philologica, P. I & II; C. E. Höckert & J. L. He-gardt; 4 och ett halft ark.

Under Mag. *O. M. Torell*.

Placita quædam Hermæ, Viri, ut habetur, Apostolici; B. Andersson; 2, 1-4:dels ark.

B Ö C K E R ;

UTKOMNE IFRÅN D. 1 DEC. TILL D. 15 JAN. 1826.

- Märkelig Prophetia eller Spådom af den Schweitziska Eremiten Martin Zadoch om Argus. Sthm. C. G. Holm 1825. Halft ark 8:o. 4 sk.
- Minne af Dramatiska Theatern, med en Repertoire så väl på alla Dramatiska Pjeser, som på de å Dramat. Theat. under de sednare åren uppförde Sångpjeser och Balletter; tillika med Tabell öfver Kgl. Stora Theaterns nuvarande Billet-priser. Sthm Nestius 1825, 69 s. 12:o med ett stentryck. 24 sk.
- Föreläsningar öfver Artilleriet, vid Kongl. Artilleri-Läroverket på Marieberg; af J. Isander. D. 1. Sthm. 1825. 293, o. IV sidd. 5 tabb. D. 2. Ib. 1825, 337 o. IV sidd. 8:o, 5 grav. pl. till 1:a och 9 till 2:a D.
- Tekning af Christi Rike, som icke är af denna verden, författad af Dr: P. Roos. Lund, Berling 1825. 6 och ett halft ark 8:o.
- Månskensqvällarne af Assar Lindeblad. Lund, Berling. 3 och ett halft ark 12:o.
- Systema Orbis Vegetabilis. Primas Lineas Novæ Constructionis periclitatur Elias Fries. P. I. Plantæ Homouemææ. Lund Berling 1825. 24 ark 8:o.
- Sten Sture den Yngre och Christina Gyllenstjerna. Tragedie i Fem Akter. Svenskt Original. Andra Uppl. Sthm., Nestius 1825, 71 s. 8:o. 32 sk.
- Fabler af Florian med flyttbare, colorerade och utklipta Figurer. Öfvers. af J. M. Sjernstolpe. Sthm. Deleen, 1825. 8:o. 1 R. 16 sk.
- En liten BilderBok för Barn med 264 fig. Öfvers. Sthm. J. Hörberg, 1825. 48 s. 32:o. 1 R. 8 sk.
- Don Sebastian, Konung af Portugal. Historisk Riddare-Roman af Miss Anna Maria Porter. Jemte ett Bihang, innehållande utdrag ur Portugals Historia för åren 1557--1589. Öfvers. Sednare Delen. Sthm., Nestius. 63 s. 12:o med 1 grav. 1 R.
- Julkappen. Berättelse af K. G. Prätzel. Sthm., Nestius 1825, 59 s. 12:o. 12 sk.

- Zigenare-Bok eller konsten att spå af pannans skrynklor, ansigtets bildning, handlinierna, ätbörderna, skonhetslackarne m. m.; jemte Zigenernas Historia utg. af Ismael Bohabdil. Öfvers. med fig. Sthm., Nestius 1825. 106 s. 8:o. 32 sk.
- Haji Baba från Ispahan. Romantisk skildring af Persien. Af James Morier. Öfvers. Tredje Delen. Sthm., Schentz. 237 s. 8:o. 1 R.
- Mathilda. Prinsessa af England. Historisk Berättelse från Korss-
färs-tiden, af Fru Cottin. Sthm., Wönnlund 1825. Del. 1--4. 363 s. 12:o. 1 R. 32 sk.
- Skaldeörsök af Anna Maria Lenngren. Andra Uppl. Sthm.,
Horberg 1825. 262 s. 8:o. 2 R. 4 sk.
- Frithofs Saga af Esaias Tegnér. Andra Uppl. Sthm., Nord-
ström 1825. 167 s. 8:o. Med 1 ark Musik-Bilaga och grav-
Titelbld. 1 R. 24 sk.
- Napoleons och Stora Arméens Historia år 1812, af Grefve de Sé-
gur. Öfvers. Tredje Delen. Sthm. J. Hæggstrom. 410 s. 8:o.
2 R. 16 sk.
- Peveril af Fjellet. Roman af Waltér Scott. Öfvers. Första
Delen. Mariöfred, Collin & C. 1825. 278 s. 12:o. 32 sk.
- Julkappar åt Argus. Första klappen. Sthm. Hörberg 1825. 45 s.
8:o. 16 sk.
- Wännerne. Berättelse af Johanna Schopenhauer. Öfvers.
Sthm. Marquardska Boktr. 1825. 72 s. 8:o. 24 sk.
- J. Casa novas vistande uti Blykamrarne i Venedig och flykt der-
utur. Öfvers. Sthm. Marquardska Boktr. 1825. 81 s. 8:o. 24 sk.
- Den lilla Kortläggerskan eller konsten att spå i kort. Ett fornö-
jande Tidsfördrif för glada samqväm. Öfvers. Sthm. Marquardska
Boktr. 1825. 13 s. 8:o. 8 sk.
- Augusta Forvandlingar. Med 7 kolorerade och rörliga figg. Sthm.
Ecksteinska Tryck. 1825. 44 s. 2 R.
- Friarne. Berättelse af G. Schilling. Öfvers. Sthm. Marquardska
Boktr. 16 s. 8:o. 4 sk.
- Frågor och Svar, ledande till att riktigt förstå de fyra första Huf-
vudstyckena af Luthers Cateches, af Seth Wallquist. Streng-
näs, Ekmarck 1825. 102 s. 8:o. 20 sk.
- † Geometrie på Philosophiskt sätt betraktad. Tredje Uppl. För-
bättrad. Sthm. Deleen, 1826. 68 s.

- Jesonda. Stor Opera. Tre Akter af E. Gehe. Öfvers. Musiken af L. Spohr. Sthm. Majquardtska Boktr. 1825. 55 s. 24 sk.
- Anvisning till valet af Läkemedel för allmänna Sjukvården till inrättande af Socken-Apothek, enl. K. Maj:ts allern. befallning på K. Sundh. Collegii anmodan, författad af Magnus af Pontin. 2a Uppl. Sthm. Nordström, 1825. 307 s. 8:o. 1 R. 16 sk.
- Pythia. Ett orakel att rådfråga i alla lefnadsförhållanden, med 10 Tabeller. Mariefred, Collin & C., 1825. I fodral. 24 sk.
- Uriel. Nytt och gammalt från Nådens Rike. En Månads-Skrift. 22:e h. Sthm. Rumstedt, 1827. Första Årg. 425 s. 8:o. 2 R. 24 sk.
- Strödda Anmärkingar rörande Skånska Åkerbruket, med särdeles hänsigt till Slättbygden af J. Rabben. Lund. Berlingska. Tr. 1825. 38 s. 8:o. 16 sk.
- Tabeller som bestämma förhållandet emellan Sveriges och andra länders mynt, vikt, mått och mål, grundade på Sir Newtons, Kruses, Ludovici och Savarys m. fl. uppgifter hvad äldre mynt, vikt och mått beträffar, samt på Lacroix bestämmelser, hvad de nyare angår, hvilka uppkommit i Europa under och efter Revolutionen samt alla dessas förhållande till det nya Franska Decimalsyst.; jemte antydan af enkla reductionssätt uti Svenska mått och mål både uti de gamla brukeliga och de nya decimala när de blifva antagna; af Joh: Fred. Heyckert. Sthm. Hörberg, 1825. XXXII. och 70 s. 4:o. 2 R. 32 sk.
- Sorge-uttryck af G. M. Mallmin, öfver en skrift utkommen 1824, kallad: Samtal med mig sjelf om världen, människan och Gud. Sthm. Rumstedt, 1825. 76 s. 8:o. 8 sk.
- Några underrättelser hörande till Kartan öfver södra delen af Sverige och Norrige, eller Scandinavien i 8 Blad, utgifne i Sthm 1825. Sthm. Elmén & Granberg, 1825. 18 s. 4:o. (Sjelfva) Chartan kostar 25 R. B:co).
- Handbok för unga Orgspelare med tillhörande 22:ne ark Musik-Tabeller. Öfvers. jemte några tillägg af E. R. Sthm. Roselli & C. 1825. 144 s. 8:o. 1 R. 24 sk.
- Stockholm. Philosophisk, Satirisk och Pöetisk mätning. Andra Häftet. Sthm. Nordström, 1825. 59 s. 8:o. 24 sk.
- Anacharsis d. y. resa i Grekland i medlet af fjerde Seklet före vår tidsräkning, af Barthelémy. Till ungd. tjenst, i sammandrag

utg. af J. H. Meynier. Öfvers. Förre Bandet. Sthm. Nordström, 1825. 426 s. 8:o. 2 R. 24 sk.

Fordna och närvarande Sverige. Häftet 26. Södermanland. h. 1. af U. Thersner. 5 R.

Damauno den Indiske Spåmannen med 25 fig. och förklaring; i Federal, 1 R.

Försök att i öfverensstämmelse med den Hel. Skrift, i frågor och svar, föreställa den Evang. Lutherska Församlingens Lära out Nådevalet af Henrik Schartau. (Efter författarens död aftryckt efter en af honom sjelf öfversedd handskrift). Lund, Berling. 1825. 125 s. 8:o. 36 sk.

Säkra och tillförlitliga medel, att bortdrifva och utrota alla slag af ohyra och skadedjur ur hus, kläder, trädgårdar, åkrar, skogar, ängar och fält; m. m. I stöd af en säker, mångårig erfarenhet, till Lands- och Stads-boars nytta uppgifna. Öfvers. Andra Uppl. Sthm. Elmén och Granberg, 1825. 88 s. 8:o. 16 sk.

Isabellas förvandlingar, eller Flickan i Sex Skepnader. Med 7 kolor. och rörliga figurer. Sthm. Eksteinska Tr. 50 s. 2 R.

Orbis Pictus Minor eller den lilla målade Verlden. På Svenska, Tyska, Latin och Fransyska. Med nära 200 kolor. fig. Sthm. Marquardska Boktr. 32 sk.

Grunddragen af Philosophiens Historia från de äldste till närvarande tider, af L. Hammarsköld. Andra Afdeln. Sthm. Holm 1825. 353 s. 8:o. 2 R.

Feernas Ö eller Guvernanten Papegoja. Moraliska Berättelser för Ungdom. Med kopparstick. Öfvers. Del. 1--2. Sthm. Elméns och Granbergs Tryck. 1825. 254 s. Kol. 1: 8.

Resa genom Sverige, Norrige, Lappland, Finland och Ingermanland åren 1817, 1818 och 1820 af Fr. Wilh. v. Schubert. Öfvers. Tredje Bandet. Sthm. Scheutz 1825. 740 s. 8:o. 4 R. 20 sk.

Spionen på Neutrala området. Romantisk målning från Nord-Amerikas sjelfständighetskrig. Af Cowper, Nord-Amerikan. Öfvers. Andra Del. Sthm. Scheutz 1825. 110 s. 8:o. 32 sk.

Noachs Ark. Första Våningen. Den nya Worlds-Editionens första correcturark, jemte Fan i Båten såsom Intelligensblad. Sthm Roselli & C. 68 s. 8:o. 24 sk.

Några Grundsatser från Sferiska Trigonometrien, granskade. Sthm. Carl Deléen 1826. 23 s. 12:o. 8 sk.

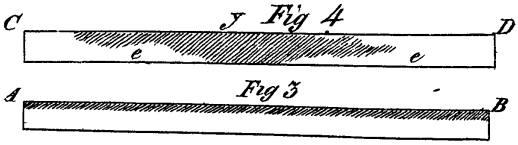
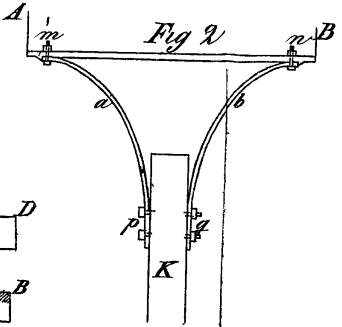
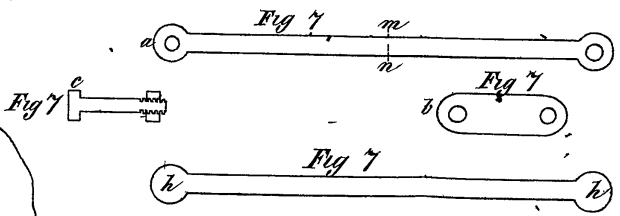
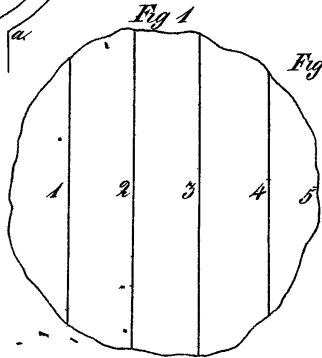
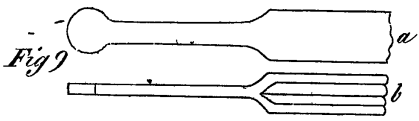
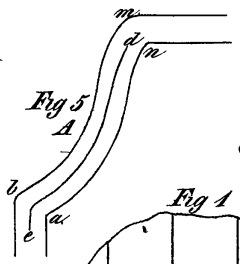
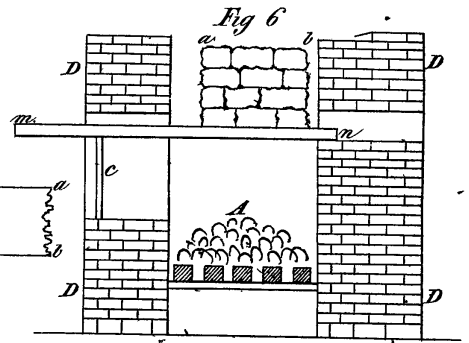
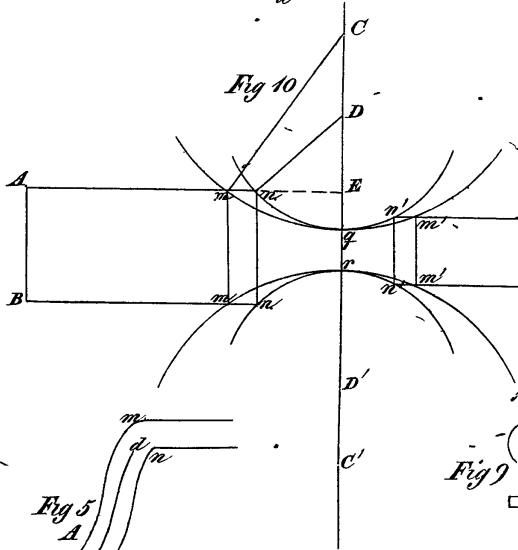
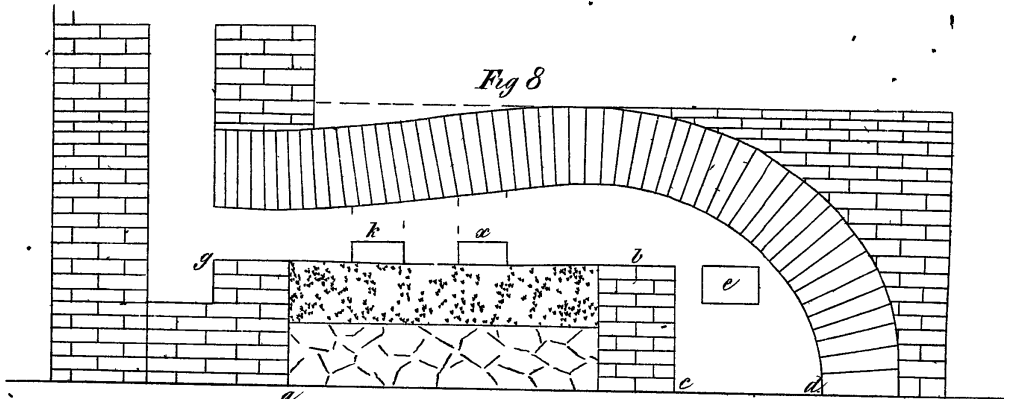
- Geometriens Elementer af Legendre. Öfvers. af E. Harfvæfeldt. Sthm. Norstedt. 539 s. 8:o med 12 pl. 2 R.
- Sällskaps-Theatern. Samling af äldre och nyare Theaterstycken, till bruk för Privat-Theatrar. 2:a Bandet. Andra Häftet, Innehållande: Plånboken, Dram i 5 Akter af Aug. v. Kotzebue. Sthm. Wennlundska Boktr. 1825. 80 s. 8.o. 24 sk.
- Nyårs Vandringen eller Inställelsen för Pontius Pilatus. Tragisk Mosaik i 1 Akt. Sthm. Marquardska Boktr. 1826. 15 s. 8:o. 4 sk.
- Bruden, Roman af Walter Scott. 3:e Delen. Öfvers. Sthm. Elméns och Granbergs Tr. 1826. 248 s. 16:o. 52 sk.
- Wapenbröderne. Berättelse ur Grekernas nyaste frihets-strid, af Victor Ducange. Förra Delen. Öfvers. Sthm. Marquardska Boktr. 1826. 150 s. 8.o. 40 sk.
- Prodromus Monographiæ Castniæ, Generis Lepidopterorum, auctore J. W. Dalman Cum tab. ænea colorata. Holmiæ, Norstedt 1825. 26 s. 4:o.
-

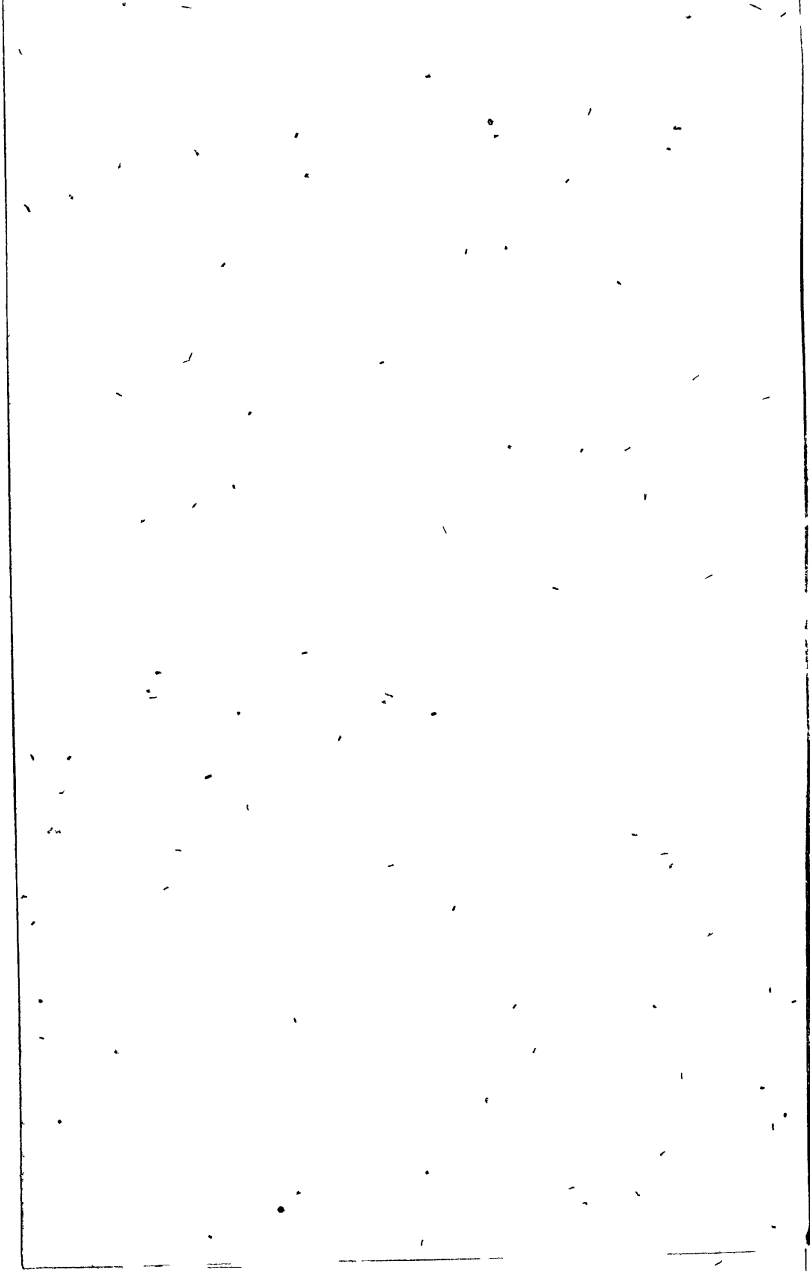
ANMÄLAN.

Förf. till afhandlingen *Om vårt Fäderneslands Lagstiftning i anledning af Nya Lagförslaget*, införd i N:o I af denna Tidskrifts VIII:de Häfte, har tillkännagifvit, att han, i anseende till fortsättningens större vidd, särskildt lagt densamma under pressen. Denna skrift utkommer innan kort under titel af *Försök till Granskning af Kongl. Lag-Commitéens Förslag till Händels-Balk*, såsom ett bihang till denna Tidskrift.

RÄTTELTTER.

Sid. 29 rad. 5 står sätt läs rätt.
 -- 96 - 21 - valsning läs vällning.

Svea.

IX. N° II.

FRAMSTÄLLNING

AF

DE NORD-AMERICANSKA FÖRENTA STATERNAS TILLSTÅND.

(Fortsättning från 7:de Häftet N:o II. s. 230.)

Utom de skrifter, hvilka författaren redan uppgifvit (s. 171), har han, efter slutet af 1:a Artikeln, fått tillfälle att begagna:

Aperçu des États-Unis, depuis 1800 jusqu'en 1810; par F. de Beaujour. Paris 1814 8:o pagg. 274. avec des tables statistiques. Detta arbete åberopas med (Bj.)

Annales statistiques des États Unis, par Seybert, Membre de la chambre des représentans des États-Unis, pour la ville de Philadelphie, Paris 1820, 8:o, pagg. 438.

Att deri intet förmäles om Religionens och Undervisnings-anstalternas vård, är förklarligt
Svea IX. II.

deraf, att Förenings-grundlagén icke upptager dem bland Förbundets gemensamma angelägenheter. Men hvarföre Seybert icke meddelar några underrättelser om lagskipningen, i de afseenden, hon, för alla staterna, är samfärd, kan ej med någon sannolikhet uppgifvas. Åberopas under (S.).

A national Calendar for 1820, and for 1822, Washington. Innehålla, utom de vanliga Kalender-förteckningarne, en mängd statistiska och historiska underrättelser, angående Förenta Staterna. Uppgifternä derur skola utmärkas med (C.).

Voyage d'un Français en Angleterre, pendant les années 1810 & 1811. Paris 1816, 2 Tomes, 8:o, pagg. 525 & 432.

Resebeskrifvaren, född i Frankrike, hade lefvat öfver 20 år i America, då han for till sin hustrus fädernsland, Britannien, och der tillbragte nära 2:ne år. Hans jemförelser, mellan England och de Förenta Staterna, sprida ljus öfver vissa delar af de sednares inre förhållanden. Att han der varit en näringsidkande medborgare af betydighet, synes af en (1 Del. s. 346) i förbigående meddelad uppgift, att han, under Franska revolutions-kriget med England, ägt 24 Americanska fartyg. Då hans arbete åberopas, utmärkes det med (F.).

A summary view of America, or a Journey in the U=

nited States, 1822 and 1825, by an Englishman, London 1824, 8:o, pagg. 503.

Författaren säger sig, under denna resa, hafva imeländanåt, och till bättre kännedom af landet, vandrat till fots; samt skrifvit, för att äfven läsas af Americanare; och fästa deras uppmärksamhet på åtskilliga anmärkningsvärda omständigheter. Betecknas här med (E.).

Bägge dessa författare hafva det felet, att vara anonyma. Men som deras uppgifter befunnits sannfärdiga, så ofta de kunnat controlleras mot Americana grundlagar, eller inhemska och andra skriftställare: så hafve vi ej haft skäl, att misstro dem för öfrigt. Vi skole imedlertid bestämdt omförmåla, hvilka underrättelser, som äro hemlade från dem, på det läsaren må kunna derå fästa det afseende, han finner skäligt.

Att den förut (s. 171) omtalade Bristed skall, ehuru medborgare af staten New-York, vara född Engelsman, hafve vi sedermera hört sägas. Af den classiska och europeiska bildning, han synes hafva medfört från sitt moderland, låter det sig förklara, huru han varit i stånd till att göra de jemförelser, och fälla de omdömen, i afseende på tillståndet i America, särdeles i fråga om själsödlingen, hvilka vi, uti det följande, skole anföra. I sina politiska meningar synes han, oagtadt sina försäkringar, tillhöra federalisternas parti.

För de nya staterna Alabama och Missouri, hafve vi saknat sjelfva författnings-urkunderna, och endast haft att tillgå de utdrag deraf, som Hassel upptagit (954—1019) och Kalendrarne meddelat angående den förra staten. New-York skall hafva gifvit sig en ny författning 1821; i brist på hvilken, vi måst rätta oss efter den, som för berörde stat dittills varit gällande. Några underrättelser hafve vi äfven inhemtat genom mundteliga upplysningar af kunniga Americanska medborgare, hvilka vistats här. För de uppgifter, som blifvit hemtade ur grundlagarne, äro inga, och ur Kalendrarne få, hänvisningar gjorda till dessa källor. Hassel är, i afseende på författningarne, icke åberopad oftare, än vid ovanliga, eller i grundlagarne icke upptagna omständigheter. De anförda aflöningsbeloppen äro uppgifna dels efter grundlagarne, dels efter Kalendrarne.

2.

STATS-FÖRFATTNINGEN.

Framställningen deraf blifver vidlyftigare än någon annan artikel; icke blott derföre, att hon omfattar hela samhället, utan äfven af det skäl, att man vid henne fäster den största vikt, dels såsom motstycke till de gamla Europeiska författningarne, dels såsom föresyn för de nya samfund, som än här, än der, uppträda på den Europeiska bildningens grund.

Under den tid, Förenta Staterna utgjorde Engelska colonier, åtnjöto de redan betydliga friheter. Det allmännaste af deras författning var, att styrelsen utöfvades, på Konungens vägnar, af en Gouverneur, med biträde af Assistenten eller Råd af colonisterna. Till vårdande af sina angelägenheter fingo desse, genom ombud, sammanträda en eller två gånger om året till en General-församling, hvaruti Gouverneuren och Råden äfven deltog. Der stiftades laggar och upprättades domstolar, under förbehåll, att de skulle öfverensstämma med de Engelska; ämbetsmän utvaldes och skatter pålades. I brottmål dömdes den anklagade af Jury. Fri religionsöfning för alla bekännare af christna läran beviljades destomera, som religionsstriderna i England till stor del föranledde utflyttingarne åt America. Sedan kriget med moderlandet utbrustit, förändrade de flesta colonierna sina författningar; men bibehöllo dock åtskilliga gamla benämningar och former. Rhode-Island allena förblef alldeles vid sitt frihetsbref af 1663 (H. 324.). Nästan samma förhållande är det med Connecticut, hvars författning äfven grundar sig på ett frihetsbref af Carl II. Man ser, för denna stat, äfven i Americanska constitutionssamlingar, endast sammandrag af der gällande grundlagsstadgar, hvadan det är troligt, att ingen hel författningsurkund derstädes finnes. Bland de andra af de 13 stater, som 1775 förenade sig till strid mot England, och

den 4 Julii 1776 förklarade sig för sjelfständiga, gäfvos sig New-Jersey, Pennsylvania, Delaware, Maryland, Virginia och Nord-Carolina grundförfattningar samma år, New-York och Georgia 1777, Syd-Carolina 1778, Massachusetts 1780 och New-Hampshire 1785, då Staternas sjelfständighet af England blifvit erkänd. Redan den 9 Julii 1778 hade de, uti Philadelphia, sig imellan slutat en beständig confederation, eller en samhälls-förening, hvaraf de kallade sig Förenta Stater, och hvilken Maryland allena vägrade att biträda, iqtill den 1 Mars 1780 *). Deenna förening, förestäld af ombud i Congressen, och, imellan dess sammankomster, af en Stats-Comité, bestående af ett ombud från hvarje stat, omfattade dock egentligen icke annat än yttre, eller diplomatiska angelägenheter, ej blott i anseende till främmande magter, utan ock de särskilda staterna imellan, såsom frågor om krig, fred, förbund, krigskostnader, uppbringningar, tvister mellan olika staters undersåtare o. s. v. Men äfven pågra mål af inre beskaffenhet, såsom bestämmelser inom statsförbundet, af mynt, mått, mål och vikt förekomma der. Föröfrigt bibehöll hvarje särskildt stat sin egna och sjelfständiga författning. Efter freden 1783 kände de Förenta Staterna likväl spart behofvet, särdeles i finansielt hänseende, att sammansmälta sina särskilda författningar till en gemensam, och att upprätta

*) Eichhorns Gesch. d. 3 letzt. Jahrh. 6.r B.d., 432.

en samfäldt inre styrelse af det hela. För sådant ändamål sammanträdde i Philadelphia, den 25 Maji 1787, en Convention af ombud från alla 15 Staterna, och utarbetade, under Washingtons ordförande, en gemensam statsförfattning, som, den 17. September s. å., framlades för Congressen, och, efter att hafva blifvit meddelad lagstiftarne i de särskilda staterna, antogs, samt trädde i verksamhet från den 4 Mars 1789 (B. 115.). Dessa afsade sig derigenom deras egenmyndighet i alla yttre och flera inre förhållanden, samt uppdrogo, i båda fallen, den lagstiftande magten åt Congressen, den lagskipande åt gemensamma domare, *the Supreme, Circuit and District-courts*, och den verkställande åt en samfäld Förenings-President, med underordnade ämbetsmän *). Den enligt föreningsgrundlagen sammansatta Congressen öppnades första gången den 4 Mars 1789, upprättade de samfälda domstolarne och förvaltningsmyndigheterna, samt bestämde ämbetsmännens aflöning. Åt några medlemmar af Congressen uppdrogs, att förslå förbättringar och tillägg, hvarigenom felagtig uttydning af grundlagen skulle förebyggas. Åtskilliga sådane blefvo då, samt några andra sedermera, underställda de särskilda staternas lagstift-

*) Då vi, uti det följande, begagna ordet Föreningen, menas dermed den samhällsmagt, som utöfvas af Congressen, nyssnämnde domare och President med derunder lydande ämbetsmän, krigsmagt och drätselverk m. m.

ningar, gillade och förenings-grundlagen tillfogade. Dylika finnas nu till ett antal af 12. Efter Föreningsgrundlagens antagande, omarbetade åtskilliga stater hvar sin särskilda, nämligen: Pensylvania och Syd-Carolina 1790, New-Hampshire och Delaware 1792, samt Georgia 1798. New-York gjorde tillägg vid sin 1801, Delaware 1802, Maryland vid flera tillfällen, och Syd-Carolina, obekant när. De stater, som tillkommit efter föreningen af de äldre, hafva måst underkasta sig vissa af Congressen fordrade vilkor, i hänseende till bruket af slafvar, fri fart på floderna, anslag till allmänna undervisningen, underhåll af krigsvägar m. m. Vermonts författning är af 1793, Kentuckys af 1799, Tennesseees af 1796, Ohios af 1802, Louisianas af 1812, Indianas af 1816, Mississippis af 1817, Illinois af 1818, Alabama's och Maines af 1819, samt Missouris af 1820.

Både till innehåll och form hafva de Americaniska författningarne mycket syskontycke med hvarannan. Till innehållet uttryckes deri, angående samhället, de satser, hvilka lärdes af filosoferna under det sig sjelf så kallande upplysningens tidevarf; och hvilka, ännu populairare framställda af Thomas Payne*),

*) Denne märkvärdige man var född i England 1737, och uppfostrad till fadrens handverk, snörlifsmakeriet; men öfvergaf det, blef Tulltjensteman och Directeur för en Tobaks-fabrik. Hans inkomster räckte ej till hans fa-

så betydligt verkade på sjelfständighets-förklaringen 1776*), och de derefter upprättade särskilda statsförfattningar. Hvad, som icke hörer till dessa, eller den påföljande Franska statshvälfningens satser, är öfverhufvud antingen en öfverflyttning, eller en efterbildning af Engelska folkets fri- och rättigheter. Formerna, eller sättet, hvarigenom den Americanske medborgaren skall försäkras om tillgodonjutandet af de fördelar, författningen honom lofvar,

milles försörjande; utan han dukade under för skuld, afsattes 1774, och for till America. Der blef han väl emottagen af en Bokhandlare i Philadelphia, hvarest han 1776 utgaf sin bok *Common sense*. Genast derefter valdes han af Congressen till Secreterare för Utrikes ärenderne, och Franklin och Washington hedrade honom med sin vänskap. 1786 reste han till Frankrike, och strax efter till England, hvarest han, emot Burkes skrifter om Franska revolutionen, år 1791 utgaf *The Rights of men*. Derigenom ådrog han sig hat i England, men förvärfvade i Frankrike kallelse från Departementet Calais, att 1792 afgå, såsom dess ombud, till National-Conventet i Paris. Ehuru ej fullt mäktig språket, uppförde han sig der med värdighet. Men som han icke röstade för Konungens död: så ådrog han sig Berg-Partiets missnöje. Marat förebrådde honom Qväkare-grundsatser, och Robespierre strök honom, såsom utländning, ur listan på Conventets Deputerade, 1793; då han äfven kastades i fängelse. Efter 14 månader utsläpptes han, på begäran af Americanska Regeringen, och återträdde i Conventet. När detta upplöstes 1795 gick han tillbaka i privatlivet, och utgaf 1796 en afhandling om Engelska Financernas förfall. Då han ej vann det inflytande, han åstundade, återvände han 1802 till America, och dog der i fattigdom 1809. — Conversat.-Lexicon.

*) Eichhorns Gesch. d. 3 letzt. Jahrhundert. 6:r B. s. 430.

Äro dels de demokratiska utvägar, som redan i åtskil-
liga Europeiska samhällen sett sitt slut, dels ännu be-
stå i England och andra grundlagliga stater. Innehåll
och former pläga i de Americanska författningarne va-
ra, till uppställningen, afsöndrade från hvarannan i 2:ne
hufvudstycken, det 1:sta, utgörande en så kallad för-
klaring, *declaration* (merändels i början) af sam-
hällets ändamål, samt de fri- och rättighe-
ter, som tillkomma medborgarne; och det 2:dra, ett
bestämmande af sättet, att göra dem gällande, ge-
nom samfundsmagternas afvägning och inrätt-
ning. Förenings-grundlagen, fastän innehållande det
väsendteliga i de 13 Staternas, som först utgjorde För-
eningen, har dock ingen sådan förklaring, förmodeligen
derföre, att hon redan fanns i deras särskilda lagar,
och till betydlig del var intagen i den gemensamma
sjelfständighets-förklaringen af 1776, hvilken alltid plä-
gar föregå Förenings-grundlagen, såsom en inledning
dertil. De efter densamma tillkomna nyare stater-
nas författningar, äfvensom de äldres, hvilka seder-
mera blifvit omarbetade, hafva hufvudsakligen rättat
sig efter de grundsatser och former, som ifrån bör-
jan varit rådande. Uti inledningen påbjuder **VI**
FOLKET den af det sjelft stiftade lagen, protesterar
mot all annan och högre myndighet än folkets egen;
uppräknar, i de äldre staterna, dess besvär mot sin En-
gelska öfverhet, samt uppsäger henne tro och lydnad.
Men för att riktigt uppfatta det hela, måste man göra

närmare bekantskap med delarne. Ehuru tiöttsamt det blifvit, att i hvarje afseende, jemföra 25 särskilda författningar, och ordna deras spridda stadganden, har det likväl varit nödvändigt, för att erfara-hvad som, i hvarje händelse, är allmänaste förhållandet.

SAMHÄLLSGRUNDSATSER, MEDBORGERLIGA RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER.

Alla människor äro födda lika fria, och oberoende; hafva vissa medfödda oförytterliga rättigheter, såsom till lif, frihet, egendoms förvärfvande och sin lyckas sökande, samt åtnjutandet och försvarandet deraf. Detta är väl icke uttryckeligen sagdt i mera än 9 staters författningar; men då den gemensamma sjelfständighets-förklaringen innehåller detsamma, och åtskilliga icke innefatta någon bestämd eller omständelig förklaring af rättigheter; så torde dock, med de undantag slafveriet gör, denna grundsats kunna anses såsom allmänt erkänd. Vermonts författning medgifver likväl i samma §., der friheten förklaras oförytterlig, att man, efter upphunna myndiga år, kan sälja sig sjelf, och att man, af laglig myndighet, kan säljas, till betalning af skuld, skadestånd, löner, kostnader m. m. Kentuckys grundlag förklarar, att alla fria människor äro lika, och Mississippis, att dessa hafva lika rättigheter. Ingen säger att alla människor äro lika, eller hafva lika rättighe-

ter. I de slafägande staterna, utom de bägge nyssnämnda, har man undvikit att yttra sig derom. Inga ärftliga privilegier erkännas, eller få meddelas; icke heller några städse uteslutande, eller adeliga, värdigheter.

Medborgare i Förenta Staterna är hvarje fii; inom någon af dem född, människa och dess barn, äfven om de äro födda utom landet, samt hvarje främling, som bosätter sig i någon stat. Dock hörer till fulla åtnjutandet af alla medborgerliga rättigheter, såsom deltagande i val, inträde i lagstiftningarne och i statens tjenst, att man skall vara hvit, hafva någon förmögenhet, och en viss, fastän ofta kort, tid varit i staten bosatt. Så snart en främling aflagt trohets-ed, eller försäkran, kan han köpa egendom. Hvar och en är berättigad, att obehindradt utvandra från den stat, han tillhör.

Samhällets, eller lagarnes och styrelsen, ändamål är, enligt Förenings-författningen, att befästa rättvisa och inre lugn, sörja för gemensamt försvar, och befrämja allmänt välstånd. Deruti instämman äfven de särskilda staternas grundlagar, mer eller mindre ordagrann. Fyra tillägga, såsom ett förtydligande, att styrelsen (government) ej är stiftad till förmon för någon viss person, släkt eller class af människor. Andra specificera, såsom ändamål, försäk-

randet af människans naturliga rättigheter, lif, frihet och ägande rätt, samt beredandet af allmän lycka, allmänt bästa, eller folkets nytta.

All samhällsmagt utgår från folket, (eller de flesta, myndiga, manspersoner i staten). Det påstås (E. 381), att kvinnorna en tid röstade så väl som karlarne i New-Jersey. Sådant antydes väl ej i statens grundförfattning; men det hindras ej heller af ordalagen *all inhabitants*, i stället för *male citizens*, som annorstädes brukas. Folket och ingen annan är berättigadt, att, genom valda ombud, stifta de lagar, det skall efterlefva, och bestämma de skatter, det skall utgöra. Folket har, enligt Föreningsgrundlagen, rättighet, att på fredligt sätt samlas och till regeringen inlemna ansökningar (petitioner) om missbruks afskaffande, samt, jemlikt vissa staters författningar, öfverlägga om allmänna angelägenheter, och meddela föreskrifter åt sina ombud. Ingen lag må någonsin inskränka denna rättighet, ingen äga tillbakaverkande kraft. Uti Indiana gäller intet lagstiftningsbeslut, förr än det blifvit tryckt. Ingen lag må till sin verkan inställas (suspenderas); utan genom lagstiftande magtens beslut. Lagstiftare, domare och ämbetsmän, hvaribland regenterna, äro folkets ombud eller tjenare. För att kunna af mängden utnämnas, blifva de i allmänhet tillsatta genom val. För att ej utöfva magten längre, än de åtnjuta sina hufvudmäns

förtroende, eller hinna särdeles missbruka henne imedertid, äro de ofta ombytliga, och under tiden lagligen ansvariga för sin förvaltning, samt domare och förvaltande ämbetsmän i vissa fall, äfven utan laga åtal, afsättliga från sina befattningar, på begäran af folkets lagstiftande ombud. När dessa så för godt finna, kunna de förändra, och några författningar tillägga upphäfva (abolish), lagarne och styrelsen. Lärnu, att man ej bör sätta sig emot henne, förklaras för orimlig i New-Hampshires, Marylands och Tennessees grundlagar.

Då det är de flestas mening, som skall vara rådande, så är folk mängden den måttstock, hvarefter deltagandet i samhällsmagtens utöfning skall rättas. Folkräkningar ske derföre, i de särskilda staterna, hvar 4:de, 5:te, eller 7:de, och i Föreningen gemensamt, hvar 10:de år.

Samhällsmagtens åtgärder indelas i lagstiftande, dömande och verkställande, hvilka, äfvensom deras organer, skola vara åtskilda: så att, enligt ordalydelsen i Massachuselts författning, det må vara lagarnes och icke människors regering.

Uppnämningen i grundlagarne af vissa rättigheter skall icke uttydas såsom ett förnekande, eller efterskänkande, af andra rättigheter, som folket bibehållit (d. v. s. fastän de icke äro uppräknade).

Ähuru grundlagarne merändels yttra, att samhället är inrättadt för allmänt väl och bästa, tyckas dedock icke dermed förstå, att styrelsen må befatta sig med samhällets förkofran, hvarken i gudsfruktan eller välstånd, utan att sådant lemnas derhän åt hvarje medborgares enskilda omsorg.

De flesta staternas grundlagar instämman deruti, att en hvar äger rätt att dyrka Gud på det sätt, samvetet föreskrifver honom. I Maryland allena säges det vara pligt. I Massachusetts förklaras det vara både rättighet och pligt för människor, lefvande i samfund, att dyrka skaparen offentlig och på bestämda tider. I Vermont är det hvarje christen sect ålagdt, att helga sabbathen, eller söndagen. Och, oagtdt den allmänna religions-friheten, äro, både i Föreningens och de särskilda staternas grundlagar, likväl söndagarne, i fråga om sanctions-tid, undantagna från dagarnes beräkning i allmänhet. I 6, ömsom äldre och nyare, grundlagar förbjudes uttryckligen, att oroa, besvära, eller tvinga någon till person, frihet eller egendom, i anseende till det sätt, eller den tid, han till sin gudstjenst använder. Både i Massachusetts och New-Hampshires grundlag anses ett folks lycka, god ordning, och borgerlig styrelses bevarande väsendteligen bero på fromhet, religion och goda seder, samt dessa icke kunna bättre

spridas bland ett helt folk, än genom offentlig gudstjenst. Äfven grundlagen i Ohio anser religion och moral vara nödiga för en god styrelse och människosläktets lycka, hvarföre den ålägger lagstiftarne att uppmuntra undervisnings- anstalterna, dock utan inskränkning i religionsfriheten. Maryland och Mississippi förklara densamma icke kunna sträckas derhän, att immoraliska, samt New-York, att tygellösa handlingar derigenom ursäktas. Hvad dessa ytterligare tillägga, åtnöja sig åtskilliga andra, att ensamt förbehålla, nämligen, att ingen, med sin religionsöfning, må störa andras, eller samhällets fred, säkerhet och lycka, eller god ordning. Enligt åtskilliga grundlagars uttryckliga stadgande må ingen, under någon förövändning, tvingas, att begifva sig till ställen hvarest hålles gudstjenst, stridande mot hans tro och omdöme, eller att deri deltaga. Troligen är detta allmänna förhållandet; likväl fordrar Vermonts grundlag, att hvarje christen sect skall iagttaga någon gudsdyrkan, som synes henne mest öfverensstämmande med Guds uppenbarade vilja. Georgias författning bjuder, att ingen må tvingas bivista någon till gudstjenst hörande handling (H. 919); och grundlagarne i Indiana och Kentucky gå så långt, att de förklara ingen kunna tvingas att agta, och den sednare icke ens att tåla någon gudsdyrkan, som strider mot hans åsigter. I många, och efter all sannolikhet de flesta, stater, är

det stadgadt, att ingen skall vara skyldig deltaga i underhåll för kyrkor och prester, till hvilkas lära han ej bekänner sig, eller fritt och personligen åtagit sig det. I Massachusetts och New-Hampshire kan folket gifva lagstiftarne magt, bemyndiga menigheterna, att, på egen bekostnad, anslå medel till offentlig gudstjänst och protestantiska presters underhåll. Föreningsgrundlagen stadgar blott, att Congressen aldrig må utfärda någon lag, hvarigenom en religion förklarar för herrskande, eller den fria utöfningen af någon annan förbjudes, hvilket, under olika former, upprepas i de särskilda staternas grundlagar. De flesta säga, att företräde aldrig skall gifvas åt någon bekännelse, eller sect framför en annan. Massachusetts och New-Hampshire synas förstå detta endast om christna lärans secter. Blott hennes bekännare tyckas dessa staters och Marylands grundlag förvissa om lika skydd af lagen. I Vermont kan ingen beröfvas någon medborgerlig rättighet, för sin religionsbekännelse; och flera nya författningar stadga, att ingen myndighet må tillegna sig rättigheten, att mellankomma i samvets-saker, eller frågor om den fria religionsöfningen. Enligt förenings-grundlagen må ingen viss religions bekännande (religious-test) någonsin fordras för att blifva antaglig till något offentligt förtroendes-uppdrag i Förenata staterna; hvilket ock merändels upprepas i de

Svea IX. II. 2.

yngre författningarne. Ehuru Mississippis, deribland; säger, att ingen, för religionens skuld, är obehörig till ämbeten, eller har några politiska företräden: så fordrar hon, ej mindre än Tennessee's grundlag, såsom vilkor för civila ämbetens erhållande, att man skall erkänna tillvarelsen af en Gud, och tro på straff och belöning efter detta lifvet. New-Yorks nya författning är, i verkställigheten, till den grad öfverensstämmande med Förenings-grundlagens likgiltighet för lagstiftares och ämbetsmäns religion, att en Jude år 1823 valdes till High Sheriff i staden af samma namn *). Flera af de författningar, vi här åberopat, äro väl äldre än Förenings-grundlagen; men endast anförda i de afseenden, som synas förenliga med dess stadganden om religionen, eller som öfverensstämma med särskilda staters sednare antagna författningar och följagteligen kunna anses för att ännu vara gällande. De äldre gåfvo i allmänhet företräde åt christna religionen, särdeles af den protestantiska bekännelsen, och Syd-Carolinas äldre grundlag förklarade henne till och med för att vara denna stats religion. I den sednare tiden har frågan derom ansetts så likgiltig, att religionen i Louisianas grundlag icke ens nämnes, utom i förbudet för hennes tjenare, att blifva lagstiftare eller ämbetsmän. Öfverhufvud har religionen mest stöd af lagen i New-Englands stater, och

*) Argus III. för 1825, N:o 31. — (E. 173.)

minst i de medlersta och södra af förbundet. Om inom detsamma någon, till följe af sin lära, icke vill aflägga ed, eller svärja vid den gud, han erkänner, i fall han tror på någon: så åtnöjes man med en bekräftelse (affirmation), hvori Gud icke omförmäles; och sådan är äfven den ämbetsförsäkran, statsförbundets högste styresman aflägger.

Upplysningens befrämjande, i andra afseenden än hvad beträffar religions- undervisningen, anbefalles dock hos lagstiftare och ämbetsmän i somliga stater, och någon gång (Ohio) äfven bibringandet af lagarnes kämmedom. Yttrande-rätten i tal och skrift, om alla ämnen och alla personer, är oinskränkt och får ej förminsкас; dock måste en hvar svara för sina ord, och bevisa sina beskyllningar, om så påfordras.

Ej mindre än skriftställare på sina arbeten, hafva upfinnare i konst- och närings-väg rättighet till uteslutande privilegier på sina uppfinningar, för bestämd tid. Någon positif uppmuntran synes för ingendera åsyftas aflagstiftningen. Eljest är näringsfriheten för det mesta oinskränkt; icke i följd af positif lag såsom religions-friheten, utan i saknad af författningar, som begränsa den.

Skydd utgör, i Förenta staterna, hufvudsakliga föremålet för samhällets omsorger. Behovvet af försvar

möt Englands magt, vår första skälet, hvarföre hvarje särskildt stat och hela Föreningen slutade sig tillsammans. De lärar — som bjuda, att samhällets vård om näringarne, skall inskränka sig till ägande rättens beskydd, så vidt den angår fastigheter och lösöien, eller blott det handgripliga, samt för öfrigt nyssnämnde privilegier — äro rådande i Förenta Staterna.

För statsförbundets egen'eliga skyddsmagt anses Lagskipningen, på hvars värn alla fria medborgare hafva lika anspråk. En hvar är berättigad till säkerhet för sin person, sina papper och tillhörigheter, emot deras obehöriga undersökning, eller tagande i beslag. Vederbörandes befallningar, om arresteringar och dylika undersökningar, kunna endast ske på bestämda uppgifter af person, ställe och sak, som är i fråga, samt på angifvarens ed. Habeas-Corpus-acten kan suspenderas, endast så framt allmänna säkerheten, i händelse af uppror, eller fiendtligt anfält, skulle så fordra. Vanligtvis utsättes det ej huru länge denna suspension får räcka; men i New-Hampshire är det bestämdt till högst 3, och i Massachusetts till 12 månader. Ingen, som ej är angifven eller anklagad af den stora Juryn, skall vara pliktig att försvara sig för vanande eller capital-beskyllningar, utom i sådana händelser, som förefalla vid Landt- eller Sjö-truperna, eller vid milicen, då den är i verklig tjenst, under krigstid, eller vid allmänna faror. Ingen, för

brott anklagad, må förnekas att, undantagandes i fråga om hufvudförbrytelser, ställa borgen för sig, under sakens behandling; och denna borgen må icke vara öfverdrifven. Den anklagade har rätt, att få veta åtalets orsak och beskaffenhet; att blifva sammanställd med dem, som mot honom vittna; att ej tvingas vittna (give evidence) mot sig sjelf; att få vittnen, till sin fördel, genom vederbörande ämbetsmyndigheters försorg, inkallade; att få begagna rättegångsbiträde, till sitt försvar; att snart, offentligen, och med minsta möjliga kostnad (i några författningar står kostnadsfritt) blifva dömd af Jury, eller enstämmigt beslut af oväldiga, edsvurna personer, bland sina likar, från den ort, hvarest brottet skall hafva blifvit begånget. Anklagelser för brott emot staten, (empeachments) utgöra det enda undantaget från rättigheten att i brottmål dömmas af Jury. Förräderi mot Förenta Staterna består allena deri, när någon uppviglar krig emot dem, förbinder sig med deras fiender, eller hjälper dessa. Ingen kan förvinnas till förräderi, om ej tvänne vittnen till den uppenbara gerningen uppträda, eller man sjelf tillstår den inför öppen domstol. Några författningar stadga uttryckeligen, att ingen må i fängelse behandlas med onödig stränghet. Inga öfverdrifna böter, eller något grymt eller ovanligt straff, må någon åläggas. I somliga stater är det förbjudet, att dömma någon till deportation. I Mississippi får ingen, under någon förevändning, landförvisas. Utan att vara rät-

teligen dömd, må ingen förlora egendom, frihet eller lif. Ingen får 2:ne gånger utsättas för vådan att, i anseende till samma brott, förlora lif eller lem. Fadrens brott betager barnen inga rättigheter; hans egendom kan blott under hans lifstid confiskeras; men icke dem till förfång *). Äfven i civila tvistemål har man rätt att få saken afgjord genom Jury, när den angår mera än 20 Dollars. I flera staters författningar är det uttryckeligen stadgadt, och förmodeligen allestädes gällande, att ingen, utom dem, som höra till reguliera trupper, eller till någon i actif tjenstgöring varande milice, må lagföras, eller straffas, efter Krigslagar. Ingen må tvingas afstå sin egendom till allmänt bruk, utan vedergällning. I Kentucky får national-församlingen icke utfärda någon lag om slafvarnes befrielse, utan ägarnes samtycke, eller utan att betala dem, förekomma om denna befrielse, fullkomlig godtgörelse i penningar. Oagtadt Föreningsgrundlagens förstnämnde stadgande är äldre än författningarne i New-Hampshire och Indiana: så är, i den förre staten, antingen ägarens, eller folkrepresentanternas bifall, samt, i den sednare, vilkoret detsamma, eller ägarens skadestånd för egendoms afträdande till allmänna behof. Inga lagar må stiftas, hvarigenom gilltigheten af contracter upphäfves.

*) Detsamma uttryckes äfven derigenom, att inga *Bills of attainder* må äga rum.

Den uppgift man i anseende till Krigsmagten velat lösa är, att hon städse måtte vara beredd till försvar mot yttre och inre fiender; men aldrig kunna missbrukas till frihetens skada, eller betagande. Således är det, i de omständligare grundlagarne, merändels uttryckeligen stadgadt, att krigsmagten skall vara de civila myndigheterna undergifven. Hvarje fri man är det obetaget, att hafva och bära vapen; samt, ifrån 18 till 45 års ålder, ålagdt (S. 554.) att tillhöra milicen. Derifrån undantagas likväl Congressens ledamöter, Statens och Kyrkans tjenare, Lärare, Studenter, Läkare och Fältskärer, Postförare och arbetare på de stora vägarne, Sjöfarande, Mjölhnare, Indianer, Negrer, Mulatter och Qvåkare, allt efter staternas särskilda författningar. De medborgare, hvilkas trosbekännelse icke tillåter dem att deltaga i krig, nämligen Qvåkarne och deras underafdelningar, åläggas, i somliga stater, att i stället gifva någon ersättning, genom bidrag till krigsomkostnaderna (S. 354, 355. H. 149.). I Tennessee kan ingen medborgare tvingas att bära vapen: så framt han betalar något, motsvarande, som af lagen bestämmes. Ingen stående krigsmagt må hållas i fredstid, utan Congressens tillstånd. Ingen kan tvingas, att emot sin fria vilja ingå i tjenst, vare sig till lands eller sjöss, eller att i sjötjensten qvarblifva längre än 2:ne år (S. 520. K. 459, 440.). Tjenstetiden i arméen synes ensamt bero på värfnings- capitulationerna, och

vanligen utgöra 5 år i sönder. Ingen soldat må, i fredstid, inqvarteras i enskildt mans hus, utan hans samtycke, eller i krigstid annorlunda än på lagligen föreskrifvet sätt.

Utskylderna, till samhällets förkofran och försvar, erläggas hufvudsakligen efter en hvars förbrukning af utländska varor; emedan tull är den förnämsta skatten.

Landets officiella indelning är, till följe af bristen på statsreligion, endast verldslig. Staterna äro indelade i Grefskap (Countys), som hafva sin egen domstol och kretsförvaltning; Grefskaperna åter i Orter (townships), som hafva sin egen fredsdomare och municipala förvaltning; samt, i sin ordning, utgöras af städer, byar och enstaka hemvist (Bj 62.).

FÖRENTA STATERNAS FÖRBUNDS-FÖRHÅLLANDE.

Liksom hvarje stat är en förening af fria och myndiga, samt uppväxande medborgare: så är hela statsförbundet en förening af fria och sjelfständiga, samt tillväxande stater eller territorier. De förra äro nu, enligt det föregående, 24, och de sednare 7 *). Bägges

*) Territoriet Florida, ehuru upptaget sid. 179, är ej omnämndt, jemte de öfriga, sid. 199. Det afträdde af

antal kan, i mon af folkmängden, ökas. För att utgöra en stat, fordras en befolkning af 60,000 personer (H. 151). Innan den uppnås, indelas det mindre befolkade, eller af Indianer för det mesta upptagna, landet i territorier. Hvarje stat utgör ett särskildt samhälle för sig; med sin egen lagstiftning, lagskipning och statsförvaltning, afsöndrade, utom i vissa bestämda fall, från Föreningens gemensamma. Uti den sednare deltagar hvarje stat, genom sina ombud i Congressen, hvilken utgör högsta magten i Föreningen, och den samfälda förbundsorganen.

Congressen består af 2:ne fördelningar eller Hus. I det öfre har hvarje stat 2:ne ombud, utan afseende på sin större eller mindre folkmängd; hvarefter antalet af hans ombud i Underhuset deremot rättar sig. De sednare blefvo, i Förenings-grundlagen, äfven bestämda för hvarje stat, och utgjorde, vid lagens antagande, tillsammans 65. Men sedan har, tid efter annan, blifvit förordnadt, att af 50,000, 53,000, 55,000, och numera 40,000 innebyggare, skulle få väljas en ledamot i Underhuset. I denna beräkning upptagas 5 slafvar såsom 3 fria människor; och valrätten för de förra utöfvas af de fria medborgare, som i alla fall välja för

Spanien 1821 till Förenta Staterna, som, alltsedan erhållandet af Louisiana, gjort anspråk derpå. Dess territoriörfattning är af den 31 Mars 1822..

området (H. 145, 151.). De obeskattade Indianerna räknas icke. Ledamöterna i Congressen hafva, utan afseende på hvarifrån de äro, lika rösträttighet sig i mellan öfver förekommande ämnen. Innan Territorierna uppnått den för att blifva stater erforderliga folkmängd, hafva de rättighet, att, till Congressens Underhus, skicka hvar sitt ombud; hvilka hafva alla öfriga rättigheter lika med andra ledamöter, utom det, att de icke få rösta vid besluten (C. 1820, 114.) Hufvudstads-territoriet är hvarken representeradt i Congressen, eller i någon särskildt stats lagstiftning (K. 285, 288, B. 139.). Ingen stat kan klyfva sig i flera, eller kunna några förena sig till en, utan samtycke af Congressen, och af lagstiftarne uti de ifrågavarande staterna. Huruvida någon stat må äga afsöndra sig ifrån föreningen, är ej i grundlagen stadgadt. På afsöndringar af en stat från en annan, såsom Vermonts från New-York, Kentuckys från Virginia, och Maines från Massachusetts, finnas exempel; men ej på staters sammanslagning, emedan deras inflytande, genom ett förminskadt antal ledamöter i Congressens Öfverhus, skulle förringas. Sin jemnliska rösträttighet derstädes må ingen stat, utan dess samtycke, beröfvas. Ingen del af Föreningens grundlag må tydas till förfång för någon särskild stats, eller hennes anspråk.

Åt hvarje stat i förbundet försäkras Föreningen en republicansk författning; och Congressen

äger rätt att sörja för Föreningens gemensamma välfärd och försvar.

Medborgare i hvar och en stat äro berättigade till alla privilegier och friheter som medborgare i de öfriga staterna åtnjuta. Lagarne om främlingars naturalisation stiftas af Congressen, likalydande för alla stater.

Congressen är berättigad att befrämja vetenskaper och nyttiga konster derigenom, att han åt skriftställare och uppfinnare meddelar (de sid. 19 omnämnda) privilegier. På de allmänna acter, som i dessa afseenden utfärdas af Congressen, grunda sedermera staternas styrelser deras patenter eller privilegier, för hvarje särskildt fall, då de begäras.

Congressen anordnar handeln med utländningen, mellan de särskilda staterna och Indianerna, anlägger Post-Contoir och Post-vägar. (Som nästan alla landsvägar, åtminstone till någon del, begagnas af posten: så är det svårt att urskilja med hvilka Congressen, eller de särskilda staternas styrelser, må befalla sig, eller icke. Detta ämne, äfvensom rättigheten till canalers öppnande och anordnandet af farthen på dem, skall, alltsedan 1817 (B. 26.), utgöra en af de tvistiga frågorna mellan Föreningen och staterna). På varor, som föras från den ena till den andra af dem,

skola hvarken taxor eller afgifter läggas. Ej heller skola, genom någon handelsinrättning, eller afgift, företräden gifvas åt en stats hamnar framför en annans; eller skepp, som in- eller ut-löpa från en stat, vara förpligtade att lägga till vid en annan, eller betala honom afgifter. Ingen stat för sig må utgifva något penningemynt; Congressen bestämmer det gemensamma, dess värde och förhållande till främmande mynt; samt mått, mål och vigt. Alltsammans är dock ännu olika, till men för rörelsen. Så är t. ex. en Dollar i New-York värderad till 8, i Pennsylvania till 7 och i Massachusetts till 6 shillings. Räntan på penningar omvexlar äfvenså. Föreningens styrelse tager, till följe af Congressens beslut, 6 procent för sina utlåningar. I New-York är penningräntan bestämd till 7 och i Massachusetts till $6\frac{1}{2}$ procent (B. 505, 504.). Om medlen att bringa mått, mål och vigt till enhet inom statsförbundet, öfverlade Congressen 1819 (K. 67.), och ännu vid dess öppnande d. 5 Dec. 1825 syntes detta mål vara oafgjordt. Congressen äger att bestraffa dem, som förfalska Banco-noter och Föreningens gångbara mynt; att stifva, likalydande för alla stater, lagar om bankrutter; att bestämma och bestraffa sjöröfveri och svek (felony) på öppen sjö, samt förbrytelser mot folkrätten.

Congressen bestämmer straffet för förräderi, och stifvar öfverhufvud alla de lagar, hvilka befinnas

nödiga och tjenliga, för att i utöfning bringa hans rättigheter, och den magt, som, genom Föreningens grundlag, blifvit åt hennes dömande eller verkställande myndigheter förlänad. Congressen har utslutande lagstiftningsrätt öfver alla de orter, hvilka med samtycke af den stat, hvarest de äro belägna, blifvit inköpta för anläggningen af fästningar, magasin, arsenaler, skeppslockor och andra nödiga byggnader. Förenta staternas samfälda constitution, och de lagar, som, till följe af henne, utfärdas, samt alla, under Föreningens myndighet afslutna, eller afslutande, fördrag äro landets högsta lagar. Domrarnne i hvarje stat äro bundna vid dem, oagtadt de deremot stridande stadgar, som, i någon stats författning eller lagar, kunna finnas. Skiljagttighet från Föreningslagarne kunna deremot äga rum och göra det äfven. Någon allmän tviste- eller brottmåls-lag för hela statsförbundet finnes ej (H. 156. B. 190—194.). Åt alla offentliga lagar, urkunder och domstolsförhandlingar från de öfriga staterna, skall, i hvarje annan, egnas full tillit och credit. Congressen äger genom allmänna författningar föreskrifva sättet, huru sådane lagar, urkunder och förhandlingar skola bekräftas, och hvad giltighet de hafva. Congressen upprättar de domstolar, som utöfva Föreningens gemensamma Lagskipning. Hon sträcker sig till alla domstols- och billighets-mål, som förekomma i afseende å Föreningens constitution och lagar, förbund

som under dess myndighet äro, eller varda, afslutade, Sändebud eller andra offentliga Ministrar och Consuler, Amiralitets- och Marine-ärender, tvister mellan två eller flera stater, eller medborgarne i särskilda stater, och mellan medborgare i samma stat, hvilka göra anspråk på länderier, som af särskilda stater disponeras. I alla brottmål skall rättegången föras i den stat, hvarest förbrytelsen är begången. Är den icke begången i någon stat: så skall rättegången utföras på den ort, Congressen genom ett decret anvisar. Om någon, som i en stat är anklagad för förräderi, svek (felony), eller andra förbrytelser, undflyr rättvisan och anträffas i en annan stat: så skall han, på begäran af verkställande magten i den stat, hvarifrån han flytt, utlemnas, och afföras till den stat, som har domsrätt öfver förbrytelsen. Om någon (menas slaf, B. 196.), som i en stat är förpligtad till tjänst eller arbete, förlöper till en annan: så kan han icke, efter någon lag eller författning i densamma, frikännas från sådan tjänst eller arbete, utan måste utlemnas på anfordran af den, hvilken han är samma tjänst eller arbete skyldig.

Föreningen skyddar hvarje stat mot anfall; samt på begäran af lagstiftarne, eller (om dessa icke kunna sammankallas) af verkställande magten, mot inhemska våldsamheter. Föreningens krigsmagt utgöres af en, för hela förbundet gemensam, stående

här och flotta, samt af särskilda milicer för hvarje stat. Det tillhör Congressen att upprätta och underhålla de förra; samt att gifva lagar för deras inrättning (organisation) och förvaltning. De till arméen erforderliga penningar kunna likväl icke anvisas för längre tid än 2:ne år. Congressen äger uppbåda milicen för att bringa Föreningens lagar i verkställighet, glämpa uppror och afslå anfall. Congressen sörjer för milicens organisation, beväpning och discipline, samt för befälet (government) öfver den del deraf, som brukas i Föreningens tjenst; dock öfverlåter Congressen, åt staterna hvar för sig, utnämningen af milicens officerare, och rättigheten att bilda honom efter den af Congressen föreskrifna discipline. Då milicen är använd i Föreningens tjenst, äro officerare och soldater icke tvungna att tjena längre än 5 månader om året, att räkna från deras ankomst till samlingsorten. Så länge milicen begagnas i Föreningens tjenst är han underkastad samma krigsförfattningar, som den stående arméen (S. 357). Congressen äger förklara krig, tillåta repressalier och förordna om Kaperier till lands och vatten. Utan Congressens samtycke må ingen stat hålla stående trupper eller krigsskepp i fred, eller utfärda patenter eller repressalier, eller börja krig: så framt han icke varder verkligen angripen, eller faran är så öfverhängande, att intet uppskof kan äga rum. Ingen stat för sig må heller ingå förbund, fördrag el-

ler confederationer med en annan eller med främmande magter.

Utan Congressens bifall må ingen stat lägga utskylder på in- eller ut-förseln af varor, undantagandes så mycket, som erfordras, för att verkställa statens bevaknings-lagar. Den rena behållningen af alla afgifter, som någon stat lägger på in- och utförsel, gå till Föreningens skattkammare, och alla lagar derom äro underkastade Congressens genomseende och controll. Utan dess samtycke må ingen stat pålägga någon läst-afgift (tonnage). Congressen har rätt att pålägga och upplaga taxor, afgifter, utskylder och accise; men alla (de 3 sednare) måste vara likadana i samtliga de Förenta Staterna. Meningen med dessa, som det synes något stridiga eller orediga, stadganden lär varit, att i bokstafven skona de särskilda staternas sjelfständighets-begär, under det man uteslutande uppdrog tullbeskattningen åt den gemensamma Congressen. Hvarken mantalspenningar (capitation) eller någon annan direct taxa skola påläggas annorlunda, än efter folkmängden (census). På Föreningens credit äger Congressen låna penningar, och han betalar hennes gäld. Ingen stat må utgifva credit-sedlar, eller förklara skulder kunna betalas med annat än guld- eller silfver-mynt. Staterna hafva dessutom hvar sitt drätselverk, för sina från Föreningen och hvarannan särskilda inkomster, utgifter och skulder.

Congressen har full rättighet att disponera öfver Föreningens område och öfriga egendom; samt att, i afseende derå, vidtaga alla nödiga anstalter.

Under Föreningens särskilda styrelse står hufvudstads-territoriet Columbia, som, utom Marylands och Virginias äldre lagar, hvilka gälla på hvar sin sida om floden Potowmak, ytterligare har att åtlyda de af Congressen, efter territoriets emottagande, för hela detsamma utfärdade, eller det 3:dje, framför de förra gällande, slaget af författningar (H. 700.). De öfriga Territorierna ordnas och styras af Föreningen genom Gouverneurer, intill dess de hinna växa till stater, och erhålla rättighet, att, efter eget godfinnande, förvalta sina särskilda angelägenheter. Imedlertid åtnjuta Territoriernas innevånare samma rättigheter, som Föreningens öfriga medborgare. Hennes förutgående förmynderskap, för de yngre staterna, har redan åstadkommit en större öfverensstämmelse i deras författningar, och skall otvifvelagt hafva samma verkan på deras, hvilka ytterligare tillkomma.

De rättigheter, som Förenings-grundlagen icke öfverlåtit åt Föreningen, eller fränkänt de särskilda staterna, äro dem hvar för sig, eller folket förbehållna.

LAGSTIFTANDE MAGTEN.

Till hennes egentliga befattning räknas icke allenast beskattningen och stiftandet af grundlagar, allmän tviste- och brottmåls-lag, domstolars upprättande och förseende med instructioner, utan ock dylika åtgärder för andra ämbets- äfvensom läroverk, organisation af militaire-corpser, samt bestämmandet af deras författningar och reglementen. Likväl synas dessa sednare förhållanden icke i hvarje grundlag, ej heller tyckas de i någon vara rätt nog bestämda; hvilket ock i nya samfund desto mindre kan väntas, som dylika gränsors utstakande vanligtvis utgör ett fortfarande tvisteämne i de äldre och mera utbildade.

Liksom den lagstiftande magten utöfvas, i Föreningen gemensamt, af valda ombud från dess särskilda stater, så utöfvas hon, i hvar och en af dem, genom valda ombud från deras särskilda district. Församlingen af dessa lagstiftare, i hvarje stat, kallas vanligen **General-Assembly**, i New-Hampshire och Massachusetts **General Court**, i New-York och New-Jersey **Legislature**. Utom i Vermont äro dessa församlingar fördelade, liksom Engelska Parlamentet, i ett Öfver- och ett Under-hus. Det förra heter vanligen **Senat**, i Rhode Island **Council**, och i New-Jersey **Legislative Council**; samt det sednare merändels **House of Representatives**, eller **Assembly**

(New-York och New-Jersey) eller House of Delegates (Maryland och Virginia) eller ock House af Commons (Nord-Carolina). Öfverhusens medlemmar kallas ock vanligen Senatorer; men i Rhode-Island och Connecticut, enligt deras gamla författningar, Assisterter, och Underhusens röstägande ledamöter allestädes Representanter, Territoriernas blott rådplågande ombud, i Congressens Underhus, kallas Delegerater (K. 285).

Lagstiftande församlingarne hållas en gång om året, på bestämda orter och tider, merändels om hösten. Congressen sammanträder i förbundsstaten Washington den första måndagen i December hvarje år, så framt ej annorlunda blifvit förordnad genom lag. I Rhode-Island och Connecticut församlas lagstiftarne 2:ne gånger om året. Någon viss tid, hvarutöfver deras sammanvaro ej må räcka, är ingestädes bestämd, utom i Massachusetts; men der endast så, som allestädes måste vara regeln, att en föregående församling skall vara upplöst, när en ny inträffar. Congressen är vanligtvis till ända i slutet af Mars, eller början af April, d. ä. efter 4 månaders sammanvaro. Till urtima församlingar kan Presidenten kalla ett eller bägge Husen, 40 dagar förut, (C. 1820, 115) samt, i händelse af bristande öfverensstämmelse mellan båda Husen om tiden för deras ajournerande, (sammankomsternas inställande under vissa dagar, el-

ler längre tid) densamma bestämma. Motsvarande rättigheter tilläggas också uttryckeligen de flesta bland de särskilda staternas Gouverneurer; dock må de, hvad urtima församlingar beträffar, icke kalla dem till ovanliga orter, utom för krig, pest eller dylikt.

Lagstiftarnes antal är antingen bestämdt en gång för alla, eller ökas det efter folkmängdens tillväxt inom valdistricten. I de särskilda lagstiftningarne utgör det ifrån 50 personer, hvarvid det inskränker sig i Delaware, intill 4 och 500, hvartill det någon gång skall hafva uppgått i Massachusetts, då man varit mycket begärlig att välja och väljas. Underhusen äro alltid talrikare än Öfverhusen, ifrån 2 till 10 gånger. Det första är närmaste tillåtna förhållandet i flera stater; det sednare äger rum i Virginia och Massachusetts. Congressens ledamöter utgöra för närvarande 261, hvaraf 215 i Under- och 48 i Öfverhuset *).

Inom valdistricten äro, i de mesta staterna, samma valmän, till utseende af bägge Husens ledamöter. Eljest är meningen, att Underhusens ledamöter skola omedelbarare än Öfverhusens,

*) På Tabellen, sid. 224, stå endast 2:ne Representanter upptagna för Alabama; men bör vara 3:ne, hvilket äfven synes af statens folkmängd. Den misräkning, som sålides ägt rum i det hela, rättas härmedelst, äfven med stöd af en i Philadelphia 1824 utkommen Kalender.

väljas af folket, eller utgå ur dess sköte. I Maryland väljas först electorer för 5 år, hvilka återbesätta de under tiden förefallande ledigheter i Öfverhuset. För att få deltaga i valen fordras, i de flesta särdeles yngre stater, blott att vara bosatt inom dem, hvit, myndig och välfrägdad, samt i åtskilliga, att också hafva betalt någon skatt. Deremot gör New-Yorks nya författning äfven fria Negrer valberättigade, när de hafva fast egendom af 200 Dlr's afkastning (E. 290, och enskildt berättelse). Vissa officerare, soldater och fattighjon, äfvensom krigsfolk och studerande, hvilka tillfälligtvis uppehålla sig inom en stat, äro, på somliga ställen, uttryckeligen undantagna från valrättigheten. Der särskilda valmän för de bägge Husen finnas, äro fordringarne större, för att blifva valman till Öfverhusens besättande. I Connecticut hörer det till egenskaperna hos en valman, att uppföra sig stilla och fredligt, samt vara sagtmodig i umgänget. Ledamöterna i Congressens Underhus väljas af folket, och i Congressens Öfverhus af lägstiftningarne i de särskilda staterna, som hvar för sig bestämma valmännens egenskaper och valsättet. Än utkoras en stats samtelige Representanter i Congressen af hela den myndiga folkmassan, än är hon indelad i val-district, än fordras blott enkel pluralitet, än åter en större. Att välja districtvis, medelst slutna sedlar och enkel pluralitet, är det allmäurfaste. I Virginia väljes mundteligen (B. 116, E. 388). Senatorerna i Con-

gressen väljas af några staters lagstiftningar så, att hvardera Huset nämner personer för sig, intill dess bägge träffa på desamma; annorstädes gå båda Husen tillhopa, och rösta i förening. Bägge sätten ske antingen öppet, eller med slutna sedlar. Förenad och sluten omröstning, hvarigenom de städse talrikare Underhusen och folksinflytandet få öfvervigten, är vanligast (B. 124). I flera grundlagar äro valmännen uttryckeligen fredlysta under sin förrättning. Sakens natur gör det sannolikt, att så måtte vara öfverallt.

För att kunna väljas till Lagstiftare erfordras, utom de för valmännen nödiga egenskaper, äfven i de flesta stater en viss förmögenhet i fast eller lös egendom, en högre ålder, en större förmögenhet och ett längre vistande inom vederbörande stat. För att inträda i Öfverhusen äro alla dessa fordringar stegrade. Men i nästan lika många nyare, och de friaste, författningar fordras, för att blifva lagstiftare, ingen förmögenhet; dock i 4 stater, att hafva betalt taxor. För att inträda i Congressens Underhus måste man vara 25 år gammal, hafva varit 7 år medborgare i Förenta Staterna, och vara innebyggare af den stat, för hvilken man väljes. På några ställen bör kandidaten vara bosatt inom valdistrictet, och blott på personer, som äro det, plägar man allmännast välja (B. 116). Ägandet af någon viss förmögenhet fordras hvarken för dessa, eller för ledamöterna i Congressens Öfverhus.

Deremot böra de vara 30 år gamla, och hafva varit 9 år medborgare i Förenta Staterna, samt då valet sker vara inbyggare i den stat, som väljer dem. En lagstiftare, i någon särskild stat, må ej tillika vara det på den samfälda Congressen, ej med det samma innehafva något inkomstbringande (lucrative) ämbete i Föreningens, eller den särskilda statens, tienst, undantagande fredsdömäre- och milice - beställningar, samt, på några ställen, Coroners- och Notarie-sysslor. Somliga staters författningar förbigå dessa omständigheter med stillatigande; men grundsatsen synes i allmänhet vara fastställd genom Förenings-grundlagen, och de särskilda statsmagternas, åtminstone åsyftade, stränga afsöndring till olika personer. New-Jerseys grundlag uppgifver, såsom skäl för domares och andra ämbetsmäns uteslutande från lagstiftarnes antal, att dessa, så vidt möjligt, må skyddas mot all misstanka för bestickning. I 9 stater, mest södra, är det uttryckeligen förbjudet Prester, att deltaga i lagstiftningarne, på den somligstädes anförda grund, att de ej af verldsliga förrättningar måtte användas från deras andeliga kall. Att detta ej räknas till inkomstbringande ämbeten, synes icke blott af dessa särskilda förbud, utan äfven deraf, att prester ibland äro medlemmar af Congressen*). I flera, särdeles nyare, stater må ingen, som varit uppbördsman, blifva lagstiftare, förr än han

*) Uppgiften VII. II, s. 213, att Prosten Collin varit det, lär vara ett misstag.

redogjort, eller ställt horgen för sin uppbörd; ingen emottaga särskild belöning för sina förslag eller åtgärder, såsom lagstiftare, eller, under denna egenskap, vara sakkörare inför någotdera af Husen. Några grundlagar, synnerligen de nyare, stadga, för mutor och cabaler vid valen, straff, som förnämligast medföra valbarhetens förlust; och Tennesseees författning ålägger sådana äfven för de valmän, hvilka i mat eller dryck emottaga någon vedergällning för deras röster. Alla medlemmar, både af Congressen och de särskilda staternas lagstiftningar, skola, genom ed eller betydande, förpligta sig att upprätthålla Förenings-grundlagen.

Underhusens medlemmar väljas å nyo, merändels hvarje år; i några stater hvartannat, samt i Rhode-Island och Connecticut hvart halfår, emedan sammankomsterna der, enligt den ursprungliga inrättningen, inträffa lika ofta. Till Congressens Underhus väljas medlemmarne för 2:ne år i sönder. Då ledigheter inträffa, anmodas valmännen, genom vederbörande stats verkställande magt, att fylla dem (B. 116). I många stater omväljas äfven Öfverhusen hvarje år; men i de flesta quarsitta ledamöterna 2, 3, 4 och högst (Maryland) 5 år; dock vanligen så, att $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$ eller $\frac{1}{4}$ årligen afgår, och ersättes, hvarigenom årliga val af Senatorer nästan allstädes äga rum. Till Congressen väljas de för 6 år i den ordning, att $\frac{1}{3}$ ombytes hvartannat år. Om ledigheter i Senaten förefalla, uu-

der det att vederbörande stats lagstiftare icke äro tillsammans: så förordnas imidlertid af statens regering en person, intill dess hans val bekräftas af dem, eller någon annan väljes. Lagstiftarne få af statsmedel resepenningar till och ifrån församlingarne, samt, under vistandet der, dagtractamenten. Bägge delarne äro merändels lika för båda Husens medlemmar. Någon gång (New-York, H. 592, 593) hafva Öfverhusets mera, dock alltid mindre än hvad Congress-ledamöterna erhålla, nämligen 8 Dlr om dagen, så länge församlingen varar, samt lika mycket för hvar 20:de (3:dje Sv.) Eng. mil under fram- och återresan (K. 69, C. 1800, 112). De hafva äfven postfrihet för sina bref under Congressens församling, samt 50 dagar förut och efteråt (C. 1820. 113). Lagstiftarnes tractamenten i de särskilda staterna omvexla från 5 (Maryland, New-York) till $1\frac{3}{4}$ (Tennessee) Dlr om dagen. Likaså betalas fram- och återresan, efter beräkning af vissa mil för hvarje dags tractamente. Respenningarne äro på somliga ställen så ringa att, t. ex. i Tennessee, endast $1\frac{3}{4}$ Dlr betalas för hvar 55:te ($5\frac{1}{4}$ Sv.) Eng. mil, en lagstiftare färdas. Vissa nyare författningar stadga, att lagstiftarne ej må höja sina egna tractamenten förr än efter den sammankomst, till hvilken de äro valda. Somliga, äfven nyare, författningar bjuda, att ingen, under fortfarandet af sitt lagstiftare-kall, må nämnas till någon löngifvande be-

ställning, som ej af folket väljes, eller till någon, som under tiden blifvit upprättad, eller med bättre inkomster försedd; hvilket äfven gäller för Congressens ledamöter, i afseende på Föreningens ämbeten. I några nyare stater (Kentucky, Mississippi) får man icke ens på ett år, efter lagstiftare-befattningens upphörande, emottaga något sådant ämbete. Congressens ledamöter äro genom lag förbjudna, att omedelbart eller medelbart, helt och hållet eller till en del, åtaga sig några contract med Förenta Staterna (C. 1820, 113). Under utöfningen af sitt kall, samt resorna till och ifrån församlingarne, äro lagstiftarne uttryckeligen fredlysta; kunna ej häktas, utan för högmålsbrott, eller allmänna säkerhetens störande. Annorstädes, ännu inför de lagstiftande församlingarne kunna deras ledamöter icke tilltalas, för hvad de der yttrat. Hvarje llus dömmar sjelft sina medlemmar, för deras uppförande såsom sådane, och kan äfven från sig utesluta de felande. I Congressen, och följagtligen äfven i staternas lagstiftningar, erfordras dertill $\frac{2}{3}$ pluralitet; men i flera äldre grundlagar saknas alla, eller ock bestämda re, stadgar om dessa händelser.

I få stater äges motions-rätten af Underhusen allena: merändels äga ock Öfverhusen att utöfva den; men i de flesta stater skola beskattnings- och penninge-frågor först upptagas och behandlas i Underhuset. Så är det äfven i Congressen. I de flesta sta-

ter äga Gouverneurerna, äfvensom Presidenten i Föreningen, att föreslå lagstiftningarne åtgärder, som anses tjenliga; och i Vermont är Regerings-Conseilen ålagd, att förbereda de lagstiftnings-mål, han finner böra underställas Husen. Föreningens Drätsel-Secretare är berättigad, att, på eget ansvar, föreslå Congressen utvägar till statsinkomsternas förbättring (C. 1822, 21). I åtskilliga nyare grundlagar är det Gouverneurerna ålagdt, att, tid efter annan, underrätta Lagstiftningen om statens tillstånd; och som det är en Förenings-Presidenten föreskrifven pligt: så iagttages hon förmodeligen af regeringarne äfven i de stater, hvarest författningarne icke stadga något derom. Någon viss motions-tid synes icke vara bestämd. Troligen iagttages dermed samma förhållande, i de särskilda lagstiftningarne, som i den samfälda Congressen, att nämligen, sedan de första dagarnes sammankomster blifvit upptagna med väckandet och inlemnandet af nya motioner, användas endast Måndagarne dertill, ända till 3:ne dagar före Congressens upplösning. Afgörande-rätten tillhör, i de flesta stater och i Congressen, båda Husen gemensamt, äfven i penninge-frågor; i afseende hvarå Förenings-Senaten kan föreslå förbättringar af förslagen. På andra ställen kan Öfverhuset endast godkänna eller förkasta Underhusets beslut i dessa ämnen, utan att dervid göra några förändringar eller tillägg. I några stater, har

Underhuset allena afgörande rätt i dylika mål. Då afgörande-rätten är gemensam förfaller frågan, om ett af Husen icke instämmer med det andra. För att utgöra beslut fört antal, eller så kalladt quorum, fordras, i de flesta stater och i Congressen, närvaron af mera än hälften af Husens samtelige medlemmar, i somliga mer (Tennessee, Indiana, Illinois $\frac{2}{3}$) i somliga mindre (Massachusetts, 16 Senatorer af 40). Fattas det erforderliga antalet: så kunna, i Congressen och i några nyare stater, de närvarande ledamöterna ajournera sig dag ifrån dag, samt, på sådant sätt, och med sådane straff, som pröfvas tjenliga, tvinga de öfriga, att inställa sig. Lagförslag (Bills) skola, innan de gå igenom, läsas 5:ne gånger i hvarje Hus. Detta upprepande kan likväl, i vissa stater, undvikas, om $\frac{2}{3}$ eller $\frac{3}{4}$ af ledamöterna antagit förslaget första gången. Protocollen öfver Husens förhandlingar föras summariskt, upptagande blott hvad som förehafvits, hvilka som talat för eller emot, (men icke sjelfva talen) samt beslutet. I många stater är offentlighet vid Husens öfverläggningar, i Indiana äfven vid Utskottens, och i Ohio vid Committees of the whole House, påbjuden. Men i de flesta grundlagar, saknas dylika stadganden. Det påbjudes blott, att Husens protocoll, utom de hemliga, skola allmångöras hvarje vecka, eller på andra bestämda tider. Likväl lärer det vara både grundsatts och allmänt

bruk, att sammankomsterna hållas för öppna dörrar, samt att åhörare få infinna sig, och äfven göra det af båda könen.

Husen välja sjelfva Talemän bland sina ledamöter. Huru länge de fortfara med sin befattning i Underhusen, synes ej af grundlagarne. Förmodeligen varar den lika länge, som Representanternas egen; ty så är det i Congressen, hvarest Underhuset väljer sin taleman för 2:ne år. Han har, under utöfningen af sin befattning, dubbelt tractamente emot Representanterna, eller 16 Dlr om dagen. I de särskilda staterna är det ringare, såsom i Virginia $5\frac{1}{2}$ Dlr. I de flesta staterna välja Öfverhusen sina talemän på samma sätt, och lika obestämdt i afseende på tiden, som Underhusen. Men i somliga, mest nyare stater, äfvensom i Congressen, hvarest Öfverhusens talemän tillika äro suppleanter för Gouverneurerna och Presidenten, väljas de förra på samma sätt, och för lika lång tid, som dessa. I Rhode-Island, Connecticut och New-Jersey äro sjelfva Gouverneurerna talemän i Öfverhusen. Vice-Presidenten i Congressen har 5000 Dlr i lön; men den ledamot, som under hans förfall förer ordet, endast dubbelt tractamente för hvarje dag (K. 69. C. 1820, 112). Detta lärer ock vara det vanliga aflöningssättet för Öfverhusens talemän i allmänhet. Deras tractamente är dock större, ibland (Virginia) dubbelt högre, än talemännens i Underhusen.

De lägsiftande Husen i staterna välja sjelfva, utom sina medlemmar, Secreterare och betjening. I Congressens Underhus skedde i början nya val hvart annat år, eller för hvarje ombyte af ledamöter. Nu mera lærer det icke brukas, utan Secreterarne i båda Husen tjena på dessas välbehag. Hvardera af dessa, så kallade Clerks, har 3000 Dlr i lön; Secreteraren i Underhuset 5 och i Öfverhuset 3 medhjelpare, Clerks of the office. Den förste af dem på vardera stället har 1,800 och de öfriga 1,500 Dlr årligen.

Sina Reglementen (Riksdags-Ordningar) bestämna lagstiftarne sjelfva. Vi hafva ej varit i tillfälle att få se några sådane från de särskilda staterna; men de som gälla för Congressen *) torde dock kunna gifva tillfredställande upplysning om det väsendteliga äfven i de öfriga.

Underhusets Reglemente stadgar hufvudsakligen, att, på den timma Huset en föregående dag utsatt, intager talemannen sin stol. Då 15 ledamöter, honom inberäknad, äro tillstädes, kunna de tvinga de öfriga att infinna sig; emedan ingen, utan laga förfall eller tillstånd, må uteblifva. De, för hvilka intet sådant anmäles, skola på de närvarandes

*) Collection des constitutions. Paris 1823, Tome 6, pagg. 214—234.

befallning arresteras, efter som de ankomma, eller gripas, hvar de träffas, och föras till Huset af dess Messenger (Budbärare). Då en häktad ledamot försättes i frihet, och inlåtes till sin plats, afgör Huset, om det skall vara med, eller utan, omkostnader för honom (F. I. 90.). Till Husets Sergeant at arms betalas nämligen 2 Dlr för hvarje medlems gripande, och 1 Dlr för hvarje dag af hans arrest.

Efter göromålens början med protocoilsjustering, hvarvid äfven mera än hälften af samtliga ledamöterna måste vara tillstädes, uppropas de af talemannen till petitioners afgifvande. Begynnelsen göres med ombuden från New-Hampshire, såsom den nordligaste af de 13 äldsta staterna. Sedan lärer, att dömma efter ordningen mellan staterna i de nyaste Kalendrarne, fortfaras med uppropet efter staternas belägenhet mot söder och öster längs hafskusten till Mississippi, samt vidare denna flod uppföre mot Norden. Enligt andra anledningar skall det vara efter åldern, som ordningen bestämmes mellan de yngre stater, som tillkommit de första 13. Ansökningar, förslag och framställningar till Underhuset äger en hvar att ingifva (K. 67.); men de skola inlemnas antingen af talemannen, eller någon medlem, som munteligen anförer ett sammandrag af deras innehåll. Hvarje ledamot får eljest, stående på sin plats, tala i den ordning han anmäler sig, och skall ställa sitt tal till ordföranden. Hvarje motion

bör författas skrifteligen, om talemannen eller blott en ledamot det begär. Hon kan återtagas, så länge inga förslag till förbättringar (amendments) deri blifvit gjorda, eller hon icke varit föremål för något beslut. Ingen får tala andra gången öfver ett ämne, förr än alla andra, som vilja deröfver yttra sig första gången, fått tillfälle dertill; och ingen tala mer än 2 gånger öfver samma sak, utan Husets tillåtelse. Under det talemannen yttrar sig till Huset är det förbjudet, att gå ut, att gå öfver golfvet, eller att språka med sina grannar. Det sistnämnda är äfven förbjudet, under det en ledamot talar, äfvensom att gå förbi, mellan honom och talemannen. Öfver preliminaire-frågor får icke debatteras, endast röstas; likaså öfver frågor om sammankomstens afbrytande och uppskjutande. De sednare skola alltid upptagas. Lagförslag skola först anmälas genom en motion om tillstånd att väcka dem, och, när de äro af allmänare beskaffenhet, åtminstone en dag förut. Hvarje lagförslag företages till pröfning, i den ordning det inlemnas, så framt ej huset annorlunda beslutar. Är det fråga om summors bestämmande, så skola de största först till afgörande förekomma. Uti ingen händelse må, af de 5:ne läsningarne af ett lagförslag, 2:ne äga rum på samma dag, med mindre Huset särskildt så förordnar. Första läsningen sker endast till meddelande. Om förslaget römer motsägelse, ställer talemannen under omröstning, huruvida det skall för-

kastas? Vinner nej, eller har ingen invändning ägt rum: så låter Secreteraren trycka, och bland ledamöterna utdela förslaget; hvarefter det, i sinom tid, och utan omröstning, kommer till den andra läsningen. När den är gjord, förkunnar talemannen, att förslaget är färdigt till att öfverlemnas åt ett Utskott (Committee), eller att renskrifvas. Om det förra beslutas, så afgöres, huruvida det skall ske till något af de ständiga, eller ett särskildt Utskott, eller till ett bestående af hela Huset. Anbefalles renskrifningen, så bestämmes dagen till 3:dje läsningen. Beslutas hänvisning till Utskott, så kan lagförslaget, efter återkomsten derifrån, likväl å nyo hänvisas till ett sådant. De för hvarje Congress ständiga Utskotten (standing Committees) af Underhuset, äro enligt Reglementet blott 9, men enligt Kalendrarne 21. Som de förra innefattas i de sednare, skole vi anföra dessa efter deras ordning i 1822 års Kalender. 1. Val-Utskottet, som pröfvar ledamöternas fullmagter och dithörande ärender. 2. Tillgångs och medels (of ways and means) Utsk. (en förening af våra Stats- och Bevillnings-) för uppgörandet af Föreningens inkomster och utgifter, samt föreslåendet af dithörande författningar; granskning af de särskilda styrelsegrenarnes penningeförvaltning, meddelande af föreskrifter, angående hushållningen med statens medel, och vederbörande

redogörarens ansvar derföre; om hvilket allt berättelser till Huset skola tid efter annan afgifvas. Dessa föräntningar synas numera vara afsöndrade till andra Utskott: så att endast omsorgen att skaffa medel till utgifterna lärer återstå för detta. 3. Fordrings-Utsk., (C. of claims) emottager alla gjorda anhållanden och anspråk, som falla Föreningen till last, och föreslår de medgifvanden, som synas lämpliga. 4. Handels-Utsk. 5. Statsländeri- (public lands) Utsk. för de, angående Föreningens jord och marker, förekommande ärenden. 6. Post-Utsk. 7. Columbia-Utsk. för detta territorii särskilda styrelse och angelägenheter. 8. Lag-Utsk. 9. Pensions- och revolutions-fordrings- (revolutionary claims) Utsk. Med dessa fordringar menas förmodeligen de från befrielsekriget härrörande anspråk. 10. Allmänna Utgifts- 11. Enskilda länderi- (private land claims) 12. Manufactur- och 13. Landtbruks-Utsk. Alla de föregående bestå hvardera af 7 ledamöter: de efterföljande endast af 3. 14. Révisions och oafslutade ärenders Utsk. som efterter, hvilka lagar hafva uphört att gälla och behöfva förnyas, samt hvilka ärender i en föregående församling blifvit företagna utan att fulländas. 15. Bokhålleri- (accounts) Utsk. som controllerar användandet af de till Husets begagnande anslagna medel, emottager dithörande räkningar från medlemmarne å deras resekostnad m. m. Utgifts-Utskott för:

16. Stats- 17. Drätsel-, 18. Krigs- och 19. Sjö-
 Departementerna, samt 20. Postväsendet och
 21. Allmänna byggnaderna. Alla Utskotts-leda-
 möter utnämnas af talemannen; med mindre Huset
 annorlunda beslutar. Då det sjelft väljer dem, sker
 det genom slutna sedlar. Den, som redan är medlem
 af 2:ne Utskott, kan undandraga sig, att inträda i ett
 3:dje. 1820 funnos, utom de redan anförda, 7 val-
 da (select) Utskott, och ytterligare 4 för Presi-
 dentens Budskap, eller tillsammans 52 Utskott för
 Underhuset allena. 1822 uptager Kalendern inga af
 det sistnämnda slaget; men 9 valda Utskott. Vid val
 af personer utom Huset, till någon plats, som det till-
 sätter, uprättas först en lista på candidater, öfver
 hvilka sedermera röstas med slutna sedlar. Då om-
 röstningar skola ske, yttrar talemannen: "alla de, som
 äro af den tankan, att - &c. behagade säga Ja" — och,
 sedan dessas röster låtit höra sig, yttrar han: "alla de, som
 äro af motsatt mening, behagade säga Nej." Tvekar
 talemannen om rösternas mängd, eller någon begär ett
 urskiljande: så uppstiga först de jakande och sedan de
 nekande. I händelse af ytterligare ovisshet, eller nå-
 gons begäran, utser talemannen en medlem af hvarde-
 ra meningen, för att räkna de jakande, och sedan li-
 kaledes 2:ne för att räkna de nekande, samt afkunnar
 utslaget, efter de räknandes berättelse. När Huset
 röstar eller väljer med slutna sedlar, deltagar talemän-
 nen deri, såsom andra medlemmar. Eljest gör han

det ej; utom vid en lika delning af rösterna (paria vota) då hans är afgörande; eller ock, när hans röst, med minoritetens, åstadkommer en lika delning, då frågan förfaller.

Ingen ledamot får rösta öfver frågor, hvori han är omedelbart, eller särskildt, intresserad. Men hvar och en för öfrigt, som är tillstädes vid en omröstning, skall deruti deltaga, med mindre han derifrån af Huset befrias. Om $\frac{1}{2}$, af närvarande ledamöter, yrkar namneligt upprop, så skall det ske, och en hvars ja eller nej antecknas i protocollet. Namneligt upprop sker i alphabetisk ordning: de frånvarande antecknas och uppropas sluteligen å nyo. Sedan en fråga gått igenom eller blifvit afslagen, kan en medlem, som tillhört pluraliteten, begära henne åter upptagen till öfverläggning, samma eller följande dag. Då det är fråga om Föreningens tillstånd, (state of the union) eller nya skatter och bördor på folket: så gör hela Huset sig till ett allmänt Utskott (Committee of the whole house) för att desto gemensammare pröfva saken. Skillnaden från Husets vanliga sammankomster är ingen annan än den, att talemannen lemnar sin stol och utnämner någon af medlemmarne att föra ordet; att man får tala mera än 2 gånger, dock icke förr än alla, som det åstunda, fåt tala den första; samt att hela förslaget, med alla dervid fogade förbättringar, sedermera ställes under ny pröfning i Huset,

såsom hade saken kommit från ett annat Utskott. Ett exemplar af Husets protoco'll tillställes hvarje ledamot vid Congressens slut. Under de öppna sammankomsterna erhålla snabbskrifvarne, med talemännens tillåtelse, någon särskildt plats, hvarest de ej äro Huset till besvär. Hvarje gång Förenings-Presidenten meddelar Huset något förtroligt (confidential) budskap, utrymmes det af alla andra, utom medlemmarne, Secreteraren, the Sergeant at armes och Dörrvaktaren, (the Door-Keeper) hvilka aflagt tysthetsed. Äfven under förhandlingarne om dylika budskap, blifva (så framt Huset ej annorlunda förordnar) åhörarne utslutna. Likaså om talemannen, eller en ledamot, förmåler sig vilja meddela något, som han anser böra hemligt hållas. Huset afgör sedermera om det behöfves. Talemannen vakar öfver ordningen bland ledamöterna och tillrättavisar dem, som derifrån afvika. Den tilltalade skall då strax sätta sig, så framt ej Huset tillåter honom meddela upplysningar. Talemannen afgör saken allena; om den tilltalade icke vädjar till sjelfva Huset, hvars medlemmar då rösta öfver frågan, utan föregående debatt. Frikännes den tilltalade så får han fortfara; eljest icke. Talemannen och Secreteraren underskrifva Husets beslut. Ingen har inträde i Husets inre, utom Senatens medlemmar och deras Secreterare, Departements-Secreterarne (de 4 statsförvaltnings- cheferna), Skattmästaren, Controlleuren, Chefen för Bokhålleriet och räkenskaperna, Au-

diteuren vid Skattkammaren, General-Postmästaren, Förenings - Presidentens Secreterare *), främmande Sändebud och deras Secreterare, samt alla fordna medlemmar af Congressen. Secreteraren skall tillse, åtminstone en gång i veckan, att de Huset tillhöriga böcker ställas i ordning, och för talemannen tillkännagifva hvilka som möjligen saknas. Huset har en egen Bokvårdare (Librarian) med 1500 D:lrs i lön.

Öfverhusets Reglemente är hufvudsakligen af samma innehåll som Underhusets, dock anmärkes följande: Ehuru frånvarande ledamöter kunna, på deras egen bekostnad, hemtas genom utskickade, förmäles dock intet om arrestering. Ingen motion får komma under öfverläggning förr än den, af någon annan ledamot, blifvit understödd. Senaten har sina egna Utskott, hvilka samtelige utnämnas af Senatoremne sjelfva, genom slutna sedlar, och efter de flesta rösterna. 1820 voro Senatens Utskott 12, och 1822 ökade till 15, somliga med samma uppdrag, som Underhusets, andra med olika. Utom i ett, det sednare året, voro ledamöterna alltid 5. Så framt ett lagförslag icke kan förvisas till något visst Utskott, skall det, vid andra läsningen, af Senaten behandlas i allmänt Utsk. När rösterna äro lika delade, inhemtar Secreteraren Vice-Presidentens röst, som gör utslaget; eljest har han ingen. Senatens förrättningar, utom i egenskap af allmänt Utskott, protocolleras med möjligaste korthet, dock troget och noggrannt. Då en ledamot kallas till ordning för de

*) Är priyat, och aflönas af Presidenten sjelf, (C, 1820, 124.)

uttryck han nyttjat, uppskrifvas de genast, till säkrare efterrättelse för talemannen, som ensam afgör frågan, utan debatt: så framt han ej sjelf vill inhemta Senatens mening. Då Förenings-Presidenten infinner sig i Senatens samlingsrum, intager han talemannens stol, och en annan framsättes för den sednare, hvilken alltid inom Huset anses för Senatens ordförande, och framställer ärenderna till omröstning på samma sätt, som i Presidentens frånvaro. Ingen får inlåtas i det inre af Senaten, för att lemna inlagor eller afhöra uppläsningen deraf. På en framställd och understödd begäran, att Senatens dörrar skola tillslutas, låter talemannen utrymma galleriet. Budskapsbärare skola städse inlåtas, utom då Senatorerne rösta, och då deras slutna sedlar öppnas. Enär Presidenten infordrar Senatens yttrande öfver tilltänkta befordringar, hålles öfverläggningen inom lyckta dörrar, och protocollet hemligt. (C. 1820, 112),

Ett för båda Husen g e m e n s a m t R e g l e m e n t e finnes äfven. När Congressen är församlad, underättas Förenings-Presidenten derom, genom en Deputation af 3:ne ledamöter. Inga helsnings- eller afskedsbesök, mellan båda Husen, äga rum (K. 68). Intetdera må, utan det andras bifall, upphöra med sina arbeten öfver 5 dagar, eller församla sig annorstädes än der, hvarest båda Husen hålla sina sammankomster. Innan några ärender företagas förrättas en bön,

af någon Prest. Så läses det äfven tillgå i andra lagstiftande församlingar, synnerligen i de 6 till det fordrna New-England hörande stater. Hvarje vecka hålles predikan för Congressen i Underhusets rum. Presten väljes för dagen af talemannen (E. 172) än af den ena, än af den andra bekännelsen. Men i Virginia hände det 1817, att en öfvervägande pluralitet af Underhuset icke tillät någon Prest att officiera, emedan grundlagen icke medgäfvade någon religion företrädet. Och som hvarje Prest måste bekänna sig till någon viss troslära, så ansågs det grundlagsvidrigt för lagstiftarne att afhöra honom (B. 595). När det ena Huset gör någon ändring (amendment) uti en bill, som gått igenom det andra, och begär ett sammanträde med detsamma: så utnämnas deputerade från bägge. De samlas på bestämd tid, framställa, mundtligen eller skriftligen, skälen för och emot, samt öfverlägga fritt derom. Congressen har ett gemensamt, af 3:ne ledamöter från hvardera Huset sammansatt Bibliotheks - (library) Utskott, hvilket förmodeligen har uppsigt och vård öfver Congressens boksamling. Då Husen skicka budskap till hvarannan, skola de dertill använda sådana personer, som äro dylika uppdrag värdiga. Vanligen plägar det vara deras Secreterare. Så länge lagförslag ännu äro under öfverläggning mellan Husen, skrivas de blott på papper, och bekräftas af Secreterarne. Men då ett förslag gått igenom bägge Husen skall det skrivas på perga-

ment, under inseende af Secreteraren i det Hus, hvifrån förslaget ursprungligen härrört. Sedan skall pergaments-skriften sorgfälligt jemnföras med de från bägge Husen afgångna expeditionerna, och fel som insmugit sig rättas, samt underrättelse derom meddelas Husen, af ett från bägge sammansatt (Expeditions) Utskott, (C. of enrolled bills) bestående af 1 medlem från Öfver- och 2 från Under-huset. Efter denna granskning underskrifves förslaget, först af det sedanres taleman och så af Senatens, innan det, genom bemälda Utskott, öfverlemnas till Förenings-Presidenten att godkännas. På lika sätt förhålles med alla befallningar, beslut eller vota, som äro af egenskap att böra öfverlemnas åt Förenings-Presidenten, till hans gillande. Då de bägge Husen finna för godt, att gemensamt göra någon framställning till Förenings-Presidenten, öfverlemnas den till honom af Öfverhusets taleman, och i närvaro af Underhusets. I några stater, såsom Maine och Massachusetts, kunna Husen, i viktiga lag- och lagstiftnings-frågor, samt vid magtpåliggande tillfällen, infordra Högste Domstolens yttrandet. När någotdera af Congressens Hus, eller Utskotten, behöfver några upplysningar, eller särskilda underrättelser, från verkställande magten, skriva de derom till vederbörande Departements-Secreterare, som omedelbart svarar på dylika förfrågningar (K. 67).

Vid Congressen 1820—1821 utfärdades 66 acter eller författningar af större och mindre omfattning, och 5 Resolutioner; samt föredrogos 8 afhandlingar (treatys) med Indianerna (C. 1822, 202-217).

Ledamöterna i Congressen, och förmodligen lika så i de särskilda staternas lagstiftningar, bestå för det mesta af Landtbrukare, Handlande, Handtverkare (Mechanics) samt Läkare och Advocater utan praktik (B. 143). År 1822 utgjordes Congressen (efter antalet att döma, Underhuset allena) af 97 Jurister, 59 Åkerbrukare och Planteurer, 15 Läkare, 13 Köpmän, 4 Manufacturister och 1 Prest *). På de för åhörare inredda läktare i Congressens samlingsrum äro äfven platser för ledamöternas hustrur, som visa ett lifligt deltagande i männernas öfverläggningar. Lagstiftarnes särskilda afdelningar bruka ej gifva hvarannan måltider, på det allmännas bekostnad, såsom tillförene i Sverige, då talemans-tafflar underhöllos (K. 68); och Congressledamöterna, hvar för sig lefva i allmänhet ganska tarfligt (B. 143, K. 57).

Gouverneurens eller regeringens godkännande af Husens beslut fordras ej i de flesta staterna; men, i ett nästan lika så stort antal, hafva Gouverneurerna rätt att göra invändningar, inom 5, 6, eller 10 dagar. Dröjes öfver dem, eller förlifva

*) Hamb. Corresp. för 1822, N:o 91.

$\frac{2}{3}$ af Husens ledamöter vid deras förra beslut: så varder det ändock lag. I Georgia anses intet godkännande behöfvas, om ett så stort antal första gången röstat för ett förslag. I Vermont kan regeringen uppskjuta meddelandet af sitt beslut till nästa nationalförsamling. I New-York och Illinois är Gouverneuren medlem af ett Revisions-Collegium, bestående af Högste Domstolens ledamöter; hvilket har 10 dagars tid till pröfning af Husens beslut. I Föreningen skola, utom lagförslagen, äfven hvarje befallning, resolution eller votum, hvartill bägge Husens instämmande erfordras, föreläggas Presidenten, och behandlas liksom ett lagförslag (bill). Gillar han ett dylikt, så underskrifver han det. I motsatt händelse, återskickar han det, med sina invändningar, till det Hus, hvarifrån det härrört. Saken tages å nyo i öfvervägande, och deröfver röstas öppet med ja eller nej. Om $\frac{2}{3}$ rösta för det oförändrade förslaget, skall det, jemte Presidentens inkast, meddelas det andra Huset. Om $\frac{2}{3}$ äfven der godkänna förslaget: så blifver det lag, oagtadt Presidentens underskrift saknas. Vid sådana händelser, skall, i bägge Husen, hvarje Congressledamots ja eller nej antecknas till protocollet. Om Presidenten, längre än 10 dagar, dröjer att återskicka ett inlemnadt lagförslag: så blifver det äfven lag. De, på ett eller annat sätt, tillkomna lagarne utfärdas i folkets, eller de lagstiftande Husens, eller i statens namn.

Något särskildt sätt för grundlags-förändringar finnes ej bestämdt i många af de gamla statsförfattningarne. Men i allmänhet är det utstakadt; och så, att när $\frac{2}{3}$ af båda Husen ansett förändringar nödiga, skola de dertill uppgöra ett bestämdt förslag, och kungöra det en viss tid förr än de sammankalla de valmän, som böra utse national-församlingarnes ledamöter. Valmännen skola först rösta öfver frågan: om förändringar böra äga rum, eller ej? Bejakas hon, så skrida de till val af en med national-församlingen lika talrik Convention, hvilken sedermera, efter någon tid, sammanträder, öfverlägger och beslutar. I flera äldre stater är det de vanliga lagstiftarne, eller Öfver- och Under-husen sjelfva, som, med $\frac{2}{3}$ pluralitet, äga afgöra grundlagsfrågor; dock så, att hvad en national-församling beslutit, underställes den påföljandes godkännande, innan förändringarne vinna laga kraft. Uti Indiana skall frågan om behöfligheten af grundlags-förändringar, hvart 12:te år, sättas under vederbörande valmäns omröstning. I Vermont utvälja frimännen, hvart 7:de år, en Council of Censors, bestående af 50 personer, som, med $\frac{2}{3}$ pluralitet, afgör om några förändringar, eller tillägg, skola äga rum, i hvilken händelse de sammankalla en Convention till 2:ne år derefter. Sex månader förr än den utväljes, skola både de gamla och de föreslagna nya stadganderna kungöras, på det folket må kunna pröfva dem, och derefter instruera sina ombud. För-

bättringar i Förenings-grundlagen skall Congressen föreslå, om $\frac{2}{3}$ af bägge Husen anse det nödigt; eller, om lagstiftningarne i $\frac{2}{3}$ af de särskilda Staterna påyrka det, så skall Congressen sammankalla en Convention till föreslående af förbättringar, hvilka i hvarje fall, och alla hänseenden, skola gälla såsom delar af grundlagen, enär de blifvit godkända af lagstiftningarne, eller af Conventioner, i $\frac{2}{3}$ af de särskilda staterna, allt efter som det ena eller andra sättet blifvit af Congressen bestämdt.

Den andel i åklagaremagten, som lagstiftarne, i fria samhällen, vanligen äga, för att kunna till ansvar draga de högsta ämbetsmännen, i händelse de antingen äro försumliga sjelfve, eller underlåta, att hålla de lägre till sina skyldigheters uppfyllande, tillhör, i Föreningen och nästan öfver allt, Underhusen allena; samt i Vermont, der ingen delning finnes, national-församlingen i allmänhet. I Maryland kunna bägge Husen göra sådane åtal, (empeachments). Regenterna, eller Stats-Gouverneurerna och Förenings-~~Presidenten~~, äro derifrån lika litet undantagna som deras vicarier eller Råd, ehuru de förstnämndes anklaglighet och afsättlighet icke i alla grundlagar äro så bestämdt och bokstafligen uttryckta, som i Förenings-constitutionen. I New-York fordras $\frac{2}{3}$ pluralitet i Underhuset, för att ställa Presidenten eller andra ämbetsmän under tilltal. Blott enkel pluralitet fordras der-

till i flera nya stater, och förmodligen i alla de gamla, hvarest ej ett annat förhållande omtalas. I Nord-Carolina kan Gouverneuren dragas för rätta, äfven på hemställan derom, af den stora Juryn, vid någon af statens öfverdomstolar. I åtskilliga nya stater, och äfven i New-York, måste Gouverneuren upphöra med sitt ämbetes utöfning, så framt han anklagas. Men i de flesta förmåles intet derom. I Virginia kan (den årligen ombytlige) Gouverneuren icke tilltalas, förr än han från ämbetet afträdt. I flera af de nyare, och i det hela omkring hälften af staterna, kunna Högste Domstolens ledamöter icke allenast tilltalas inför rätta; utan om giltiga orsaker dertill fattas, men $\frac{2}{3}$ af hvardera Huset, på skäliga anledningar, begära deras entledigande, varda de af vederbörande Gouverneurcr från ämbetet skiljda *). Congressen deremot äger ingen rättighet, att, utan laga rättegång afsätta några ledamöter i Föreningens Högste Domstol. I Delaware kan Gouverneuren sjelf, på detta sätt, entledigas från sitt ämbete för oskicklighet (inability) när $\frac{2}{3}$ af hvarje Hus så besluta. Lagstiftningarnes ledamöter sjelfva kunna ock blifva, af Underhusens pluralitet, anklagade (empeached), såsom inträffade händelser bevisa.

*) Man påminne sig förhållandet med vår så kallade Opinions-nämnd öfver Högsta Domstolen.

DOMARE-MAGTEN.

Utom domsrätten öfver egna medlemmars val; och deras förseelser i egenskap af lagstiftare, hvilka national-församlingar allestädes pläga pröfva, utöfva de, ej mindre i särskilda stater än i Föreningen, domaremagt i åtskilliga afseenden. Således kunna Husen i flera stater med fängelse på kortare tid bestraffa dem, som oroat deras öfverläggningar, visat dem sidvördnad, hotat, antastat eller bedragit någon af deras medlemmar, i anseende till hans förrättningar såsom lagstiftare. I $\frac{2}{3}$ eller mera af Staterna, samt i Föreningen, döma Öfverhusen allena öfver lagstiftares, domares, Gouverneurers och andra ämbetsmäns statsbrott eller ämbetsfel. I några stater, hvaribland Rhode-Island, är det bägge Husen gemensamt. I New-York är det en sammansättning af Öfverhuset och Högsta Rätten, som utöfvar denna domare-befattning *). I Maryland och Virginia är den aldeles skild från lagstiftarne. I Vermont är det Gouverneuren, Under-Gouverneuren och Råden, (Verkställande magtens högsta instance) som, efter Högste Domstolens hörande, dömer i dessa mål. I Rhode-Island utgöra Husen dessutom ett slags Appellations-Rätt. I Connecticut är Öfverhuset Revisions-domstol (court of error). I dessa bägge stater; kan ett dylikt förhållande förklaras deraf, att de be-

*) Likaså i Norrige.

hållit sina gamla författningar från den Kungliga tiden; men icke i New-Jersey, hvarest Öfverhuset likväl utgör appellations-domstol i alla saker. När Gouverneuren i New-Hampshire ställes till rätta för Öfverhuset, föres ordet af Presidenten i Högste Domstolen, men utan rösträttighet. Likaså är Chief Justice i Föreningen ordförande i Congressens Senat, då Presidenten tilltalas. I Connecticut är Öfverhuset både åklagare, domare och benådare af andra domare. Det ser ut, som skulle förhållandet vara enahanda i Rhode-Island; men det kan ej bestämdt slutas af dess gamla författning, som beständigt talar om de kungliga myndigheterna.

Genom *empeachment* kan endast ämbetet, och möjligheten att vidare erhålla något sådant, eller andra af allmänt förtroende härörande uppdrag, förlovas. För att dertill döma någon, fordras i 9 mest yngre stater, en pluralitet af $\frac{2}{3}$ bland domstolens ledamöter, och i Föreningen lika många, för att sakfälla Presidenten. I Rhode-Island (H. 325) och Indiana behöfves blott enkel pluralitet. Bland de öfriga staterna, hvarest detta förhållande icke är bestämdt i grundlagarne, är det troligt att man mest rättar sig efter det, som i Förenings-grundlagen är utstakadt. Allt annat laga ansvar, å en ämbetsmans eller lagstiftares förbrytelser, kan sedan obehindradt yrkas och bestämmas vid vanliga domstolar. Förmodeligen är det i denna

mening, som åtskilliga grundlagar, ehuru Underhusen föranleda och Öfverhusen afdöma impeachments, förbjuda lagstiftande magten, att känna någon skyldig till högförräderi.

Merändels äro alla domare säkra att förblifva vid sina ämbeten, så länge de förhålla sig väl (during good behaviour). I Föreningen, och i alla stater, hvilkas grundlagar blifvit stiftade sednare än hennes, äro domrarne förvissade om att deras löner ej skola, under deras tjenstetid, förminskas, utom i Tennessee, hvarest förordnas, att Högste Domstolens ledamöter skola på vissa tider erhålla en aflöning, som lagligen bestämmes (B. 181). I somliga stater omväljas eller utnämnas domare å nyo, efter vissa, (7 till 3) år, samt i Rhode-Island och Connecticut hvar t år. I Vermont likaså, eller oftare, om det behöfves (B. 181). I vissa stater omväljas endast fredsdomare hvar 7:de, och i Georgia Högste Domstolens ledamöter hvar 3:dje år. I New-York få domare icke behålla sina ämbeten längre än till 60, i Missisippi till 65, i Maine och New-Hampshire till 70 års ålder. Utom det att alla domare kunna afsättas från sina ämbeten, till följe af laga åtal och dom: så kunna äfven de lägre, ej mindre än de högsta domrarne, afsättas på begäran af $\frac{2}{3}$, eller såsom i Louisiana af $\frac{3}{4}$, eller i New-Hampshire af enkel pluralitet, i de lagstiftande Husen. Detta

förhållande är tydligen stadgadt i 21 stater. Troli-
gen äger det rum i flera, åtminstone i 14, om de nya
författningarne i Alabama, Missouri och New-York
äfven i detta afseende öfverensstämma med de öfriga
af den sednare tiden. I några stater fordras dock, att
skäl till en sådan begäran skola uppgifvas, och i
Maine är det de ifrågavarande ämbetsmännen förbe-
hållet, att få förklara sig. I Kentucky äro äfven
fredsdomare blottställda för denna godtyckliga afsätt-
lighet. Under Congressen 1816-1817 väcktes fråga om
hennes bestämmande äfven för Föreningens samfälda
domare; men det afslogs (B. 182, 185).

Alla domare, så väl i de särskilda staterna, som
i Föreningen, skola aflägga e d, eller bedyrande att upp-
rätthålla Förenings-grundlagen.

VERKSTÄLLANDE MAGTEN.

Här blifver endast fråga om, att framställa den-
na magts inrättning och verkningskrets öfverhufvud
och i högsta instance, eller regeringen. Vi skole se-
dermera, under hvarje särskildt styrelsegren, upptaga
det egna af dess ämbets-författning, och slutligen,
i fråga om statsförvaltningen i det hela, anföra hvad
som återstår för alla gemensamt.

I hvarje Stat är regeringen, åtminstone till
namnet, uppdragen åt en Gouverneur, och i För-

eningen åt en *President*, hvilka väljas för viss tid, och kallas *Excellencer*, dock ej längre än deras befattning varar. För att kunna väljas till *Gouverneur*, fordras i 11 grundlagar, att äga en viss förmögenhet, nästan alltid fast egendom. Men i 15 och i *Förenings-grundlagen* finnes intet stadgande derom. Merändels äro vissa år, från 2 uti *Illinois*, till och med 10 i *Syd-Carolina*, utsatta, under hvilka den blifvande *Gouverneuren* bör, näst före sitt utväljande, hafva varit bosatt inom den stat, hvarest han skall föra regeringen. Ibland fordras att han ännu flera år, t. ex. i *Ohio* och *Georgia* 12, i *Mississippi* 20, i *Illinois* alltid, skall hafva varit medborgare någonstades i *Förenta Staterna*; samt i *Maine*, att han inom desamma skall vara född. *Förenings-Presidenten* bör antingen vara det, eller hafva varit medborgare i dem, vid antagandet af 1787 års grundlag, samt 14 år bosatt inom *Förbundet*. I de flesta staterna bör *Gouverneuren* vara 30 år gammal. I många är ingen ålder, öfver myndighetens, utsatt: i *Maryland* är 25, och i några 35 eller 36 års bestämd. *Förenings-Presidenten* skall vara 35. Vanligtvis är det *Gouverneurerna* uttryckligen förbjudet, att vara *Congress-Ledamöter*, *Föreningens* eller någon annans ämbetsmän. I somliga yngre stater, såsom *Kentucky* och *Mississippi*, är det *Gouverneuren* bestämdt förmenadt, att vara *Prest*; i andra förstås det väl under förbudet, för en sådan, att vara ämbetsman. Merändels väljes *Gou-*

verneuren af samma personer, som utse lagstiftarne; men i 7 eller 8 stater, af de båda Husen. I förra kändelsen, och, om några kandidater, fått lika många röster, eller icke öfver halfva antalet, göra Husen utslaget, utom i Kentucky, hvarets utgången bestämes genom lottning. I 10 stater, alla bland de tretton äldre, väljas Gouverneurerna årligen, i 6 hvartannat, i 4 hvar tredje, och i 4 hvar fjärde år. Det sidsta förhållandet iagttages äfven med Förenings-Präsidenten. Vanligtvis är det, genom uttryckeliga lagbud, förekommet, att en Gouverneur, om han återväljes, icke kan förblifva längre än högst 6 år, under loppet af 9 (Pennsylvania), fortfarande innehafvare af styrelsen. I stater med äldre författningar, hvarest dylika förbud fattas, skall ett längre kvarblifvande ändock icke inträffa; och i Rhode-Island är det icke exempel på, att någon blifvit vald till Gouverneur 2 år efter hvarannan (H. 326). Det är icke förbjudet, att till Förenings-Präsident flere gånger återvälja samma person. Men det af Washington gifna efterdömet, att blott i 8 år bibehålla detta ämbete, har sedermera blifvit följdt såsom en regel. Adams, som närmast efterträdde honom, innehade det likväl endast i 4 år. Den närvarande Präsidenten John Quincy Adams är hans son, och det första exemplet, att tvänne led af samma släkt kommit till denna upphöjda värdighet.

I de flesta staternas liksom i Föreningens grund-

lag är det stadgadt, att Gouverneurerna och Presidenten skola hafva bestämd lön, som, under den tid, för hvilken någon är vald, hvarken må ökas eller minskas. Flera nyare författningar utsätta lönebeloppet: andra säga blott att han skall aflönas fullkomligen väl (Massachusetts), eller att han skall hafva tillräcklig men måttlig lön (Virginia). I New-Hampshire skola Gouverneuren och Conseillen aflönas tid efter annan med gratificationer, som lagstiftningen anser passande. I Connecticut beviljas aflöningen åt Gouverneuren hvarje halft år. Förenings-Presidenten har ett palats samt 25,000 Dlr i lön; och får, under åtnjutandet deraf, icke emottaga något annat bidrag, hvarken af Föreningen, eller någon bland dess särskilda stater. Gouverneurerna hafva förmodligen också Residencer, samt i lön, från 7,500 Dlr (New-York, B, 502) till 750 Dlr (Vermont, Tennessee) om året. Således gifva Pennsylvania, 5,333, Maryland 5,000, Massachusetts och Virginia, omkring 2,600 Dlr, o. s. v. Gouverneurerna i territorierna hafva 2,000 Dlr. — B. påstår (502), att i många stater hafva Gouverneurerna ännu ringare lön än i Vermont. Efter Presidentskapets upphörande, lära dess innehafvare städse återgått till den enskilda lefnadens lugn, utan att vidare mottaga några offentliga befattningar, förr än Monroe nyligen inträdde i en rätt, såsom Fredsdomare *).

*) Journalen för 1826, N:o 6.

Om en Gouverneur af någon orsak upphöer med utöfningen af sin befattning imellan valen, så ersättes han, i de flesta staterna, af en Vice-Gouverneur, som väljes merändels på lika sätt, tid och vilkor, som Gouverneuren. I nästan lika många stater, och i Föreningen, är det en Vice-President, eller Talemannen i Öfverhuset (föreg. s. 45), samt i Nord-Carolina och Delaware, under saknad af denne, Underhusets taleman, som ersätter Gouverneuren ifrån hans bortgång, intill en viss tid, eller nytt val. Der Talemans- och Gouverneurs-befattningarne ej äro förenade, utses då någon annan Öfverhusmedlem till den förras utförande imedlertid. Äfvenså bör förhållas, om Föreningens Vice-President skulle inträda i Presidents-ämbetet. Får Vice-Presidenten äfven förfalla, eller om han dör, inträder Underhusets taleman eller förklarar sluteligen Congressen, genom en lag, hvilken ämbetsman, som skall förestå Presidents-ämbetet; hvarmed denne fortfar, intill dess rätte innehafvaren åter blifver skicklig, eller en ny är vald. Ingen, som är ovalbar till President, är valbar till Vice-President i Föreningen. Bägge väljas första Onsdagen i December på det sättet, att i hvarje stat sammanträda då så många af folket eller lagstiftningarne, minst 54 dagar tillföre, utsedda valmän, som densamme skickar Senatorer och Representanter till Congressen. Dessa valmän få likväl icke vara lagstiftare eller bekläda något offentligt ämbete. De rösta med slutna Sedlar sär-

skildt på President, och Vice-President för sig, hvar af den ene ej må vara medborgare i samma stat, som valmännen. De upprätta, för hvardera ämbetet, särskilda listor på de personer, som dertill, erhållit röster, samt antalet deraf, och insända listorna till talemannen i Congressens Öfverhus, hvilken, i närvaro af båda Husens ledamöter, öppnar listorna och sammanräknar rösterna. Den person, som har de flesta till President, skall blifva det, om rösternas antal utgör flerhet af samtliga väljande. I annan händelse skall Underhuset genast, med slutna sedlar, välja dertill en af de 3:ne, som hafva de flesta rösterna. Hvarje stat har vid detta sednare val blott en röst. Representanter för $\frac{2}{3}$ af staterua måste vara tillstädes, om detta val skall gå för sig; och för att blifva behörigen valdras enkel röstflerhet af samtelige staterna. När den första flerheten fattas för Vice-Presidenten, är det Congressens Öfverhus, som väljer mellan de 2:ne personer, hvilka erhållit flesta rösterna. Närvaro af $\frac{2}{3}$ af Senatorerna, och enkel flerhet bland dem erfordras. Om Presidentsvalet icke är förrättadt inom den 4 Mars hvart 4:de år: så inträder Vice-Presidenten tills vidare i ämbetets utöfning. Vi hafve förut (sid. 45) sett; att hans aflöning endast utgör $\frac{1}{2}$ af Presidentens. Staternas Vice-Gouverneurer hafva ock, så länge de ej förrätta Gouverneurernas ämbeten, mycket ringare aflöning än dessa, eller endast dagtractamenten, såsom ordförande i Öfverhusen (Mississippi).

I $\frac{2}{3}$ af grundlagarne står det uttryckeligen, att Gouverneurerna skola aflägga ämbets-ed eller försäkran. Troligen sker det allestädes, till följe af det gemensamma stadgandet derom för alla ämbetsmän. I Massachusetts skall eden äfven underskrifvas. Förenings-Presidenten bedyrar att troget förvalta sitt ämbete och upprätthålla Förenta Staternas författning.

I de flesta staterna äro Gouverneurerna, äfvensom Presidenten i Föreningen, åtminstone för vissa viktigare ärendens afgörande, omgifna af Stats- eller Regerings-Råd; hvilka i $\frac{2}{3}$ af staterna och i Föreningen utgöras af Öfverhusen. Uti en annan tredjedel, eller måhända något derutöfver, bestående mest af nya stater, synas Gouverneurerna icke hafva några Råd, så framt ej Stats-Secreteraren och Skattmästaren frivilligt begagnas dertill. Der särskilda Råd finnas, väljas de merändels af båda Husen samfäldt; och på några ställen af dessas valmän. Än böra Råden tagas bland besuttna godsägare, än bland Öfverhusen, än fordras intetdera. I Nord-Carolina får ingen prest väljas till Rådsherre. Antalet af Rådens ledamöter omvexlar från 5 i Maryland, till 12 i Vermont. Antingen särskilda Stats-Råd äga rum, eller Öfverhusen, eller något Utskott af dem, såsom the privy Council i New-Jersey, hafva denna befattning: så är det dels uttryckeligen stadgadt, dels, genom föreskrifterna om protocolls-förningen, och andra ordalag, tämmeligen

otvifvelagt antydt, att Gouverneurerna deri endast hafva den röstättighet, som alltid plägar tillkomma ordförande, att nämligen afgöra utgången när stämmorna äro lika delade. I Massachusetts synes han, såsom en taleman hos oss, icke hafva någon egen röst. I Maryland ersättes Gouverneuren af den äldste i sitt Råd, och i Virginia, af den bland detta Råd, som de öfriga medlemmarne dertill välja. I Massachusetts regerar Rådet in corpore i händelse Gouverneur och Vice-Gouverneur fattas. I Föreningen omgifver Presidenten sig icke med ledamöterna af Congressens Öfverhus, utan meddelar dem, genom budskap, de beslut, hvartill deras samtycke skall begäras. Detta, eller ock Husets afslag, gifves äfven skriftligen. Måhända tillgår det likaså i vissa stater, hvarest Öfverhusen hafva enahanda åliggande och rättighet. Washington har infört det sedermera hibeållna bruket, att Presidenten omgifver och rådförer sig med General-Advocaten, Stats-Secreteraren, och Secreterarne för Drätseln, Krigs- och Sjö-väsendet, (den sidste är dock sednare tillkommen) hvilka 5 anses utgöra det så kallade Cabinetet; dock utan att några lagstadganden derom äga rum *). Märkeligt är, att Föreningens Vice-President icke hörer till Cabinetets ledamöter. (C. 1820, 125.) I Maine och Massachusetts kunna Gouver-

*) (Hvilken öfverensstämmelse med ärendernas fördelning i vår Regeringsform af 1634, mellan de 5 Riks-ämbeten, Drotz, Marsk, Amiral, Canzler och Skattmästare.)

neuren och Conseilen (ej mindre än lagstiftarne s. 57) inhemta Högste Domstolens yttrande öfver vigtiga stats-saker. De ämbetsmän, som i de särskilda staterna stå närmast Gouverneurerna, och förmodeligen ofta utgöra deras Cabinet, äro Stats-Secreteraren, Chefen för räkenskaps-verket och Skattemästaren *) General-åklagare omtalas ej der så ofta.

Öfver regerings-ärendernas behandling, och omröstningarne i Stats-Råden eller Öfverhusen, skola protocoll föras, och dessa, med tillhörande handlingar, när så påfordras, hållas tillgängliga för vederbörande granskande lagstiftare. Äfven der intet Råd finnes, skola motsvarande anteckningar i samma ändamål föras öfver Gouverneurernas åtgärder, och dithörande handlingar jemväl vara åtkomliga för Husen:

Regerings-protocollen föras af Stats-Secreterare. De väljas för det mesta af lagstiftarne, och i några nyare stater af Gouverneurerna sjelfva, eller med Senatens, eller, i några äldre, med Conseilernas bifall. I Rhode-Island och Connecticut väljas dessa ämbetsmän ännu omedelbarare af folket, och i New-York af the Council of appointment (sammansatt af

*) Dessa ämbetsmän motsvara på det närmaste de 5:ne, som omgifva våra Landshödingar, näml. Lands-Secreteraren, Kamereraren och Rättmästaren.

Gouverneuren och en Öfverhus-medlem från hvarje stort district). I Föreningen är det Presidenten, som, med Senatens bifall, gör denna utnämning. Oftast tillsätts Stats-Secreterare icke för längre tid än 1 år; eljest omvexlar varagtigheten af deras befattning ända till 4. I flera nyare stater, likasom i Föreningen, utnämnas de för lika lång tid, som Gouverneuren eller Presidenten, och då merändels äfven af honom. I Maine, New-Hampshire och Massachusetts få Stats-Secreterarne sjelfve tillsätta sina underlydande tjenstemän, eller Canzlier. Som Gouverneurerna och Förenings-Presidenten sjelfve kunna tilltalas och dömas för sina åtgärder: så äro, vid Stats-Secreterarnes ämbeten, hvarken den vigt eller det ansvar fästade, som i constitutionella monarchier. Föreningens Stats-Secreterare har 6000 Dirr i lön, och är godtyckligt afsättlig af Presidenten.

Verkställande magteons befattning är, på grund af redan anförda skäl, ganska ringa, hvad samhällets förkofran beträffar. Antingen saknas stadgar om dithörande åtgärder, eller äro de uppdragna åt lagstiftarne eller andra myndigheter.

Om själsodlingens och fromma stiftelsers befrämjande förmåla de flesta grundlagarne intet. Några säga obestämdt, att skolor och nyttiga kunskaper böra uppmuntras, flera att det skall ske af lagstiftarne.

I Maine, New-Hampshire och Massachusetts tillerkänna grundlagarne åt städer, socknar, corporationer, och andeliga samfund, rättighet att sjelfva utnämna sina präster och med dem öfverenskomma om deras aflöning. Detta förhållande är ock, utan uttryckliga stadganden derom, allestädes rådande (B. 408), emedan regeringarne icke besatta sig med sådane angelägenheter. Grundlagen i New-Hampshire tillägger dock det förmodeligen flerestädes behöfliga, om än mindre högtidligt vidtagna, stadgande, att ingen, under förövändning, att hafva förändrat trosbekännelse, efter lönings-contractets afslutande med prästen, må undandra sig, att sedermera uppfylla det. När hos Förenings-Presidenten några mål angående de allmänna läroverken, vetenskaper och konster, förekomma, böra de föredragas och expedieras genom Stats-Secreteraren, eller chefen för Canzliet och Utrikes förvaltningen *). Sättet att uppmuntra de sednare är förut (sid. 27) omtaladt. I New-Jersey och Pennsylvania väljer folket föreståndare eller uppsyningsmän öfver fattigväsendet. Vanligen förbigås det med stillatigande i författningarne. Dess inrättning liknar eljest den, som råder i England (B. 288, 289).

*) Man erinre sig, att dessa ärender hos oss fordom hörde under Riks-Canzlerens ämbetskrets.

Styrelsens befattning, med NÄRINGARNES och tillhörande anstalters bestyrjande, är, i de flesta stater, lika inskränkt, som i hänseende till själsodlingen. Vi hafve förut (sid. 27) sett, att det icke är åt den samfælde regenten, utan åt de gemensamma lagstiftarne, som Förenings-grundlagen uppdragit, att sörja för förbundets gemensamma välfärd, att anordna handelen, samt att anlägga Post-Contoir och Post-vägar. I några stater är det regeringen tillåtet, att, i lagstiftarnes frånvaro, lägga högst 50 dagars embåtigo på utförseln af varor och provisioner; dock skola Husen sammankallas imedlertid. I Maryland kan hon äfven anbefalla quarantine. I 2:ne grundlagar ålägges det regering och ämbetsmän, att uppmuntra nyttiga konster, och uti Indiana Manufacturerna särskildt. Författningen i Louisiana förpligtar Gouverneuren, att, åtminstone en gång hvart annat år, besöka de särskilda Grefskapen, för att underrätta sig om landets tillstånd. Närings-mål, som hos Förenings-Presidenten förekomma, eller sådana som i andra länder räknas till Inrikes Förvaltningen, patenters meddelande o. d. höra under Stats-Departementet (C. 1822, 15). Handelen med Indianerna, hvilken mest drifves å de orter, Föreningen mot dem befästat, och i skydd deraf, är, af sådan anledning, ställd under Krigs-Förvaltningen (C. 1822, 95). Behofvet att afsända närings-ärenderna under en egen Förvaltning har mer och mer låtit känna sig, och afhjelpandet af denna

brist skall redan vara påtänkt. Police-ämbetsmän synas, såsom de municipala i allmänhet, blifva valda af folket i districten. Endast 5 grundlagar yttra sig om de sednare. I Pennsylvania, hvars grundlag är yngre än Föreningens, så väl som i Maryland, hvarest han är äldre, skola uppsyningsmän öfver (förmodeligen andra än Post-) vägar tillsättas af folket. Föreningens President utnämner hennes General-Postmästare, och denne åter sina underlydande. (S. 234). Han synes ej vara godtyckligt afsättlig.

Verkställande magtens befattning, med samhällets skydds-anstalter, är merändels noga bestämd; men äfven mycket inskränkt, och ofta på lagstiftarne öfverförd, i sådane fall, som eljest anses höra under hennes område.

Hvad lagskipningen beträffar, så sker domares utnämmande allmännast af lagstiftarne, dernäst af Gouverneurerna, med deras Råds, eller Öfverhusens, samtycke. I New-Hampshire har Conseilen endast veto vid dessa befordringar. I 4 Stater göras de af Gouverneuren allena, och i Vermont af hela lagstiftande och verkställande magten i förening. I New-York är det the Council of appointment, som tillsätter domare. I Mississipi välja alla Domstolars, samt i Illinois, Högsta Rättens och Circuit courts, ledamöter sjelfva sina Presidenter. I Föreningens Hög-

sta Rätt utnämnas ledamöterna, med Senatensråd och bifall, af Förenings-Presidenten, (Ordföranden har 5000 och ledamöterna 1500 Dlr i lön) och Förenings ringare domare troligtvis äfvenså, emedan det sker med alla ämbetsmän, hvarom ej annorlunda är bestämdt, i grundlagen eller någon annan. Congressen kan likväl, genom en författning, uppdraga åt Presidenten allena, eller åt Domstolarne, eller Departements-Secreterarne, utnämningen af sådane lägre tjenstemän, som den för godt finner. Der Under- och Fredsdomares utnämmande omtalas, sker det merändels af Gouverneuren och Conseilen, eller väljas de af districten sjelfva, eller, efter deras förslag, af Gouverneuren. I Rhode-Island göra lagstiftningarne äfven dessa lägre befordringar. I Indiana utnämnas districtsdomstolarnes Ordförande af lagstiftarne; och bisittarne af Grefskapens valmän. Der särskilda Testamentsdomare, eller Testaments-vårdare omförmälas, tillsätts de än af Gouverneuren, än af lagstiftarne, än af districten sjelfva, på behaglig tid, eller på vissa år, eller så länge de uppföra sig väl. Rörande domares ombytlighet och godtyckliga afsättlighet öfverhuvud, är redan taladt i fråga om domare-magten. Tillsättandet af domstolarnes Secreterare och betjening, der det omförmäles, sker, för det mesta, af Rätterna sjelfva, dernäst af Gouverneurerna och deras Råd, samt i några stater af lagstiftarne. Uti Indiana blifva Districts-domstolarnes Secreterare utsedda af distric-

tens valmän. Föreningens General-Advocat, (Attorney-General, med 5000 Dlr i lön) synes, liksom hennes Districts-Advocater, blifva utnämnd af Presidenten. De sednare blifva det icke för längre tid än 4 år i sänder. Både den förre och de sednare äro godtyckligt afsättliga. Likadant är förhållandet med Förenings-domstolarnes Marshallar (motsvarande Sheriffs på andra ställen). C. 1820, 126; 1822, 143. I de flesta stater, hvilkas grundlagar omtala General-Advocater, utnämnas de, utom i New-York, (der the Council of appointment gör undantag,) af lagstiftarne *), eller ännu omedelbarare af folket. I New-York och Kentucky antagas Advocater af de domstolar, inför hvilka de vilja föra andras talan; i Louisiana af Gouverneuren, med Senatens samtycke. Sådane Police-ämbetsmän, hvilka närmast hafva med domstolarne att göra, såsom Sheriffer, Coroners och Constables, utses, för det mesta, af innebyggarne i districten, eller dithörande myndigheter; dernäst af Gouverneurerna och deras Råd; i några stater af lagstiftarne, eller af Gouverneurerna, bland de candidater, Husen föreslagit. Utnämningen sker, merändels blott för 1, 2 eller 3 år i sänder; och ofta fordras, för samma personers återväljande, vissa års mellanskof. I Maryland och Mas-

*) Man ihogkommer att Justitiæ-Ombudsmannen hos oss, väljes af Rikens Ständer.

sachusetts få dessa ämbetsmän förblifva vid sina beställningar, så länge de förhålla sig väl. I Connecticut, hvarest deras tjenstetid är obestämd, kunna de af Gouverneuren och Conseilen afsättas. Notarii publici tillsättas i Maine af Gouverneuren för 7 år i sönder, så vida de under tiden uppföra sig väl. I Massachusetts väljas de årligen af lagstiftarne.

I 11 särskilda staters grundlagar är det uttryckeligen ålagdt Gouverneurerna, att vaka öfver lagarnes verkställighet. I Vermont tillhör det Conseilen, hvarest Gouverneuren är ordförande. I Föreningen har Presidenten samma åliggande, som Gouverneurerna; men icke destomindre säger författningen derjemte, att det är lagstiftarne eller Congressen, hvilka bringa Föreningens lagar i verkställighet, bestraffa förfalskning af Föreningens mynt och Banco-noter, sjöröfveri och förräderi på öppen sjö, samt förbrytelser mot folkriätten (föreg s. 51). Ehuru vakandet öfver lagarnes verkställighet synes böra medföra rättighet, att åtala deras öfverträdelser, eller uragtlåtande, ser man dock ingenstädes, att Gouverneurerna, eller regeringen, hafva åklagaremagten, ens emot sina närmaste redskap, ämbetsmännen, för deras tjenstefel eller försummelse. Denna positiva åtgärd är vanligtvis uttryckeligen förbehållen Underhusen. Att för dem öfverklaga och anmäla äm-

Letzmäns blandervända förhållande, enär en Gouverneur ej kan godtyckligt afsätta dem, eller finner denna rättighets begagnande för stöng, eller olämplig, tyckes vara det enda, han i detta afseende kan göra. General-Advocaterna, åtminstone Föreningens, synas ej hafva med sådane åtal att skaffa, utan endast vara utförare, vid Föreningens Högste Domstol, af alla rättegångar (suits) som beträffa Föreningen (C. 1820, 126).

Rättigheten att göra nåd och lemna uppskof med straff, tillhör för det mesta Gouverneurerna allena, i de särskilda staterna; och i Föreningen, Presidenten; dernäst Gouverneurerna, samfäldt med deras Råd, eller äfven med Öfverhusen. I Rhode-Island och Delaware är det lagstiftarne sjelfve, som göra nåd i alla afseenden. För statsbrott kunna ingenstädes några andra än lagstiftarne bevilja eftergift; dock tillåtes, i några stater, Gouverneurerna, att lemna anstånd med domens verkställighet, intill lagstiftarnes nästa sammankomst. Likadant är förhållandet med nåd för förräderi och mord i Vermont och New-York, samt för det förra brottet i Louisiana, och det sednare, i Georgia, hvarest endast lagstiftarne äga att för dem bevilja mildring eller eftergift. I Virginia är det Underhuset allena, som kan göra nåd för högförräderi. I somliga stater är, med Verkställande magtens rättighet att gifva nåd och uppskof, äfven förknippad den,

att efterskänka confiskerad gods, eller böter, eller att förvandla straff. Oftast nämnas dock icke dessa sednare omständigheter.

Justitiæ-mål, som inkommatill Förenings-Presidenten, gå genom Stats-Departementet, hvilket äfven har de Utrikes ärenderne om hand *).

Krigsförsvaret. Icke regenten, utan lagstiftarne är det, som enligt det föregående (s. 31), förklara krig, tillåta repressalier, förordna om kaperier till lands och sjöss, föreskrifva lagar för organisationen och förvaltningen af krigsmagten. Denna består af en regulier armée och en flotta i Föreningens tjenst; samt af den milice, som från de särskilda staterna påkallas. Ingen af dem lärer ännu hafva hvarken reguliera trupper, eller någon egen sjömagt: åtminstone förmäler icke Seybert (311—397) något derom. Då Marylands, Virginias och Nord-Carolinas grundlagar ta-
la om reguliera trupper, samt åtskillige af de yngre staternas, om armée (utom milicen), och ännu flere om sjömagt, så måtte det vara stadganden för möjligheten, men icke ännu för verkligheten, att äga sådana.

*) Man påminne sig att, enligt 1720 års Reg. Form; hörde Justitiæ- och Utrikes ärenderna, hos oss, till samma Division af Rådet.

Presidenten är öfvebefälhafvare för Föreningens armée och flotta, samt för de särskilda staternas milice, när den verkeligen är församlad till Föreningens tjenst. Så vida detta icke är händelsen, föres befälet öfver hvarje stats krigsmagt af dess Gouverneur, utom i Rhode-Island, hvarest lagstiftarne, som äfven ordna milicen, föra det sjelfva, så länge de äro församlade (H. 325, 528). Uti Indiana bestämmes milicens indelning i divisioner, brigader, regementen, bataillonner och compagnier, äfvensom stabs-officerarnes rang, af lagstiftarne. I Virginia och Maryland fordras Conseilens samtycke till milicens uppbodande. I Nord-Carolina kan den, under lagstiftarnes frånvaro, sammankallas och regementeras af Gouverneuren och Conseilen, om allmänna säkerheten det fordrar. Uti Indiana, Kentucky och Louisiana må Gouverneuren ej, i egen person, anföra försvarsmagten i krig, utan lagstiftarnes samtycke. I Vermont och Maryland må detta befäl icke någonsin personligen utöfvas af Gouverneuren, utan Conseilens tillstånd, eller för längre tid, än den medgifver. I Maine, New-Hampshire och Massachusetts får Gouverneuren icke, utan lagstiftarnes tillstånd, skicka trupper öfver statens gräns, om ej, tillägger den sistnämndes grundlag, för att hastigare, eller bättre, försvara någon annan del af staten.

Med officerares utnämmande är förhållan-

det mycket olika. Inom den stående, under Föreni-
 gen lydande, arméen och flottan, tillsättas alla office-
 rare, som Congressen möjligtvis icke undantagit, af
 Presidenten, med Senatens råd och samtycke. I New-
 York ske äfven militära utnämningar af the Council
 of appointment; men med föreskrift, att prester ej få
 vara officerare. I Kentucky väljas de alla af hvaran-
 nan: för det mesta så, att de lägre tillsättas af de hög-
 re. I Virginia utnämnas milice-officerare i allmänhet,
 på Grefskapens förslag, af Gouverneuren med Con-
 seilens bifall. Så är äfven händelsen i New-Hampshire
 och Massachusetts med fästnings- och garnizons-offi-
 cerare, samt alla dem som höra under den, till För-
 eningens tjenst commenderade, milicen. Alla reguliera
 officerare utnämnas af Gouverneuren och Conseilen i
 Maryland; men i Nord-Carolina af lagstiftarne. Det a H-
 männaste förhållandet är eljest, att C o m p a g-
 n i e - o f f i c e r a r e (äfven vid Artilleriet och Cavalle-
 riet, enligt några nyare staters författningar) väljas af
 manskapet eller de till milice-tjenst skyldiga personer
 inom compagniet, eller dess omkrets. Någon gång
 sker det, såsom i Connecticut, af dessa och det öfriga
 folket, under vilkor af lagstiftarnes slutliga godkän-
 nande, eller sker valet af Regements-officerarne, med
 Gouverneurens stadfästelse, såsom i New-Hampshire.
 R e g e m e n t s - o f f i c e r a r e och chefer väljas vanligt-
 vis af compagnie-officerarne; Öfverstarne någon gång

af hela Regimentets officerare. I några stater tillsätts alla högre officerare af lagstiftarne (Rhode-Island, New-Jersey och Nord-Carolina). I vissa nyare stater (Tennessee, Indiana och Illinois) väljas Majorerna af manuskapet inom hela Bataillon, och Öfverstarne af det samma inom hela Regimentet. I New-Hampshire tillsätts stabs- (förmodeligen Regements-) officerare af Gouverneuren med Conseilens veto. Brigad-Chefer väljas oftast af hela Brigadens officerare, dernäst af Regements- eller stabs-officerarne allena. Divisions-Chefer väljas mest af hela Divisionens officerare, någon gång af båda lagstiftande Husen med veto mot hvarannan (Massachusetts), eller af Underhuset allena (Maine). I Georgia tillsätts alla Generaller af lagstiftarne; i Vermont af dem och regeringen samfäldt; i New-Hampshire af Gouverneuren, med Conseilens veto. General-Adjutanter nämnas af Gouverneurerna, och General-Quartermästare, der de omtalas, än af lagstiftarne (Ohio), än af Gouverneuren och Conseilen (Maine). Sina adjutanter välja Generaller och befälhafvare sjelfve. I New-Hampshire omtalas Sjö-officerares utnämmande, såsom tillhörigt Gouverneuren, med Conseilens veto. I några grundlagar bemyndigas Gouverneuren och Conseilen, att tillsätta alla sådana militaire-beställningar, som vederbörande underlåtit eller vägrat att välja. I Maryland kan Gouverneur-

ren afsätta officerare vid de reguliera trupperna till lands och sjös, och för en månad suspendera milice-officerara. I Virginia kunna Gouverneuren och Conseilen göra det på obestämd tid, och, till följe af klagomål öfver dåligt uppförande, eller oskicklighet, anbefalla Krigs-Rätts hållande, samt, under actif tjenstgöring, draga försorg om hennes förrättande imedlertid. Der varagtigheten af officerares beställningar omtalas, räcker den merändels så länge de förhålla sig väl, eller så länge de ej blifvit dömda från tjensten. I Vermont skola de högre årligen ombytas. I New-York tjena de, liksom ämbetsmännen, på behaglig tid: i Connecticut så länge Husen, samt i Maine så länge Gouverneuren och Conseilen, behaga. I New-Hampshire och Massachusetts äro de afsättliga, när lagstiftarne det begära. Secreteraren, eller chefen, för Förenings Sjö-Departement tillkom ej förr än 1798. Han har, lika som chefen för Krigs-Departementet, 6000 Dlr i lön; och bägge äro godtyckligt afsättliga af Presidenten (C. 1822, 68, 97).

Drätselverket. I 3 af staternas författningar stadgas uttryckligen, att inga summor må lyftas ut skattkammaren, utan så vida deras utbetalning är enligt med stats-anslagen eller folkets beslut. Några författningar tillägga, att penningarne äfven skola vara anvisade af Gouverneuren och Conseilen gemensamt, eller åtminstone af den förre, som derföre skall redo-

göra för lagstiftarne (Nord-Carolina). Utur Föreningens skattkammare kunna ej heller några penningar lyftas, utan till följe af anvisningar, som lagen bestämt. Icke Presidenten, utan Congressen, upplånar penningar och betalar Föreningens skulder *). Skattmästare väljas i de flesta stater af bägge Husen, men i Maryland af Underhuset allena, samt i Rhode-Island och Connecticut ännu omedelbarare af folket. I New-York må ingen af Husens ledamöter tagas dertill. Föreningens Skattmästare har 5000 Dlr. i lön. The Commissioners of the Treasury i Syd-Carolina, äfvensom de Allmänna Låne-Commissarierna i Maryland, utses af lagstiftarne *). Jämte Skattmästaren omtalas merändels i hvarje stat en Chef för räkenskaps-verket. I staterna väljas dessa ämbetsmän af lagstiftarne. Der ringare Drätsel-tjenstemän i grundlagarne nämnas, skola de väljas antingen af lagstiftarne, eller af folket i districten. Ämbetsmän som hafva en med näringsärender blandad befattning, såsom Landtmätare, och Hamn-Controllörer, hvilka efterse och intyga fartygs ankomst, afresa och laddning, utnämnas någon gång (Maryland) af Gouverneuren. Surveyor General, som har in-seende öfver försäljningen af det allmännas jord, ut-

*) Såsom hos oss Rikens Ständers Fullmäktige i Riksgälds-Contoirét.

nämnes i Syd-Carolina och Georgia af lagstiftarne. De till denna försäljningsmyndighet, Land-Office, hörande ämbetsmän väljas i Maryland af folket. Innehafvarne af dessa tjenster förblifva dervid, så länge de förhålla sig väl. Eljest utnämnas drätsel-ämbetsmännen, både högre och lägre, merändels på 1, 2 eller 3 år. I Maine tjena de sednare så länge Gouverneuren och Conseilen behaga, och i Maryland Skattmästaren icke längre än Underhuset för godt finner. Hvarken i de äldre grundlagarne, eller i Föreningens gemensamme, förekomma några föreskrifter om Statsräkenskaper nas granskning. I 7 af de yngre samhällena påbjudes det, att stater, öfver deras inkomster och utgifter, skola årligen tillika med lagarne, eller före lagstiftarnes sammanträden, kungöras. Förenings-grundlagen säger blott att, tid efter annan, en noggran räkning, öfver all inkomst och utgift af allmänna medel, skall offentliggöras. Endast i Vermont stadgas det uttryckligen, att Skattmästarens räkenskap skall för etes lagstiftarne hvarje år. Att så sker i Congressen, synes af föreskrifterna om Tillgångs- och medels-Utskottet; och utan tvifvel är i de sänskilda staterna förhållandet öfverhufvud enahanda, i ett afseende, der författningarne för öfrigt visa så mycken omsorg att betrygga det allmännas säkerhet. Föreningens Drätsel-Secreterare har, lika med de öfriga Departements-Cheferna, 6000 Dlr i lön, och är af Presidenten godtyckligt afsättilig. (C. 1822, 21).

Som Utrikes ärenderna äro uppdragna åt Föreningens samfälda styrelse: så omtalas de nästan icke i de särskilda staternas författningar. I Vermonts säges dock, att Rådet, hvori Gouverneuren är ordförande, skall hafva att göra med de andra staterna; och i New-York skall den sednare brefvexla med dem och Föreningen. Afhandlingar om landskap med Indianerna skola der likväl ske under lagstiftarnes myndighet, och med deras samtycke. Med $\frac{2}{3}$ af Öfverhusets råd och bifall, afslutar Förenings-Præsidenten fördrag med främmande magter, samt utnämner, under vilkor att Husets enkla flerhet samtycker, Sändebud och Consuler hos dem. Deras beskickningar och Ministrar mottagas af honom. Under den egenteligen så kallade Stats-Secreterarens ämbets-område höra, enligt det föregående, Utrikes ärenderna, undantagande förbund och afhandlingar med Indianerna, hvilka, på samma skäl som handeln med dem, lyda till Krigsförvaltningen (C. 1822, 95).

I Massachusetts äro ämbetsmännen skyldiga, att meddela Gouverneuren intressanta nyheter. I somliga stater kan han infordra utlåtanden af alla verkställande civila och militära ämbetsmän. I flera nyare stater omtalas blott skrifteliga infor dringar från de förra: och Föreningens grundlag inskränker äfven dessa till hennes högre verkställande ämbetsmän, och föremålen för deras befattning,

I afseende på ämbetsmäns och Officerares tillsättande gäller i allmänhet, att der, hvarst ej annorlunda är bestämdt, sker det af Gouverneurerna och Öfverhusen eller Råden, eller af Gouverneurerna allena. I Föreningen fordras Öfverhusets samtycke till alla de förnämsta utnämningarne (C. 1820, 112), och till alla de lägre, hvilka Congressen icke uppdragit åt Presidenten allena, åt domstolarne eller Departements-cheferna (1822, 15). I Kentucky välja menigheterna sjelfva alla de ämbetsmän, hvilkas verkningsskrets icke sträcker sig utom hvarje Grefskap. Enär sådane ämbeten, hvilka antingen af lagstiftarne allena, eller af Gouverneurerna och Öfverhusen samfäldt, besättas, varda lediga under lagstiftarnes frånvaro: förordna Gouverneurerna ensamt, eller i förening med Råden, personer, som förrätta tjensterna intill slutet af nästa lagstiftande församling, hvilken gör den utnämning, hon behagar. Så tillgår det äfven i Föreningen. I New-York, Delaware och Louisiana få prester icke vara något annat slags ämbetsmän. I Louisiana äro Gouverneuren, Stats-Secretären och Skattmästaren, ehuru lagen icke gör några inskränkingar, dock enligt bruket blott Fransoser (H. 992). Det allmänna stadgandet, att de, som genom oloffliga medel söka befordra sitt utväljande till lagstiftare, derigenom förlora sin valbarhet, gäller äfven om ämbetsmän, hvilka tillsättas genom val. Ingen, som är i Förening

gens tjenst må, utan Congressens tillstånd emottaga skänker, ämbeten, titlar eller nådebetygelser af främmande Herrskap. Alla Föreningens ämbetsmän och Officerare befullmäktigas af Presidenten; och i de särskilda staterna synes det öfverhufvud vara Gouverneurerna, som gifva fullmagterna, ehvad sysslorna af lagstiftarne eller andra myndigheter besättas. Endast i Maryland kan Gouverneuren, med undantag för domare och de ämbetsmän, som tjena på välförhållande, godtyckligt afsätta dem, han äger tillsätta. I New-York tjena ämbetsmän med samma undantag endast så länge the Council of appointment behagar. I Louisiana kunna alla verkställande civila ämbetsmän, utom Gouverneuren, återkallas (entledigas) på begäran af $\frac{2}{3}$ af de 2:ne Husens medlemmar. I Maine tyckes endast Gouverneuren vara undantagen från att entledigas på begäran af de bägge Husens enkla pluralitet. Men der skola orsakerna dock tagas till protocols, och ämbetsmännen tillåtas att försvara sig.

K.s uppgift (69) att Förenings-Presidenten äger, enligt constitutionen, rättighet, att, utan ransakning och dom, eller uppgifna skäl, förfasckeda hvilken högre eller lägre ämbetsman som häldst, är uppenbart ett misstag. Huruvida Congressen, genom någon särskildt act, uppdragit Presidenten en sådan magt, hafva vi icke kunnat finna hos någon af de författare,

vi för öfrigt haft tillfälle att rådfråga. Om den så gjort, hade man förmodligen icke i Kalendrarne bestämdt utsatt, för vissa ämbetsmän, att de äro godtyckligt afsättliga af Presidenten.

Alla verkställande ämbetsmän, ehvad de tillhöra särskilda stater, eller, Föreningen i det hela, skola aflägga ed eller bedyrande att uppiätthålla Föreningsgrundlagen.

Sedan sista kriget hafva Förenta Staterna en förtjenstorden, kallad Cincinnati, hvilken Presidenten äger utdela till utmärkta män, så väl civila som militära (H. 153). Förbundets vapen består af lika många stjernor i blått fält, som det innefattar stater (H. 152), och dess flagga af 13 röda och hvita horisontala ränder, med en blå ruta i öfversta hörnet, innefattande samma stjernor (C. 1822, 126).

År 1822 voro 70 särskilda Tidningar bemyndigade, att kungöra allmänna författningar (C. 1822, 170).

Hufvudstaden Washington, sätet för statsförbundets högsta lagstiftande, dömande och verkställande magter, är anlagd vid södra sidan af floden Potowmack, på en vidsträckt, torr och sund, men öde slätt. Congressens hus, kalladt Capitolium, liksom lagstiftarnes hus i de särskilda staterna, (E. 52, m:

Q.) ligger på en höjd, nedanför hvilken flyter en bäck, benämnd Tibern. Huset blef under sista kriget förstördt af Engelsmännen, och har nu åter varit under byggnad, jemte 2:ne sidoflyglar. På nära håll är Capitolium täckt; men delarne äro för små, och göra ingen effect på afstånd, så att det hela ej har någon caractere. Likväl är denna byggnad den största och vackraste i Förenta Staterna (E. 54). Underhusets församlingsrum skall vara ett af de skönaste man någorstädes får se (E. 449). Inredningen i det hela skall dock vara förfelad; och de marmorprydda rummen, för många och för små, utgöra icke något helt eller sammanhängande. Gatorna i staden äro för det mesta endast utstakade, numererade eller benämnda på planchartan. Efter hvar och en af de stater, som funnos, när den uppgjordes, 1791, och som sedermera tillkommit, äro de förnämsta gatorna uppkallade (C. 1820, 184), menganska få äro bebyggda. Blott här och der träffar man några hus: afstånden dem imellan räknas i (Engelska) mital, och svårligen finnes någon husräcka af 800 alnar, hvilken ej afbrytes af obetydliga tomter. Dessa äro hvarken upptagna af trädgårdar, eller trädplanteringar, utan nära Capitolium till och med törnbevuxna. Utom vid Pennsylvania-avenuen, imellan Capitolium och Presidentens hus (E. 54), utmärka ej några alleer hvarest gatorna skola komma att gå fram. Vägar och

gångstigar korsar hvarannan i alla riktningar, och en främling har svårt att hitta rätt, emedan man i dessa marker sällan träffar någon som kan frågas. Icke ens den mest besökta gatan, Pennsylvania-avenuen, är stenlagd. De trottoirer man lemnat på sidorna om vägen äro det ej heller öfverallt. Under torrväder och blåst är man derföre nära att kväivas af dam, och under regnväder är smutsen odräglig. Den som vill hinna någon väg i denna till folkmängden (13,200 inv.) föga betydliga stad, måste derföre åka (K. 50—54).

Presidentens residencé, äfven beläget på en högländ plats, är ett 2 våningars stenhus, med 11 fönster i rad på långsidan, och en colonnade öfver ingången. Det är hvarken stort eller vördnadsbjudande; och Presidenten tyckes der vara nog trångbodd. På ett litet afstånd omgifves det af 4 fristående byggnader, som begagnas till ämbetsrum för hvardera af Utrikes-, Drätsel-, Krigs- och Sjö-förvaltningarne: Residencet omgifves ej af några poster; icke ens inom detsamma, träffas någon hedersvakt. Ceremonier eller etiquette vet man intet af kring denne regent, som endast har betjening i livrée. Paradrummen äro ej med någon utsökt pragt, men värdigt och med smak meublerade. På flera ställen i Europa hafva ämbetsmän vida ståtligare rum (K. 45—48, 55).

Årsdagen af Americas sjelfständighet, den 4 Juli,

1776 firas i hela landet såsom en national-fest. Det skedde 1819 i New-York, medelst en procession, af militairen (en stor modell af ett lineskepp medfördes äfven) och de borgerliga corporationerna, en hvar anförd af sin taleman, genom stadens förnämsta gator, till platsen utanför Rådhuset, hvarest trupperna defilerade framför statens Gouverneur och stadens myndigheter. Sedan begaf man sig till kyrkan, der en tacksägelse-gudstjenst hölls, hvarefter sjelfständighetsförklaringen, upplästes af Murarnes taleman, och Washingtons afskedstal till Americanska folket, af talemannen för Stenhuggarne. Efter utgången från kyrkan, samlades man till en af staden på Rådhuset gifven stor måltid. Matsalen var smakfullt prydd, med flaggor och sinnebilder passande för tillfället. Innan man satte sig till bords, höll en af de närvarande presterna en kort bön (K. 247).

(Fortsättning e. a. g.)

VEDERLÅGGNING

AF FRIHERRE C. H. ANCKARSVÅRDS SKRIFT:

*Försök att vinna upplysningar uti den bekanta handeln
om Skepp utur Svenska Örlogs-Flottan;*

I AMTE

FÖRKLARING ÖFVER NÅGRA MISSFÖRSTÅDDA OCH
MISSTYDDA STÄLLEN I GRUNDLAGARNE.

Ehuru obetydlig denna Skrift är till sin vidd, berör den dock så många viktiga delar af vår gällande Statsförfattning och gifver öfver densamma i flere punkter en så falsk tydning, att den derigenom på det högsta uppfordrar till en omständlig granskning. Denna granskning är derjämte så mycket mer behöflig, som Frih. A. icke allenast i följe af denna falska tydning af Grundlagarne ansett dem vara i flere afseenden öfverträdde vid behandlingen af det mål, vid hvilket han sökt fästa allmänhetens synnerliga uppmärksamhet, utan äfven genom det yttrande, att han icke "velat blottställa flere individer för ett i hans tanka grundlagsvidrigt förfarande, att neka delfåendet af allmänna hvad ämne som helst rörande handlingar," nog tydliggen gifvit tillkänna sin öfvertygelse, att Embetsmännen i allmänhet äro hållne, och låta sig hållas, under ett despotiskt tvång och ett olagligt beroende af Regeringen.

Svea IX. II.

Denna föreställning om Embetsmännens beroende och bristande pligtkänsla, ej mindre sårande för Regeringen än för desse Embetsmän; grundas derpå, att Stats-Secreteraren Friherre af Nordin afslagit en ansökan, att "få låta afskrifva alla Regeringens ifrån Krigs-Expeditionen till Förvaltningen af Sjö-Ärenderna eller andra Embetsverk emanerade skrivelser, rörande de till Michaelson & Benedicks försålde skeppens öfverlemnande, utrustning och bemanning m. m. *); att en "dylik ansökning till General-Amirals-Embetet, att bekomma afskrift af det emellan General-Amiralen, H. E. Grefve Cederström, å Kongl. Maj:ts och Kronans vägnar, och bemälte Handelshus Michaelson och Benedicks, å andra sidan, upprättade Köpe- och Salu-kontrakter om örlogsskeppen," blifvit afslagen; samt att Frih. A. hos ofvannämnde Stats-Secreterare begärt att få lösa Återgångs-akten, men likaledes derå bekommit afslag.

Vore denna flerfaldiga vägran verkligen stridande mot Grundlagarna, så medger jag, att Frih. A. ägt någon anledning till misstroende mot de Embetsmän, till hvilka han i detta afseende kunde ytterligare vända sig; men äfven då vore det förtidigt, att yttra en så högst förolämpande beskyllning mot personer, om hvilkas handlingsätt man ej på förhand kun-

*) Se Ärgus den Tredje 1825 N:o 30.

de dömma med någon slags visshet. Är åter en sådan vägran icke stridande mot Grundlagarne, så förfaller äfven denna enda möjliga ursäkt för Frih. A:s förhastade yttrande.

Till stöd för sin mening har Frih. A. åberopat och aftryckt en del af 4 mom. 2 §. i Tryckfrihetsförordningen, hvilket moment ibland annat innehåller, att det är "en hvar tillåtet, att i allmänt tryck utgifva alla så väl rättegångar, som andra allmänna ärenden rörande Handlingar, Protocoll och Beslut af hvad namn och beskaffenhet de vara må, — — vare sig hos Riksrätt, Högsta Domstolen, Nedre Justitiæ-Revisionen, Allmänna Beredningen, Öfver- och Under-Rätter, Collegier, Comiteer, Beredningar, Directioner, Commissioner, Förvaltningar, Konungens Befallningshafvande, Consistorier, Executions-Säten eller andra Publika Verk, — — tillika med alla ofvannämnde högre och lägre Rätters m. m. (således icke Stats-Expeditionernas) och alla Embets- och Tjenstemäns Relationer, Memorialer och Embetsbref; — — och böra till den ändan alla sådana Handlingar vid Domstolar och andra ofvannämnde Verk och Embeten (således icke uti Stats-Expeditionerna) genäst och utan tidsutdrägt emot lösen utlemnas åt hvem det äskar." "Vid föregående tillåtelse skola följande undantag ovägerligen iagtagas; att Protocoll, hållne hos Konungen i Ministeriella Ärenden och Commando-mål,

eller Stats-Rådets Protoçoll och Handlingar — — icke kunna till tryckning fordras" (utan blott begäras), "eller utan vederbörandes tillstånd utbekommas" (d. v. s. att en sådan begäran kan lagligen både beviljas och afslås).

Vi skole nu först erinra oss hvad som menas med Stats-Rådets Handlingar. Dermed förstår man: alla skrifter och documenter, äfven de minsta, som inkommit och höra till de mål, hvilka inför Konungen i Stats-Rådet skola föredragas och afgöras, eller hvilka der blifvit föredragne och afgjorde, äfvensom den Föredragandes underdåniga anförande och Konungens i Stats-Rådet fattade beslut, hvilka under åtskilliga former, såsom Skrifvelser o. d., ifrån Stats-Expeditionerna utfärdas. Vål skulle man härvid kunna invända, att Handlingar, Beslut, Instructioner, Embetsbref, jämte en mängd andra slags documenter, särskildt uppräknas i det nyss citerade momentet af Tryckfrihetsförordningen, och att dessa alla således synas icke böra innefattas under den gemensamma rubriken Handlingar; men dessa Beslut, Instructioner, Embetsbref, Utslag m. m., äro der noggrannt specifikt uppräknade, endast för att bestämdt gifva tillkänna, att intet enda slag af Documenter i de der uppräknade Rätter och Verk är undantaget från publiciteten; hvilket tydligen inses deraf, att de straxt nedanföre verkligen innefattas under denna gemen-

samma rubrik, ty det heter slutligen på nyssnämnde ställe: "alla sådana Handlingar," såsom vi äfven nyss här ofvanföre visat. Sedan det sålunda en gång var uttryckligen bestämdt, hvad som menades med Handlingar, var det alldeles ändamålstöst, att å nyo särskildt uppräknat alla dessa särskilda slag af documenter, när Stats-Rådets Handlingar skulle omnämnas, hvarföre ock då endast det collectiva uttrycket Handlingar nyttjades.

Om man nu räknar t. e. Collegiernas Embetsbref ibland dessa Verks Handlingar, så måste också deraf nödvändigt följa, att Konungens Skrifvelser eller de så kallade Konunga-Brefven, såsom varande af samma egenskap som Collegiernas Embetsbref, böra räknas ibland Stats-Rådets Handlingar, och således icke kunna ovillkorligen fordras eller utan vederbörligt tillstånd utbekommas. Frih. A:s klagomål öfver vägradt utlemnande af de begärda Skrifvelserna var derföre alldeles obefogadt och obehörigt. Först då, när sådana Skrifvelser verkligen afgått och ankommit till lägre Embetsverk, ikläda de sig egenskapen af dessa Verks Handlingar och måste der ovillkorligen utlemnas *). —

*) Argus den Tredje har förment, att de ifrågavarande Skrifvelserna bordt utlemnas, emedan han ej kunnat erinra sig, att utlemnandet af sådana Skrifvelser någonsin förut blifvit ifrågasatt. Ett märkvärdigt bevisnings-sätt! Skulle Regeringen hafva förverkat sin i Grundlagarne gifna obestriddliga rättighet att vägra sådana Skrif-

Samma förhållande äger äfven rum med den utbegärda Å t e r g å n g s - a c t e n. Såsom föredragen i Stats-Rådet, och utgörande en bland Stats-Rådets Handlingar, hade Frih. A. ingen rättighet att ovillkorligen fordra dess utbekommande och alldeles intet skäl, att anse denna vägran "grundlagsvidrig."

Så snart man antager, att vissa Stats-Rådets Handlingar böra hållas hemliga, så blir deraf en nödvändig följd, ej endast att Regeringen bör äga full frihet att bestämma, hvilka Handlingar böra undandragas publiciteten, och full rättighet, att utan uppgifna skäl afslå sådana ansökningar, hvilket allt den ock enligt nu gällande Tryckfrihetsförordning verkligen äger, utan äfven att ingen annan bör äga rättighet att påstå, att de eller de Handlingarne ej bordt anses vara af hemlig beskaffenhet; ty en sådan rättighet, utom det att den i Grundlagarne alldeles icke är medgifven, skulle kunna gifva anledning till obehöriga, och, genom bristande kännedom af Regeringens motiver, missledande undersökningar öfver giltigheten af ett dylikt Regeringens afslag, hvilket det endast tillkommer Rikens Ständers Constitutions-Utskott att pröfva och bedömma. Skälet åter, hvarföre sådana Handlingar icke alltid kunna eller böra utlemnas, är föröfrigt lätt att

velsens utlemnande, för det att den möjligen icke förut begagnat sig af denna rättighet och visat den liberaliteten att ej gifva afslag, der den ansåg sig böra bevilja ansökningen?

finna. Af de mål, som Konungen endast i dess Stats-Råd kan pröfva och afgöra, kunna många kräfvä för någon tid en lika sorgfälligt bevarad hemlighet, som en underhandling med någon utrikes Magt eller en beslutad rörelse af armeen. Ett enda exempel, ibland många, kan vara tillräckligt att anföra. En upphandling å utrikes ort, af skeppsvirke för Örlogsflottans behof eller af spannmål under ett missväxt-år, är nödig; Regeringen anförtror den åt något Ombud, som får sig föreskrifna de villkor, han högst må medgifva, men under hvilket maximum han bör söka att nedbringa betingen. Jag frågar nu hvarje Köpman, hvarje Contorist, om det icke vore för Riket skadligt, att tillerkänna de utländske Speculanternes vänner i Sverige en ovillkorlig rättighet, att erhålla kunskap om den Instruction, som Regeringen i detta afseende utfärdat? och månne man icke borde vara Regeringen förbunden, för det att den i ett sådant fall haft den omtanken, att 'i förväg stänga forskningen' rörande det afsända Ombudets erhållna uppdrag? Kortligen: en constitutionell monarki är icke tänkbar, om Regeringens åtgärder "i hvad ämne som häldst" skulle vara ovillkorligen underkastade en demokratisk offentlighet.

Då nu vidare General-Amiralen uppgjorde den ifrågavarande handeln, icke såsom General-Amiral, utan såsom ett befullmäktigadt Ombud att å Kongl. Maj:ts och Kronans vägnar afsluta densamma, så var

det naturligt, att ingen Regeringens Skrifvelse kunnat afgå till General-Amirals-Embetet, och att någon sådan icke der kunde finnas eller utlemnas.

Men har Kongl. Maj:t rättighet att ingå i en sådan handel, som den ifrågavarande, och genom tillförordnade Ombud afsluta den? Bör icke detta ske genom något af de Förvaltande Verken? Är det icke "en besynnerlig inconsequence imellan Grundlagens förbud mot all afsöndring, utan Ständers samtycke, utaf Statens minsta lägenhet, och försäljningen af en så betydlig del af Rikets Flotta"? Är "Rikets Flotta en del af Riket eller ej"? Dessa af Frih. A:s skrift föranledda-frågor vill jag här försöka att upplysa och besvara.

Regerings-formens 77 § stadgar, att „Kungsgårdar och Kungs-Ladugårdar med dertill lydande Hemman och Lägenheter, Kronoskogar, Parker och Djurgårdar, Krono- och Stall-Ångar samt Lax-Fisken och andra Kronans Fisken samt Kronans öfriga Lägenheter, må Konungen icke utan Riksens Ständers samtycke genom försäljning, förpantning eller gifva, eller på något annat sätt, Kronan afhända“. Att här endast menas Statens fasta och inkomstgivande egendom, synes tydligt. Dispositions-rättigheten öfver denna egendom dela Ständerna med Konungen, af det skäl, att inkomsten deraf är bestämd till Statsverkets behof, och denna rättighet står således i samband med Ständernas beskattnings-rätt. Det är följaktligen egendomens natur och ej dess värde, som här be-

stämmer skillnaden. — "Förlägenheten i anseende till begreppet, huruvida Rikets Flotta är en del af Riket eller ej," torde vara lika lätt att häfva. I 77 § bestämdes: att Kronans Fastigheter och Lägenheter kunde af Konungen med Riksens Ständers samtycke försäljas, förpantas eller bortgifvas. I den följande 78 § stadgas, att "ej någon del af Riket må kunna derifrån söndras genom försäljning, förpantning, gåfva eller å annat dylikt sätt;" d. v. s. att Konungen icke en gång med Riksens Ständers samtycke, ej heller Konungen och Riksens Ständer gemensamt kunna på ofvannämnde sätt afsöndra någon del af Riket. I denna senare §. är följaktligen endast fråga om hela Gräns-Landskap eller delar deraf, och alldeles icke om någon Statens egendom, ty om all sådan måtte väl Konung och Ständer kunna fritt besluta. Men då Örlogs-Flottan är byggd på Statens bekostnad och således omöjligen kan betraktas annorlunda än såsom Statens egendom, så är det orimligt att den skulle kunna hänföras till denna §. och anses utgöra "en del af Riket."

När det nu i 77 § Reg. formen står, att Kronans Fastigheter "må Konungen icke utan Riksens Ständers samtycke på något sätt Kronan afhända," så följer väl deraf, att all annan Kronans egendom, hvarom intet slags förbehåll finnes i Regeringsformen, kan af Konungen, sedan Han deröfver hört Stats-Rådet, både bortgifvas och försäljas, utan att Rik-

sens Ständers samtycke dertill erfordras. När vidare ingenting är i Grundlagen omnämndt om sätet, huru en försäljning af Rikets egendom bör ske, så följer deraf, att Konungen, utan att handla emot Grundlagarne, kan låta en sådan handel ske efter sitt eget behag, antingen genom något af de Förvaltande Verken, eller directe genom ett Ombud, befullmäktigadt att handla å Kongl. Maj:ts vägnar. Man må härvid icke invända, att handeln var "af så mycken vikt och om så stora summor;" ty genom sådana Ombud hafva vida betydligare penningaffärer blifvit uppgjorde, t. e. vid Freds- och Subsidi-tractaters afslutande, vid Liqvider med främmande Magter efter slutade krig m. m. Föröfrigt är klart, af det som ofvanföre är anmärkt rörande beskaffenheten af sådana handels-affärer, att de icke kunna till afslutande öfverlemnas åt något af Statens Förvaltande Verk. Alla deras Handlingar, "af hvad namn och beskaffenhet de vara må," äro nämligen enligt Tryckfrihetsförordningen, och böra ovillkorligen vara tillgängliga för publiciteten. Några hemliga öfverläggningar kunna i dessa Verk ej hållas; ty Grundlagarne medgifva ej hos dem någon hemlighet, och hafva således ej inskränkt publiciteten öfver några af deras åtgärder.

Tager man allt detta i betraktande, så finnes det ej vara en "egenmäktig handling," som behöfde sätta den "medborgerliga pligten" i verksamhet, att Stats-

Secreteraren för Krigs-Ärenderne afslog de inlemnade Ansökningarne; ej heller en "besynnerlig inconsequence", att Statens minsta lägenhet ej utan Rikens Ständers samtycke kan försäljas, men väl en så betydlig del af Rikets Flotta; ej heller en giltig orsak till "en verklig förlägenhet" om egenskapen af Rikets Flotta; ej heller "högst besynnerligt," att denna handel anförtröddes en "Regerings-Ledamot." Äfven han är i laglig ordning ansvarig för sitt förhållande, och för de influtne medlen måste ovillkorligen redovisning komma att äga rum. När man härtill lägger, att vederbörande lägre Auctoriteters utlåtande, öfver kostnaden för nya skepps byggande, säkerligen blifvit infördade, samt att i stället för de försålda skeppen anstalt genast fogades till en sådan nybyggnad *), så inser jag icke den min-

*) Argus den Tredje yttrar i N:o 49 för år 1825: „det säges, att det är officiellt uppgifvet, att nya skepp af samma bestyckning fullfärdiga skola kunna byggas och utrustas för samma om ej bättre pris, än hvartill beloppet för de försålda uppgår, och att, oaktadt den betydliga minskning, som skett genom dessa försäljningar, Örlogsflottan innan 1828 års slut, genom förökad nybyggnad i alla fall skall vara bragt till det antal och storlek, som planen utstakar.“ Vidare i N:o 84 för samma år: „Som bekant är, är kölen för ej längesedan sträckt till två nya Örlogs-Fartyg i Carlskrona till ersättning för de tvenne försålda och bortgångna, och att arbetet derpå fortgår med all den skyndsamhet, som omständighetene medgifva, derföre eger man en borgen uti Varfs-Amiralen Nordenskölds allmänt kända drift och skicklighet“ m. m. Hvarför ignorerar Frih. A. dessa uppgifter?

sta anledning till den oro, bestörtning och bekymmer, som Frih. A. med synbar afsigt att väcka Folkets missnöje och misstankar, så ofta i sin lilla Skrift omtalar.

Sedan jag tror mig hafva visat, att Frih. A. misstagit sig om hvad som menas med Stats-Rådets Handling: r och att han origtigt ansett Rikets Flotta antingen vara af samma natur med Kronans Fastigheter och Lägenheter eller utgöra en del af Riket, samt att Kongl. Maj:st icke saknar full magt, att genom ett tillförordnad Ombud afgöra en sådan handel, som den ifrågavarande, vill jag söka ådagalägga huru Frih. A. missförstått idéen af Justitiæ-Ombudsmanna-Embetet och undersöka, om Frih. A. haft skäl att med sin klagan vända sig till Rikens Ständers Justitiæ-Ombudsman.

”Justitiæ-Ombudsmanna-Embetet,” säger Frih. A., ”synes varit den utväg man uttänkt, att fylla luckan af representationens femåriga overksamhet. Instructionen för Justitiæ-Ombudsmannen visar tydligen, att Lagstiftaren med Embetet åsyftat, att under mellantiderna af representationens sammanträden bilda en stadigvarande organ af representationen.” Detta vill med andra ord säga, att Justitiæ-Ombudsmannen skulle äga en annan och större magt mellan än under Riksdagarne; att han mellan Riksdagarne skulle äga jämlik, eller nära jämlik magt med Rikens Ständer; att han, i stället för att vara en af Rikens Ständer till-

satt Embetsman, såsom han i Regerings-Formen kallas, skulle vara Riksen's Ständers Vicarius. Men såsom Vicarius borde han icke tillträda sin befattning förrän Riksdagen är afblåst, då han deremot nu vanligen väljes under de första månaderne af Riksdagen, samt tillträder sin befattning genast efter erhållandet af Riksen's Ständers fullmakt, hvilket är nödigt, äfven af det skäl, att han är sjelfskrifven Actor i Riks Rätt, i händelse en sådan behöfver sättas.

Att Justitiæ-Ombudsmannen för öfrigt icke har någon annan och större magt mellan Riksdagarne, än under dem, hvilket dock vore ovillkorligen nödvändigt, om Frih. A:s åsigt skulle vara den rätta, är lätt att visa. Justitiæ-Ombudsmannen kan likaså väl under som mellan Riksdagarne ställa Högsta Domstolens Ledamöter inför RiksRätt. Han kan likaledes både under och mellan Riksdagarne öfvervara Högsta Domstolens, Rikets Allmänna Ärenders Berednings, Nedre Justitiæ-Revisionens, HofRätternas, Collegiernas och alla lägre Domstolars öfverläggningar och beslut, samt äger tillgång till deras Protocoll och Handlingar. Han kan ock, i följd af härigenom vunna upplysningar, både under och mellan Riksdagarne tilltala, eller tilltala låta, Domare samt högre och lägre Embets- och Tjenstemän. Han kan deremot lika litet mellan som under Riksdagarne öfvervara Stats-Rådets öfverläggningar och beslut, lika litet mellan som under Riksdag-

garne äga tillgång till Stats-Rådets Protocoll och Handlingar, och i följe deraf, lika litet mellan som under Riksdagarne tilltala Konungens Rådgifvare, utan att det till hafva erhållit Constitutions Utskottets befallning.

Huru ringa Justitiæ-Ombudsmannens magt är, jämförelsevis med Riksens Ständers, och huru litet han kan sägas mellan Riksdagarne "fylla luckan af representationens femåriga överksamhet," synes vidare af följande jämförelser: 1:o kunna Riksens Ständer utan ransakning och dom skilja åtskilliga af Högsta Domstolens Ledamöter ifrån sina embeten, då Justitiæ-Ombudsmannen blott i laglig väg kan anklaga dem; 2:o kunna Riksens Ständer och enskilde Riksdagsmän göra förslag till ändringar och tillägg både i allmänna Lagen och Grundlagarna, då deremot Justitiæ-Ombudsmannen blott äger rätt att anmärka brister i Allmänna civila, criminella och kyrko-Lagen samt Kongl. Författningar, och föreslå ändringar eller tillägg deruti, men icke i Grundlagarne, så vida han icke är Riksdagsman, och då i följd af sin riksdagsmannarätt *). 3:o äga Riksens Ständer att, genom sitt Constitutions-Utskott, granska StatsRådets förhållande och ställa Konungens Rådgifvare under tilltal inför RiksRätt;

*) Detta bevisas ytterligare deraf, att Justitiæ-Ombudsmannens Berättelse alltid (enligt 33 §. Riksdags-Ordningen) förvises till Lag-Utskottet; således aldrig till Constitutions-Utskottet.

Justitiæ Ombudsmännen äger deremot icke den minsta rättighet att befatta sig med Regeringens åtgärder eller ställa Konungens Rådgifvare inför RiksRätt, förrän han fått befallning, att såsom Actor der föra Riksens Ständers talan; 4:o äro Riksens Ständer, och hvarje Riksdagsman, utan ansvar för sina i förekrifven form och ordning mot Konungens Rådgifvare gjorda anmärkningar; Justitiæ-Ombudsmannen är deremot (enligt 7 §. af dess Instruction) till ansvar och plikt för obehöriga tillmälen, lika med Actorer i allmänhet, efter lag och Författningar skyldig.

Af denna undersökning följer, att Frih. A. miss-tagit sig: 1:o då han „trott mest ändamålsenligt, att till Riksens Ständers Justitiæ-Ombudsman öfverlemna utredandet af denna för Svenska Folkets grundlagsenliga frihet så viktiga tryckfrihetsfråga“ rörande vägrandet af de utbegärde Handlingarne, samt 2:o då han vändt sig till Justitiæ-Ombudsmannen „för att genom dess embetsåtgärd få utredt, huru långt förseglingen af med Skeppshandeln gemenskap ägande handlingar kunnat sträckas.“ I dessa afseenden bör man erinra sig, hvad som i det föregående är visadt, att Justitiæ-Ombudsmannen endast har att befatta sig med Allmänna Lagen och att han med Grundlagarne icke har det minsta att beställa, så vida icke någon af de Embetsmän, som stå under hans uppsigt, (d. v. s. alla utom Konungens Rådgifvare och de Föredragande

origtigt tillämpat någon §. eller förbrutit sig deremot. Här inträffade icke detta förhållande, ty endast Stats-Secreteraren för Krigs-Ärenderne hade, enligt Frih. A:s origtiga föreställning, förbrutit sig. Men som dennes åtgärder ej hörde under Justitiæ-Ombudsmannens granskning, och då insinuationen mot de öfrige Embetsmännen endast grundade sig på en obevist misstanka, så hade Justitiæ-Ombudsmannen ingen rättighet att befatta sig med denna fråga *). Ej heller var det hans skyldighet att undersöka "huru långt förseglingen kunnat sträckas," ty först då, när Frih. A. fullständigt bevisat, att den sträckt sig för långt, blefve det hans pligt, att taga närmare kännedom af saken.

*) Med anledning af 9 §. i Justitiæ-Ombudsmannens Instruction, som lyder sålunda: klagar någon hos Justitiæ-Ombudsmannen öfver Domares, Embets- och Tjenstemäns åtgärder och sin klagan med fullständiga handlingar och bevis söker styrka, må Justitiæ-Ombudsmannen, om han — — finner sakens beskaffenhet och vigt det fordra, åtala eller åtala låta sådana åtgärder, eller i annat fall anvisa den klagande att Konungens Justitiæ-Canzler om laga rättelse ansöka, besvarade också gauska riktigt Justitiæ-Ombudsmannen Frih. A:s inlaga på följande sätt: "som det hvarken blifvit anmaldt eller styrkt, att Förvaltningen af Sjöärenderne eller Amirals-Embetet vägrat ifrågavarande Handlingars utlemnande, anser Riksens Ständers Justitiæ-Ombudsman icke heller nödigt att något utlåtande öfver denna del af Friherre Anckarsvärds skrift nu meddela."

Alla de §§. af Grundlagarne, hvilka Frih. A. försökt att tyda till öfverensstämmelse med sina åsikter, äro nu genomgångna. Följden af denna undersökning har blifvit, att Regeringen befunnits i ingen enda punkt hafva handlat hvarken emot Grundlagarnes bokstaf eller anda och således i intet afseende visat "det makten städse åtföljande inkräktningsbegäret." Men månne icke deremot Frih. A. råkat att göra sig skyldig just till det "inkräktningsbegär," för hvilket han beskyllt Regeringen? Denna fråga skall blifva föremål för följande undersökning.

Läsaren påminner sig, huru vidsträckt den magt är, som Frih. A. velat tillägga Justitiæ-Ombudsmannen; en magt, som skulle kunna blifva af den aldräfförderligaste inflytelse. I Justitiæ-Ombudsmannens person skulle nämligen förenas nästan all Rikens Ständers magt: "han skulle fylla luckan af representationens fem-åriga overksamhet." Han skulle blifva en Fiscal, icke endast på Domare och Embetsmän, utan äfven på sjelfva Konungens Rådgifvare. När detta, enligt hvad jag visat, är alldeles origtigt och stridande mot Grundlagen, utmärker icke det ett "inkräktnings-begär" på den constitutionella regeringsmagtens område, ej mindre tadelvärdt, än det, för hvilket Frih. A. utan bevis beskyller Regeringen? — När Frih. A. på ett ställe i sin Skrift yttrar: "Om

det kommer att bestå såsom en obestriddig sanning, att all rättighet innefattar någon skyldighet, så äger den sjelfskrifne Riksdagsmannen ett vidsträcktare åliggande än andra, att med ett vaksamt öga följa de allmänna ärendernas gång, att med en aldrig hvilande uppmärksamhet beifra hvarje maktens möjliga försök af inkräkting på den constitutionella frihetens område", så kan man fråga: har den sjelfskrifne Riksdagsmannen i Grundlagarne en sådan skyldighet sig ålaggt, vidsträcktare än den som åligger hvarje annan medborgare? Har i detta afseende den sjelfskrifne Riksdagsmannen, mellan Riksdagarne, någon särskild rättighet med motsvarande skyldigheter? Visserligen icke! Kunde således icke den satts, som Frih. A. här framställt, leda till aristokratiska anspråk, vidsträcktare än dem Sveriges Statsförfattning medgifver?

Nej! den här omnämnda skyldigheten är blott en sjelftagen skyldighet, härledd ifrån en sjelftagen bördens betydighet, som Frih. A. här åberopar, för att kunna ge ett åtminstone skenbart skäl till sitt förhastade företag. Den enda skyldighet, som kan åligger en sjelfskrifven Riksdagsman och motsvara dess dyrbara rättighet, är den, att bereda sig så mångsidigt och grundligt som möjligt till den förestående Riksdagen, och att studera sig in i Grundlagarnes anda, så att man ej missförstår och misstyder

deras bokstaf, hvarigenom mycken onödig och skadlig oreda kan uppkomma. Vill den sjelfskrifne Riksdagsmannen skriftligen framställa sina tankar, så har jag den största anledning att i sådant afseende såsom ett efterföljansvärdt exempel recommendera Grefve F. B. v. Schwerins förträffliga, kött före sistå Riksdagen utkomna Skrift: Om Riksdagar m. m. Så bör man tänka och skriva, när man välvilligt vill upplysa sina Medborgare och verka kärlek och förtroende mellan Öfverhet och Undersåtare. — När Frih. A. slutligen säger: ”jag döljer mig icke, att utöfningen af Justitiæ-Ombudsmanna-embetet påkallar stödet af en allmän opinion”, så kan man, om med allmän opinion förstås en mer eller mindre allmän, genom lösa rykten och tidningspubliciteten beredd tillfällig sinnesstämning, åter fråga: finnes någon anledning härtill i Grundlagarne? — Alldeles ingen. Lagstiftarne hafva antagit, att den ”för lagkunskap och utmärkt redlighet kände Man”, som Rikens Ständer välja, skulle hvarken behöfva stödjars eller ledas af någon främmande, enskild eller allmän, Opinion; de hafva antagit, att denne man ej behöfde hvarken något yttre stöd eller något ledband, utan att han skulle vara en sjelfständig man, en man för sig, som ej ville underkasta sig någons förmynderskap, det måtte vara hvilkens som helst. I motsatt fall gjorde han sig ovärdig det vigtiga embete han bekläder, och, i stället för att vara rättvisans försvarare, kunde han

blifva dess fötryckare och en kastboll för passionernas och fronderiets nycker, samt farlig för sjelfva Statsförfattningen.

Lägge vi nu tillsammans alla dessa försök att utvidga allmänhetens begrepp om Folkets, Riksens Ständers Ombudsmans och de sjelfskrifne Riksdagsmännens magt, med de försök Frih. A. gjort, att, emot Grundlagarnes tydliga föreskrift, inskränka samma allmänhets begrepp om Konungamagten, hvilka försök jag i det föregående anført, så kan det omnämnde "inkräkningsbegäret" aldeles icke påbördas Regeringen, utan det faller helt och hållet på Frih. A. såsom folkväldets sakförare.

Ifrån en annan sida skole vi nu betrakta och granska Frih. A:s Skrift, nämligen i afseende på framställningssättet af de der befintlige anmärkningar, och det dermed förenade klandret af Regeringens åtgärder.

För att, så mycket som möjligt, afvärja allt obehörigt och förtidigt åtal emot Regeringens åtgärder, stadgar Riksdags-Ordningen, att de anmärkningar, hvilka enskilde Riksdagsmän eller Riksens Ständers Utskott anse sig befogade att göra mot Konungens Rådgifvare, icke få i Riks-Stånden yttras eller uppläsas; den anmärkande får blott uppgifva, att "det är anledning till anmärkning," hvarigenom han är

förbunden, att sjelf på förhand erkänna möjligheten af anmärkningens obehörighet eller origtighet, och sjelfva anmärkningen remitteras derefter genast till Constitutions-Utskottet, som äger att granska Stats-Rådets Protocoll och Handlingar och således är i tillfälle att med fullständig sakkännedom bedömma den rådgifvandes förhållande. Denna i Riksdags-Ordningen klart uttryckta omsorg om Konungens Rådgifvares skyddande mot allt obehörigt åtal, är äfven i Tryckfrihetsförordningen iagttagen mot alla obehöriga angripelser och smädelser, som af enskilde medborgare genom trycket offentliggöras. Men Tryckfrihetsförordningen, som på flerfalldigt sätt vakar öfver, att de för öfverträdelse deraf bestämde straffen aldrig må träffa någon oskyldig, kan, just i följe af sina liberala åsigt, icke lemna mot sådana angripelser och smädelser fullt skydd och betaga angriparen alla tillfällen att slingra sig undan ett rättvist straff. Denne kan således med framgång begagna sig af den utvägen, att omskansa sig med så många: måhända, det synes, det säges, och flere dylika villkorliga ord, ått hån bakom dem kan stå i legal trygghet för allt straff, emedan Jurymännen ej på ed och samvete kunna säga, hvilkendera förklaringen är den rätta, och således "heldre fria än fälla."

Jag klandrar dock så mycket mindre denna ofull-

[ständighet i Tryckfrihetsförordningens skydd mot sådana angripelser], som jag i allmänhet är öfvertygad, att något så helt och hållet moraliskt, något så immateriellt som en Embetsmans eller en enskild Medborgares heder, svårigen kan och sällan behöfver försvaras med samma yttre juridiska tvångskraft, som skall försvara hans kropp och hans materiella egendom. Således förklarar jag uttryckligen, att jag, med de anmärkningar, som här nedanföre komma att framställas, icke har för afsigt att gifva Frih. A:s Skrift ett anseende af juridisk förignplighet; icke en gång af brott mot den moraliska lagen, hvilken det åligger hvarje menniska att samvetsgrant iagtaga och öfverhvars tvång den sjelfs krifne Riksdagsmannen, så högt han ännå må sträcka sina anspråk på borgerlig frihet, hvarken blifvit af bördens upplyftad eller kan af den upplyftas. Men jag tror mig deremot hafva full anledning att påstå, det Frih. A. icke varit så sorgfällig, som det borde kunna väntas af en man med hans värdighet i samhället och hans anspråk på sina medborgares förtroende; att undvika de här ofvanföre anmärkta villkorliga ord och talesätt, hvilka, genom det missbruk man gjort af dem, fått ett slags brottslig tvetydighet och således med den största försigtighet måste användas, der det är fråga om bedömmande af personers handlingssätt.

Frih. A. säger: "Rådgifvare, som ej följas af den allmänna uppmärksamheten; sakna helt och hållet det stöd, som måhända ej alltid är umbärligt för öfvertygelsens oförtäckta uttalande." Ehuru denna reflexion här är tillämpad på ett bestämdt factum, då den utgör början af Frih. A:s inlaga till Justitiæ-Ombudsmannen; hvilken inlaga är föranledd af en Stats-Secreterares förmenta öfverträdelse af Grundlagarne, och ehuru Frih. A. kort därefter förklarar en af Regeringens åtgärder "högst besynnerlig" m. m., så kan han dock med skäl påstå, att han med nyss anförda reflexion icke menat Konungens nuvarande Rådgifvare, utan blott framställt möjligheten af ett sådant någon gång behöfligt stöd. — Frih. A. säger på ett annat ställe: "jag har ej velat blottställa flere individer för ett, i min tanka, grundlagsvidrigt förfarande." Det vill med andra ord säga: jag har ej velat vända mig till andra vederbörande embetsmän; de äro i lika beroende af Regeringen, lika glömska af sina embetsmannapligter som Stats-Secreteraren för Krigs-Ärenderne; jag vill ej sätta dem på ett prof, som de ej kunna eller våga genomgå. Detta oaktadt kan Frih. A. med skäl påstå, att det ej var hans mening att skada dessa embetsmäns goda namn och rykte; och att han blott tänkte sig möjligheten af ett lagvidrigt förfarande och detta ansåg han sig böra afböja. — Frih. A. säger åter på ett annat ställe: "tidningspubliciteten är i vårt land, genom 1812 års Ständers ärligt menande

godtrohet, ännu uti ett för det allmänna så olyckligt tillstånd af beroende." Om någon menar ärligt, och godtroget antager en annans proposition, hvad måste då alltid förutsättas? Jo, en person, som listigt begagnar denna godtrohet och narrar den godtrogne. Då nu 1812 års Ständer, "ärligt menande", antogo Kongl. Maj:ts Proposition om förändringar i Tryckfrihetsförordningen, huru skall man då tänka sig dåvarande Hof-Canzleren, numera Stats-Ministern för Utrikes Ärenderne, som contrasignerat denna proposition och sedermera på Riddarhuset talade för dessa förändringar? Svaret blir ej svårt att afgifva; dock äfven här kan Frih. A. med skäl påstå, att hans afsigt ej var hvarken att förtala Rikssens Ständer eller att sätta någon fläck på den nyssnämnde höge Embetsmannens heder och ära *).

*) Skulle man säga, att några Ständer voro godtrogna, så var det visserligen 1809 års Ständer, som, i förlitande på Tidnings- och Brochure-skrifvares omdöme och rättskänsla, lemnade dem lika rättigheter med andra Författare. Dessa rättigheter förlorade Tidnings-Skrifvarne till en del vid 1812 års Riksdag, och jag är fullkomligt öfvertygad derom, att ingen Riksdagsman vid nästkommande Riksdag, som med uppmärksamhet läst Argus den Tredjes advocatoriska försvar förledet år för den bekanta utländska artikelns införande, skall yrka på upphäfvandet af indragningsmagten, ehuru denna magt föröfrigt visserligen under andra förhållanden vore obehöflig och ehuru mycket deremot kan med skäl invändas. Så länge det finnes Tidnings-skrifvare, som nedlåta sig till begagnande af advocatur, för att för-

Men kan Frih. A. inför den moraliska domstolen fullkomligt försvara yttranden af så tvetydig egenskap? Hvem ansvarar för, att icke Allmänheten fattar dessa yttranden så, som de efter naturlig slutkonst måste förstås? Hvad upprättelse har då den ärekränkte Embetsmannen att vänta för de obevista och öbevisliga beskyllningarne?

Dessa och dylika yttranden träffa för öfrigt icke ensamt den eller de personer, som angripas. Så vidt de röra en eller flere af Konungens Rådgifvare eller Regeringens åtgärder och innebära ett obilligt och förhastadt klander öfver dem, verka de såsom ett lång-

svara sin sak, den må föröfrigt efter olika åsichter vara rättvis eller icke, så länge kunna de icke en gång sjelfve begära en större frihet, och publiciteten i dess ädla mening löper dervid alldeles ingen fara, aldraminst under vår liberala Regering. Eller är icke det, utom annat, ett bevis på dess liberalitet, att Argus den Tredje, som så beständigt ropat på Regeringens illiberalitet att indraga Argus och Argus den Andra, feck begagna den juridiska försvarsrättigheten, hvarigenom han tillika feck tillfälle att visa huru väl han alltid förstår att slingra sig. Eller kan man fränkänna Regeringen liberalitet då den, enligt Argus den Tredjes och Frih. A:s föreställning, på Embetsmännen och de fleste Jurymännen utöfvar ett olagligt inflytande, och det oagtadt vid 1818 års Riksdag medgaf en betydlig förändring i afseende på Jury-inrättningen, till fördel för den anklagade. Enligt 1812 års Tryckfrihets-förordning måste minst $\frac{2}{3}$ af Juryn eller 6 Jurymän vara ense om att fria eller fälla; men efter 1818 års beslut är den anklagade fri, så snart blott 4 röster friat honom.

samt tärande gift på det ömsesidiga förtroende och den välvilja, som bör äga rum mellan Öfverhet och Folk. Folket kan lätt å sin sida fatta misstroende till Regeringen, om man låter det förstå, att Regeringen städse vill utvidga sin magt på Folkets bekostnad; att Regeringens handlingssätt är så ovist, att den gör sig skyldig till misstag, som tungt falla på folken; att Regeringen i följe deraf måste finna sig föranlåten, att omsorgsfullt undandraga det enskilda ömdömet sina handlingar; att ingen man med heder och med oegennyttiga afsigter kan taga Regeringens parti; att således ingen af öfvertygelse kan utgifva ett så kalladt ministerielt blad; att Regeringen derföre nödgas besolda en eller flere Tidnings-utgifvare, som på befallning prisa dess åtgärder; att hvar och en annan, således äfven den, som på lagligt sätt vågar vidröra Regeringens åtgärder, står i fara att blifva ett offer för Regeringens förföljelse och hämnd. — Regeringen åter kan lätt komma att mistro Folket, om det lånar sitt öra åt det obefogade klandret; om Folket icke yttrar sitt missnöje med det sjelftagna förmynderskap som frondören utöfvar, då han oupphörligen talar i allmänhetens namn och ofta pådiktar allmänheten tänkesätt, som endast tillhöra honom eller hans närmaste omgifning, eller den del af medborgarne, som det lyckats honom att indraga och uppfosta i fronderiets förderfliga skola. — Folket kan lätt upphöra att hysa

kärlek och välvilja för Regeringen, i fall det börjar tro, att Regeringen handlar emot Folkets fördel, an-
tingen af elak vilja eller af oförstånd och oskicklig-
het. Regeringens välvilja för Folket måste allt mer
och mer aftaga, i fall Folket icke erkänner det öfver-
vägande goda i dess åtgärder, utan fäster sig med en
ofta småaktig begärlighet vid allt som i något äf-
ven det obetydligaste afseende kan tadlas, misstyder
hvarje handling och gifver åt densamma den förhatli-
gaste färg som möjligen kan upptänkas.

Men hvarföre talar jag om förtröende mellan
Öfverhät och Folk, om ömsesidig välvilja? Dessa
ord synas för Frih. A. vara alldeles meningslösa. På
säkrare grundval måste Friheten hvila enligt hans å-
sigt, och denna grundval är just misstroende å
Folkets och fruktan å Regeringens sida. Folket
måste misstro alla och allt: Konung, Embetsmän och
deras åtgärder. Konungen måste frukta för sina
Rådgifvare och den möjligen vägrande Contrasignan-
ten; Konungens Rådgifvare och Embetsmän-
nen för Justitiæ-Ombudsmannen, för Riks-Rätten,
för Tidnings-Skrifvaren och för "Patrioten;" Justi-
tiæ-Ombudsmannen måste hafva i sigte den
blifvande Riksdagen och Ståndens Electorer, på hvil-

ka hans bibehållande beror, samt föröfrigt frukta för Tidnings-Skrifvaren och Patriotet, så vida han ej vill låta stödja sig af "en allmän opinion," för hvilken dessa stå i spetsen. På Tidningsskrifvaren och Patriotet kan ej och behöfver ej någon fruktan hafva inflytande. Dessa senare, med undantag af dem som stämpas såsom besoldade af Regeringen, äro samtliga de enda ärlige, obesticklige, med Riket väl menande, och Frihetens försvarare "mot det makten städse åtföljande inkräktningbegäret."

Att Frih. A:s theofi för all Statsförfattning verkligen är den nu uppgifna och ingen annan, torde svårligen kunna nekas af någon, som med uppmärksamhet genomläst hans lilla Skrift, och något tvifvelsmål derom torde föröfrigt så mycket mindre numera kunna äga rum, som Frih. A., i Företalet till den nyligen utkomna öfversättningen af Jouy's bekanta bok: *Moralen tillämpad Politiken*, tämligen bestämdt förklarar sig äga en med Jouy i politiskt afseende likstämig öfvertygelse. Denne Författare yttrar sig i nämnde Skrift (sid. 147, 148) på följande sätt: "Uti de rent monarkiska staterna är en redlig Minister emot sakens natur: Den skulle vara en artförändring af släktet; och man måste tillstå, att intet släkte visar så få artförändringar som detta;" om en redlig man blefve Minister, så "skulle denne redlige mannen icke kunna bibehålla sin plats, utan på bekost-

nad af sin öfvertygelse, och icke utan att ingå i ansvarighet för sina medbröders handlingar, och att sålunda med dem emottaga lika andel utaf det allmänna omdömet." Att Jouy på samma sätt betraktar Ministrarne i de constitutionellt monarchiska staterna, så vidt dessa ej äro till alla delar inför folket ansvarige, synes tydligen deraf, att han bestämdt undantager blott de Frankrikes Ministrar, "som i dag styra Frankrike med så mycken ära och hvilkas blygsamhet ålägger honom att tåga," men ännu tydligare deraf, att han efter en undersökning "om det för offentliga personer kan gifvas en särskild moral till maktens bruk och genom hvilka medel det skulle vara möjligt att återföra maktens innehafvare på moralens vägar," kommer till den slutsatts, att den kraftigaste, kanhända den enda utvägen är Ministrarnes ansvarighet;" att Englands Ministrar just i följd af denna ansvarighet visat "litet mera ärlighet, litet mera redlighet," samt att Frankrikes Ministrar, som nu icke kunna anklagas "för annat än förräderi och för orättmätig skatt och tunga", böra göras "delaktiga af denna litet mera redlighet," genom en lag "rörande den ministeriella ansvarigheten, icke för den föga kärleksrika tillfredsställelsen att se Ministrarna anklagas, men för att få anledning att högakta dem litet mera."

Det vederstyggliga, förkastliga och förderfliga i denna Jouy's åsigt är så uppenbart, att det förefaller

obegripligt, huru Frih. A. kunnat låta förleda sig att antaga en sådan lära, som Frih. A. vid närmare öfvervägande af dess beskaffenhet och följder ej kan undgå att ogilla. Frih. A. säger ju sjelf riktigt, i sitt föröfrigt i åtskilliga afseenden tagelvärdade Företal till Öfversättningen; att "all säkerhet för samhällsstadgan ligger uti samhällets moralitet;" men då Regeringen nödvändigt måste utgöra en del af samhället, så bör väl Regeringen också vara moralisk, så vida samhällsstadgan skall vara fullt tryggad. Så tänker dock icke Jouy, såsom vi sett. Han påstår, att Ministrarne utgöra ett eget oredligt "slägte," ett inom det moraliska samhället befintligt omoraliskt samfund, som genom fruktan för straff bör tvingas att göra så litet ondt som möjligt; samt att moralitet hos Ministrar är ett "under" och således ett högst sällsamt undantag ifrån den allmänna regeln. Han tror att det påtvingade yttre skenet af moralitet skall kunna ersätta en verklig iure moralitet; att Regeringen, oaktadt det hos densamma genom fruktan inplåntade slaf-sinnet, skall kunna värdigt och väl styra landet och uppehålla statens anseende hos främmande makter; eller att den Regering, som ej vill låta undertrycka sin moraliska sjelfständighet, skall kunna hindras ifrån att afskudda folk-despotismens förhålliga fjättrar.

Men är ett despotiskt tvång mindre tryckande, då

det kommer ifrån det suveräna Folket, än från en suverän Regent? uppfordrar väl det förra mindre till afskuddande af ett slafviskt dk? — Visst icke. Ifrån liberalismens despotism, till ultraismens, ifrån den ena åsigtlens ytterlighet till den andra kan ofta lätt vara blott ett enda steg, såvida en Regering ännu icke hunnit förslafvas och känner sin styrka. Just genom en sådan liberalismens despotism, i det land der det kan lyckas att införa den, måste det förr eller senare oundvikligen inträffa, som förut blott låg inom möjlighetens område, att nämligen Regeringen anser sig uppfordrad att tillrycka sig den större magt, som den eljest ej skulle hafva eftersträfvat, endast för att icke nedsjunka till en föraktlig kraftlöshet, lika vanmäktig att afvärja utländskt som inländskt våld, och i båda afseenden af de förderfligaste följder för landet.

En sådan åsigt af Statsförfattningen hyste icke de om Fäderneslandet högt förtjente män, hvilka författat vår nu gällande och enligt min öfvertygelse förträffliga Regeringsform. De tillade Konungen en fri och af inga juridiska band fjättrad verksamhet; de förutsatte hos honom goda afsigter och han feck således magt att sjelf välja och afskeda sina Rådgifvare; de föreskrefvo blott, att Konungen skulle höra ansvarige Rådgifvare och dertill välja "kunnige, erfarne, redelige och allmänt aktade män;" de antogo att desse

män verkligen skulle vara sådane, och ville således ställa dem i skydd för obehörigt åtal och klander; de föreskrefvo att ingen anklagelse mot dem skulle offentligen yttras vid Riksdagarne, utan endast, såsom redan är anmärkt, framställas såsom blott anledning till anmärkning; de förbehöllo åt Rikens Ständer rättighet att anmäla hos Konungen deras önskan, att han ville ur Stats-Rådet skilja den, som efter deras tanka icke iagttagit Rikets sannskyldiga nytta, men äfven der bibehöll Konungen rättighet att pröfva denna önskans behörighet, och de trodde, att man borde förtroendefullt hvila vid hans rättvisa ompröfvande; de ville slutligen, att Folket skulle på öfvan anförde grunder hysa kärlek och förtroende till sin Konung och agtning för hans Rådgifvare, ty endast i följd af denna kärlek och detta förtroende kunde Folket känna sig lyckligt och glädja sig öfver sin lyckliga ställning. Korteligen: hela vår Constitution grundar sig på full moralisk frihet hos Konungen och dess Rådgifvare, på fullt förtroende till deras välvilja, kunskap, erfarenhet och redlighet.

Så har jag uppfattat andan af vår Constitution, och endast derigenom att jag så uppfattat den och att jag är fullkomligt öfvertygad, att denna åsigt är i allmänhet den enda rätta och hos oss den verkliga, kan jag känna den högst tillfredsställande och hugnande glädjen att vara medborgare i ett land, der en på så

full omligt ren moralisk grund hvilande och folkets frihet betryggande Constitution är gällande. Vore en motsatt åsigt möjlig att antaga såsom verklig, den nämligen att vår Statsförfattning hvilade på en omoralisk grund, och kunde en sådan öfvertygelse möjligen blifva hos mig rådande, då inser jag med full visshet, att äfven jag måste, lika med Frih. A., plågas af "oro, bekymmer" och misströstan samt någon gång möjligen öfverfallas af en verklig "bestörtning;" ty en sinnet mera nedslående, en i alla riktningar mera fördellig åsigt kan icke tänkas.

Man må icke invända, att det förtroende till Regeringen, som i det föregående är yrkadt, upphäfver möjligheten att fritt yttra sina egna åsikter öfver dess åtgärder, eller att man i följe deraf nödvändigt måste dömma sig till ett beständigt stillatigande, så snart man är af olika tanka med Regeringen. Af de tre sätt, på hvilka man i sådan händelse kan yttra sig, äro väl tvänne alldeles fökastliga, men det tredje deremot fullkomligt behörigt och tillräckligt motsvarande alla den constitutionella frihetens fordringar. Vi skole här genomgå och granska dem alla. Det första sättet är, då man yttrar sig lasteligt, smädeligt och skändeligt; det är i Tryckfrihetsförordningen vid strängt straff förbjudet och är således både moraliter och juridice brottsligt. Det andra är, då man yttrar sig tadlande

och klandrande öfver Regeringens åtgärder; detta är i Tryckfrihetsförordningen ej direct förbjudet, utan allt tvifvel af det skäl, att yttranderätten skulle derigenom möjligen kunna inskränkas och att äfven oskyldiga anmärkningar, under förevändning, att innebära tadel eller klander, skulle möjligen kunna någon gång komma att anses såsom straffbare; men utom det att Tryckfrihetsförordningen indirect i de nyss citerade orden ger tillkänna, att verkligt tadel och klander öfver Regeringens åtgärder är i sig sjelft obehörigt, är allt sådant rakt stridande mot Regeringsformens både anda och bokstaf, ty åtgärderne är Konungens, emedan han allena styr riket, och hans gerningar "äro mot allt åtal fredade." Derföre får också vid Riksdagarne aldeles ingen anmärkning göras emot Regeringens åtgärder, ty de äro verkliga Konungens, utan blott emot Rådgifvarne såsom rådgifvande; således icke emot den betällande och verkställande, utan blott emot den rådgifvande handlingen. Då emedlertid intet straff är ålaggt för yttranden af denna egenskap, just för att bevåra och betrygga en fri yttranderätt, så äro sådana yttranden väl icke juridiskt, men det oagadt ej mindre moraliskt otillåtlige, ty det är lemnadt åt de yttrandes egen känsla af heder och rätt att afskilja från sina fria yttranden allt, som i innehåll och form kan vara stötande och förfördelande, d. v. s. att fritt yttra sina egna åsigtter, men utan förolämpande förebräelser och försåtliga tvety-

digheter, samt utan den egenkära och oädla ton, som förräder att man själf anser sig ofelbar, och att man är i besittning af en till allvetenhet gränsande förmåga, att inse alla de för andra personer obekanta grunder, som kunna hafva föranledt en annans handlings-sätt.

Förkastligheten af dessa tvänne yttrande-sätt ger dock icke, såsom redan är nämnt, någon styrka åt den invändning om hinder för en fri yttranderätt, hvartill man deraf möjligen kunde taga sig anledning, då det tredje sättet att yttra sina åsigter lemnar åt medborgaren all behöflig frihet, i öfverensstämmelse både med constitutionens och samvetets föreskrifter. Detta sätt består deri att man fritt och själfständigt yttrar sina egna åsigter, men utan att förkättra andras; att man väl försvarar rättigheten af sina egna, men medgifver möjligheten af ett försvar äfven för andras motsatta tankar, och således icke på förhand myndigt fränkänner dessa all slags rättighet; att man i det längsta förutsätter heder och ära samt goda åsigter hos dem, mot hvilka man uppträder, och således gör sig förtjent af detsamma tillbaka; att man anser sig endast behöfva framlägga tillräckliga och öfvertygande skäl för sina åsigter samt på ett klart sätt framställa dem, för att förmå sin motpart att ändra sina egna; samt slutligen att man i skrift bibehåller samma fria och ädla höflighet, som hvarje väl upp-

fostrad man använder, då han muntligen framställer sina tankar, i synnerhet för en person, för hvilken han bör hysa en skyldig agtning.

För att förekomma allt missförstånd om denna här uppgifna teori, och för att genom exempel upp-lysa densamma, vill jag försöka att tillämpa den på de af Frih. A. gjorda anmärkningar, med bibehållande af de origtiga föreställningar, som hos Frih. A. le- gat för dem till grund.

Frih. A. borde, enligt denna teori, 1:o helt enkelt hafva begärt af Stats-Secreteraren för Krigsären- derne den i det föregående nämnda Återgångsakten, (utan att underrätta denne Stats-Secreterare, att han ansåg denna handel "såsom en till sin natur, be- handlingssätt och slutföljder så högst sällsam affaire," eller omtala, huru han fann sig "bekymrad att se, ett så viktigt ämne för mensklig (?) kunskap utaf makten så omsorgsfullt undandragas det enskilda omdömet;" el- ler att han ville lösa denna akt, "för att få känna, hvilken den föredragande varit, som rörande Rikets värdighet hyst sådane åsigter;" ty allt detta hörde ic- ke till ansöknigen); 2:o då Frih. A. ansåg Justitiæ- Ombudsmannen vara den person, hos hvilken han borde söka rättelse i afseende på Stats-Secretera-rens vägran, så hade han bordt blott anmäla hos Ju- stitiæ-Ombudsmannen detta förhållande, hvilket syntes honom stridande emot Tryckfrihetsförelörden, samt

fullständigt utveckla skälen för denna sin mening (utan att deri inblanda så beskaffade reflexioner som dessa: att man måste "tillbakahålla det makten städse åtföljande inkräktningsbegäret," att "Styrelsens misstag falla tungt på folken," med flere sådana här ofvan upptagna och vederlaggda yttranden); 5:o då äfven Justitie-Ombudsmannen afslog Frih. A:s framställda begävan, hade Frih. A. kunnat utgifva en Skrift, hvori han klart och bestämdt utvecklat sina tankar om Regeringens oberättighet att försälja Örlogsfartyg utan Ständers samtycke, om nödvändigheten att en handel om så betydliga summor uppgjordes af de administrativa verken och ej genom särskildt tillförordnade ombud, samt om ett närmare bestämmande af hvad som menas med Stats-Rådets Protocoll och Handlingar.

Hade Frih. A. nyttjat ett sådant framställnings-sätt och förmått bevisa rigtigheten af sina påståenden, samt ådagalagt, att de befunnits vara i öfverensstämmelse med Grundlagarne, så hade Frih. A. kunnat lemna ett förtjenstfullt bidrag till utredande af flere viktiga Grundlagsfrågor. Men äfven om Frih. A. i detta afseende icke hade lemnat en tillfredsställande och riktig förklaring, utan befunnits hafva betraktat saken från en ensidig synpunkt, så hade dock hvarje medborgare, om Frih. A. blott hållit sig vid sjelfva saken och ej inblandat några obehöriga yttranden,

bordt erkänna ej endast hans rättighet att fritt yttra sina egna åsigter, utan äfven hans nit för hvad som efter hans tanka var rätt och hans bemödande att derom upplysa andra. Att Frih. A. nu kan gå miste om sina medborgares bifall, dertill har Frih. A. sjelf gifvit en alltför stor anledning, derigenom att han icke blott begagnat ett otillbörligt sätt att framställa sina åsigter, utan ock öfverskridit gränserna af sin granskningsrätt.

C. L. RAMSTRÖM.

L i t t e r a t u r :

MORALEN, TILLÄMPAD POLITIKEN, af E. JOUY,
Ledamot af Franska Institutet. Från Fran-
skan öfversatt af C. H. ANCKARSVÅRD. 1 Delen.
Sthm, Hörberg, 1826. 545 sid. 8:o.

I en Inledning (s. 1—14) berättar Förf. sig hafva funnit, att det gifves en "allmän, orubblig dygdepligt" (s. 5); att denna "har i mennisko-samvetet sitt säte" (s. 11); att hon derföre "efter samma lagar leder samhällena och deras individer" (s. s.); att hvarje människa har "skyldigheter mot nästan" (s. 2); att samhället, alltifrån sitt första upphof, har "skyldighets-förbindelser mot sina särskilda medlemmar" (s. s.); att "ifrån särskilda samhällsbildningar på olika afstånd uppkomma samhällens förbindelser till hvarandra" (s. s.); att den allmänna förbindelsen föreskrifver "individen rättrådighet i anseende till nästan och till samhället, och samhället rättvisa emot individen samt andra samhällen" (s. 5); att "brottet uppkommer, då individen våldförer antingen sin like eller andra samhällen, eller då samhället förorättar individen eller andra samhällen" (s. s.); att "då individen uppoffrar sig för samhället, uppstår hjeltedygden" (s. s.); att "rättvisan är nödvändig, icke blott mellan individer, utan ock mellan samhällen" (s. 3 och 4); att "emellan individers och folkslags dygdepligt är ingen åtskillnad, och ingen naturlig skillnad mellan kungars moralitet och staters i anseende till hvarandra" (s. 6). Den djupa forskning, som ledt Förf. till denna insigt, har

visat honom, i korthet sagdt, att alla människor böra vara dygdiga: antingen de äro undersåtare eller furstar, antingen de äro medborgare eller präsidenter. (Dock lär i detta sednare fall dygdens ideal vara betydligt lättare att uppnå; ty det heter s. 84: "Uti fria" — förmodl. republikanska — "länder kan ingen orättvisa äga rum"). Förf. säger, att denna "stora filosofiska sanning, som det nittonde århundradet haft den äran att upptäcka, eller åtminstone att ana" (s. 6), utgör den "proposition," hvaraf hans arbete är ett "corollarium," den "grundsats," som han företagit sig att deruti "bevisa" (sidd. 10—11). För att komma "till denna outöseliga källa för stora tankar och stora dygder" (s. 6), vid hvilken han nu befinner sig sittande, har han begagnat de "anledningar," som förhjelpt det nittonde århundradet dit; de anledningar, som blifvit honom lemnade af "den väktalige Raynal, den häftige moralisten (!) Diderot, den lärde D'Alembert, och Voltaire, denne öfvernaturlige man" (s. s.). Men, — oaktadt både han sjelf och det nittonde århundradet lyckligen dit framkommit, — vet han, att ofvanstående satser skola af mången anses såsom "förvånande paradoxer" (s. 1); ja, han förtäljer, att "de folk, som skryta af den högsta samhälls-utbildning, med möda upptagit några af dessa föreskrifter ibland vanorna för sina individuella och borgerliga förhållanden" (s. 3). Hans bok är ett försök att tämja "det vilddjuret Politiken, mot hvilket, före det adertonde århundradet, ingen röst höjt sig" (s. 5). Hvarken "Bacon, eller Milton, alltför litet känd som skriftställare (?), eller Leibnitz, eller Euler, eller Pascal, med ett ord, ingen af de matematiska snillen" (var äfven Milton ett matematiskt snille?) "som sökt

att införa den matematiska vissheten inom de moraliska begreppens områden, hafva erkänt eller vågat erkänna dygdepligtens allmänna giltighet" (s. 5 o. 6). Likväl påminner han sig längre fram, att det äfven före honom och Raynal etc. funnits "iffrare mot politikens lastfullhet:" nemligen "Titus Livius," som sagt att "människan är ett oskäligt djur, då hon anser moralens bud såsom upphäfna under krigets rysligheter;" och "Plutark," som på ett ställe "förklarar utan förbehåll, att redligheten är det enda medlet att med framgång styra människorna" (s. 7). Ännu längre fram erinrar han sig, att det också, i äldre tider, funnits "filosofer, som hållit föreläsningar om dygd, moral och tankeföljd;" såsom sådana nämnas "Aristoteles, Plato, Sokrates, och Thomas More, som man envisas att kalla Morus" (s. 11). Deremot hör "Grotius" till "de publicister, som hafva hyllat lögnen" (s. 12). Mellertid har, före Herr Jouy, "ingen skriftställare företagit sig, att förena så många spridda sanningar till en fullständig lära, och att se en enda brännpunkt samla så många skilda strålar, för att dermed upplysa moralens och politikens tempel" (s. 13). Det är denna uppgift, som Herr Jouy företagit sig att lösa. Om sitt eget verk, jemfördt med alla föregående tänkares, yttrar han sig helt blygsamt (s. 15): "de hafva fört ljuset i tempelns hörn och till dess döda" (sic!) "vinklar, men ingen har höjt sin fackla upp till hvalfvat eller uti sjelfva helgedomen." Lyckan att det kunna göra, har endast åt Herr Jouy blifvit förbehållen.

Svårligen torde tidskriften Sveas läsare dela Förf:s egen förvåning öfver hans, i begynnelsen anförda,

politiska dygdeläras "nyhet och paradoxi." De här ur Inledningen sammanförda satserna, om Dygdens för personer och samhällen lika gällande nödvändighet, kunna, tagna i denna nakna, triviala allmänlighet, hvarken bli ämnen för någon vetenskaplig pröfning eller någon vetenskaplig strid.

Då Rec. nödgas angifva, att hela boken, betraktad från sin theoretiska sida, ingenting annat innehåller än chrie-lika, med historietter späckade declamationer, som oafbrutet upprepa samma generella satser: så skall sannolikt mången läsare förundra sig, att vi ansett en dylik skrift förtjena någon utförligare anmälan. Men den har ock en praktisk sida — och denna saknar ej ett slags märkvärdighet. Det är genom försöken till speciella bestämmanden, — genom användningen, tillämpningen af sina åsigter, som Förf. röjer hvars andas barn de äro.

Man må uppslå boken hvar som helst: på alla blad skall man träffa yttranden, hvilka tillräckligt bekräfta sig vara foster af det ytliga, förvirrade, sjelfkära och småaktiga tänkesätt, som vi ända till vämjelse hört missbruka Liberalismens vördnadsvärda benämning. Här framvisar det sig i all sin renhet, såsom det nattståndna svagdricka, hvilket numera är ensamt öfrigt efter den Fransyska Encyclopädismens gästabud; det påminner, men endast matt, om de längese'n förbrukade starkare dryckesvarorna. Vi känna oss derföre icke särdeles förskräckte vid upptäckten af bokens egentliga ändamål, — eller åtminstone hufvudsakliga innehåll: som är ett bemödande att ådagalägga, huru det i alla tider, alltifrån verdens begynnelse, gifvits en nedrig, gud- och tro-lös, i alla slag af bof-

aktighet utlärd människoclass, hvilken i Historien kallas "Regenter, Ministrar och Prester;" samt att denna människoclass, genom en obegriplig list och makt, lyckats, ända intill närvarande dag, att gäcka, förtrycka, blodsuga, ihjälslå de annars, i och för sig sjelfva, af naturen oändligen ädla, välvilliga, patriotiska, ja (på egen hand) äfven förståndiga Nationerna. Detta, med phraser efter råd och lägenhet sammanflätade innehåll indelas i 7 Böcker, med talrika underafdelningar i Kapitel. I. Boken. *Om Moralen i allmänhet* (s. 15—30). II. B. *Religionen, betraktad uti sina förhållanden till Moralen* (s. 31—80). III. B. *Om Samhålls-inrättningen uti moraliskt hänseende* (s. 81—113). IV. B. *Politiken, betraktad efter Moralens grundsatser* (s. 113—125). V. B. *Om Moralen hos Offentliga Personer* (s. 126—175). VI. B. *Om Moralen uti Folkrådet, eller uti de diplomatiska förhållandena* (s. 175—213). VII. B. *Kriget, betraktadt efter Moralens grundsatser* (s. 213—267).

Hufvudsaken i alla dessa afdelningar är dock, såsom nys nämdes, bevisningen af Regenternes, Ministraernes och Presternes skändlighet. Denna bevisning tillvägbringas genom en myckenhet gräsliga berättelser och anekdoter, hvilkas resultater slutligen sammanfattas i de vid bokens slut bifogade *Noter* (s. 268—359), der åttiotvå Romerska Kejsare och deras slulliga öden finnas uppställda i tabellarisk form efter följande schema:

”Namn.	Dödssätt.	Årtal.
Piso	strypt	e. Chr. f.
Nepos	afsatt	69
Zeno	lofvande begrafven	475
Anastasius	träffad af åskan efter en spådom	492
Michaël	ögonen utstungna	518
		1041” o. s. v.

samt, i en annan tabell, tjugufåttå efaka Fransyska Konungar, Drottningar och Majores Domus, efter detta fullständigare schema:

Namn.	Brött.	Straff.	Årtal.
Dagobert	offer för det hat man bar till hans fäder	mördad	---
Ludvig I	stjcker ut ögonen på sin bror	två ggr. ins. i kloster	830 833
Karl II	låter råka sina söner	förgifven	877
Ludvig XI	afskyvård politik	krig emot det allmänna bästa	1164
Frans I	vackra egenskaper, alltör onvändig makt	flera provinser neka biträde till hans lösen	1526" o. s. v.

Man kan, till en icke ringa del, redan af dessa fåordiga tabells-utdrag, sluta till beskaffenheten af Förf:s historiska kunskaper; liksom i allmänhet, af det anförda, till arten af hans skrifsätt. Detta har den enda förtjenst, att på ett menlösare, ohöjldare, genomskinligare vis meddela oss den så kallade Liberalismens mærg och must, än den vanligen hos dylika skriftställare plägar förekomma. Härtill fogar sig ännu en särskild omständighet. Det är bekant, att denna Liberalism har i Frankrike sina vissa vidtfröjdade hjeltar och banerförare, äfvensom att desse gifva tonen åt ett och annat politiskt orakel i Sverige. Förevarande bok är författad af en bland de förra, Herr E. Jouy, och öfversatt af en namnkunnig riksdags-talare, Friherre C. H. A n c k a r s v ä r d. Öfversättaren har utrustat sin tolkning med ett Förord, som i frikostiga loford uttrycker den oinskränkteste beundran för ett verk, om hvars "allmängörande" i Sverige han hyser det hopp, att det "kunde tillrättaföra något, möjligtvis utaf den blinda lydnuads-läran vilsefördt begrepp." — I följd af allt detta torde

vi ej misstaga oss, om äfven vi betrakta denna bok såsom ett i sitt slag classiskt arbete. Den recenseras då bäst genom några utdrag, några profstycken, tagna ur dess egen text, och beledsagade af en och annan upplysande anmärkning. De kunna, i och med detsamma, visa den höjd af religiös, moralisk och vetenskaplig bildning, på hvilken vissa samtida folksupplysare och folksförbättrare befinna sig.

I. B. *Om Moralén i allmänhet.* — "Det är på kärleken till sig sjelf, som all Moral är grundad" (s. 17). Förf. förbehåller sig i det följande, att hans moral-princip icke må förblandas med Egennyttan och Egenkärlek. Om sin Sjelfkärlek ger han oss mellemtid ingen annan förklaring, än denna: "Sjelfkärleken, grunden för den allmänna Moralén, är denna känsla, som beständigt erinrar menniskan om henne sjelf; som återförer henne till sitt eget hjerta, då fråga är om andras smärta — — — Sjelfkärlekens fullkomlighet är också. Moralens: Gör icke åt andra det, du ej vill hafva gjordt af dem! Häruti innefattas Rättvisan. Gör för andra det, du vill hafva gjordt för dig — det är Dygden" (s. 18). — Enhvar, som har äfven blott den ringaste vana vid allvarsam skärskådning af moraliska ämnen, inser huru inskränkt denna grund är uppfattad, huru löst och vacklande den är lagd. Den förra af dessa formler angifver Förf. sjelf såsom en blott legal; men jemväl i den sednare ligger en legalitet, hyllad af blott egoistiskt interesse, öppet i dagen. (Skulle Förf. som då och då gör Christendomen en förnäm compliment *), påstå sig ha i sinnet haft

*) När han uppför sig som artigast mot Christi lära,

Evangelii bud: "Älska din nästa som dig sjelf:" så har han dock förglömt, att detta bud der förekommer endast såsom följd af ett annat, som uttryckligen säges vara det yppersta, och lyder: "Du skall älska Herren din Gud af allt ditt hjerta, och af all din själ, och af all din håg, och af all din makt. Se. Marci Ev. C. 12 v. 30). — I den första af ofvannämnda förmler är Förf. synnerligen förtjust: han kan icke nog ofta omsäga den, och berättar oss utförligt på sid. 16. huru denna "moralens första grundsats blef lagd" vid samhällslifvets uppkomst; hvilken — enligt Författaren, — tilldrog sig "på stranden af en flod" (s. 2) och vid den tidpunkt, då "tvenne människovarelser matlust ej inträffade på samma timma" (s. 16).

"Det är troligt, att människorne skulle med samma lätthet finna de moraliska sanningarna, som de matematiska, om de vid forskningen efter de förra ville använda samma sätt (1), och nyttja lika flit (?), som vid undersökningen om de sednare. — Moralen är i sjelfva verket en bestämd vettenskap; hon har sina axiömer, sina aforismer, sina definitioner, sina bevis; och dess problemers lemna tillfälle till en lika sträng bevisning, som de matematiska vettenskapernes" (s. 19). — Detta låter nu visserligen matematiskt nog. Också uppställer Förf. efter denna grundliga inledning aderton matematiskt-moraliska axiömer, af hvilka denna må anföras till prof: "Den, som om morgonen har lyssnat till dygdens röst, kan dö om aftonen; han skall ej ångra, att han lefvat" (s. 20).

"Alla religions-sekter äro skiljaktiga, derföre, att de äro människoverk, säger Voltaire; moralen är

ställer han henne bredvid Mahomets och finner henne lika kärleksrik som denna; se t. ex. s. 48.

öfverallt densamma, emedan den kommer till oss ifrån Gud" (s. 21). "De mest orimliga religioner hafva länge beherrsikat jorden . . . Moralen är i alla tider och för alla folk densamma: ren, oföränderlig, som det himmelska ljus, hvarifrån hon utgår" (s. 23). "Voltaire anmärker, att det icke finnes sekter för geometri, för algebra och för aritmetik, emedan alla aritmetiska, algebraiska och geometriska propositioner äro sanna: det finnes icke heller någon sekt för Moralen, emedan alla moralens propositioner likaledes äro sanna och lika påtagliga öfver hela världen" (s. 50). "Moralen är äldre än Trosläran, därför, att hon" (Moralen) "bestämmer människornas förhållande till hvarandra, hvilka nödvändigt måste hafva föregått dem trosläran inför emellan Gud och Menniskan" (s. 24). "De äldsta lagstiftare hafva funnit nödvändigheten att stärka samhällsbandet genom dess hänförande ifrån människan till Gud medelst Religionen" (s. 22). "Religions-föreskrifter äro snarare moralens slutföljder än dess orsaker" (s. 24). "Moralen, oafhändig utaf troslära, upphör aldrig att vara moral; men hvad är troslära utan moral?" (s. 27).

Hvilken oreda i begrepp, och hvilken historisk okunnighet! Hvilken obestämdhet i orden: "Moralen är öfverallt densamma!" Betyda de, att inga skiljaktiga moral-åsigter och moral-systemer funnits eller finnas? Hur vill Förf. bevisa ett sådant påstående? — Betyda de blott, att det mått af större eller mindre moralitet, som utgör det i dessa åsigter och systemer egentligen moraliska, yttrar sig i dem alla genom vissa grunddrag, af hvilka man påminnes om Sedlighetens ideal, såsom ett för alla ursprungligen gemensamt?

— Men om denna sednare mening, den enda förnuftiga. Är Författarens: gäller då ej samma förhållande äfven om de såkallade Religions-sekterna? Är ej i dessa allt det, som är egentligen religiöst, spår af, eller aningar om en för dem alla till grund liggande Religion, som genom Christi uppenbarelse framträdde omedelbart i hela sin gudomliga fullkomlighet? Att också denna är ett "människoverk", är en sats, för hvilken både Herr Voltaire och Herr Jouy ännu äro skyldige oss bevisen. Gifvas föröfrigt ej lika många vanställda moral-theorier, som religions-theorier? och beror icke möjligheten af skiljaktigheter så i Moral, som Religion, just på den omständighet, att båda vistas i det innersta af lifvets väsende, i sjelfva personlighetens medelpunkt, då deremot Geometrien och Algebran, oaktadt deras i sin art stora förträfflighet, sysselsätta sig endast med det rentaf formella i lagarne för lifvets tillvaro? Hvilken förvirring, att jemföra "Moralens propositioner" med Geometriens, och tänka sig, ja fordra en lika bevisning för de förra som för de sednare! — Men, säger Herr Jouy, "moralens propositioner äro lika påtagliga öfver hela världen". Ren osanning! De äro (eller kunna bli) det endast der, hvart Christendomen hunnit sträcka sin himmelska inflytelse; — och blott i kraft af den sedlighets-utveckling, som denna religions föreskrifter gifvit *). Man påminne sig t. ex. den rysli-

*) Dylika verkningar påstås, flerstädes i denna bok, vara "Filosofiens" frukter. Vi, hvilka, som bekant är, ha den vurmen att äfven i Philosophien förfara historiskt, kunna omöjligen undgå att säga dessa frukter vara — den enkla, gudomligt enfaldiga Kristuslärans.

ga hedniska- åsigten af blodhämnd; en handling; som äfven hos en bland de (jmförelsevis) mest moraliska folkstammar, nemligen våra egna Förfäder, ansågs brottsligare att underlåta, än att utöfva. Det motsatta tänkesättet var Christendomens. var dess ädla, fromma predikanter verk; och innan det hann slå fullkomligt djupt och allmänt sina rötter, var åtminstone så mycket vunnet, att man i grundsatsen ogillade, hvad man väl stundom i gerningen tillät sig, men dock sedermera såsom synd ångrade eller (åtminstone) erkände. — Och hvilken historisk forskning har underrättat Förf. att Moralen, betraktad såsom något särskildt från Trosläran, är äldre än denna? att religions-föreskrifter, hvilka (i egenskap af sådana) måste vara positiva, concreta, uppkommit endast såsom slutföljder af en abstract Moral? I de sista raderne af s. 23 säger han sjelf, att han "icke vågar använda den mängd af skäl", som skulle kunna berättiga honom till ett dylikt påstående; i de första raderne af s. 24 vågar han likväl verkligen sjelfva påståendet, men behåller *in petto* de många skälen. Blott en fullkomlig obekantskap med alla den äldsta människobildningens phänomener, eller ock en afsigtlig upp- och nedvändning af all Historia, har kunnat förmå honom att förfäktat en sådan sats; då det sanna, rakt motsatta förhållandet står skrifvet på de första bladen af hvartenda folkslags tideböcker. Och huru skulle "de äldsta Lagstiftarne" ha fallit på det råd, att "stärka samhällsbandet medelst Religion", om icke deras medborgare redan förut, i kraft af en i all mensklighet evigt inneboende andedrift och andelag, under någon skepnad uppfattat lifvets religiösa grund-element? om det icke re-

dan af disse varit erkändt såsom roten och kärnan i både det enskilda och det allmänna lefvernet? Derföre ser man hos ingen af de Lagstiftare, hvilka genom nyssnämnda medel "stärkt samhällsbandet", deras Moral yttra sig på ett af deras Troslära oberoende sätt; den förre är hos dem aldrig något annat än deras praktiska Theologi — icke ens hos "den äldsta (?) kända moralist, den beundransvärde Zoroaster" (s. 80). — "Hvad är", frågar slutligen Herr Jouy, "troslära utan moral?" Visserligen något ganska afskyvärdt — ifall det vore till: vi uppmana frågaren, att nämna oss en enda troslära, i hvilken icke finnes någon moral och moral-theori. Hvarföre? Derföre, att hvarje människas moral är just hennes troslära, satt i utöfning. Och hvar mäktar Förf. framvisa någon "utaf troslära oafhängig moral", som är annorlunda än blott skenbart oberoende af sin religiösa substans, nemligen blott genom en abstraherande reflexion försatt utom denna? Och att abstractions-processen, äfven i sina ädlare gestalter, icke alltid medfört de för en lefvande moral-åsigt mest gynnande följder, — derpå kunna flerfaldiga facta ur Philosophiens Historia framdragas.

Förf. slutar den I. Boken med att indela "den moraliska vetenskapens föremål" i "tre slags dygder: de naturliga, eller den inre driftens; skyldigheterna, eller samhälls-dygdena; och slutligen de offentliga dygdena, som förnämligast komma i fråga hos de styrande" (s. 28). — Rec. öfverlemnar, utan allsköns anmärkning, denna grundliga indelning till sina läsares förlustelse; liksom ock Förf:s majestätliga försäkran s. 50, att han i detta verk "föresatt sig taga en

helt metafysisk bana, och att icke för sin tanke bestämma andra gränser, än samhälls-tillståndets" (!)

II. B. Religionen, betraktad uti sina förhållanden till Moralen. — Här få vi väl höra, till vår fögnad, — ehuru något oförmodadt, — att "den sanna religion, det vill säga, den Heliga Skrift, är den fullkomligaste lagbok för den allmänna moralen" (s. 31): men tillika, att "man kan om alla religioner säga att de äro människoverk; med undantag likväl utaf det landets hvaruti man vistas" (s. 55). Föröfrigt får man veta, att "Voltaire har uti en enda rad sammanfört all mensklig vishet:

Om Gud ej vore till, man honom dikta borde" (s. 33.)

Enligt vår tanka, har Voltaire i denna rad snarare sammanfört all mensklig dårskap; ty att menniskan skulle (liksom man uppfinner ett godt infall,) kunna uppfuna Guds Idee, om ej denna idee vore af sig sjelf hennes själs urväsende, hennes tankförmågas innersta grundsanning, hennes inbillningskrafts ursprungligaste innehåll, — är höjden af allt vanvett. —

"Grekerne trodde på ett oundvikligt öde: efter deras mening tvungo Gudarne människorna till brottslighet. — Romarena hade ett bättre begrepp om Gud. De ansågo det vara en Guds egenskap att göra människorna godt; . . . de betraktade Dygderna som Gudar . . . Rom dyrkade inga andra än nyttiga (!), rättrådiga, kloka, starka, och ifrån materien fria Gudar: de deltog i all mensklig handling, men endast i anseende till det goda och redbara" (s. 35 och 36). — Den i dessa rader sig förrådande okunnigheten om Grekernes och Romarnes

religionsförhållanden, är gränslös; dess like har knappt någonsin trädt oss till mötes. Redan Ovidii Metamorphoser hade kunnat underrätta Förf. huru Gudarne betraktades äfven i Rom, såspart man i mythernas symboler tog det sinnbildliga endast från den sinnliga sidan. Att föröfrigt äfven Romarne trodde på Ödet, och att deras folktro ej var mindre groft vidskeplig än Grekernes, borde vara honom lika litet främmande, som att "tempel, uppresta åt Enigheten, åt Friheten, åt Freden, åt Medlidandet, åt Modet," bevisa för den romerska religiositeten ingenting mera, än de under franska revolutionen uppresta templen åt Förnuftet bevisa för den fransyska. (Det är bekant, att Förnuftet, vid detta nyaste slag af republikansk gudstjenst, plägade föreställas af actricer, ja skökor).

"Menniskornas pligter emot Gud äro icke svåra, och behöfva hvarken biträden eller medlare" (s. 57). Så? — Icke dess mindre ha förskräckliga personer infunnit sig, som under namnet Prester erbjudit sig att undervisa människorna om dessa pligter och deras utöfning. Hela det följande af denna bok består endast och allenast af utfall emot dem, och beskyllningar, att de, gemensamt, hafva demoraliserat religionen. Några prof af denna polemik: "Hvilken af nutidens religioner" (den nyss prisade Hel. Skrifts alltså inberäknad) "är fri ifrån religions-satser, lika stridande mot både moral och förnuft?" — "Uti hvilken religion hafva presterne predikat, att straffen uti ett annat lif icke drabba andra än de brottslige, att belöningarna der vänta dem, som under lefnadsloppet utmärkt sig genom godhet, mensk-

lighet och välgörande?" (s. 39). Dessa oförskämda frågor upplysas omedelbart derpå af den underrättelsen, att "flaminen" (sic!) uppmanade romerska folket till trældom, och att "under bönen påkalla den Gudomlige Claudius, Domitianus och Caracalla," samt att öfverhopa presten "med den na verdens goda," för att erhålla "det eviga lifvets alla fördelar" i skade-ersättning. — Hur vill Förf. nu rädda sina gunstlingars, Romarnes, nyss så berömligt vittsordade religiositet? — Sedan radoteras i flera Kapitel om Underverk, Offer och Böner. Mot de sista ifrar Förf. i synnerhet på det högsta. De hafva, säger han, blott derigenom uppkommit, att "alla religioners prester föreställt det oändliga, oföränderliga och okränkbara högsta väsendet såsom en svartsjuk (!), vresig, flygtig och girig (!) Gud" (s. 44). "Att bedja till Gud, är för Herr Jouy ett non-sens. Att en "Gud" är till, samt "ett tillkommande lif med belöningar och straff," — dertill inskränker sig Förf:s hela religionslära. Men att ställa sig till denne Gud i något bedjande förhållande, auser han orimligt af det skäl, att "verldens ordning har för alla evigheter blifvit fastställd utaf den eviga visheten" (s. 45) Att inom personlighetens, inom den lefvande frihetens område åtskilligt kan äga rum, som är högre än all blott natur-nöd-vändighet, — derom har Förf. ej eu skynt till aining*). — Bland mycket annat ondt, ha de Christnes

*) För att öfver Bönen's löjlighet sprida ett desto klarare ljus, underrättar han oss, att "när gula febern härjar dess vackra städer, så bjuder den gudfruktige och filosofiske Amerikanen icke till att genom fåfänga böner blidka Himlens vrede; han går i dess (sic!) ställe att hämta en renare och helsosammare luft ifrån de odlade fälten och från de vidsträckta savanerne." —

prester naturligtvis äfven uppfunnit — Intoleran-
cen. Väl medgifves på några ställen, att också Ma-
hometanernes prester äro intoleranta; men, i följd af
Herr Jouys åsigt, hafva desse blott från det christna
presterskapet kunnat erhålla smittan af denna osed.
Ty hos "de Gamle," säger han, "lemnade den ena
lärans prester en annan läras villfarelser i fred; reli-
gions-satserna lärdes, men anbefalles ej." (Så yttrar
sig Förf. på s. 50; på s. 22 har han likväl sjelf be-
rättat, att "Grekernes prester, mäktigare, och i mera
anseende än filosoferne, bragte dem i landsflykt, då
de ej genom giftbägaren kunde undanrödja dem." Var
detta att förfara tolerant? Men huru kan en "libe-
ral" bokskrifvare stå ut med att minnas på den fem-
tionde sidan, hvad han sagt på den tjugandera?) På
den tiden, fortfar vår Vise, "försökte ingen, att ge-
nom eld och svärd göra sin lära till den rådande"
(s. 50). Så? — Än t. ex. tyrannen Antiochus Epi-
phanes, som envisades att göra Grekernes mytologi
och gudstjenst till Syriska rikets gemensamma Stats-
religion? Än Roms Imperatorer, i sina förföljelser
mot de Christne? — Prest-Ämbetets uppkomst beskrif-
ves på detta vis: "Presterne kommo och ställde sig
emellan Gudomligheten och Menniskorna, sägande till
dem: Lifvets behof . . . upptaga hela eder dag; ni haf-

Förmodligen i farhåga, att detta från Liberalismens
normal-republik hämtade exempel icke skulle synas nog
bindande för Ultras, och således åtminstone desse icke
genast inse Bönenas orimlighet, är han nog frikostig att
tillika anföra ett motsvarigt: "Turken ber ej Maho-
met att hafva pestplågan, och pesten upphör likväl" (s.
47). — Bagge exemplen visa dessutom tydligt, att Förf.
vid uttrycket "verldens fastställda ordning" icke förmått
tänka sig någon annan, än den fysiska.

ven ganska liten tid för bönen öfrig, och för att få, måste man likväl bedja" (Christendomens egen Stiftare har sagt just detsamma). "Vi skola bedja för eder alla, om ni samtycken att till oss afstå en del af frukten utaf edert arbete! — Folken svarade ingenting — och prest-embetet uppstod" (s. 58).

Så lätt går det för en Jouy, att förklara och bevisa — hvad honom godt synes. Mellertid drager han sig till minnes, att "de första presterna" dock voro rättskaffens män. Detta uttrycker han sålunda: "De utmärkte sig från sina medborgare, endast genom ett vekligare, men mera regelbundet lefnads-sätt. Med undantag af arbete, uppfyllde de samma åligganden" (s. s.). På nästa sida får man veta, att han med dessa fromma lättingar menar just "Apostlarna och deras gudomlige Lärare" (s. 59); densamme, som på s 55 kallas "Marias anspråkslösa son," och om hvilken der förmåles, att han "uti sin nya kyrka uppreste endast altaren åt Jemnligheten." (Skulle man icke häraf tro, att han var ett slags Anacharsis Cloots, eller åtminstone en Gregoire?) Icke dessmindre var han upphofsman- nen till "den nya lära, som öfverflyttat till ett annat lif både belöningar och straff; men icke föreskrifvit: Var rätträdig, älska och tjena nästan, för att göra andra lyckliga — utan: på det du Sjelf må blifva lycklig och länge lefva på jorden" (s. 25). — !!! — Men icke blott det religiösa lifvet är, i Förfs ögon, ingenting annat än lättja och väl- lefnad — åtminstone så ofta det yttrar sig i egenskap af bön ("bedja är ej arbete," säger han). Äfven "tänkare-lifvet" får uppbära samma fördömelse. "Det

uteslutande tänkare-lifvet, grubblets långa timmar; upphetta blodet och rubba hjernan; och ifrån svärmeriets drömmar till fanatismens raseri är afståndet ej långt" (s. 76). Derföre har han ock visligen författat sin bok, utan förberedelse af många (eller åtminstone långa) "grubblets timmar;" och för att göra de Lärdes lefnadssätt desto mera förhatligt, har han insatt det i Kapitlet om *ogifta ståndet*, såsom ett af hindren mot giftermål.

"Så snart hopp och fruktan i anseende till ett annat lif, så snart uppförandets saliggörande" (hvilket skrifsätt!) "och Guds rättvisa upphörde att vara de enda föremål för gudstjensten": — kan läsaren gissa, hvad som då inträffade?

Jo, då "bemäktigade religionen sig människan vid dess första inträde uti verlden, förbehöll sig uteslutande rättigheten att förestyra dess uppfostran, att stadfästa dess giftermål, att ordna sjelfva döden" (s. 62); d. v. s. med kortare ord: då företog hon sig det orådet att döpa, undervisa, viga och begravva den beklagansvärda, af sina prester till så mycket hocus-pocus narrade människan.

Det öfriga af denna afdelning innehåller ingenting annat än Prest-historier, den ena grusligare än den andra. — Då häribland äfven förekommer: "Jesuiten Mariana har skrifvit, att det för religions-saker vore tillåtit att mörda en Kung" (s. 73): så har Förf. sannolikt ej vetat, att denne Jesuit (Spaniens ryktbare Häfdatecknare) just i det verk, som här förmodligen menas, *de Rege et Regis institutione*, visar sig vara

en af den berömda Delegationstheoriens allra äldsta lärare; och att hufvud-synpunkten i detta verk är en politisk, innefattad i denna grundsats: *majorem esse populi quam principis potestatem* *).

III. B. Om Samhälls-inrättningen uti moraliskt Jånseende. — En lång, svassande chria; börjande, såsom man kunde förmoda, med "samhälls-kontraktet" och slutande med "konstitutionella monarkier:" utan att hvarken öfver dessa ämnen, eller de andra med dem sammanhängande, som i denna afdelning förekomma, säga det ringaste själf tänkt eller ens med någon ny vändning uttryckt. Man finner här den hos alla detta slags författare vanliga hopgyttringen af sannt, halvesannt och osannt; de allmänna couranta talesätten om dygd, frihet, naturliga rättigheter, borgerlig jemnlighet inför lag, med mera sådant, — sammanrörda med bevecklige utrop om österländska och västerländska tyrannier, åtskillige tyrannens ömkelige lefverne och ändalykt (Neros historia intager ensam sex sidor), republikers förträfflighet, Grekland, Rom, Förenta Amerika, Cato, häda Bruterne, Cassius, Timoleon, Washington och Franklin,

*) Då man i ofvannämnda verk läser t. ex. följande påstående (L. I. c. 6): "*a republica, unde ortum habet regia potestas, rebus exigentibus Regem in jus vocari posse, et, si sanitatem respuat, principatu spoliari; neque (sc. populum) ita in principem jura majestatica transtulisse, ut non majorem sibi reservarit potestatem.*" hvem igenkänner icke här Delegationsbegreppet, och påminner sig tillika huru det, alldeles enligt denne Jesuits bokstafliga föreskrift, bragtes i utförlig af de fransyska Republikanerne — af själfva de upplyste, de dygdige Girondisterne?

”För hvilkas skuggor det icke gifves någon tyrann; som ej darrar:” slutligen ett loftal öfver det constitutionellt monarchiska regeringssättet, som likväl får endast detta ganska måttliga beröm: ”det är den styrelse, uti hvilken regenten ej kan göra illa” (s. 111). Låtom oss Svenskar mellertid tacka Försynen, att i vår constitutionella monarki Regenten tillika kan göra väl! Men att förutsätta, hos en Regent, den moraliska möjligheten till något sådant: det är, i Herr Jouys (och hans stallbröders) ögon, antingen en dum yantro eller ett gement hyckleri.

”Förnuftet fullbordar eröfringen utaf Amerika; uti Europa går det miste om Holland och om England, men bosätter sig i Spanien och Portugal. Uti den öfriga halfhyfsade (!) världen brottas styrkan med förnuftet” (s. 82). — Öfvers. återtager i en not Förf:s försäkran om Förnuftets bosättning i Spanien, emedan Herr Jouys ”afhandling lemnade pressen 1822, då de sedan timade förändringarne i Spanien ej voro att förutse” (?). Hvad hela ”den öfriga halfhyfsade världen” angår, Sverige derutinnan inbegripet, synes han fullkomligt dela sin Mästares mening.

”Inför Menniskorna äro de rike i anseende framför de fattige; inför Gud äro de fattige åter framom de rike” (s. 86). — Skulle det icke vara troligare, att Gud, i likhet med hvarje vettig människa, bedömmar människorna efter deras invärtas egenskaper, och ej efter deras större eller mindre penning-förmögenhet? Tusende bevisningsställen kunde åberopas ur den Hel. Skrift; hvilken ju af sjelfve Herr Jouy, ehuru blott i egenskap af ”lagbok” (s. 51), blifvit gillad?

”Konstituerande församlingens verldskunniga förklaring påminde människorna, att de födas fria och uti rättigheter lika” (s. 86). — Månne icke rätt många människor visste det förut? — Ja, berättar icke Förf. sjelf (s. 287) sig hafva läst hos Diodorus från Sicilien, att till och med ”Indianernas äldsta filosofer lemnat den föreskrift, att alla människor äro lika, och att ingen bör behandlas såsom slaf?”

”Rättvisan, ehuru böjlig och eftergifvande den blifvit, är ännu icke alldeles förlikt med de privilegierade: ty hon betjenar sig ännu af samma bänk för alla anklagade, och af samma schavott för alla brottslige. Denna samfällighet förutsätter,” fortfar Förf. med huggnad, ännu ”någon gemenskap med den ursprungliga jemnligheten” (s. 88) — och den enda öfverlevfa deraf, som han i monarchiska stater kan upptäcka,

”När August hade druckit, var Polen i rus” (s. 93). — Detta gamla infall anföres till exempel på ”sedernas förskämning genom tyranniets efterdöme.” — Månne man ej skulle få antaga såsom en mathematiskt-historisk ”aforism,” att Polackarne äfven före Augusts tid öfverlemnade sig åt svalg och dryckenskap?

”Jag kan ej gilla läran om tyrannmord; men jag förfäktar, att hvarje Romare ägde rätt att anlita styrkan för att störta Tiberius etc. ifrån den blodbestänkta thronen” (s. 95). — Fin distinction!

”De elaka konungarnas listid är vanligtvis mindre lång än de furstars, som folkets erkänsla och kärlek värda” (s. 96). — Rec. önskar, att så vore;

icke dessmindre skulle man sannolikt, ur Historien, kunna framställa ett alldeles motsatt vanligtvis. Goda regenter lefva (i allmänhet) hvarken längre eller kortare, än goda menniskor i allmänhet lefva.

I Republiker tillgår det, öfverallt och alltid, på herrligaste vis. "Ingen orättvisa kan der äga rum — eller åtminstone ej förblifva obekant. Tusende röster höja sig såsom anklagare. Der finnas inga besoldade granskare för att gynna lögnen till sanningens förfång. — Styrelsen är der den offentliga dygdens upphof, och de enskilda dygderna lifvas genom goda medborgares gifna efterdömen. — De obändigaste lynnen underkasta sig der lagens tvång, och den enskilda osedligheten tillrättavisas genom den offentliga dygdens kraft" (s. 84, 85). "Det republikanska regeringssättet är i enlighet med människoslägtets värdighet" (s. 105). "Milda straff äro uti Republikers anda" (s. 106). — Männe äfven i de på samma sida af Förf. beprisade Karthagos och Venedigs? Männe i sjelfva det demokratiskt förträffliga Athens, t. ex. under Peloponnesiska kriget? — "Under folkväldet" gifves ingen annan tjänstbelöning, än "dygdens belöning, som eftersträfväs endast af de dygdige. Alla upphöjda själar sysselsätta sig der endast med republikens bästa. Det är der endast genom nit, skicklighet och drift, genom mod och dygder, som förtroendet kan förtjenas" (s. 107). "Vid mötet af hvarje (?) medborgsman ser man der en menniska, hvars välgörare man är" (s. 108). m. m. m. m.

Icke dessmindre frågar han s. 104 lika naift, som oväntadt: "Men är det sanning, att Dygden alltid är Republikernas grundsats?" — Efter åtskilliga här-

om yppade scrupler, tröstar han sig äntligen på s. 106 med exemplet af de "Förenade Amerikanska Staterna" Ånyo stärkt och modig i sin öfvertygelse; föreslår han oss arma Européer att antaga den constitutionellt-monarchiska statsinrättningen blott af det skäl, att "våra sedvanor göra oss oskicklige att uthärda de prof och att underkasta oss den patriotiska sjelfförsakelse, som folkregeringen fordrar." — I'n öd-fall må vi således nöja oss med en statsinrättning, "hvarigenom vi kunna blifva delaktige af all den frihet, som vårt civilisations-tillstånd möjligen kan bära" (s. 110) — !!! —

IV. B. *Politiken, betraktad efter Moralens grund-satser.* — Gräsliga taflor: "den Sicilianska aftonsången; de Irländska blodbadet; Saint Barthelemy-morden; Amerikas ödeläggning; alla de stora brott, som blodat jorden" (s. 114). "Nästan alla tiders historia är endast (?) en väfnad af brutna fördrag, af orättvisa krig, af bedrägliga freder, af politiska grymheter och af lågt beröm" (s. 116). Bland hufvudorsakerna dertill nämner Förf. en människohop, som han kallar "casuister, publicister, juriskonsulter och filosofer" (s. s.); mot dessa rigtar han nu sina utfall. "Som giftblandande kemister, hafva de för det mesta endast haft till föremål att behandla människoslågtet i maktens intresse" (s. s.). Desse rättslärare, och deras vederlikar "hafva till enskildt bruk gjort sig en lagbok för bostrek" — — "Förmodan af en sådan lagbok synes utan tvifvel oantaglig; den finnes likväl, och är sammanskrifven af personer, hvilkas snille och hvilkas afsigt man till och med icke kan sätta i tvifvelsmål; denna lagbok är — Grotii, Hobbes, Puffendorffs och Machiavells" (hvilken sammanställ-

ning!', "hvaruti man undervisar regeringarne om medlen att bedraga, underkufva och förtrycka folken" (s. 119). Vi andra, i vår okunnighet, hafva icke bättre vetat, än att det var just Grotius, som, bland nyare tidens författare, först införde moralen i politiken; derföre att han så kraftigt yrkade på religiösa och sedliga stats-grundsatsers vigt, var han icke blott "skolornas orakel," såsom Herr Jouy säger, utan ock den store och dygdige Gustaf Adolfs. Men hvad bevisar, för en Liberal, en Konungs auctoritet? Den Liberale, som möjligtvis till och med aldrig läst en rad af hvad Grotius skrifvit, vet ändå, att denne man, en af de ädlaste Lärde som jorden ägt, var en "Furstar-nes löntagare," d. v. s. i Herr Jouys språk, ett tyrannernes legohjon; han vet ändå, att denne Lärde, änskönt förjagad ur sitt fädernesland just för sin frihets kärlek, hjälpt Baco, Puffendorff och de öfrige att åt Makten, med full "afsigt," sammanskrifva "bofvarnes lagbok." Efter denna skamlösa hädelse afgifver Förf. likväl följande förklaring, karakteristisk för sammanhanget i hans raisonnementer: "Man föreställa sig ej, att jag här vill belacka män, hvilkas skrifter Europa har att tacka för den första gryningen af dess politiska och moraliska hyfsning" (s. 120).

V. B. *Om Moralén hos Offentliga Personer.* — I denna afdelnings första kapitel ställes åter Grotius i spetsen för dem, hvilka stiftat en "skola, hvars lärjungar fästa ett slags åtlöje vid redlighet och ära. — Uppriktighet, mensklighet och mildhet äro i deras ögon filosofiska drömmar eller själssvagheter, som tillkännagifva ett sinnelag utan fasthet och ett inskränkt förstånd". Enligt deras system, består Statsmannans fullkomligheten i, att "handla till förmån för

sig i trots af alla skyldigheter; vara utan motbjudelse för lasten och utan hänryckning för dygden; aldrig låta något ädelt eller filosofiskt föremål ingå uti sina beslut; sätta sig öfver samvetsgrannhet och samvetsförebärrelser". — Den stackars Grotius!

I denna afdelning är Förf. naturligtvis lika frikostig på historiska anföranden om omoraliska Konungar; likväl fara här Ministrarne än värre. Den "Sicilianska aftonsången" och de öfriga blods-illbragderna; motsvaras här symmetriskt af "Henrik IV:des kärleksäfventyr", — "Alexanders oordentligheter", — "hjortparkens skändligheter", — "bankrott-spelaren Law", — "Richelieu", — "Mazarin", — "Walpole", — "Calonne", — "Pitt", — till och med "Oxenstjerna", — som påstås hafva också lemnat sin paragraph till "bof-lagboken", och det uti sin "Svenska Historia" (s. 155). — *III. Kapitlet: Om Ministrarnes Moral*, börjar sålunda: "Om Moralisten ifrån de höjder, hvarest han med tanken sväfvat, sänker sina blickar till denna lilla kulle, som man kallar tron (*sic!*), upptäcker han endast varelser, förderfvade af träldomen, af lågheten eller smickret" (s. 137). Till Ministrarnes tröst, erkänner Förf. likväl s. 146: "Man har sett dygdiga Ministrar; det är möjligt, att man ännu får se någon sådan". De hafva dock funnits, säger han, i ett "ringa antal" (s. 144); ja, i sanning ringa, ty s. 148 förklarar han, att då han "genomläser med tankan de historiska fältens rymder", varse blir han der endast sex: neml. "Suger, L'hôpital, Sully, Turgot, Necker och Malesherbes", (s. 148), — af hvilka dock blott den sistnämnde erhåller ett oinskränkt bifall (s. 150). Riktigt noga räknadt, har det således funnits blott en enda dyg-

dig minister i världen, och denne, på köpet — Franss! Man inser häraf, tillika, att intet annat folkslag haft lyckan att äga en enda Minister, som varit ens någontunda, dygdig.

"Jag", — säger Herr Jouy, — "jag förklarar politiken vara konsten att tillämpa moralen till regerings-vettenskapen" (s: 136). De andra "professorerne i denna vettenskap" hafva, "nästan alla", icke lärt annat än konsten att förderfva furstarne och fördumma folken "(s. s.):

Om det också är för mycket begärdt af en författare, som afhandlar "moralens tillämpning till regerings-vettenskapen", att icke ljuga så oräkneligen ofta: så kunde man dock af honom vänta någon förmodån, att Regerings-vetenskapen, i sin utöfning, ofta framkastar problemet och collisions-fall, hvilka de stackars Konungarne och Ministrarne ej alltid ha så lätt att lösa på ett för Moralen fullt tillfredsställande vis; åtminstone ej så lätt, som en Herr Jouy löser dem vid sitt skrifbord. De äro människor, och redan i sjelfva denna egenskap underkastade frestelser, liksom alla andra; men hvilka blottställas för svårare frestelser, än de? Några genomkämpa segrande dessa moraliska strider; andra — enligt menklighetens gemensamma lott — duka mer eller mindre under för det ondas makt och sin egen svaghet. Ofta inträffar äfven för de Stora, hvad som inträffar för de Små, den moraliska möjlighet, att oakta't det allrabästa uppsåt misstaga sig om hvad och hur man bör göra. Kunna vi då af dem fordra något mer, än hvad vi fordra af oss sjelfve: nemligen att handla i öfverensstämmelse med sin re-

naste vilja och sin bästa insigt? — Herr Jouy har en vida enklare, en vida fortfärdigare utväg tillhands, att hjälpa dem ur alla invecklade, alla brydsamma förhållanden. Han frågar nemligen: "Hvilken menniska är väl dömd att förblifva Minister eller Kung mot sin vilja? Man har sett Regenter nedlägga spiran af trötthet, af ledsnad och af infall; skulle ingen af dygd kunna afsäga sig en Krona?" (s. 128). — Onekligen det genaste sätt att komma ifrån de förbindelser, dem man både mot Försynen och sina Nationer åtagit sig.

Ämbetsmän i allmänhet stå hos Förf. ganska illa; han yttrar om dem, utan att göra något undantag: "Liksom de idisslande djuren hafva flera magar; likaså hafva ämbetsmännen flera öfvertygelser — en för hvarje syssla" (s. 142) m. m. — Ifrån sid. 158 till sid. 167 befattar han sig med portraitmålning, och uppställer för oss i ett galleri sex efter sin upphöjning demoraliserade ministrar, under namnen Philadelphus, Oswal, Arcas, Theagenes, Cephass och Clenord; han slutar med att visa oss "ministern Germeuil", — "en minister, 'sådan, som han borde vara", — men förklarar tillika att denne är icke, liksom de förra, målad efter naturen, utan tagen ur "en verld af inbillade och metafysiska skönheter". — Kapitlet om *Ministrarnes ansvarighet*, hvilken han icke finner i sitt fädernesland nog fullkomlig, begynner med denna "aforism": "Den ryktbare anonymen Junius säger: Huru viljen j, att en Minister aldrig skall aflägsna sig från sina skyldigheter? — Ett ord är tillräckligt att besvara denna Junii fråga: det är *ansvarigheten*" — (s. 167). — Den bevisning, som grundas

på detta ord, detta femstafviga matematiskt-politiska axiom, lyktar dock med det resultat, att äfven i England, der ministrars ansvarighet existerar i all sin fullkomlighet, den icke åstadkommer något bättre, än att "ministrarne tvingas vara litet mera hederligt folk," än de annars skulle vara (s. 172). Förf. menar sig härvid kunna åberopa Montesquieu (som emellertid var, i allting, en helt annan man än Herr Jouy), och önskar att Frankrikes ministrar skola genom en dylik lag tvingas "till litet mera redlighet"; det högsta mått af dygd, hvartill, enligt honom, "dessa förnäma husbonde-drängar" (s. 152 i allmänhet kunna komma — "med undantag af dem, som i dag styra Frankrike med så mycken ära" (s. 154). En exception, alldeles lika värdig denne Författare, som den, i hvilken han undantager "det lands religion, hvori man vistas" från omdömet att "alla religioner äro människoverk!" —

VI. B. *Om Moralen uti folkrätten, eller uti de diplomatiska förhållandena.* — "Hvad är folkrätt, om ej borgerlig rätt utsträckt till folkslagen, för att handhafva de politiska familjernas interessen...? Är det icke änteligen tid att erkänna och förkunna: All rätt är grundad på förnuftet; någon rätt utan rättvisa gifves lika så litet, som dygd utan billighet" (s. 178). — "Den utvärtes politiken, sådan som förnuftet benämner den, sådan som moralen gillar den, har rättrådighet och saktmod till sin grund. Förskaffa folket grannars vänskap, stöd åt dess svaghet; försvara det emot högmodets påståenden, emot styrkans inkräktningar; och, om någonsin listen kan vara tillåten, nyttja den aldrig i annat afseende, än att bibehålla

vålvillighets-förhållanden, att undanrödja anledningarna till trätor emellan nationer, hvilka afundsjuka, ärelystnad och interesse oupphörligen söka dela: sådana böra föremålen och utvägarna vara för denna gren af politiken, som man har utmärkt under namnet af Diplomati k "(s. 188—189).

Med hvilken obeskrifligt ringa möda äro icke sådana allmänna satser uppställda! och huru obeskrifligt litet är dermed uträttadt för sjelfva den särskilda tillämpningen! I hela denna flod af ord, oändligt beqvämare att utlänka än att afskrifva, nämnes inom hvart comma en egen uppgift, som icke kan lösas blott och bart genom den allmänliga föreskriften att handla moraliskt. Om hofvens och folkslagens politiska bryderier kunde afhjelpas med blotta "erkännandet och fökunnandet", att "all rätt är grundad på förnuftet, och att ingen rätt gifves utan rättvisa:" borde de icke då vara längesedan afhjelpa? Svårigheterna ligga här icke i theorien, utan i praktiken.

Att "Fransoserne hafva öfverfört den konstitutionella monarkien till Bayern, Baden och Würtemberg," (s. 179), är ett ogrundadt föregifvande; att de ha öfverfört den till dessa riken "ännu oskapligare", än de (enligt Herr Jouy) sjelfve äga den, — är en utsaga, som (åtminstone hvad Würtemberg angår) torde fordra vidare bekräftelse, än det blotta dristiga påståendets.

Öfver möjligheten af "national-hat," kan Förf. icke nog förundra sig. Han kan likväl ej neka, att denna möjlighet uppkommer af Nationernas egenskap, att vara i stort hvad hvarje enskild person är i smått,

nemligen individer; s. 175 medgifver han sjelf, att "Staterna äro icke annat än individer i anseende till den politiska världen." Ifrån sin ståndpunkt förfar han derföre, i Kapitlet om National-hat, ganska consequent, när han nu säger att allt det nationella, allt det som just individuellt särskiljer nationerna (såsom sådant nämner han uttryckligen sedvanor och språk), icke kan "af de verkliga (!) filosoferne annorlunda betraktas, än som hinder för tänkesättens och ideernas fria omlopp emellan de stora delarne af den menskliga familjen" (s. 184). Vi andra filosofer, som omöjligen kunna anse dessa "hinder" för annat än just medel till "tänkesättens och ideernas fria omlopp", förnimma nu, att denna vår olyckliga envishet utesluter oss rentaf ur de "verkligas" antal. Och huru skulle det gå oss annorlunda? Är icke hvar och en individualitet, i och för sig sjelf, såsnart den såsom sinnligt individuum blir ett för andra individer uppfattligt föremål, redan ett i någon särskildhets-form corporiseradt väsende, d. v. s. (jag ryser att nämna det) en — "Corporation?" och veta vi ej tillfyllest, hur vederstyggligt det är, att hela lifvet, att Universum sjelft existerar endast i och genom — Corporationer? Dock — så tänka måhända de Liberale —: kunna världen och verlds-inrättningarna ej befrias från detta radical-onda, så skola vi rensa åtminstone sambället och samhälls-inrättningarna derifrån. "Politiken", berättar Herr Jouy, har ingifvit menniskorna den "fördom", att "den, som bebor stränderne af Seine, Tems, Tajo, Ebro, Po, Maas, Donau, Spree, Weixel och Neva, är icke en menniska, icke en christen, utan en Fransos, en Engelsman, en Spanior" o. s. v. Det är således äfven blott något

konstgrèpp af illfundig Politik, som nafrat oss till den fördom, att förevarande boks författare är ett väsende kalladt "E. Jouy, Ledamot af Franska Institutet"; vi hade annars, om Politiken ej förfört oss, kunnat mena, att detta väsende vore, om icke en Christen (hvarvid onekligt flera betänkligheter förekomma), dock åtminstone en — Menniska. Att man lika litet kan vara en nation blott i allmänhet (in abstracto), som man kan vara en person blott i allmänhet, det går öfver Förf:s begrepp. Han hoppas mellertid, att dessa "national-fördomar", dem han äfven förebrår Mad. Stael att hafva försvarat, "småninngom utplånas". Han gläder sig (s. 185), att se gryningen till "en stor europeisk familj", hvilken "de handlande och kapitalisterna redan bilda." (Man får här af också en vink om den slägt-kärlek, som inom denna stora familj skall bli rådande). Ja, "uti de Franska läkarnes ögon äro Katalanerne menniskor" — och det just "under det jag skrifer dessa rader, som efterverlden kanhända kommer att känna" (s. 187.) — ??? —

"Hvilken medömkan", utropar Författaren, "skola icke så enkla, så sanna, så naturliga idéer ingifva sådant folk, som hålla för en heder att aflägsna sig det mesta möjliga ifrån naturen, ifrån sanningen och redligheten! Hvilken skillnad emellan denna politik af välvilja, af fred och människokärlek, och dessa djupsinniga slutledningar, dessa omätliga beräkningar, som uppehålla eller fortskynda staters fall och nationers undergång!" (s. 189, 190). — I sauning: af Herr Jouy, upphöjd till Minister, finge nationerna inga "djupsinniga slutledningar", inga "omätliga beräkningar" att befara.

Hvad Förf. s. 195—196 yttrar om de olyckliga, i trots af sina smädare beundransvärda Grekerne, är ganska riktigt; dock är han äfven deruti ojemförligt underlägsen sina landsmän, B. Constant och den snillrike Chateaubriand. Denne, sjelf monarchiskt sinnad, har på det mest lysande sätt visat, att den sanna Monarchismen icke hyllar våld och despotism, då han med lifligare vältalighet, än någon af de såkallade Liberale, tagit Greklands sak i försvar mot en ensidighet, en likgiltighet, som i alla kommande tidelverf skall väcka häpnad och afsky. Men om vissa mäktiga europeiska Styrelser förtjena, i detta hänseende, allt det klander de uppbära: vore då ej just nu en värdig tidpunkt inne för det "dygdiga och gudfruktiga" Nord-Amerika, att låta sitt ljus skina i ädla företag (icke blott i ädla — orationer), och ådagalägga hvad den republikanska själslyftningen förstår? Likväl har, nästan öfverallt, i det Kungliga Europa oändligt mycket mera blifvit gjordt för Grekernes understöd. Är det tilläfvventyrs beqvämare, att sammanräkna sina penningvinster, upprätthålla slafverijet midt i sjelfva frihetens land, och låta de välmenande Stiftarne af denna frihet spela bort hus och hem på lotteri, under fara att omkomma af hunger?

Att "Karl X i Sverige beviljade freden åt Danskarne, endast för att säkrare besegra dem, och tecknade med dem en traktat, endast för att fjorton dagar senare bryta den" (s. 208); torde falla sig svårt att bevisa. Det förhåller sig väl härmed, som med uppgiften, att Oxensstjerna skrifvit en Svensk Historia; att "Kristinas älskling (?) Monaldeschi mördades, på hennes befallning, af Svenska Ädlingar" (s. 265); att "Karl XII föll utan att saknas" (s. 216),

Rätta förhållandet är, att Oxenstjerna aldrig skrifvit en Svensk Historia*); att de, som mördade Monaldeschi, voro, om än Ädlingar, åtminstone icke Svenskar**); och att få Konungar varit så djupt och så långvarigt sakenade af flertalet bland deras folk, som Karl XII.

Outsägligt enfaldig är Förf:s ifran s. 209 mot de Allierade Makternas uppförande i afseende på Frankrike, efter Napoleons sista thronfall 1815. Att dessa Makter, oaktadt de förklarar sig kriga icke mot ett folk, utan mot en man, likväl ville tillika freda sig från möjligheten att innan kort åter af detta så lätt uppviglade folk öfverfallas: detta anser Förf. såsom ett bland de nyaste bevisen för Monarchernes och Ministernes immoralitet.

VII. B. *Kriget, betraktadt efter Moralens grundsatser.* — Förf:s allmänna begrepp om Krig, är detta: "Dråp, det vill säga mordet med berådt mod, är det gröfsta brott, den enskilda mannen kan begå: kriget, det vill säga det politiska dråpet, är det största brott, en Styrelse kan föröfva" (s. 220). Voltaire sjelf, säger han, är icke fri från "villfarelsen att betrakta kriget som den oundvikliga slutlöljden af menniskoslätets fördelning uti politiska familjer;" eme-

*) Se *Warmholtz, Bibliotheca Historica Sveo-Gothica*, Delarna VII och VIII, icke ens ett fragment af något sådant verk nämnes der; men väl af ett manuscript om K. Gustaf Adolf, handlande blott om hans första ungdom, samt ett annat om förhållanderna mellan Sverige och Polen åren 1625, 1626 och 1627.

***) Se *Arckenholtz, Mémoires concernant Christine, Reine de Suede*, T. II. En grefve *Sentinelli* tillställde mordet; om banemännens personer är blott den omständigheten fullt upplyst, att ingen af dem var Svensk.

Än han yttrat, att "rofdjuren skola alltid vid första tillfälle sönderslita hvarandra." Vid närmare eftersinnande upptäcker Förf. likväl, till sin innerliga hugsvalelse, att "filosofen på Ferney" med skällsordet "rofdjur" menat "furstarne, icke folkslagen;" ty detta stora orakel befinnes hafva liknat Furstarne vid "elefanter, noshörningar, vargar och hundar" (s. 214). Det är blott denna vilddjursflock, som, "levande af blod och mord" (s. 8.), har uppfunnit krig (s. 259); hvilket, om folkslagen fått lefva på egen hand, aldrig skulle ha uppkommit (s. s.).

Efter mångfaldiga faruter mot Alexander, som släpade Betis bunden vid sin vagn och brände Persepolis, mot Kambyses, Attila, Gengis-Kan, Tamerlan, Bajazet, Karl XII, Ludvig XIV, Helena, som vållade Trojas förstörelse, Katharina II och Perikles*), betygar Förf. sin häpnad, att Poeterne alltid kunnat besjunga "Kriget, som i alla tider utgjort mödrarnas fasa och nationernas afsky." Väl har "Poeten Aristophanes föreställt det under bilden af ett jättelikt vilddjur, väpnadt med en stöt och med en mortel;" ja, "Virgilius utropar: *Bella, horrida bella!* En Fransk Poet kallar det *dödens syster* och *röfware-rätt*. Men — genom en ofattlig motsägelse har denne poet, liksom Virgilius, lofsjungit striderna; Tasso besjunger den kristna hären; det är på stridsfälten, på rüinerna af det ödelagda Troja, som Homerus blåser an den krigiska trumpeten;" och "Milton," som låter nationerna vara i fred, tillfredsställer likväl sin krigslyst-

*) Att Jony, som särdeles älskar att uppställa inkräktar- och despot-parader, aldrig vid slika tillfällen ställer Napoleon med i ledet, är åter ett märkligt drag af national-fåfänga och inconsequens.

nad, då han "besjunger slaget mellan englarna och djeflarna" (s. 218, 219). — Till yttermera visso anföres nu en lång tirad ur Voltaire, mot de orimliga brukna att låta välsigna fanor, att sjunga Te Deum för segrar, och att mottaga de hemkommande seger-vinnarne med ärebetygelser. Men har icke sjelfve "filosofen på Ferney" i sin Henriad, så kraftigt han förmått, "blåst an den krigiska trumpeteten?" —

"Stater emellan lemna vissa förolämpningar ingen rättighet att gripa till kriget" (s. 223). Att utöfva "repressalier, det är, den politiska vedergällningen," är ett "sätt att hämnas brott medelst brott," och "bör uteslutas ifrån folkrätten" (s. 226) af samma skäl, som hämnd-mord och dueller icke tillåtas i den borgerliga. "Upprättelse bör erhållas genom andra medel, än krig" (s. s.). — Godt; om så ske kan! — Förf. antager "den af abbé St. Pierre först (?) föreslagna ständiga freden" såsom "icke overkställbar," och föreslår till dess verkställighet en "mellan folken" tillvägabragt "helig allians," — "ett föreningsband, sådant som det, hvilket sinsemellan förenar de Nord-Amerikanska fristater, eller som det, hvilket gör en enda stat af de särskilda Schweitzar-republikerna" (s. 227). — Ja, de fristaterna, de republikerna! I dem finnas församlade alla förträffligheter och alla förträffligheters mönster!

Förf. tillåter försvars-krig af det skäl, att dessa föras af "de fria folken," af "medborgarne sjelfve," — hvilka (s. 251) "höra vara väpnade för att kunna emotstå den utvärtens fienden, det vill säga främmandes äregirighet, och den invärtens fienden, det vill säga Maktens inkräktningar." (I sed-

nare fallet är således rättigheten till uppror ganska bestämdt medgifven). Men huru än kriget må kallas, så stannar man i största villrådighet, sedan man genomläst Kapitlen om *Krigsbruk*, om *Krigslagar*, om *Militär-esprit*, om *Hårförare och Generaller*, på hvad sätt Förf. vill att det skall föras. Man begriper i sanning ej, hvad Herr Jouy, ställd i spetsen för "en national-armée, ett landtvärn, en landtstorm," egentligen ville företaga sig, för att ej bli slagen. Han utmärker såsom rentaf otillåtligt, att begagna sig af oenighet inom det samhälle man bekriagar (s. 250); att härja en landsträcka för att locka fienden ut på fältet och tvinga honom till strid (s. 231); att förstöra en stad (t. ex. Moskwa) hellre än att låta fienden besätta den (s. s.); att, under påstående krig, icke med full aritmetisk noggrannhet uppgifva inför sitt folk och den här man anför, dess förluster, segrar, sina och motståndarnes stridskrafter (s. 232); att nyttja spioner (s. s.); att lyda befälhafvare, äfven när man har en annan politisk mening än de (s. 238). Man får ej, genom krigstjenst i främmande länder, praktiskt studera krigsvetenskapen och bilda sig till general; den, som det gör, är en "politisk gladiator," hvars "heder står i uppenbar motsägelse med moralen;" han drifves antingen af "fåfänga, eller af det afskyvärda nöjet att utgjuta människoblod;" förlåtligare äro de, "som föras af en grym naturdrift att beröfva sina likar lifvet;" ja, krigsvetenskapen, "denna stora fullkomlighet uti konsten att döda, är afskyvärd, faselig — emedan den förvärfvas endast genom mord" (s. 257, 258). "Med militär-esprit," säger Författaren, "förstår man denna oroliga äfventyrar-benägenhet, som förer folken till anfall och att öfvergifva

sina hembygder" (s. 238); han liknar militär-espriten vid "det oroliga lynnet hos dessa duellanter, dessa enviges-kämpar, som sprida oro inom samhället, och som till de enskilda kretsarne föra sorgen" (s. s.). Och då "de första krigare" — hvilket Förf. bestämdt vet — "voro de första tjufvar" (s. 253): hvilka "oroliga oro-spridare" måste icke, ännu i dag, deras efterföljare vara?

Ingenting i allmänhet, — näst tanken på Prester, Konungar och Ministrar; — plågar denne Författare värre, än åsynen af Militärer. Sedan han beklagat sig öfver deras lust att söka Dueller (s. 241), fortfar han: "Medborgaren, som på promenaderna, vid allmänna högtidligheterna är omgifven af soldater, som" (nu kommer det allrasvåraste) "till och med uti teater-salarne ser uniformer, gevär och svärd från alla kanter, läser förgäfves uti alla förordningar de allmänna uttrycken af faderlig ömhet och omvårdnad" (s. 244). — Liksom han känner blott en enda fullt dygdig Minister, och fem skäligen dygdiga, — alla från det folkslag, som ensamt nämnes hafva ägt en och annan sådan: så känner han ock blott sex dygdiga generaler i Gamla Historien, och endast två i den Nya. Han namngifver blott dessa bägge; de äro (naturligtvis) Amerikanerne "Washington och Bolivar" (s. 262).

Med de nationella krigsöfningar, dem Förf. tillåter såsom nödvärn mot anfall, borde "förenas en moralisk undervisning om den fysiska styrkans bruk, så att människorna lärdes att man endast bör begagna den till försvar" (s. 253). Äfven borde man dervid "af de Gamle upptaga deras Gymnastik," hellre än att hafva upptagit, "hvad man borde lemnat dem:

Metafysiken och Dialektiken" (s. 252): Gymnastiken har sitt stora värde, och Förf. är möjligtvis i det yrket rätt skicklig; dock hade det ej skadat honom, att i det begångna lånet eller rånet af de Gamles dialektik vara en liten smula medbrottslig. — Huru de republikanska "national-arméerna" föra sina krig, då de sakna den för Författarens ögon så förhatliga "militär-espriten," — derpå lemna just de aldrig nog beprisliga Nord-Amerikanernes båda krig mot England de tydligaste exempel. Hvad hjälpte dem någorlunda hederligt ur det förra, om ej Englands aflägsenhet, den med sina medborgares kälkborgerlighet högst missnöjde Washingtons enda person, och Frankrikes understöd? Sämre har ännu ingen nation krigat, än denna; med undantag af Neapolitanerne, som i detta hänseende stå nedan om all kritik — och nederst just i det fälttåg, hvilket de utförde i egenskap af medborgsmän.

S. 264 och 265 får man denna märkliga uppgift om de gränсор, inom hvilka "Generalen för en hjälp-armé" får begagna den rättighet, som Förf. öfverallt i denna afdelning inrymmer åt generaler och soldater: nemligen, att få debattera, att få politiskt raisonnera om Styrelsens befallningar böra verkställas eller icke. "Generalen för en hjälp-armé," heter det; "har ingen rätt att bedömma, om hans lands styrelse har gjort rätt att snarare biträda en makt än en annan. Hans skyldighet är, att till och med emot sin vilja lyda, och att strida tillsammans med den nation, med hvilken hans egen gjort förbund. Men," heter det vidare, "om han på stridsfältet får befallning från sin styrelse, att i ögonblicket vända sina vapen emot den bundsförvandt, som han nyss försvarade, m. m. m. m. uti en sådana händelse är lydnad

ett förhålligt brott, ett lågt förräderi" m. m. m. m. — Talar Förf. här såsom "menniska," eller icke snarare såsom en, "som bebor stränderne af Seine," d. ä. en Fransos? — Hvem inser icke, hvilka händelser detta utfall vill åsyfta? — Så länge hjälp-arméernas Generaler nödgades bidraga till Napoleons segrar, och dermed till Franska nationalfångans triumfer, då var allt politiskt raisonnement öfver rätt och orätt dem förbjudet, då borde de "till och med emot sin vilja" låta uppoffra sig för den främmande inkräktaren: men såsnart en möjlighet blef dem öppnad att i samstämmighet med sina Regeringar afskudda det ovärdiga oket, då hade de bordt blifva sin Öfverhet olydige, då hade de, "till och med emot sin vilja" bordt föredraga Napoleons uppmaningar framför sina nationers och sina egna samvetens!!! — Äfven på ett par andra ställen i sin bok beklagar sig Förf. jämmerligen öfver Napoleons allierade, som öfvergåfvo honom i hans olycka. Det borde likväl äfven för Herr Jouy vara bekant, huru Napoleon behandlat desse allierade, samt hvilken tillförlitlig beskyddare och bundsförvandt de i honom hade att trygga sig till!

De *Noter*, med hvilka Förf. slutligen ymnigt begäfvat sitt arbete, äro alla, på hans vis, af historiskt innehåll; med undantag af en liten chria (s. 297-298) om Tyranniet. Föröfrigt gå de gemensamt derpå ut, att lemna ett supplement af facta till allt det elände, hvari Prester, Konungar och Ministrar störtat människoläggat. Alltifrån kvinnornas tempel-prostitution i Babylon och Heliopolis, ända ned till den Hel. Alliancen och Prinsen af Hohenlohe, har Förf. här ånyo låtit sin "tanka genomläsa de historiska fältens rym-

der." Han har till och med ej försmått, att meddela oss en ganska utförlig berättelse om Kardinal Rohan, "som ända till konunga-sängen sträckte djerfheten af sina okyska begär" (s. 279 - 283); samt en annan om den vidtberömda Hjort-parken (*le Parc aux Cerfs*), hvilken icke mindre fullständigt skildras (s. 507 - 509). Utom de i begynnelsen af denna recension omnämnda Tyrann-Tabellerna, förekommer här äfven ett Register på "Författare, som omkommit därför att de försvarat lika litet (?) fördömliga meningar" (s. 271 - 275). De äro till antalet tjugufem; och man underrättas vid slutet, att Herr Jouy skulle ännu dessutom, om han ville, kunna namngifva "sex författare, brände *in effigie*, 8 brände efter döden och femtiotvå lefvande brände:" således, inalles, nittio en! Ett siffertal, hvilket, för att med sin ansenlighet öka framställningens verk, hade bordt uttryckligen anmärkas.

En icke obetydlig del af dessa Noter (s. 514-524) söker ådagalägga, hvilket gräsligt ofog "de vid Kongressen i Wien förenade Makter" utöfvade mot Moralen och Frankrike, då de i Tractaten af d. 2 Nov. 1815 icke unnade Frankrike behålla allt det, som beviljades Frankrike i Tractaten af den 30 Maj 1814. Att det var Franska Nationen sjelf (eller åtminstone det då mäktigaste partiet inom denna Nation), som genom sitt uppförande tillintetgjorde den sistnämnda tractaten, och tvang de allierade Makterna att för framtiden omskansa sig med större och strängare säkerhetsmått mot möjligheten att bli än en gång bedragna och öfverraskade: derom aktar sig Förf. sorgfälligt att yttra ett enda ord, ehuru han föröfrigt ej synes vara någon egentlig anhängare af Napoleon. Tvärtom slutar han sin vecklagan såsom en ännu mera påtaglig "bebyg-

gare af Seimens stränder," då han i de häftigaste ordasätt förebrår ofvannämnde Makter, att de efter den sista eröfringen af Paris "bortförde" (neml. hemförde) derifrån de "taflor, statuer och modeller," de "konstens mästerstycken," som Frankrike några år förut med det mest uppenbara våld tillplundrat sig. Att de allierade Makterne icke redan år 1814 tilläto de länder, städer, personer, från hvilka dessa konst-skatter voro röfvade, att hvar och en taga igen sitt: deröfver herrskade, i Italien och Tyskland, en så allmän, så högljudd nationernas förbittring, att Parisarne hade bordt kunna förutse, det dessa konstverk, i händelse af en ny Pariser-Capitulation, omöjligen skulle i någon dess artikel bli erkända för deras tillhörighet. De återtagande trodde sig icke behöfva särskildt deröfver med "någon tillagd artikel" urskulda sig; de hade i art. 11 lofvat Fransmännen beskydd för "allmän egendom," men icke för andras egendom, nemligen den, som nyss förut blifvit ifrån grannarne bortröfvad. Hela verlden vet, huru dessa konstverk blefvo Fransmännens egendom, och på hvars sida här det "barbareskliska rofferiet," den "med väpnad hand gjorda stölden" var. De "högtidliga traktater," genom hvilka de blifvit "förvärfvade," — hvarpå voro de grundade, om ej på krigets och styrkans rätt i Titanen Napoleons jernhand? Och hade icke Fransmännen, genom sitt försök att upplyfta den störtade Titanen på den thron han förlorat, sjelfve upplöst allt det, som i dessa tractater kunde synas bindande? Hade de icke dermed sjelfve blottställt sig för oundvikligheten, att ånyo, i sin ordning, och intill dess en ny sakernas reglering hann fastställas, bli behandlade just enligt samma krigs-rätt?

Efter en lång och hemsk beskrifning på de Engelska Ponton-fängelserna (s. 325-336), slutar Författaren sina Noter och sitt verks första del med införande af ett Tal, som "en af den Amerikanska frihetens o-dödliga stiftare, John Adams," hållit till "eleverne vid Unions-Staternes Krigsskola." — De, som egna sig åt Militär-ståndet, och som annars kunde efter läsningen af Herr Jouys bok bli alltför mycket nedslagna, bekomma här tillsist denna uppmuntran: "Edert yrke är åtminstone lika hedervärdt, som hvilket annat som helst inom det menskliga lifvet" (s. 357).

Vi veta ej, om äfven Poeternes yrke är, i Författarens ögon, "åtminstone lika hedervärdt som hvilket annat som helst." Att han icke älskar det episka skaldeslaget, ha vi sett; och Poesien är, i allmänhet, hos de moderna Stats-förbättrarne illa anskrifven. Hon har nemligen den olyckan, att genom alla sin själs innersta egenskaper, alla sin varelses finaste trådar, stå i nära släktskap med just de fördomar, som desse Reformatorer bekriga: med Tron, med Kärleken, med Äran, med Hjeltesinnet, med Kungligheten, med Sagan, Folksången och Häfverna, med allt det Ursprungliga och ursprungs-enliga i de nationella Inrättningarna, Sederna och Språken. Kort sagdt: hon vill ej mindre i Samhällets lif, än i Naturens, finna organiska krafter och harmoniska former. Ja, för henne är till och med Adeln ej oftare förhatlig än då, när den försummar att i ädelsjälsbildning och ädla handlingar uttrycka det adliga minnet af Förfädrens bedrifter. Man har derföre märkt, att om någon poet skall riktigt vinna de Pseudo-Liberales gunst, detta endast kan ske på det vis, att han, i likhet med dem sjelfve, blun-

dar för allt hvad som i det samhälliga menniskolifvet är naturligt, friskt, skönt, heligt, för att destomera ostörd, i vrångvis mjältsjuka, skria utan åtskillnad mot hela det religiösa, moraliska och politiska arf, som blifvit oss öfverlåtet att förkofra. En liten tid förkunnade de, att de tagit det komiska skaldeslaget under sitt uppmuntrande hägn; men det undanbad sig allt beskydd af så trumpna Mäcenater, och ställde dem sjelfve upp ibland sina öfriga förlustelse-bilder i Skämtets tempel. Hittills har ock blott en enda Skald af verkligt snille (Lord Byron) råkat ut för det missöde, att få skyllra bland deras leder; smickrade af denna åtminstone skenbara gemenskap, förlåta de honom hans pairskap och hans beundran för Goethe, som vid alla tillfällen betygar dem sitt yttersta förakt. *) I sjelfva verket kan ingen rigtning tänkas, mera invärtes hätsk emot all Poesi, än deras; och gifves emot dem någon sammangaddning, så är den ingen annan, än den Poesien uppgjort gemensamt med Religionen, Moralen, Philosophien och Historien. — Vi ha med dessa anmärkningar blott velat bana oss vägen att få berömma den ovänligt milda sinnesstämning, hvarmed förevarande boks Genius nedlåtit sig sjelf till ett par profstycken af lyrisk pösi. Det ena, som förekommer på s. 21, är af pathetiskt-didaktisk art, besjunger Moralen och lyder så:

*) Se till ex. *West-Östlicher Divan*, afdelningen "Buch des Unmuths;" der, bland annat, vissa Publicisters diktan och traktan förträffligt skildras i dessa rader:

"Dass nur immer in Erneuerung
Jeder täglich Neues liere,
Und zugleich auch die Zerstreuung
Jeden in sich selbst zerstöre!"

*"Från pol till pol hon lemnar enahanda bud:
Håll af din födelsbygd, gör hvar man rätt, och fram-
för allt tillbed en Gud!"*

Det andra som förekommer på s. 23, är af ironiskt-humoristisk beskaffenhet, och lyder:

*"Hur skönt, hur ljufligt är det ej, att, oskulden, för-
krossa,
Att sarga få sin moders bröst, och så, naturens alla
fjettrar lossa?"*

Vi få med det samma lyckönska Svenska prosodien, att vara riktad med tvänne nya vers-slag; i det första utgöres förra versen af en med särdeles melodiskt öra byggd alexandrin, i det andra af en ingemundare; men de motsvarande versernas schema, adertonstafvigt i det pathetiska skaldestycket, nittonstafvigt i det humoristiska, saknar i vårt språk ännu benämning. Det vill mellertid synas, som skulle detta schema befrämja en högst ledig versification; och det är sannolikt, att samma snille, som för sin "metafysik" icke "bestämt andra gränser än samhällstillståndets," för sin poesi ej bestämt andra gränser än marginalens.

Vi förmoda, att våra läsare nu tillräckligen hafva jouerat af Herr Jouy; vi önska, att denna jouissance må för dem ha varit angenämare, än för recensenten. Att nödgas hålla sina blickar fästade på det tomma, omätliga Intet, som ur dylika författares inre gapar en till mötes, medför en känsla, som understundom vederqvicks af ett och annat komiskt intryck, men på längd blir oändligt smärtsam. Det lindrigaste, som om denna bok kan sägas, är att den bör betraktas såsom en fransk parti-skrift; möjligt, att en af ensidighet inskränkt och förblindad välmening kan digga till grund för allt detta fåvett, all

denna vrängning af Philosophiens och Historiens synpunkter. Hvad likväl minst låter rimma sig med välmening, det är detta hos alla sådana författare vanliga förnekande af all moralisk möjlighet hos andra, att kunna tänka, att kunna se annorlunda än de. Det är derföre, hos dem alla, ett slags fixerad gälenskap, att anse hvar och en med dem olika tänkande antingen för en lycksökare hos Makten, eller för en af denna redan köpt bandit, hyrd mot Nationernas sak af Nationernas Styrelser; hvilka, likaledes blottade på all moralisk möjlighet att af egen fri vilja göra något annat än öndt, alltid i sålunda skrifter utmålås såsom Nationernas enda egentliga fiender. Också se vi Herr Jouy, i sin Inledning, ganska bestämdt förklara, att de, som "med full öfvertygelse kunna vara intagne utaf alldeles motsatta meningar," endast kunna vara det i följd af de nedrigaste bevekelsegrunder; dessa stå uppräknade på sidorna 8 och 9. Att en synkrets kan finnas, vidsträcktare än deras; att den vidsträcktare synkretsen föranleder undersökningar, som begynna just der, hvarest de redan ha fullbordat sina; att man, i följd häraf, kan med fullkomlig redlighet komma till andra ståndpunkter, andra öfvertygelser: detta är för dem det otänkbaraste af allt otänkbart. Derföre kan ock deras Egenkärlek, deras gränslösa Sjelfförnöjsamhet, med ingenting annat jämföras, än med deras Intolerans: under allt sitt ropande mot "fanatism," äro de likväl sjelfve de mest fanatiska förkättrare af alla. Ur förhållandena mellan Folk och Regeringar, ja, ur förhållandena mellan Folkens medborgsmanna-classer inbördes, undantränga de, så långt de förmå, Förtroendets, Högsinnighetens, Kärlekens, Akningens anda; hvad de sätta i stället, är Misstankans, Controll-skrämselns, Hatets, Förolämpningens; och ändå förundra de

sig, att Regeringarna stundom, öfver så mycket oupphörligt ofog, låta undfalla sig tecken af ovilja och förtrytelse! Och liksom deras lärjungar inom vårt fädernesland vilja hit till Sverige, utan förstånd, utan sansning, öfverflytta vissa andra länders författningar, opinioner, partier och parti-namn; liksom de, i trots af svenska folkets lynne, sträfva att med våld påympa det främmande samhällens bruk och framförallt missbruk, utan hvilka sjelfva bruken skulle föga behaga dem: så är det ock deras högsta id och flit, att sönderklyfva, att uppmäta Litteraturens fält inom rämärken af några obestämda sekt-benämningar, vid hvilka den hop, på hvars okunnighet eller förblindelse de räkna, kan inbilla sig hvad som helst — just af det skäl, att den ej vet hvad den egentligen skall inbilla sig. Men de bedragas i sitt hopp, att kunna förvandla Sveriges litteratur till en tummelplats för oändligt käbbel, der stridande skaror munhuggas utan annat ändamål, än att täfla med dem, med pöbelns hofmän, i uppfiningar för dess tanklösa målro. De förmenade, att den philosophiska och ästhetiska strid, som för några år sedan fördes mellan åtskilliga äldre och yngre författare med ömsesidig hetta, hade i detta fall öppnat dem en dråplig utsigt: men denna utsigt är alldeles förmörkad; de tvistande konstdomarne och skalderne ha gjort dem det oförmodade sprattet att bli sams, eller åtminstone att inse det ärliga, det rent litterära intresset hos hvarandra; och man hör dem, löjligt nog, här öfver på det högsta besvära sig. — ”Den gamla spådom,” säger Herr Jouy, skall besannas, ”att Filosofien skall en gång komma att beherrska världen” (s. 14). Äfven vi älska Philosophien, vetenskapernas drottning, och tro oss hafva, vid åtskilliga tillfällen, lemnat bevis derpå. Icke dessmindre ana vi, att hon till

grundval för sin thron icke väljer skrifter, sådana som hans. Vål gissar han, att "Efterverlden kommer att känna de rader han skrivit:" men Efterverlden får så mycket annat bestyr, äfven i sina studier, att den gissningen visst aldrig vinner bekräftelse. Att dygden är berömlig, att lasten är fördömlig, att tyranner äro afskyvärda, att konungamakten bör vara constitutionell, att sanningen segrar och bör segra, att påfvar gjort ondt, att jesuit-congregationer äro skadliga, att Prester, Konungar och Ministrar böra handla moraliskt: dessa satser äga tvifvelsutän sin rättighet; men vi tro, att Samtiden har sig dem bekanta, och att de icke skola falla ur Efterverldens minne. Hvad föröfrigt det af Förf. nyttjade anklagelse-sättet mot de Maktägande, de Styrande angår, så vore det en lätt sak, att för hvar och en här angifven elak Prest, Regent, Minister, för hvart och ett af någon sådan föröfvadt brott, nämna en god Prest, Regent, Minister, och en af honom utöfvad lofvärd handling; utan att dermed vore mera bevisadt för dessa makthafvares moralitet, än det af Herr Jouys *chronique scandaleuse* är bevisadt emot den *). Likaledes kunde man för hvar och en författare, som här anmäles vara för sina meningar

*) Likmätigt denne Författares vanliga sammanhang och logik, förklarar han s. 29, att han med de "historiska tilldragelser," som han "åberopar," icke åsyftar "något visst land, något särskildt folkslag, något utpekadt hof, någon styrelse i synnerhet, och ännu mindre någon individ." Likväl säger han i samma period, att de åberopade historiska tilldragelserna äro "efter naturen tecknade händelser och människobilder"; och det förekommer i hans bok nästan ingen beskyllning, vid hvilken ej något visst land, folkslag, hof, någon särskild styrelse, någon namngifven individ anföres såsom exempel!

hängd, bränd eller halshuggen, uppnämna en annan lika frimodig, som ganska stilla fått aflida på sin sotsäng. Äntligen skulle vi ock ur Nationernas, Republikernas, Demokratiernas annaler kunna uppräknas en lika stor summa af enskilda och offentliga illbragder, som ur Konungarnes och Monarchiernas; utan att vi dermed ändå trodde oss uträttat något synnerligen märkvärdigt. När man gifver sig ut att behandla filosofiska ämnen, med uttrycklig fordran att bedömnas såsom filosof: kan man då inrätta sina bevisningar på ett orimligare sätt, än när man leder dem ifrån en mängd på måfå atom-lik utplockade facta, i stället för att leda dem inifrån, ur ämnenas egna ideer, och ur de grunder, som inom dessa ideer kunna uppdragas?

Herr Jouy berättar (sid. 274), att Författarn Vallée, "hängd och bränd på Greve-torget d. 9. September 1573." blef det för en bok, som lyktades med denna slutmening: "Låt om oss med lugn vara i okunnighet om allt!" — Onekligen hade han sjelf gjort klokt, om han slutat sin egen bok med samma föresats, och det på fullt allvar; d. v. s. med föresats att icke vidare skriva, eller åtminstone icke öfver Moralen och Politiken. Om det är sannt, hvad Recensenten, — föga bevandrad i ephemeridisk litteratur, — hört sägas, att Herr Jouy för detta sitt verk skall hafva sutit någon tid i fängelse: så har han mellertid blifvit straffad på ett sätt, som icke motsvarar felet att vara dålig auctor; och vi se här ett nytt prof, huru högt Sveriges samhällsbildning, huru högt det svenska förhållandet mellan Regering och Folk står öfver sakernas ställning i ett land, der Styrelsen anser sig böra nyttja den yttre maktens för-

svår mot så klena skrifter: — Men om det, ur vissa skäl, kan förlåtas Fransmannen Jouy, att ha skrivit en dålig bok: så känna vi intet skäl, som ursäktar Svensken Anckarsvärd att ha öfversatt den. Vid stylen af öfversättningen vilja vi ej uppehålla oss, änkönt den temligen misshandlar vårt sköna språk: urskriften ha vi ej haft att jemföra; men det är troligt, att dess ton i allmänhet blifvit genom denna misshandling ännu mera slapp och fad, än den kommit omedelbart från sjelfve författarn. Vi förmoda det af den anledning, att denne, i några för sällskapsnöje beräknade småböcker, gjort sig känd för en lifligare och läsbarare framställning. Men otroligt synes oss, att icke Friherre C. H. Anckarswärds bibliothek skulle innefatta böcker, nyttigare att meddela i svensk tolkning. Föröfrigt hoppas vi, att nämnde Friherres tänkesätt, i ganska många punkter, betydligt afviker från hans originals. Sjelf tycks han beteckna en sådan, i Förordet; då han säger, att "hvad som rör religionen och dess lärare" alls icke kan på Sverige tillämpas. Med hans tillåtelse tro vi dock, att de allmänna satser om Religion och Presterskap, som vi anført, äro af den beskaffenhet, att de icke blott gälla Katholicismen, icke blott Presterne i Frankrike. Förf. sjelf, som förklarar sig betrakta äfven dessa ämnen philosophiskt, och som väljer sina exempel från alla tider, ur alla religions-inrättningar, hos alla nationer, har på intet ställe berättigat Öfversättarn till den inskränkning, som denne, i sitt Förord, uppdragit för deras användbarhet. Öfversättaren hade således, då han sjelf anser dessa satser olämpliga för Svenskar, bordt antingen utesluta dem, eller ock beledsaga dem med vederläggande anmärkningar. Detta hade, åtminstone i åtskilliga fall,

kunnat utan möda verkställas; sjelfve **A r g u s** har ju längesedan upptäckt, att all bildning leder sitt ursprung ifrån Religion, ehuru denna på **h a n s** (blott till en tredjedel svenska) orakelspråk heter "Superstition"; och då oraklets eget orakel, *le Constitutionnel*, förmodligen ej deremot har något att invända, så hade Herr Jouy's tolk desto mindre behöft tveka, att åtminstone med denna insigt utstyra och förbättra sin tolkning. I alla fall hade vi väntat, att en svensk riddersman skulle framträda med upplysningar, med tillrättavisningar åtminstone vid de ställen, der Sverige med en förnäm okunnighet kastas i hopen af halfhyfsade och oconstitutionella stater; der en Karl X, en Karl XII uppräknas ibland bedragare och tyranner; der dygdiga ministrar sägas hafva funnits endast i Frankrike och dygdiga fältherrar endast i "Gamla Historien" och i "Amerika"; der det påstås att Monaldeschi mördades af svenske adelsmän; der en ur sitt sammanhang, ur sin häusyfning lösryckt utlåtelse andrages till hevis, att äfven Oxenstjerna lemnade bidrag till "bofvarnes lagbok". Men hvad uttryck råkade vi nyttja? Riddersman! en öfverlevfa från Feodalismen, från Medeltidens grofva fördomar! Välan, för att välja ett mindre "aristokratiskt": såsom svensk medborgare, såsom "sjelfskrifven riksdagsman", hade den ädle Friherren bordt uppfylla ofvannämnda billiga fordran. Af samme "sjelfskrifne riksdagsman" hade vi tillika, då han (ganska riktigt) förklarar "all säkerhet för samhällsstadgan ligga hufvudsakligast uti samhällets moralitet", hoppats att se framställt något innehållsrikare begrepp om denna moraliska säkerhet, än att den "finnes endast uti folkets lynne att icke tåla nå-

got magtens ingrepp mot lagen". — Sådant har mellertid ej skett. Kanske har han förglömt det under den "otåliga längtan", hvarmed han önskat få se ett så ypperligt arbete försvenskadt; kanske har hans "innerliga öfvertygelse om sanningen af de föreskrifter, hvilka i detta arbete framställas", förorsakat en brådska, som tyckts honom påkallad af "samhällellens närvarande bildningspunkt", hvilken "snart sagdt uti allt fordrar den matematiska vissheten till stadga för öfvertygelse". Vi lemna detta derhän: och vilja blott underrätta de läsare, i hvilkas tanka vi måhända förmycket fullständigt ådagalagt egenskaperne af denna matematiska visshet, att det skett endast för att blotta, en gång för alla, detta slags liberalistiska herrlighet i all dess glans; och dermed bereda oss en möjlighet, att kunna framdeles, vid tillfällen som sannolikt ej uteblifva, förfara desto mera summariskt.

MATTHIAS NORBERG.

NEKROLOG.

Född år 1747 i Nätra Socken i Ångermanland. Fadren, Matthias Norberg, var Krono-Länsmän och Directeur öfver Linne-tillverkningen i Norrland; Modren hette Christina Wallanger, på sin tid bekant genom sin ovanliga färdighet i finare linnespånad och väfnad, för hvilken hon af Rikens Ständer trånne gångher med en äreskänk belönades.

Från Hernösands Gymnasium ankom han, 21 år gammal, till Upsala Akademi 1768; erhöi der Philosophiæ-magistergraden 1773, blef året derpå Docens i Grekiska Litteraturen, samt 1779 E. O. Adjunct i Theologiska Faculteten.

Redan länge hade Norberg ifrigt önskat, att, genom en utländsk resa, vinna tillfälle till utvidgande af sin Österländska språkkunskap. Denna önskan uppfylldes 1777, då han, hugnad med ett kongligt understöd, öfver Danmark, Tyskland, Holland och England, begaf sig till Frankrike. I Paris, dit han ankom 1778, fann han bland den mängd af orientalska handskrifter, hvilka en Svensk (den bekante resanden Otter, f. d. LL. OO. Prof. i Paris) hemfört, flere, som handlade om Sabæernes Religion och Lagar, och bland dem Liber Adami; äfven upptäckte han deribland en Syrisk Version af 2:dra Konungaboken, samt Philoxenii och Thomæ Heracleensis Syriska uttolkning af de 4 Evangelisterna, från 6:te århundradet. Från Paris reste han i sällskap med Abbé de Villoison, öfver Lion i Aug. 1778 till Italien, och ankom i medlet af Septemb. öfver Turin till Milano. Emedan det dervarande förträffliga bibliotheket under ferierna befanns tillslutet, gjorde han under tiden en resa till Rom, samt uppehöll sig der till medlet af November, hvarefter han återvände till Milano, der Ambrosianska Bib-

liothekets skatter i symnerhet blefvo föremål för hans forskningsifver. Der afskref han Codex Syriaco-Hexaplaris; med denna, som han efter hemkomsten till Fäderneslandet af trycket utgaf, grundlade han sin ryktbarhet i lärda världen. Under det han som häst var sysselsatt med denna handskrift, mötte honom i Milano tidningen från Sverige, att Konungen nämnt honom till Björnståhls följeslagare på en resa åt Orienten. Med fördubblad ifver måste han således arbeta för att fullända denna till eget bruk bestämde afskrift, och tillika tvänne andra. Han hade nämligen, såsom villkor för tillträdet till meranämnde dyrbara Codex, måst lofva, att till Bibliotheket aflemna ej blott en afskrift deraf, utan ock dessutom af den Syriska versionen af Konungaboken, hvilken han funnit i Paris. Således hade väl Norberg orsak att i ett bref yttra, det Bibliothekarien i Milano så plågat honom, "att mången blifvit banlyst af Påfven för mindre ondt."

I slutet af Mars 1779 reste han från Milano till Venedig, hvarifrån han i Maj månad sjöledes begaf sig till Constantinopel. Icke långt efter ankomsten dät, mötte honom den sorgliga tidningen om Björnståhls död i Salonichi i Julii s. å. Då härigenom för honom hoppet om en vidsträcktare resa i det inre af Orienten afbröts, beslöt han att göra vistelsen i Turkiets hufvudstad och dess granskap så båtande för sitt språkstudium, som möjligt. I Arabiska och Turkiska språken begagnade han såsom lärare en Scherif från Mekka vid namn Abdallah. Af en Maronit skaffade han sig viktiga underrättelser om Sabæernes religiösa och politiska tillstånd, och af en lärd Turk erhöill han kataloger öfver de förnämsta Bibliotheker, som då för tiden funnos i Constantinopel. Efter nära ett års vistande derstädes, gick han om bord på ett Venetianskt skepp, och anlände, efter en besvärlig sjöresa, i Junii 1780 till Venedig, der han i 42 dygn måste uthärda, som han sjelf säger, en ännu besvärligare Quarantaine; under hvilken han likväl hade ledighet nog, att sätta i ordning sina under resan gjorda samlingar och anteckningar.

Resan fortsattes derefter genom Italien, Tyskland och Frankrike. I Göttingen uppehöll han sig en längre tid, och

blef der antagen till Correspondent af Vetenskaps-Societeten; i hvars sammankomst d. 28 Oct. 1780 han uppläste en afhandling de Religione et Lingua Sabæorum, hvilken i Göttingska Commentationerna finnes införd. Från Göttingen begaf han sig å nyo till Paris, för att fortsätta granskningen af de Sabæiska Handskrifterna. Han blef äfven der kallad till Ledamot af ett vid denna tid inrättadt lärdt samfund, kalladt Muséum de Paris.

I slutet af 1781 återvände Norberg till fäderneslandet, efter nära 5 års bortovaro. Under denna tid hade han blifvit utnämnd till Björnståhls efterträdare i LL. OO. och Græc. L. Professionen vid Lunds Universitet, genom fullmägt af d. 5 Jan. 1780, och han tillträdde denna lärdestol i Mars månad 1782. Lönen utgjorde de första åren endast 83 Rdr. 16 s., ända till 1785, då han erhöll en extra lön af 150 Rdr. Tvänne gånger var han Akademiens Rector, nämligen åren 1793 och 1800; och första gången, i anledning af ett vid Jubelfestens firande uppkommet oroligt uppträde, icke utan bekymmer. Promotor i Philosophiska Faculteten var han 1800. Få Akademiske Lärare hafva så många gånger som Norberg uppstigit i talarestolen, för att både vid glada och sorgliga tillfällen tolka Akademiens tänkesätt. De flesta af dessa tal, mästerstycken i Latinsk värtalighet, äro särskildt utgifna, och nu sednast i första delen af Norbergs Selecta Opuscula Academica tillsammanstryckta.

För det åminnelsetal han år 1802 i Akademiens namn höll öfver framl. Markgreffen Carl Ludvig af Baden, benådades han af Kejsaren i Ryssland Alexander I., den afl. Markgreffvens måg, med en dyrbar Juvelsring.

Ett ovanligt och smickrande bevis af främmande Lärdes agtning vederfors Norberg, då han af Theologiska Faculteten vid Köpenhamns Universitet, i Junii 1806, erhöll Theol. Doctors-Diplom; till hvars emottagande han undfick Kongl. Maj:ts nådiga tillåtelse i Oct. s. å. Flera Lärda samhällen, både inom och utom fäderneslandet, erkände äfven hans litterära förtjenster derigenom, att de upptogo honom bland sina Ledamöter. Så tillhörde han Kongl. Vetenskaps-Academien, Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademi-

en i Stockholm, Kongl. Vetenskaps-Societeten i Upsala, Vetenskaps-Societeten i Göttingen, Museum i Paris, m. fl.

Af sina Landsmäns högagtning och tillgifvenhet erhöll han ett utmärkt vedermäle, då han af Hernösands Stifts Presterskap uppfördes på andra rummet å Biskopsförslaget 1812. Samma år utnämndes han till Canzli-Råd och Ledamot af Kongl. Nordstjerne-Orden.

Efter fyratio års Akademisk tjenstetid begärde och erhöll han tjenstledighet 1820. Han lemnade då Lund för alltid, och återflyttade till sin födelsebygd Norrland, der han, i grannskapet af Hernösands stad, af framl. Biskop Nordins arvingar inköpt den vackra Sätessgården Stenhammar. Men innan han lemnade det Carolinska Universitetet, som han, under en lång följd af år, hedrat genom glansen af sitt frejdade namn, återgaf han af sina här besparade tillgångar, med varm hand, en summa af icke mindre än 16,666, $\frac{2}{3}$ Rdr. Banko till lön för en ny Lärostol. Ryktet berättade, att han dermed åsyftat inrättandet af en särskild Profession för Grekiskan, hvars rika litteratur ensam tillräckligt sysselsätter sin man, och hvars alldeles Vesterländska lynne illa öfverensstämmer med de Österländska Språkens; i förening med hvilka hon likväl dittills, orimligt nog, af en och samma lärare skulle skötas. Inträffade omständigheter ändrade likväl sedan hans tanka, och han ökade Akademiens Lärare-personal med en Professor i Franska, Tyska och Engelska Litteraturen. Till Universitets-Bibliotheket aflemnade han sina Orientaliska handskrifter. Sedan han sålunda utskiftat den betydligaste delen af sina jordiska ägodelar, ville han icke heller, att vetenskapen sjelf skulle dervid blifva lotlös; och man såg den lifliga, älskvärda gråhårsmannen, de sista åren af sin Akademiska tid, använda sina sista krafter på fullkommandet af de arbeten, som beredt hans mannaålders första ryktbarhet. Icke utan betydlig uppoffring utgaf han, på egen bekostnad, sin länge väntade Codex Nazaræus, och sin Gihan Numa. — Sanning är den yppersta gård man kan hembära en så utmärkt Lärds minne; vi vilje således ej öfverja, att åtskillige bland samtidens största språkkännare i dessa arbeten ej funno sin väntan till alla delar uppfylld. Demän-

ga spår af tröttnande uppmärksamhet man här och der anmärkt, sätte vi endast, på ålderdomens räkning; deremot beklage vi hans och flera af våra framsarna Litteratörers ställning, hvilka, i saknad af allt slags välviljande uppmuntran och i brist på egna tillgångar, med ändels nödgats framlefa sin mannaålder under blott förberedande arbeten och en till utseendet litterär överksamhet, och först vid aftonen af deras lefnad, medelst egna genom försakelser och uppoffringar vunna besparingar, sätts i stånd, att börja utgifvandet af sina arbeten, just när aftagande själskrafter borde påminna, att tiden att sluta är för handen.

Återkommen i lugnet till sin födelsebygd, fortsatte han utgifvandet af *Turkiska Rikets Annaler*, hvaraf de tre sista delarne i *Hernösand* på hans bekostnad af trycket utgäfvos. Sin valda fristad lemnade han på kort tid, i Junii månad 1824, för att återse sitt älskade *Upsala*, dit han till då inträffande *Promotion*, af *Philosophiska Faculteten* blifvit inbjuden, att såsom *Jubelmagister* för andra gången emottaga *Lagerkransen*. Den korta tid, han då vistades här, användes till ordnande af *Akademiska Bibliothekets Orientaliska Manuscriptsamling*, och han gaf tillika löfte att året derpå återkomma, för att här sedermera tillbringa vintermånaderna och utarbete en fullständig *Förteckning* öfver denna i vårt land betydliga samling. Detta löfte uppfyllde äfven den gamle och anlände hit i *September* månad 1825, samthade redan innan slutet af *December* månad uppsatt och med egen hand renskrifvit *Katalogen* öfver 338 *Orientaliska Manuscripter*. Deretter begaf han sig på besök till en *Ungdomsvän* i grannskapet af *Upsala*, för att der tillbringa *Julhelgen*. Hans lifliga lynne, ovanliga raskhet och *Norrländskt* härdade natur*), hindrade honom ofta att iagttaga tillbörlig försigtighet. Någon ådragen för-

*) Här må anöras hvad *Canzli-Rådet* *Norberg* för sina *Vänner* själf berättat, att nämligen Han och Hans *Bröder*, under hela den tid de studerade i *Hernösand*, måste på holmar i skärgården själve fälta och upphugga samt på båt till staden införa all den ved de för *Vintern* behöfde, och att, då de voro hemma hos *Foräldrarna*, de fingo arbeta sig så trötta, att de ganska ofta somnade ifrån sin tafliga *aftonmåltid*.

kyllning under denna resa i elakt väglag och på oblid årstid, lade honom, strax efter återkomsten till Upsala, på sjuksängen. Efter 6 dagars sängliggande afsömnade han stilla d. 11. Januar. 1826, i sitt 79. ålders år. Till begrafningen hade Akademien Receptor utfärdat ett Latinskt Program, och denna act skedde d. 14. Febr. i Upsala Domkyrka, med all yttre högtidlighet. Den med friska Palmer prydda Ikkistan bars af den allidnes sednaste Promotionskammater. Hela Studerande corpsen åtföljde liktåget och visade genom denna frivilliga gärd af agtning för den bortgångne, huru djupt det unga släktet kände förlusten af den gamle Patriarchens sällsynta och älskvärda egenskaper. Jordfästningen förrättades af en Norbergs forna lärjunge, Arke-Biskopen m. m. Doct. C. v. Rosenstein, och flere Skalder hade täflat att på Latin och Svenska prisa den dödes förtjenster. Liktalet och dessa sørgeqväden äro tillsammans af trycket utgifna.

Hos Ganzli-Rådet Norberg hämtade Snillet sitt lif och sin näring från Hjertats värma, ännu i hans sista dagar icke afkyld af ålderdomens snö. Derifrån utgick den rena välvilja, den innerliga godhet, hvaraf hans anlete var en trogen spegel, och som redan vid första anblicken inbjöd till hans bekantskap: allvar hvilade på hans panna, under det att ett lätt drag af menlös skalkaktighet lekte kring hans läppar. Hos honom förenade sig barndomens oskuldsfulla näivetet med den visa mannaålderns tankestyrka *). Hans upp-

*) Hvad vi här bemödat oss att framställa, är af en bland samtidens lyckligaste Latinska skalder, i korta träffande drag, således uttryckt:

"Transitus in sermone celer, praeruptus, anhelus,
Mixtus in ore lepos, inque lepore fides:

Moribus innocuus, veterisque idyllion aevi

Adsimilans, vitam, masculus, Arcas, agit:

Lumine submissus pavidus, erectusque volatu,

Stat gravitate senex, simplicitate puer:

Stat Sapiens. Faciunt praecordia candida carum,

Integrum pietas, integritasq ue pius."

fattning var lätt och hastig, hans framställning var mera liflig och qvick, än djup; med ett ord; han ägde kanske snarare esprit än genie. Hans stil hade synbart bildat sig efter Taciti. Fåordig, tankediger, blixtrande visar den sig oöfverträfflig i hans latinska tal och äreminnen. Men hvad som der är skönhet, upphör att vara det i hans historiska och philologiska afhandlingar. Den laconiska skrifarten störer här framställningens lugn, den gynnar den ytliga allmänligheten, och försvårar sakernas teckning efter deras inre väsendtlighet, såsnart denna ej på ett lysande sätt kan framträda. Hos Norberg var dock denna korta och afbrutna stil kanhända mera natur än konst, ty den røjde sig öfverallt, äfven i hans umgängé och samtal. Han var verkligen sjelf för mycket original, för att fullkomligt kunna uppfatta det egna och utmärkande hos andra. Nästan öfverallt i hans skrifter framträder hans egen individualitet, ständigt älskvärd och angenäm, men störande i de verk, der han blott lofvat framställa andras. Detta är isynnerhet förhållandet med Turkiska Rikets Annaler, enligt titel och förord ämnade att vara en sammandragen öfversättning "ur dess egna urkunder." Ej blott all österländsk stil och färg är här utplånad, utan Öfversättaren har äfven, såsom det synes, inlagt i dessa författares skrifter sina egna tankar och åsichter: ja, man måste stundom frukta, att han i deras berättelser införlifvat facta, som endast för vesterländska författare äro bekanta. Knappt någorstädes annars var Norberg mera Han sjelf än här, der han minst hade bordt vara det. Genom en sådan villkorlig omskapning hafva dessa tideböcker, hvilkas öfverslyttande och bearbetning måste hafva kostat honouren en ganska stor tids-uppoffring, förlorat det mesta af deras historiska brukbarhet.

Sådan var Norberg — så vidt vi förmått fatta denna rikt begåfvade natur, — i lif, handling och skrift. Såsom menniska ägde han, så vidt vi veta, inga skuggsidor, som behöfva gömmas: såsom författare var han i allt ej bifallsvärd, och detta har af oss blifvit erkändt med en öppenhet, som han sjelf under sin lefnad så högt värderade. Norbergs karakter, äfven såsom lärd, behöfver ej äreminnets prål och loftalarens smink. Liksom hvarje utmärkt individ, vinner han

mäst, vid att framställas sådan han var, såsom en lifvande gestalt med sina dagar och skuggor, icke såsom en med allehanda fullkomligheter smyckad tankebild, hvilken stél och död saknar den verkliga personlighetens lif och intresse.

Canzli-Rådet Norbergs Portrait, med traffande likhet måladt af Krafft, har icke langesedan lemnat Kopparprässen. Ett annat, måladt i dess yngre år, är uppsatt i Lunds Akademi-Biblothek, och finnes stucket i koppar framfor ett Band af Bertuchs Geographische Ephemeriden, Weimar.

Canzli-Rådet Norbergs af trycket utgifna arbeten äro:

1. Anmärkningar öfver förra stycket af Prof-ofversattn. af den Heliga Skrift. Upsala 1776. 8.0.
2. Codex Syriaco Hexaplaris Ambrosiano Mediolanensis editus et Latine versus. Lund 1787. 4.0.
3. Rudimenta Linguae Hebraeae. ib. 1812.
4. Codex Nazaraeus, Liber Adami appellatus, Syriace transcriptus Latineque redditus. T. 1—3. Lund 1815. 4.0
5. Lexidion Codicis Nazaraei. ib. 1816, 4.0.
6. Onomasticon Codicis Nazaraei. ib. 1817. 4.0.
7. Rudimenta Etymologiae Graecae, a primis suis originibus repetitae. ib. 1816. 8.0.
8. Beskrifning om Regements-förändringen i Circassiska Riket af Schilli Effendi. Öfversattn. från Arabiskan. Stockholm 1816. 8.0.
9. Giban Numa, Geographia Orientalis, ex Turcico in Latinum versa. T. 1. 2. Lund. 1818. 8.0.
10. Selecta Opuscula Academica. (edidit Joh. Norrmann.) T. 1—3. ib. 1817—1819. 8;0.
11. Turkiska Rikets Annaler. Sammandragne ur dess egne Urkunder. D. 1. Christianstad, utan tryckningsår. B. 2—4. Hernösand. 1822. 8.0.

Smärre Skrifter.

1. Dissertationes Academicæ Upsalienses. I—III. Upsala 1775—1778.
 2. Dissertationes Academicæ Lundenses. I—CLV. Lund 1782—1814. 4.0. 2 ne stycken, år 1782 utgifne, äro tryckte i Köpenhamn.
- Svea IX. II.* 12½.

5. Programmata Lundensia. I—VIII. ib. 1793—1801. Fol.
4. Memoria Danielis Thunbergi. ib. 1788. 4:o
5. Memoria Nicolai Schenmark. ib. 1788. 4:o.
6. Memoria Olavi Celsii. ib. 1794.
7. Memoria Erlandi Sam. Bring. ib. 1798.
8. Memoria Petri Munck. ib. 1803.
9. Panegyricus Divo CAROLO LUDOVICO Principi Haereditario Badensis Imperii dictus. ib. 1802. Folio.
10. Panegyricus Nicolao Hesslén dictus. ib. 1811. 4:o.
11. Memoria Jacobi Wilh. Faxe. ib. 1816.
12. Panegyricus CAROLO XIII. Insignia Imperii capessenti dictus. ib. 1809. Folio.
13. Äreminne öfver Theol. Professoren Jacob W. Faxe. Lund 1790. 4:o.

I Kongl. Vitterh. Histor. och Antiqu. Academiens Handlingar. Tom. X.

Reschid Estendi om Kon. Carl XII:s vistande i Turkiet.

I Nova Acta Reg. Societatis Scientiarum Upsaliensis. Tom. IX.

Quaestio Linguae orbis terrestres specie tantum differant, genere autem in universum consentiant. (Denna afhandling är genom författarens dödsfall afbruten.)

I Commentationes Reg. Societatis Scientiarum Gottingensis per annum 1780. Tom. III.

De Religione et Lingua Sabaeorum.

I Björnståhls Resa, 5:te Delen, (sid. 159—293) har Gjørwell infört:

Norbergs Bref om dess utrikes Resa. De äro 10 till antalet, skrifne från Paris, Milano, Constantinopel och Venedig, åren 1778—1780.

Ibland Canzli-Rådet Norbergs efterlemnade Handskrifter anmärka vi en nitid afskrift af Drusernas heliga Bok: "Liber Adorationis in absentia Domini nostri Imami El Hakem" hvilken Legations-Predikanten i Constan-

tinopel, Mag. Jacob Berggren från Orienten hemfört och till Grefliga Engeströmska Bibliotheket i Stockholm öfverlämnat. Norbergs afskrift 106 sidor in folio är, efter hans i lifstiden yttrade önskan, aflemnad till Kongl. Academiska Bibliotheket i Upsala.

S - - R.

Litterära Underrättelser.

Stockholm: Genom Medicinal-Rådet och Riddaren af K. Nordstjerne-Orden Doct. Carl Birger Rutströms den 13 sistl. April timade fränfälle, hafva Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademien, Kongl. Landtbruks-Akademien och Kongl. Patriotiska Sällskapet förlorat deras mångåriga Secreterare, äfvensom Kongl. Vetenskaps-Akademien, Svenska Akademien och Kongl. Sundhets-Collegium dervid erfarit förlusten af en i flere afseenden förtjent Ledamot. — Med. Rådet R. var Son af den i Svenska Kyrkaus häfder genom sin religions-process bekante Kyrkoherden Doct. And. Carl Rutström och föddes i Stockholm den 22 Nov. 1758. Student i Upsala 1772. Philos. Magister derstädes 1785. Företog 1791 en utrikes resa och erhöil Med. Doctorsgraden i Hardervik 1793. Efter hemkomsten blef han 1794 utnämnd till Botanicæ Demonstrator vid Åbo Akademi. Kgl. Patriotiska Sällskapets vice Secreterare 1796 och ordinarie Secreterare 1799. Kgl. Landtbruks-Akademien Secreterare vid dess instiftelse 1812. Erhöil Medicinal-Råds fullmakt 1814. Riddare af Kgl. Nordstjerne-Orden 1818. Kgl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien Secreterare samt Riks-Antiquarie och Garde des Medailles 1820. — I Svenska Akademiens Handlingar finnes af Rutström en i sitt slag förträfflig öfversättning af Fabeln om Phaeton i Ovidii Metamorphoser, äfvensom Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien Handlingar innehålla många ganska lyckade förslag till emblemer, deviser och inscriptioner af hans hand uppsatte.

BÖCKER;

UTKOMNE FRÅN D. 16 JANUARI TILL D. 20 APRIL 1826.

- Betänkande, K. Révisionen öfver Rikets Element. Läroverk vördnadsfullt understäldt af en inom Skara Stift vicarierande Scholläre. Stockh., Elmén & Granberg, 1825. 2 ark.
- Svea Rikes Historia från de äldsta tider till K. Carl XII:s död. Af Fr. Rühls 5te o. sista Del. Öfvers. af A. M. Strinneholm. Stockh., Zach. Häggström. 1825. 707 sidd. 8:o. 5 Rd.
- Predikan på Första Advents Söndagen, hållen i St. Jacobs kyrka i Stockholm 1825. Af Församlingens Kyrkoherde (Dr. Hedrén). 2:a uppl. Stockh., Nestius, 1826. 18 sidd. 8:o 12 sk.
- Dikter af Karl August Nicander. 2:a Häft. Stockh., Nestius, 1826. 60 sidd. 8:o 24 sk.
- Vid Grosshandl. Hr L. G. Collins Graf, d. 6 Febr. 1826. Stockh. Horberg, 1826. 8 sidd. 8:o (säljes ej i bokhandeln).
- Historisk Tabell öfver Svenska Konungar ifrån Ynglinga-Ätten till närvarande tid. 6:te förb. uppl. Mariefred, Collin & C. 1826. 24 sidd. 12:o. 8 sk.
- Försök till en Lärobok i Gamla Historien för Lärdoms-Skolor af Jacob Ekelund, Stockh. Zach. Häggström 1826. 86 sidd. 8:o 28 sk.
- Moralen tillämpad Politiken, af E. Jouy. Från Franskan öfvers. af C. H. Anckarsvärd. 1:a. Del. Stockh., Hörberg 1826. 343 sidd. 8:o 1 Rd. 40 sk.
- Försök att för en Christelig Allmoge tydligt och uppbyggligt framställa det lärorika i vår Frälsares liknelse om den otrogne Gårdsfogden. Christelig Predikan på 9:de Sönd. e. Trinit. i Quistbro Kyrka af Anders Krieholm, Örebro, Lindh, 1826. 15 sidd. 8:o 4 sk.
- Galleri till Fredmans Epistlar och Sånger. Stockh. Delén 1826. 4:o
- Resa i det inre Africa till floderna Senegals och Gambias källor. På Franska Regeringens befallning företagen åren 1818 & 1819 af G. Mollien. Stockh., Ecksteinska Tr., 1826. 178 sidd. 8:o 40 sk.

- Napoleons sista stunder, eller Dagbok förd under hans sista lefnadsår och sjukdom af hans Läkare F. Antommarchi. Ett supplement till O'Mearas och Las Cases Dagböcker. Med bilagor innehållande Napoleons testamenteriska dispositioner, jemte underrättelser om de i anledning deraf uppkomna tvister. Del. 1 och 2. Stockh. Ecksteinska Tr. 1826. 684 sidd. 8:o 2 Rd. 40 sk.
- Resor i Europa och Österländerne, af J. Berggren. 1:a Del. Stockh. Rumstedt 1826. 375 sidd. 8:o (utom Företal m. m.) med 1 Charta. 2 Rd. 40 sk.
- Lärobok i Historien och Geographien för Begynnare. Stockh. Ne-stius 1826. 99 sidd. 12:o. V. B. 20 sk.
- Predikningar af D. W. Dunckel. Götheborg, Norberg 1826. 212 sidd. 8:o. 42 sk. 8 rst.
- Heliodor, eller en Ynglings Läro-år. Den religieus bildade ungdomen tillägnadt af Dr: G. Friederich. Öfvers, Stockh. Joh. Häggström 1826. 416 sidd. 8:o 2 Rd. 16 sk.
- Walter Scotts Romaner. Öfvers. 8:de Häft. En Saga om Montrose. 1:a Del. Mariefred, Collin & C. 1826. 217 sidd. 8:o 52 sk.
- Vapenbröderne. Berättelse ur Grekornas nyaste frihofsstrid af Victor Ducange. Senare Del. Öfvers. Stockh. Marquardska Tr. 1826. 166 sidd. 8:o 40 sk.
- Historiska Anteckningar af Louis Jerome Gohier, President i Directorium d. 18 Brumaire. 2:a Del. Öfvers. Stockh. Hörberg, 1826. 194 sidd. 8:o 1 Rd. 8 sk.
- Salig Gubbens testamente eller Peter Niclas Noehbesser med skåpet. Stockh. Marquardska Tr. 1826. 20 sidd. 8:o 8 sk.
- Andan och kraften af Arndts sanna Christendom, eller en samling af de bästa, vackraste och mäst uppbyggeliga ställen i denna förträffeliga bok; jemte ett bihang om Sundhetsläran, Skorden och Skördefesten. Öfvers. Stockh. Elmén & Granberg, 1826. 130 sidd. 8:o 20 sk.
- Säkra och osvikeliga medel och recepter att fördrifva vägglöss ur sängar, stolar, bord, skåp och alla andia slags möbler, äfvensom ur alla slags bonings- och förvaringsrum, att döda ohyran och fullkomligt utrota dess afföda, äfvensom att i förhand

- betrygga nya byggnader för möjlig framtida smitta, jemte ett bibang innehållande säkra medel att utrota mal. Meddelade af Hermbstädt, Halle, Hochheimer och flere. Öfvers. från 5:te förb. och tillökta Tyska uppl. Stockh. Marquardska Tr. 1826. 40 sidd. 8:o 12 sk.
- Min ungdoms Idealer. Poetiskt Försök af ett Fruntimmer. Stockh. Rumstedt, 1826. 23 sidd. 8:o 8 sk.
- Predikningar och Andeliga Tal af Pehr Ekendahl. 5:te Häft. Ups. Bruzelius, 1826. 151 sidd. 8:o 44 sk.
- John Bull eller Engelska folket i sin stora besynnerlighet, framvisadt uti en mängd anekdoter. Öfvers. Stockh. Wennlund, 1826. 53 sidd. 8:o 24 sk.
- Åminnelse-Tal öfver Hans Excellence f. d. Riksrådet, Riddaren och Commendeuren af Kongl. Maj:ts Orden Hr: Friherre Malte Ramel, hållet vid inträdet i Svenska Academien d. 25 Jani. 1826 af E. G. Geyer. Stockh. Nordström, 1826. 27 sidd. 8 o. 12 sk.
- Svenska Riksdagarne emellan 1719 och 1772. Första Riksdagen 1719, med ett Bihang, under titel: Bihang till Riksdagen i Stockholm år 1719, innehållande Protocoller och Handlingar hörande till Actionen mot Baron von Görtz. Med sak- och namnregister öfver hela verket. Stockh. Zach. Häggström, 1825. 570 sidd. o. 1826. 422 sidd. 8:o tillsammans 6 Rd.
- Kongl. Vetenskaps Academiens Handlingar för år 1825. Förre hälften. Stockh. Nordstedt & Söner, 1826. 197 sidd. 8:o 40 sk.
- Om faran eller säkerheten af Ångfartyg. Stockh. Grahn, 1826. 13 sidd. 12:o 8 sk.
- Lärares och Åhörarens möte inför Guds och Jesu Domstol, betraktadt i en Inträdespredikan, hållet på Sista Söndagen i Trefaldighet, uti Maria Magdalenas kyrka i Stockholm af C. C. Lilljen walldh. 3:dje upplagan. Stockh. Deleen, 1826. 15 sidd. 8:o (icke i Bokhandel).
- Pharmacopoea Svecica. Holmiæ in Typographia Regia, 222 pagg. 8:o 1 Rd. 24 sk.
- Frithiof. Eine Sage Nordischer Vorzeit von Esaias Tegnér, aus dem Schwedischen, nach der zweiten Auflage übersetzt von Ludolph Schley. Zwei Abtheilungen. 274 sidd. 12:o Upsala Palmblad & C. 1826, 2 Rd.

- Tal 88 Inspectoren vid Kongl. Kammar-Archivet Hr W. Friis be-
gröfs i Storkyrkan d. 29 Mars 1826. Stockh. Hrnberg, 1826. 8
sidd. 8:o.
- Vid Kónungets Trotjenare, Kongl. Bibliothekarien Jakob Björke-
grens Graf d. 19 Sept. 1825. Stockh. Elmén & Granberg 1826.
16 sidd. 8:o
(Dessa båda Tal finnas icke i Bokhandeln.)
- Emilia Galotti. Skådespel af G. E. Lessing. Öfvers. Mariefred.
Collin & C. 1826. 115 sidd. 8 o 28 sk.
- Bref till Emili öfver Mythologien af C. A. Demoustier. Öfvers.
af C. G. Wadström. 3:dje Del. Örebro, Lindh, 1825. 136 sidd.
12:o 32 sk.
- Landthushållningen i systematisk ordning, af Nils von Törne.
2:a Del. 2 a Uppl. Örebro, Lindh, 1825. 212 sidd. med 3 Tab.
1 Rd. 16 sk.
- Svensk Botanik, utgifven af K. Vet. Academien. Häft. 106-108.
Upsala, Palmblad & C. 1825. 2 Rd.
- Kongl. Slotts-Rättens för Stockholms Slott och Stad Protocoll och
Utslag i undersökningsmålet angående eldsvådan i torra gamla
Arsenalen, sedermera Kongl. mindre Theaterhuset i Stockholm
d. 24 Nov. 1825. Stockh. Grahn, 1826. 38 sidd. 8:o 16 sk.
- Antonius och Cleopatra. Skådespel af Shakespeare. Öfvers. af
Joh. Henr. Thomaner. Stockh. Scheutz, 1825. 246 sidd.
8:o 1 Rd. 16 sk.
- Svensk Författnings-samling. 11:a Årg. 1825. Kgl. Tryck. 396 sidd. 4 o
4 Rd. 32 sk.
- Juliets uppvaknande och död. Af Gabr. Sjöström. Åbo, Frenc-
kell & Son, 1825. 21 sidd. 8:o 12 sk.
- St. Ronans Brunn. Af Författaren till Waverley. Quentin Dur-
ward &c. uti 3 Del. 1:a Del. Öfvers. Stockh. Elméns & Gran-
bergs Tr. 1826. 251 sidd. 8 o 1 Rd. 16 sk.
- Sånger med Accompannement för Forte Piano af J. E. Nordblom.
Upsala, Palmblad & C. 1826. 24 sidd. Tvär-fol.
- Flora Suecica, enumerans Plantas Sueciæ indigenas, post Linnæum
edita a G. Wahlenberg. Pars Posterior. Upsal. Palmblad &
C. 1826. Föret. 88 sidd. Text., 429-1117 sidd. 8:o.
- Schedulæ criticæ de Lichenibus exsiccatis Sueciæ fasciculos V et VI
curavit Chr. Stenhammar. Lincopiæ, Petre, 1825, pagg.
14. 4:o. (Ej i bokhandel).
- Försök till Granskning af Kongl. Lag-Comiténs förslag till Handels-
Balk (Af Carl. Ol. Dellén). Bihang till Svea H. VIII. N:o
1. Upsalæ, Palmblad & C 1826. 117 sid. 52 sk.

1917

1. 1. 1917
2. 1. 1917
3. 1. 1917
4. 1. 1917
5. 1. 1917
6. 1. 1917
7. 1. 1917
8. 1. 1917
9. 1. 1917
10. 1. 1917
11. 1. 1917
12. 1. 1917
13. 1. 1917
14. 1. 1917
15. 1. 1917
16. 1. 1917
17. 1. 1917
18. 1. 1917
19. 1. 1917
20. 1. 1917
21. 1. 1917
22. 1. 1917
23. 1. 1917
24. 1. 1917
25. 1. 1917
26. 1. 1917
27. 1. 1917
28. 1. 1917
29. 1. 1917
30. 1. 1917
31. 1. 1917
32. 1. 1917
33. 1. 1917
34. 1. 1917
35. 1. 1917
36. 1. 1917
37. 1. 1917
38. 1. 1917
39. 1. 1917
40. 1. 1917
41. 1. 1917
42. 1. 1917
43. 1. 1917
44. 1. 1917
45. 1. 1917
46. 1. 1917
47. 1. 1917
48. 1. 1917
49. 1. 1917
50. 1. 1917
51. 1. 1917
52. 1. 1917
53. 1. 1917
54. 1. 1917
55. 1. 1917
56. 1. 1917
57. 1. 1917
58. 1. 1917
59. 1. 1917
60. 1. 1917
61. 1. 1917
62. 1. 1917
63. 1. 1917
64. 1. 1917
65. 1. 1917
66. 1. 1917
67. 1. 1917
68. 1. 1917
69. 1. 1917
70. 1. 1917
71. 1. 1917
72. 1. 1917
73. 1. 1917
74. 1. 1917
75. 1. 1917
76. 1. 1917
77. 1. 1917
78. 1. 1917
79. 1. 1917
80. 1. 1917
81. 1. 1917
82. 1. 1917
83. 1. 1917
84. 1. 1917
85. 1. 1917
86. 1. 1917
87. 1. 1917
88. 1. 1917
89. 1. 1917
90. 1. 1917
91. 1. 1917
92. 1. 1917
93. 1. 1917
94. 1. 1917
95. 1. 1917
96. 1. 1917
97. 1. 1917
98. 1. 1917
99. 1. 1917
100. 1. 1917

1917

1

Rättelser.

Uti N:o I.

Sid. 152. r. 51. står *Landskapsstycket* läs: *Sällskapsstycke*.

Uti N:o II.

Sid. 6 r. 6 nedifr. står: *förekomma*, läs: *förekommo*.

12	-	12	upifr.	-	<i>hvit, hafva</i>	-	<i>hvit, merändels hafva</i>
14	-	7	-	-	<i>och några</i>	-	<i>sjelfständighets-förklaringen och några</i>
15	-	5	-	-	<i>att</i>	-	<i>allt</i>
17	-	4	nedifr.	-	<i>religious-test</i>	-	<i>religious test.</i>
20	-	12	-	-	<i>år</i>	-	<i>åro</i>
22	-	11	-	-	<i>förekomma</i>	-	<i>förekomna</i>
-	-	6	-	-	<i>sednare, vilkoret</i>	-	<i>sednare,</i>
-	-	5	-	-	<i>för</i>	-	<i>vilkor för</i>
31	-	4	-	-	<i>eller</i>	-	<i>till</i>
32	-	8	upifr.	-	<i>gå</i>	-	<i>går</i>
52	-	3	-	-	<i>med</i>	-	<i>förenad med</i>
90	-	7	-	-	<i>landskap</i>	-	<i>landsköp</i>
94	-	6	nedifr.	-	<i>obetydliga</i>	-	<i>obebyggda.</i>

Svea,

IX. N° III.

NAPOLEON I MOSKAU.

I en riddarsal på Kremlin, Rureks tornbeprydda Slott;
Satt Napoleon och tänkte på de tider, som förgått:
Skref ett bref till Alexander, der han bød sin hand till fred,
Vid det sken, som Moskau - branden genom fönstren spred.

Utanför ett haf af flammor vältrade kring nejden fram,
På hvars stormupprörda vågor Fasan som en drake samm!
Re'n två hundra tempel darra, med en eldstod i sin topp:
Himlen sjelf, med sina stjernor, glödgad smältes opp.

Närmre, närmre hvälfves branden, nalkas Kremlin mer
och mer,

Och Napoleon det märker: faran blott han icke ser.

Taflans prakt hans öga fjettrar. Hvem kan veta, hvad han
tror,

Hvilken verld af djupa tankar i hans inre bor?

Men Neapels stolta Konung och den tappre Prins Eugene
In i riddarsalen störta, falla ned på sina knän.

I besvärjelser, i böner deras trohet yttrar sig:

"Döden hotar: Kremlin brinner — Herre! rädda dig!"

Med ett oförändradt anlet Verldsbeherrskarn kring sig såg.

Lugn på höga pannan bodde: eld i djupa ögat låg.

Mildt han sade: "Vapenbröder! än är faran ej så stor;

Lika roligt som i Louvre, jag på Kremlin bor."

Han stod upp och gick till fönstret, lade stum derpå sin
hand.

Rutorna af hetta skälfd, het var muren som en brand.

Då tog Hjelten svärdet neder: hatten han i handen fick,

Sade: "Det är tid" och långsamt ut ur borgen gick.

Och hans Furstar honom följde; — men i porten hvilken syn!

Eld var ofvan, eld var nedan, eld från jorden upp till
skyn.

Hvilken känsla! jorden brände, luften brände, blodigt röd:

Hvarje andedrag gaf döden, hvarje steg en död.

Hungriga och snikna lågor höllo trogen vakt omkring,

Rundt om hela vida borgen slogo de en ryslig ring,

Nitiskt trängande hvarannan, ilsket bitande hvarann,

Täflande att först få sluka tidens störste man.

Lugn Napoleon då sluter vapenbrödren till sitt bröst:
 Som en sång om seger ljuder än bland flammorna hans röst:
 "Vi ha stridt och segrat samman, du och jag — och jag
 och du;
 Låtom oss med samma styrka dö tillsammans nu!"

Se, då trädde der ur hvalfvet sakta fram en reslig man.
 Hälften af sitt bleka anlet uti manteln höljde han.
 Blott en eldröd fjäder prydde sobelbrämet på hans hatt.
 Ögat som en åskeld blänkte i en molnfull natt.

Mannen sade: "Kejsarkonung! denna natt du icke dör,
 Följ mig! följn dit jag leder. Jag ur branden eder för."
 Så med lyfta armar väldigt han en öppen bana bröt
 Genom elden, som bakefter åter sammanflöt.

Och de följde, och de hörde pelares och bjelkars brak,
 Lågor bredde sig till matta: lågor hvälfde sig till tak;
 Men ledsagaren var säker. Kejsarn snart, till härens fröjd,
 Stod, med sina kämpar, räddad på en eldfri höjd.

"Ädle Främling!" så han talte, "modigt du har räddat mig.
 Säg ditt namn och nämn din boning; kejsarligt jag lönar
 dig." —

Men den obekante sade: "Jag din onda Genius är:
 För min möda är jag lönad. Intet jag begär.

Du har strålat öfver världen som en praktfull meteor;
 Mer än Augustus lycklig, mer än Cæsar var du stor.
 Mer än menniskan bör veta om sig sjelf, du redan vet,
 Och du tror dig re'n kanhända en gudomlighet.

Tror du, att jag dig förunnar, att i segrens äreskrud
 Upp till stjernerymden sväfva genom lågor, som en Gud?
 Nej! din Äras granna blommor vill jag blad för blad förströ.
 Du är menska: du skal falla. Sedan må du dö.?

Han försvann. Nu Kejsarn svängde sig uppå en stridshäst
 opp,
 Ville störta sig i elden — men han hejdade sitt lopp;
 Ty en syn af nya segrar och af friska lagrar slog
 Med förtrollningssken hans öga, och hans själ bedrog.

Nu rann solen opp och Kejsarn hastigt mot Petrowsky red.
 Andens bild och varning sänktes snart i glömskans mörker
 ned.

Samma Ande honom frälste, om man ryktets röst får tro,
 När han för den sista gången stred vid Waterloo.

NICANDER.

ÖFVER TYSKLANDS NÄRVARANDE POLITISKA STÄLLNING.

Utdrag ur ett bief.

. . **T**ysklands närvarande tillstånd är ej ännu ett fullt stadgadt, utan framställer endast en öfvergång från ett förflutet till ett nytt, helt olika tidevarf. För att riktigt förstå denna öfvergångsperiod i den moraliskt-politiska bildnings-historien, måste man noga granska de elementer, under och genom hvilka den uppkommit, och det är med afseende på de synpunkter, under hvilka en sådan granskning visat sig för mig och de utsigter för framtiden den tyckts mig upptäcka, som jag tillåter mig att slutligen bifoga följande politiska anmärkningar. — Det gamla band, som sammanhöll Tyska Rikets författning, hade redan sedan sekler förvandlats till en blott skugga, och med dess verklighet hade all fosterlandskärlek, all nationalanda försvunnit. Förstarnes politik inskränkte sig till förvärfvandet af en och annan liten landremsa; under såtarnes bemödade sig framför allt att kunna lägga ett och annat nytt tusende till sina kapitaler. Under skydd af Europas väl murknade, men ännu bestående gamla folkriätt, kunde visserligen de smärre Tyska Förstarne undvika de kostnader, hvilka erfordras för större Sta-

ters bestånd. Derigenom hade de så mycket lättare att gifva sina undersåtare — hvad de ock vanligen gáfvo dem — en mild och lindrig styrelse, utan tullar, handelsförbud, dryga skatter o. s. v.; men omöjlig var, under sådant samhällsskick, då man i dag lydde en, i morgon, eller måhända på samma gång en annan herre, uppkomsten af en nationalanda. Visserligen kunde en och annan Regents krigaredygder uppväcka en militär-esprit; men intet element fanns, som kunde höja denna till national. (Bevis: sjelfva Fredrik den Endes härar, der ingen skillnad till esprit kunde upptäckas emellan den infödde Brandenburgaren och den utländning, som krogvärfning i Riksstäderna eller annan händelse ställt under hans fanor). Men hvad under sådane omständigheter i lyckligare dagar icke var möjligt, det gjorde för Tysklands framtid olyckan 1). Från 1805-1807 årens nederlag, skamliga freder och påföljande förtryck af en öfvermodig främling, kan

- 1) Min mening är dock ingalunda, att Tysklands regeneration utan olyckan af Franska öfverväldet varit omöjlig. Tvärtom tror jag, att ingen större nation kan uppnå en hög grad af moralisk och industriel utveckling, utan att tingenas makt (la force des choses) framtvingar nationella institutioner. Jag har endast velat antyda, att under de varande förhållanderne, dessa institutioner och deras själ, den nationella andan icke kunde uppkomma; att det främmande förtrycket var det medel, som undanryckte hindren och väckte de slummande krafterne, samt derigenom påskyndade den politiska pånyttfödelsen, hvilken tingens makt i alla fall för eller senare skulle framkallat, ehuru sannolikt med store skakningar, större strider och således äfven

man, i min tanka, räkna Tysklands pånyttfödelse: I aldrig upphörande utpressningar, i militär- och civilförtryck, i Regenternes skymfande, i vanhelgande af allt hvad för familje- och samhällsmedlemmen, för minnet och för hoppet var dyrbart, såg Tyskland sig förenadt medelst gemensamt lidande. Alla tillfälliga skillnader, amts-twister och hat upphörde; hvar och en kände endast, att han var Tysk, att ett gemensamt fädernesland fanns, och på detta sätt uppstod för första gången kanske på århundraden, en Tysk anda, hvars mognade frukter åren 1809, 1813 och 1814 visade. Men befrielsen och freden vunnos, och dermed upphörde den förening till ett enda mål, en enda vilja, hvilken behofvet alstrat och entusiasmen underhållit. Å ena sidan stodo folken med en vaknad känsla af hvad de heliga orden: ett folk, ett fädernesland betydde, medvetaude af hvad de gjort, och med anspråk att derföre icke sakna lönen; å den andra Regenterne, med den bästa vilja, derom är jag fullligen öfvertygad, men genom mångfaldiga afseenden tvungne att förlika det gamla och det nya, ett uppdrag svårligen görligt, utan att stöta begge delarne. Främst med sina anspråk ställde sig de af förtryckaren nyskapade Rhenska Förbundets Konungar, Storher-

större lidanden. I detta afseende, men också endast i detta, äger Tyskland verkliga förbindelser till Napoleon, ehuru hans vilja visserligen var ganska oskyldig till de välgörande följderna.

tigar m. m., troende sig, genom den senare striden mot honom, hafva legitimerat de besittningar och rättigheter 2), som de medelst föregående strider för honom förvärfvat. Mot dem uppträdde de förre Riksförstarne, som, från fordna likar under det främmande öfverväldet, nu förvandlade till deras undersåtare, trodde första och rättmätiga följden af dettas tillintetgörande våra återvinnandet af de rättigheter som derunder gått förlorade, utan att vilja förstå, huru ogörligt det är att rycka tiden tillbaka, huru omöjligt att återställa institutioner, för hvilka äfven det sista gamla stödet ramlat och till hvilkas upphörande Franska herraväldet varit anledningen, icke orsaken. — För att bedömma de önskingar och förhoppningar, som efter freden lifvade massan af Nationen, isynnerhet dem, som varit främst i nit och uppoffringar för National-sjelfständighetens återvinnande, måste man öfverväga på hvad sätt de ideer uppkommit och huru de voro beskaffade, som derföre lågo till grund. I Tyskland hade icke, såsom i ett närgränsande land, en lockande materialistisk filosofi med sina eviga juridiska former för all samhällsordning, icke käns-

- 2) Bland de många fel mot det historiska minnet, hvilka Napoleons närvarande beundrare begå, när de i honom se befördaren af frihet och menskliga rättigheter, är glömskan af hans bemödanden ätt i de länder, som han underdelade sitt öfvervälde, tillintetgöra alla der befintliga fria institutioner, görande Förstarne till inrikes despoter, utrikes satraper.

lan af iure, utaf vissa samhällsclasser utöfvadt förtryck, eller vissa dem tillkommande, egenkärleken sårande företräden, väckt den önskan efter en politisk hvälfning, som under Franska öfverväldet så allmänt och så lifligt kändes. Tvärtom var det just tillintetgörandet af allt hvad af de gamla formerne skyddande qvarstått, vanärandet af alla historiska minnen (ej språket och namnet ens undantagna 3), som verkat denna önskan. Det varande förhatliga bar öfverallt drägten af främmande och nytt, det saknade önskade, af inhemskt och förflutet. Detta, jämte Tyska Philosophiens och bildningens dåvarande historiska rigtning, gaf den återväckta frihetskänslan en öfvervägande karakter af historisk. Ungdomen, då den skyndade till uppoffringar och strider, drömde sig tillbaka i Ottonernes och Hohenstaufernes Tyskland; skillnaden af Österrikare och Preussare, af Katholik och Protestant var försvunnen; i allas bröst herrskade den gemensamma önskan för återupprättandet af ett Tyskt fädernesland. Med

- 3) Som man vet, förvandlades efterhand betydliga delar af Tyskland, ända till Trawe, till omedelbara Departementer af det stora Franska Kejsardömet, hvarest franska språket infördes vid alla Domstolar, offentliga tillfällen, i Tidningar o. s. v.; det Tyska språket tilläts endast att derjemte och tills vidare såsom ett oundvikligt ondt begagnas. Att i dessa nya andelar af Frankrike franska lagar, former och embetsmän infördes, och att invånarne ansågos såsom Fransmän, hvilkas alla pligter dem ålades, förstås af sig sjelft.

denna önskan var dock ingalunda förenadt ett begär att ingripa i de varande Regentstammarnes rättigheter. Gammal kärlek, gemensamma lidanden och enskilda dygder hade för nära förenat dem med folken. Utan att göra sig redo huru, trodde man sig på det 19:de seklets Tyskland kunna inympa det 12:tes former; man såg icke att fordringar, förhållanden och behof voro helt och hållet förändrade. Derifrån de utsväfvande planer för Tysklands nyskapelse, i hvilka till och med så fosterländska och snillrika författare som en Arndt, en Görres m. fl., uttryckte sina önskningar för framtiden; derifrån de excentriska yttringar af fosterlandskänsla, af tyskhet, som ur seklers natt i dagen framkallade urmodiga klädedrägter, politiska Burschenschaften, med flere till glömska öfvergångna förfädrens tillhörigheter. — Dessa hvarandra korsande, till en del lika oredigt uttryckta som lifligt kända, förhoppningar, alla med anspråk att uppfyllas, blef det vid Tysklands reorganisation 1814 och 1815 Wiener-Congressens kall att sammanjämka. I sanning ett svårt uppdrag, hälst vid en Congress, der små passioner, små intressen så lätt förmå att göra sig gällande. — Regenternes af förutgående fördrag understödda anspråk sökte man tillfredsställa, genom ett nytt storskitte af Tysklands jord och folk, i hvilket man bemödade sig, att — så vidt görligt var, äfven med några procents tillökning [— återgifva hvar och en, i undersåtares antal och guldens inkomst, hvad han förut högst ägt.

Detta var likväl en förhatlig åtgärd, måhända endast genom den goda viljan skiljd från de likartade landmäteridelningar, som förut hade ådragit Napoleon en så allmän ovilja, och visserligen ingalunda tjenlig att tillvinna sig bifall af ett folk, hvilket under vaknad frihetskänsla trodde sig äga ett ord med i laget vid bildningen af det samhällstillstånd, för hvars möjlighet det ansåg sina ansträngningar och sitt blod hafva blifvit så verksamt använda. — Genom användandet af titlarne mediatiserad, ebenbürtig, trodde man sig kunna tillfredsställa de fordna Riksförstarne; utan att återgifva dem en Suveränitet, oförenlig med det varande Statsförhållandet. — Folkens så högt och lifligt uttryckta önsknings, ansåg man sig hafva uppfyllt — dels hvad Tysklands återställande angick, genom formerandet af ett Tyskt Förbund, — ett stycke hopflickning af fordna Regensburger Riksdagen och senare Rhen-Förbundet — dels ock i afseende på fria institutioner, genom 15 §. i Förbunds-Acten.

Sådane voro grundvalarne för den nya statsbyggnad, som man ville gifva Tyskland, hvilken, om än foster af den renaste vilja, det varmaste nit, dock föga var egnad att tillfredsställa så lifligt och så anspråksfullt uttalade fordringar. — Bland Regenterne voro många, som trodde, att vid storskiftets zifferuträkning icke nog afseende blifvit egnadt åt deras lidanden — deras verksamhet för den goda saken; andra skiljdes med smärta från undersåtare, af hvilka de voro vana att se århundra-

dens faderliga och milda styrelse med innerlig kärlek och tillgifvenhet återgäldad; andra åter befunno sig i ett obehagligt förhållande till de, visserligen såsom deras undersåtare bibehållna, men genom betydande prerogativer och viktiga utländska förbindelser mäktigt i statsorganismen ingripande Mediatiserade Förstarne. Dessa åter voro isynnerhet i vissa smärre stater, genom inga gamla band af undersåtliga förhållanden, erkänsla o. s. v., fästade vid den nya samhällsordning, för hvilken deras, som de trodde, obestridda rättigheter blifvit uppoffrade; och således, för dess ytterligare befestande, ingalunda böjda till nya offer 4). — Hvad Folken beträffar, kan man lätt förstå, att ju svårare deras önskingar varit att upptylla, desto mindre tillfredsställda, med hvad de erhållit, måste man finna dem. Flere provincers invånare befunno sig genom den stora storskiiftsdelnin- gen förvandlade till undersåtare af Förstar, dittills för

- 4) Ingenstädes har denna inympning af en ny samhällsbildning på gamla former verkat skarpare och mera i statslivet ingripande strider, än i Würtemberg, der de ända hittills hindrat fullkomliga verkställigheten af den grundlag, en upplyst och vältänkande Konung gifvit sitt folk. I dessa strider har man å ena sidan sett Konungen, med god vilja, kraft och ihärdighet, söka grundlägga landets framtida väl; å den andra de Mediatiserade Förstarne, understödda af sjelfva Kongl. Husets Agnater, och af fullkomlig juridisk rätt, deremot lägga nastan oöfvervinnerliga hinder. Omsider har Regeringen vidtagit det visa beslutet, att bortköpa den ena efter den andra af dessa olägliga undersåtare, börjande förledet år med Först Metternich.

dem och deras känslor fullkomligt främmande; och detta förödmjukande sätt, att vexla Fädernesland och Herrskare, förmildrades icke genom ett starkare sammanknytande af det gemensamma Tyska Samhällsbandet. Tyska Förbundet blef — det enda som det måhända kunde blifva — en tom form, endast då och då användbar såsom ett medel, att lagligen inverka på de suveräna smärre Förstarne, och de tillfällen, då denna inverkan begagnats, hafva visserligen icke varit egnade att göra detta band af ett gemensamt Tyskland populärt. Härtill kommo vissa, egentligen af politiska förhållanden oberoende omständigheter, men af betydlig verkan på sinnesstämningen. Allmänna hoppet hade väntat, att med upphörandet af det främmande öfverväldet den gamla goda tiden skulle återkomma, med sina lindriga skatter, o. s. v. Man glömde att sjelfva detta öfvervälde och ansträngningarne för dess afskuddande medfört bördor, öfverstigande ögonblickets förmåga; att således de tillgångar, som Crediten erbjudit, måst användas till ingående af stora enskilda och allmänna skulder, hvaraf bördan mindre känts under det febertillstånd, som vanligen hos Nationerna åtföljer alla stora krafttyttringar; men att då detta gått öfver och allt återträd inom de hvardagliga förhållanderne, så hade derjämte följt bördan af dessa skulder med räntor, capital-liquider, omsättningar o. s. v. Vidare inträffade, att från de höga priser, hvartill under den 25-åriga krigsperioden alla jordbrukets alster blifvit uppjagade, flere

sammanträffande omständigheter nedsatte dem under hvad de i mannaminne varit. Här af inser man huru litet hoppet, att den gamla goda tiden genast skulle återkomma, fann sig uppfyllt. Men ett folks i politiskt och ekonomiskt hänseende gäckade förhoppningar, ehuru omöjligt deras uppfyllande än må hafva varit, efterlemnade aldrig en nöjd sinnesstämning. För att ytterligare förvärpa den, tillkommo vidare åtskilliga nya omständigheter. Före Franska skakningarna funnos i Tysklands småstater få och ringa skatter, tullar, handelsförbud 5) o. s. v., och under skydd af dessa lyckliga förhållanden hade på många ställen (såsom t. ex. i Elberfeld) en industri och välmåga uppblomstrat, värdig större Staters uppmärksamhet och efterföljd. Nu deremot, då den gamla goda tiden skulle återkomma, kommo för de smärre staterne, utom räntorne på egna skulder och skatterne till likvid af de åsamkade statsskulderne, underhållandet af den anbefallda Förbundshären o. s. v., infallet hos en del af dessa smärre staters Regenter, att ådagalägga

- 5) Bland de förmåner, som den eljest i så många afseenden föräldrade Tyska Riksförfattningen medförde, var, att de fleste Förstar af 2:dra och 3:dje rangen icke ägde rätt att införa tullar, handelsförbud o. d. m. Också midt under smittan af Prohibitif-systemets axiomatiska magt på alla Cabinetter och lagstiftande Corpser undgingo dessa små lyckliga stater dess börda, och blefvo öfverallt, der ej andra mäktigare hinder lågo i vägen, rikare än sina med stränga prohibitiva författningar och konstlade fabriks-system försedda grannar: ett fenomen, hvars uragtlättna afseende väcker förundran.

sin vunna suveränitet genom de störres efterapande i stränga tullavgifter, prohibitif-systemer o. d. m. Ehuru förderfligt ett prohibitif-system än är för stora stater, så angriper det dock endast en mindre del af deras industriella lif, emedan den inre rörelsen der i omfång så vida öfvergår den yttre. Tvärtom är förhållandet med små Stater, der öfverallt rörelsen stöter på utrikes förbindelser 6) och der således öfverallt måste kännas hela oket af ett förbuds-system, hvilket ok med hela sin tyngd den sistförflutna tiden hvilat öfver de flesta af Tysklands smärre stater 7). Äfven — dock till ära för Tysklands Regeringar endast i en enda stat — ägde en reaction rum mot ägande rätt, i afseende på förvärfvanden, gjorda under det främmande herraväldets tid, hvars varagtighet tycktes vara nog försäkrad för att derpå kunna lita, men hvilket förlitande nu räknades flere enskilda till brott och beredde deras ruinerande. Förenade verkan af alla dessa omständigheter på sinnesstämningen blef visserligen dennas allmänna rigtning till missnöje med hvad som var, men likväl ingalunda till benägenhet för våldsamma förbättringar. Minne och

6) Isynnerhet äger detta förhållande rum i Tysklands med så tillfälliga gränсор försedda och i hvarandra enclaverade smärre stater.

7) Dock måste man undantaga Sachsen, Nassau, Meklenburg, och flere af de smärsta staterne, der Förstar och Landständer öfver förmåga bemödat sig att underlätta tidens bördor.

kärlek fästade vid Förstarne och deras hus hoppet att ernå hvad man — i sanning icke utan smärta — kände sig för det närvarande sakna, men som man med tålmod och tillförsigt väntade af framtiden. Endast på några få, mera exalterade sinnen (beklagligtvis funnos de dels bland de under sjelfständighetskriget mest utmärkta patrioter, dels bland den uppväxande ungdomen) alstrade dessa gäckade förhoppningar en art politisk fanatism, mindre farlig för staternes lugn, än märkvärdig såsom ett fenomen i historien om mänskliga ideernes förvillelser. De excesser denna fanatism frambragte (t. ex. Kotzebues mord, m. m.) skadade dock, åtminstone till en början, sjelfva den goda sak, för hvilken ett missförstånd nit framkallat dem, och gaf för en tid insteg åt den mörka politik, som, skiljande Regenter och Folk samt sättande tvång och fruktan i stället för kärlek och förtroende, sökte i police-åtgärder, censur och dylikartade medel, stöd för beståndet af institutioner, lika välgörande, lika oumbärliga för Folken som för Förstarne. Lyckligtvis var å ömse sidor viljan för god, förståndet för klart, att länge kunna missledas af tillfälligheter. Också tyckes tiden, hvilken mer än något annat äger förmågan att lugna sinnena, att skingra de töcken, som någon gång fördunkla sanningen, — redan hafva börjat upplösa de dimmor, hvaraf Tysklands förhoppningar varit dolda. Öfverallt ser man klara tecken till bättre kommande tider. Misstroendet emellan styrande och styrda

försvinner; de åtgärder, det framkallat, qvarstå visserligen ännu, men merendels såsom samma former 8). Följden af de ekonomiska misstag, hvilka en del Regeringar begått, har framkallat allvarsamma öfverläggningar till deras afhjelpande. Hvarje år ser försvinnandet af en del af de band, som tryckt Tyskland 9), och för framtiden äger man, så väl i politiskt som ekonomiskt hänseende, allt att hoppas af Tysklands Regeringar. Främst med efterdömen i detta fall går

8) I de mesta Tyska stater är den ännu bestående Censuren ganska mild. Undersökningarne rörande de så kallade Demagogische Umtriebe nalkas sitt slut, och nyligen har jag i en Tysk genom Censuren passerad bok sett denna term använd synonymt med Hjernspöke. De på Köpenick (vid Berlin) för dylik förbrytelse arresterade äro nu dömda till längre eller kortare fängelse; men man tror att Konungen af Preussen, åtminstone efter någon tids förlopp, utöfvar sin rätt att benåda. Som man vet, blef den bekante Jahn förledit år frikänd af Oberlandes Gericht i Neumark, och Regeringen har icke utöfvat sin rätt att cassera domen. Tvärtom skall han, med en pension af 1000 Th. af Regeringen, utarbete en Tysk Riks-Historia, om hvilken nuvarande Chefen för Preussiska Policen lärer yttrat, att man kan vänta ett arbete af mycken förtjenst. Mot de öfverdrifter, den missförstådda tyskheten framkallat, har man börjat använda vida kraftigare botemedel, än förföljelser, som endast alstra martyrer och deltagande. Begärliga caricaturer öfverlemna dem nemligen åt allmänna åtlöjet.

9) Således har farten på Elbe och Weser lyckligen befriats från de bojor, som hämmade den, och utan de hinder, som Nederländerne och äfven Frankrike väckt, hade redan länge sedan samma förmån i afseende på Rhen

Preussens upplysta styrelse. Visserligen har någon gång dess beundransvärda grundläggning af nationalitet bland så olika och så hopfogade folk blifvit hämmad af ett visst misstroende, som begagnat tillfälligheter för att insmyga sig, men hvars välde nu tyckes vara förgånget. Visserligen kunna många detaljer ännu lemna mycket öfrigt att önska; men omöjligt är att, utan vördnad och erkänsla för Preussens ädle Konung och dess upplyste Rådgifvare, betrakta detta rikets sedan 1807 alldeles omskapade statsbyggnad. På grundvalarne af stadgadt människovärde, af ett genom fria ekonomiska lagar stigande välstånd, af ett nationellt försvarssystem, och en i bredd dermed stigande upplysning, utvecklas småningom men säkert de institutioner, som skola gifva detta rike ett rum bland Europas fria nationer. — Hvad den enskilda ekonomiska ställningen beträffar, så kännes väl ännu af många på ett tryckande sätt krigets efterlemnade bördor, och de rubbade varuprisen; dock har äfven här tiden, förenad med omtanka och flit, för de fleste beredt utvägar till behofvens uppfyllande, och åtminstone i en del af Tysklands stater äro en stigande välmåga och ett stigande oberoende omissskännliga bland

inträffat. De södra Tyska staterne lära allvarsamt arbeta på införandet af ett gemensamt tullsystem och gemensam tullförvaltning, på samma vis som redan äger rum emellan Preussen och flere i denna monarki enclaverade smärre stater.

medelclassen, en frukt af förbättrade näringslagar. Öfverallt ser människovännen herrliga följder utveckla sig af en fri och sjelfständig jordbrukare-class (allmoge), bildad genom upphäfvandet af lifegenskapen, genom enskiften och ett lättadt förvärfvande af äganderätt för den egentliga jordbrukaren. — Med tillförsigt kan man således motse Tysklands framtid. Då tiden genom lika minnen af vis och faderlig styrelse hunnit med samma band af tillgifvenhet och kärlek vid Förstarne fästa de folk, som af ålder lydt deras hus, och dem, som en tillfällig delning underkastat deras spira; då fria författningar, af en sjelfständig national-anda och fria institutioner uppehållna, samt motsvarande den utvecklade bildningen och de deraf uppkomna behofven, gifvit styrande och styrda samma säkerhet, samma tillförsigt; då flit, sparsamhet och omtanka, gynnade af skyddande lagar, hunnit allt mer, bland alla samhällsclasser, sprida välstånd, rikedom och upplysning; då ej mera af tiden öfverlevade former, utan gemensamma seder, språk, bildning och minnen bilda det band, som förenar det gemensamma Tyskland, då är hoppet fullbordadt om den gamla goda tidens återkomst, men hvilande på säkrare grundvalar. — Med de ömsesidiga band, som vid hvarandra fästa alla jordens folkslag, med de ännu närmare af frändskap, som förena de begge stora hälfterne af den ädla Göthiska stammen, är denna säkra utsigt för Tyskland, äfven för en svensk en.

hugnande tillfredsställelse. Den är det så mycket mer, som hans Fäderneslands häfder säga honom, att med de utmärktaste tidepunkter af Tysklands räddning, af Tysklands framskridande, förenar sig hugkomsten af Sverige och dess Konungar; att Sveriges baner ofta segrande svajat öfver Tysklands fält, och att dess söner, ja sjelfva dess Konungars blod på Tysklands jord flutit, men alltid för frihetens och mensklighetens heliga sak. — —

L i t t e r a t u r :

PER ULRIR KERNELLS ANTECKNINGAR UNDER EN RESA I DET SYDLIGA EUROPA: *Utur hans bref och efterlemnade Dagbok, utgifne af Chr. Stenhammar. Linköping, Petre, 1825. 280 sidd. 8:o. Andra Uppl., ölversedd, med några tillägg. Linköping, Petre, 1826. 287 sidd. 8:o.*

Uti det vackra företalet upplyser Utg. om anledningen till dessa Anteckningars meddelande samt "det ofulländade skick, hvari de sig nu befinna", och angifver derjemte den synpunkt, ur hvilken de böra bedömmas. "Kernells talrika vänner", säger han, "hafva önskat att äga hans minne, sådant han sjelf under de sista åren af sin lefnad tecknat det, med denna okonstlade natur, denna fromma hjertlighet, genom hvilken han fästade deras hjertan med sitt. — Hans anteckningar lemnas därför, såsom en gård af hans anförvandters tacksamhet, åt Kernells vänner. Med något annat anspråk framträder ej denna skrift: hon försakar och afsäger sig alla andra."

Om således den förtidigt skördade ynglingens talrika vänner i dessa blad återfunnit honom, som de så högt älskade, så är dessa Anteckningars hufvudändamål uppnådt. Vi tvifla också ej, att ju detta inträffat, då de icke ens af någon, för honom under lifvet främmande, utan rörelse kunna läsas, och således naturligtvis måste med minnets och kärlekens hela makt ännu innerligare tala till de hjertan, hvilka genom

ömmare band varit vid honom fästade. Ur en abstrakt litterär synpunkt böra de därför aldrig skärskådas. De äro författade utom beräkning på någon slags offentlighet. Men de skola likafullt i hög grad fängsla vitterhetens älskaren, såsom endast sådan, ty de äro i psykologiskt hänseende ibland de skönaste och interessantaste verk, vår litteratur kan uppvisa, och den läsande Allmänheten skall, vi äro derom öfvertygade, vara Utgifvaren och de af Kernells vänner, som till utgifvandet bidragit, förbunden för denna vackra skänk. Kernell är dessutom för denna Allmänhet icke mera någon främmande eller ligkigillig person. De "Minnesord", som blifvit uttalade öfver honom, hafva målat honom med lefvande drag, äfven för dem, som för honom voro obekante under hans lefnad. Rec. räknar sig med saknad ibland dessa. Men denna förlust af hans sjäfulla umgänge bör å Rec:s sida vara en borgen för den största opartiskhet vid de nu utgifne Anteckningarnes bedömande.

Det är, vid vår tids rikedom på resebeskrifningar, icke så mycket fråga om, hvad en resande sett, som huru han sett det. Vi äge på de flesta språk så fullständiga underrättelser om andra Europeiska länder, folk, städer och märkvärdigheter, att en sakrik resebeskrifning i detta fall nästan blefve blott ett återupprepaude af hvad förut redan blifvit sagdt. Det är således samma föremåls olika återspeglning i olika sinnen, som hädanefter ensamt kan skänka nyhet åt de gamla, genom äldre resebeskrifningar, välkända ställena. I detta afseende äga närvarande Anteckningar ett högt värde. De återgifva en ren, oförderfvad och okonstlad själs uppfattning af de rika tafflor, hvar-

till ett främmande land är duk, ett främmande folk de på taflan synliga personer. Det ligger i sakens natur, att en sådan framställning måste blifva aldeles subjectif, och det fordras en så älskvärd subjectivitet, som Författarens, för att låta läsaren glömma, att han helt och hållet ser och känner genom en annan. Emellertid har denna hänförelse hos Rec. varit nog stark, att liksom utbyta hans väsende emot den talandes, och han har i Författarens okonstlade och varma skrifart funnit förebud af det sällsynta värde, som han äfven skulle hafva ägt såsom skriftställare, om himlen förlänat honom tillfälle till dess utveckling. Det är icke möjligt, att lägga denna bok ur handen, utan en innerlig kärlek och beundran för den sköna, rika och oskuldsfulla själ, som här oförtäckt uttalar sina innersta rörelser. Den innehåller tillika ett ädelt hjertas samtal med sig sjelf, öfver de heligaste och viktigaste ämnen för menskligt besinnande, upptecknade under de vandringar i främmande land, dem Förf. sjelf betraktade mera som en pröfning, än som en jordisk förnöjelse. Hans forskning var just af detta skäl mest värd inåt, och det är mera ett ädelt Svenskt hjerta man ser på hvarje rad, än en Söderländsk natur.

Läsaren skall emellertid här finna mången intressant uppgift öfver Söderns konst, natur och seder, mången vidgad utsigt öfver de fält, Förf. genomvandrat. Hit räknar Rec. Förf:s betraktelser öfver, bland annat, St. Peterskyrkans byggnad, hans teckning af sin resa genom Tyrolen, trakten kring Terni och på Rhen, samt hans vistelse i Nürnberg. Dock vill det förefalla Rec. såsom vore Förf:s hjerta och tänkesätt för mycket Nordiska, för att rätt uppfatta allt det herrliga, Italien erbjuder; han synes mera i sitt

element ju mera han nalkas Norden. Kanhända finnes orsaken härtill äfven i den ytterst hastiga öfversigt han måste taga af Italien, i hvilket land han ej vistades öfver 3 månader och mest på resande fot, då man derom ej får det bästa begrepp. Men redan vid sin afresa från detta herrliga land ser Förf. det med helt andra ögon, än vid nedresan. Det hade äfven varit oförklarligt om en själ, så öppen för konstens och naturens skönheter, som Kernells, ej skulle hafva funnit sig fängslad af sjelfva konstens hemland och Europas trädgård. Huruvida åter Förf. genom något djupare och sjelfständigt studium af den bildande konstens historia och mästerverk bragt sina åsigtder öfver till klarhet och enhet, vågar Rec. efter dessa Anteckningar ej bestämma. Det synes, såsom skulle den religiösa känsla af det sköna, det djupa allvar, och renhet från all affekt, som eljest öfverallt uppenbarar sig hos Förf.; ej alltid följa honom inom den bildande konstens område. Det är t. e. Rec. en gåta, huru Förf. på ett rum, som innesluter den Belvederiske Apollo och Laocoon, kan förgäta dem för Canovas Perseus och Gladiatorer och bekänna, "att dittills ej något enda verk af bildande konst så förmått bemäktiga sig hela hans själ." Rec. medgifver i fullt mått Canovas konstnärsvärde och erkänner den elegans, smak, yppighet och yttre fulländning, det re-tande och den tjusning, som ligger i hans bilder, i synerhet hans qvinnofigurer; men Rec. finner det oförklarligt, huru en natur, så sluten för allt sinnligt, som Kernells, kunnat företrädesvis fästa sig vid dem, vid sidan af Laocoons och Apollos stränga och heliga skönhet. Vid Ehrensvärds yttrande: "de gamle hade smak och vi hafva sökt smak," tillägger Förf.: "Canova är kanske den enda man, som gör ett stort un-

dantag från denna regel.' Än Michel Angelo? — Än Thorwaldsen? — På ett annat ställe kallar Förf. den sinnliga fågling, som andas i Rafaëls Fornaria "för-färlig." Detta uttryck förundrar Rec. hos en åskådare, som ej funnit sig stött af det sinnliga i mer än ett af Canovas arbeten. Äfven hos Carlo Dolce — en själsförvändt i det ljufva, täcka och gratiösa med den sistnämnde — finner Förf. en djup religiositet, hvilken dock svårigen lärers kunna skattas såsom ett af hufvudragen hos denne älskvärde målare. Ganska hårdt har omdömet om Thorwaldsens Venus och Gracer, som benämnas "kalla, styfva, stela" och uttrycket de "äkta köttsjälarna" om några af Rubens figurer, synts Rec. Men Rec. uppehåller sig ogera vid dessa kritiska tillrättavisningar. Uti en Tidskrift, som äfven har ett rättvist bedömande af *Konsten* till föremål, har han likväl icke kunnat undgå att anföra dem.

Med kännedom af den sällsynta mimiska och musikaliska talang, som varit Förf:s tillhörighet, har Rec. med verklig ledsnad funnit så få yttranden öfver musik och mimisk konst i dessa Anteckningar. Det är dock endast i Södern dessa konstarter kunna studeras. Men heligare och viktigare ämnen synas hafva uppfyllt Förf:s själ under slutet af hans jordiska vandring. En inre röst tyckes länge hafva förberedt honom till detta viktiga steg "ur dalen upp på berget, der man har en vidsträcktare utsigt och hjertat andas lättare." Det var ej blott ett yttre mål, han sökte under sin resa: det var detta alla dödliges inre, eviga mål, som han så ädelt eftersträfvade, så herrligt upphann. Derröre skall denna bok äfven blifva en kär ledsagare för mer än en vandrare på lifvets väg, i hvars hjer-

ta en stråle af Christendomens heliga ljus fallit och som önskar, att föreljas af den fackla, som vägledt en annan till hamnen. Den skall derjämte blifva en lefvande minnesvård öfver en yngling, som till förlust för den Svenska Litteraturen och Konsten alltför tidigt slutade sin jordiska bana.

ÖFVERSIGT

AF SVENSKA LITTERATUREN FRÅN OCH MED APRIL
TILL OCH MED DECEMBER MÅNADER 1825.

Theologi.

Någon egentelig Theologisk Litteratur, af inhemsk production, i vetenskaplig mening och med spår af consequenta förenade bemödanden eller stridande krafter har under ett halft sekel icke funnits i Sverige. Vissa få enskilda undantag, såsom *Möllers* Kyrkohistoriska, *E. J. Almquist's* dogmatiska, *Floderi* och *Tingstadii* philologiska, *Sjögrens* och *Ödmanns* exegetiska arbeten äro, såsom isolerade länkar, viktiga och för Svenska namnet ärofulla, men bilda dock icke en sammanhängande kedja. Det sistförflutna femtioalet af år, utmärkt af hvälfningar och jäsningar i lärdomens hela rike, har äfven för det Theologiska studium varit betydelse-rikt och frambragt märkvärdiga resultat, som berott af philosophiska Systemernas beröring med theologien och af hela bildningens förändrade tendens. Litteraturens brytningar hafva hos oss känts såsom lindrigare eller starkare jordstötter i lärdomsrikets flesta delar; blott theologiska provinsen tyckes litet eller intet i Sverige hafva erfarit af den allmänna skakningen. Det välgörande och skadliga häruti öfverlemne vi till Läsarens eget bedömande. Vi anmärke här endast, att vi pådet andelig området ege för närvarande blott en *asketisk* och en ännu rikare *homiletisk*, dels importerad, dels fosterländsk, litteratur. Den på dessa fält sist samlade skörden, som vi här frambäre, innehåller åtminstone några gyllene ax.

- 1) Christna Religionens Hufvudläror, af Sven Lundblad, Theol. Doct. och Prof. i Upsala. Upsala, Palmblad & C., 1825. 148 ss. 8:o.

Den gamla, gudomliga skatten i nytt käril! En dyrbar skänk, som, länge af behovet påkallad, ej utan begärlighet

och tacksamhet har kunnat mottagas; om hvilken vi å ena sidan visserligen skole bjuda till, att här efter bästa insigt och afsigt falla "en försigtig och christelig dom;" men å andra sidan nödgas ursägta oss så inför Läsaren som Författaren, att vi här, inskränkte af en sammanträngd öfversigtsplan, endast i förbigående kunne antyda och framkasta, ej utveckla och styrka omdömen och åsichter, så som, i anseende till ännets alfvar och aktningen för en Förf. hvilken här vilja och mod att vittna i människans högsta angelägenhet, kunde fordras.

Början sker med uppvisandet af Religionens oafviseliga behof. och således nödvändiga upphof; hvarest redigt framläggas de öfriga theologiska förberedande bestämningarne: om Förmuftets och Uppenbarelsens, Theologiens och Religionens inbördes förhållanden m. m.

Uti 1:sta Lärostycket: Gud, är begreppet om den Tree-nige de Christnas Gud utveckladt — korrt och godt. Endast en bestämd yttring om det i vår Orthodoxy så bestämt uttalade Personlighetsbegreppet saknas — och hvarföre det? Ty fastän vi nogsamt sett, att just detta utgör vår tids extra-theologiserandes nöt att bita på — utan att knäcka den — så må det ej betaga Orthodoxyen sin sunda slutföjd, att vid hvar och en särskild Uppenbarelse af Gudomen fästa föreställningen och begreppet af Person; då all Religion just utgår från föreställningen af en Personlig Gud; och detta Personlighetsbegrepp utgör skillnaden mellan den philosophiska Abstractionens absoluta och den religiösa contemplationens Gud. Hvilket, då det gäller om och uti all Religion, också klarast bekräftar sig i den Christna, hvilkens öfversvinneliga glans och oupphinneliga företräde just utstrålar från den Gudomliga Personlighetens fullkomnade uppenbarelse.

2:dra Lärostycket: Skapelsen utmärker sig i synnerhet genom den rent bibliska af icke så många Theologer fasthållna läran: *att genom Sonen äro allting skapadt som i himmelen och på jorden äro. I begynnelsen var Ordet, och Ordet var när Gudi, och Gud var Ordet, genom det äro allting gjord, och thy förutan är intet gjordt det gjordt är.*

Uti 3:dje Stycket: Syndafallet sakne vi, hvad vi önska finna, bevisen för ett ursprungligt Fullkomlighetens och

Oskyldighetens tillstånd samt ett derpå följande Syndafall; alldenstund de gifvas som neka bådadera, påstående människan vara utgången från ett djuriskt instinct-tillstånd, samt således vilja ifrån det första Bibelns blad borttaga trovärdigheten, och med detsamma bortraisonnera behovet af försoning. Slutligen innehåller detta stycke en förträfflig förklaring af de tvänne bibliska yttranden: *Synd mot den Hel. Ande, och synd mot människones Son.*

Men innan vi öfvergå till det 4:de Lärostycket: Jesus Christus, Återlösningen, må det tillåtas oss att förutskicka en anmärkning. Så framt Förf. till en Religionslärobok, med afseende på ett consequent system, vill lämna Catechesens ordning, som har sina stora företräden i anseende till popularitet och enkelhet, synes det oss, att han också borde helt och hållet kunna lösslita sig från den sedvanliga gången af våra theologiska läroböcker, hvarest man länge omkring sjelfva hufvudpunkten går tillväga merändels blott evasitt och utan öppen och rak beständighet, styrande in på en hvarken consequent historisk eller vetenskaplig väg; i stället för att genast sälta sig och lärjunge i besittning af Christendomens beherrskande höjd, det Christeliga lärosystemets utgångs och återgångspunkt, Försoningsdogmen. Jesus Christus, emedan det är först härifrån, som alla de Christeligt theologiska begreppen få sitt rätta förstånd, och de Christeliga dogmernas byggnad fullständigt upplyses. Hvilket är det fallna medvetandets ontplånligaste medvetande? Skuld. Hvilket således människans första och djupaste behof? Försoning. Hvar läres och finnes den? I Religionen. Hvad är då Religion? Försoningslära och Försoningsverk, Jesus Christus. På denna enkla väg finner man genast Systemets A och O; Christendomens kunskaps- och lifs-princip; och hvarje lärostycke som föregår denna dogm, och hvarje som efterföljer och ej i och genom den omedelbart framstår, kan endast styckevis beskådas vid ratiocinationens sväfvande halfdager, men ej med Christendomens all-ljus och all-lif gjuta sig öfver och uti det religiösa sinnet. — Vände vi oss nu till detta Lärostycke, sådant det här förefinnes, så måste vi tacksamt erkänna det myckna goda, som här framlaggs, i synnerhet uti vindicerandet af Christi utgång af, samväsende

med och återgång till Fadren. Men tillfridställda hafve vi för vår del icke funnit oss i sjelfva hufvudsaken af denna dogm, läran om Försoningen, med hvilken all Religion först löser sitt problem, på hvilkens lösning alla öfriga Religioner försökt sig, och hvilken den Christna först åstadkommer — och derigenom just är den fullkomnade. Ty för menniskan med å ena sidan den djupt uppfattade naturen af all skulds sjelfoutplånlighet, och å den andra af den Gudomliga Helighetens oeftergiflighet, låter Problemet om en Försoning ej lösa sig, hvarken theoretiskt eller practiskt, annorlunda än genom en tillfyllestgörrelse och en lösning (= Återlösning). En i stället trädande tillfyllestgörrelse (man göra här sig och oss den rättvisan, att ej taga de menliga ord och uttryck, som i alla fall äro för tjocka kroppar för de andeliga begreppen, i deras ändå tjockare bemärkelse), en för våra synders skuld korsfäst och i sin död återlösande Christus, med ett ord: den christeliga offertheorien, uti alla de Skriftens språk som handla om Återlösningen uttalad, af Orthodoxien bestämdt och strängt fixerad, är och blir dock för förnuftet som för känslan det enda tillfredsställande, fullkomliga svar på den i syndens kropp skuldbelastade och suckande menklighetens bekymmerfullaste fråga. Detta har också ingen Religion, så förfalskad den ock varit, kunnat vedersäga; utan på en offerlära hafva de alle varit byggde, och Religionen har aldrig kunnat och skall aldrig kunna umbära altaret (= offeraltaret) — en enda, Islamismen undantagen, som ock därför blifvit den största hädelse mot himlen lika som det grymmaste gissel för jorden. Den högsta Religionen kunde därför endast grunda sig på det högsta offer, ej umbära det; ja blöder icke Offret, så ofta själen vill försona sig med den Helige, från Christendomens altare? eller huru förstår man annars Dess Sakrament? Har Gud sjelf befallt G:la Test:s Offer såsom förebilder, så måtte de ju ej annat kunnat förebilda än ett Offer, så framt de ej skulle varit sken- och irrbilder. Mätte man så väl i frågan om Gamla Test:s förebildande offer, som annars i den Nyas afbildande Sakrament, redan förmedelst en fullständig uppfattning af sjelfva orden: bild, förebilda, afbilda, på förhand finna, att en handling i bild, eller en bild i hand-

ling — som de förebildande offren och de afbildande Sakramenten äro — ej är ett blott tecken och yttre Symbol, utan på en gång tecken och närvaro, symbol och verklighet, en bild som återvisar på sin egen handling. I andra bilder: skenbilder, troper, liknelser kan ej det Gudomliga agera.

Den tillägnande handlingen å människans sida af Tillfyllestgörelsen, Frälsningen, Nådens eller Salighetens Ördning, 6:te Stycket, och den å Guds D. Hel. Andes sida bibringande, eller Nådens Medel, 5:te Stycket, äro med all den säkerhet och styrka, som denna Lärobok i praktiskt hänseende eger, framställda. Att vi uti den innersta, fulländade uppfattningen af Sakramenten tänke och tro ett något, om också i ord helt litet, mer, än hvad i dessa Lärostycken här velat göra sig fattligt för oss, är redan, hvad Altarets Sakrament rör, i det ofvan antyddt så godt som uttaladt, och, hvad Döpelsens vidkommer, att sluta. Dock äro vi härvid ej nog förmätne, att lägga vår måttstock på ett så andligt obegränsligt, outmätligt mysterium; nog af, att hvad här förefinnes, är ur sin åsigt helt och fulländadt. Om vi här skulle tro oss tillåtligt, att göra en anmärkning, så vore den rörande behovet af en fullständigare utveckling af Trons väsende, såsom utgörande hufvuddogmen i hela den 3:dje Artikeln och den, näst Försoningsläran, i människans hela praktiska lif väsendtligaste, samt en lösning af de stora hufvudfrågor, som i alla tider söndrat sig kring detta lärostycke, och till hvilka man trott sig från sjelfva det Nya Testam:s olika Skriftställare hämta skäl och styrka.

Uti de 7:de, 8:de och 9:de Styckena, det första: Kyrkan eller Församlingen, det andra: Prediko- eller Läro-Embetet, det sista: Verldslig Öfverhet, äro dessa Gudomliga institutioner utur den Christeligt religiösa åsigten sannt, klart och concist framställda. Och uti det 10:de eller sista: Döden, Uppståndelsen, Domen, m. m. har Förf. ock satt kronan på sitt verk med en varm, sjelfständig och frimodig utveckling af dessa det Christna sinnets och systemets Yttersta. Vi säge sjelfständig och frimodig, emedan Förf. här hvarken låtit fängsla eller afskräcka sig af den form, som denna lärosats ensamt — vi vete ej genom hvilket besynnerligt missöde — utur det Gamla Testam:s ställen, utan

det Nyas fullkomnande förklaring, i vår dogmatik antagit. Stadnande neml. vid den Judiska national-uppfattningen af Odödligheten har så mången Theolog först kastat sig in i de stygga bryderierne öfver detta köttis och denna huds återuppställande, utan allt lyssnande till den för förnuft och tro så sublimes förklaringen, som Christendomen härutinnan gifver uti 1 Cor. 15. Men derpå och slutligen med all inconsequensens olycka vacklande mellan samma föreställningssätts åskådliggörande af Vedergällningen, såsom en allom på en och samma gång förelaggd Domedag, och det Nya Testam.s vittnesbörd, att själen straxt efter skiljmässan ställes inför Guds domstol för att undfå efter som hon handlat hafver medan hon lefde, her man fallt uti en dilemma (på Svenska: klämma), i hvilken man blifvit stillatigande sittande med god min, låtsande som ingen ting vore å färde.

Ännu ett lärostycke, det 11:te: Grunder för Tron på Gudomliga Uppenbarelser samt på Christendomens Sanning och Gudomlighet har Förf. bifogat, hvilket ej hörer till den dogmatiska Cyclus som med det 10:de stycket är sluten och fullkommen, och skulle således synas antingen öfverflödigt eller åtminstone ställdt på orätt ställe, emedan det såsom utgörande en del af de theologiska Prae-notationerna, tyckes böra, om annars någorstädes, hafva föregått den egentliga Dogmatiken. Förf:s mening är likväl tydligen den, att, i fall någon Läsare skulle vara i behof af dessa undersökningar, han måtte ega dem att någorstädes tillgå; då de intagna under det 5:te Lärostycket, dit de annars kunde höra, hade satt detta Capitel i ett missförhållande till de öfriga; och att de således såsom umbärliga för mången borde förflyttas i ett Bihang, att efter omständigheterna benyttjas eller undanskjutas. Och kan en sådan inrättning ej vara att tadla.

Beträffande sluteligen denna Läroboks form kan väl anmärkas, att den svärfar mellan theologiens och asketikens, utan att consequent och helt kunna blifva någonderas. Men äfven härvid anse vi såsom en kritikens plikt, att bedömma ett verk utur dess bestämdt uttalade afsigt och åsigt. Denna Lärobok är nämligen omisskänneligen ämnad, att vara på en gång dogmatisk och asketisk, en populär theologi, som i sitt

begrepp innebär just dessa två anförda elementer. Att uppgiften derigenom försvårats är naturligt, likasom ej kan nekas, att ju Förf. berömligen sammangjutit Dogmatikens vetenskaplighet med Asketikens hänförning, om också understundom till den senares öfvervigt på den förras bekostnad. I språket åter är sådant provinsbruk, som Adjectivets ändelse på a (såsom: insticktada, uppenbarada m. fl. oräkneliga, i synnerhet mot slutet af boken) så väl i masculinum som femininum, casus obliqui som recti, pluralis som singularis, aldeles otillåtligt; och hafva perioderna understundom af bemödande om fullständighet och bestämdhet blifvit nog långsträckt och invecklade; men, dessa små och få fläckar undantagne, är detta språk rent, full-ljudigt och genomträngdt af religiös unction.

- 2) Den sanna nyttan och stora förbindelsen för alla Christne, i synnerhet för Lärare, att läsa Gamla Testamentets Ord, i afseende på en rätt Christelig lära och lefnad. Stockh. Marquard. 1825, 69 sidd. 8:o.

Egentligen afhandlas icke i denna skrift, hvad titeln innehåller. Den innefattar fastmer en polemik emot ett förment "äorgligt lärosystem", som säges hafva "gjort Gud till trenne, tron allena till allt och det ondas invertes hyllade begärelse till ett lifsnöje". Att Förf., som under anonymiteten icke kan dölja, ho han är, med detta system åsyftar vår Svenska Lutherska kyrkas lärobegrepp, synes öfverallt. Denna skrift, i likhet med de öfriga, som utgå ifrån samma schola, har den af oss förut erkända obestriddiga och stora förtjenst, att den allvarligt yrkar praktisk Christendom, kärlek till Gud och nästan i verk och gerning. Men lik sina föregående Bröder begår den emot den bestående kyrkans läro-norm en hård orättvisa, då den påstår, att genom Lutherska åsigten af Christendomen "de onda begärelserna hyllas och förvandlas till ett lifsnöje" samt att kyrkan lär en tro; som på det sättet vore Allt, att den antingen uteslöt goda gerningar eller förklarade verksamheten

i christeliga pligters utöfning öfverflödigt och likgiltigt. Lärnan om Gudomlig Treenhet i Jesus framställes här med de förut af detta lärobegrepps anhängare anförde skäl, jemte förenade bevisställen ur G. T. i synnerhet ur Esaia, 43:dje och följande cap., der Jehova, äfven Skapare kallad, skall utmärka "det Gudomliga af evighet", Återlösare och Frälsare "Hans antagna mensklighet" och den Helige eller Israels Helige "det Gudomliga heliga, som af Herren utgår och som i N. T. kallas Helig Ande, hvilken icke är någon Gudomlig person, utan den tredje Gudomliga väsendtlighet, som tillhör Herrens Gudomliga person". Det är af denna korta teckning tydligt, hvars andas barn denna Skrift är. Huru man ock må dömma om åsigterna, så bör man medgifva, att den utmärker sig genom consequens. Men Bibel-exegesen, i synnerhet af G:la Test., är högst felaktig och vriden till öfverensstämmelse med ett på förhand uppjordt eller adopterat religiöst lärosystem.

- 3) Försök öfver Bibelsällskaps-inrättningens anda och ändamål, af G. de Felice; Skrift, belönad af Comitén för Protestantiska Bibelsällskapet i Paris, vid allmänna sammankomsten den 16 April 1823. Öfversättning. Sthm, Rumstedt, 1825. LIV. 519 sidd. 8:o.

Det långa, men intressanta Företalet innehåller, utom allmänna mest historiska förberedelser för ämnet, en allvarsam polemik emot Bibelsällskaps-inrättningens motståndare, dem Förf. indelar i fyra hufvudclasser: "de otrogna; de liknöjda; de påfvisk-catholska och de protestantiska dissidenterna." Särskildt vederlägger Förf. i samma hänseende tvenne Skrifter, som i Frankrike synas gjort uppseende och vunnit anhängare, neml. Abbé de la Mennais *Essai sur l'indifference* och Comte Josef de Maistre *Les Soirées de Saint Pétersbourg*. Förf. anser slutligen med rätta Bibelsällskaps-inrättningen böra föreställas under tre stora synpunkter, hvilka omfatta alla de öfriga; dels såsom ett verldsbörgerligt företag, utan det ringaste spår af sekt eller ört, dels såsom i sin kraft och sina fordringar vidt utgrenadt, dels ändteligen såsom välgörande för hvarje enskild menniska, eme-

den Bibeln gifver allom allt. Sjelfvä Prisskriften innefattar sex stora capitel, jemte trenne Bihang till de fem första capittlen. Förf. betraktar i dessa fem capitel den heliga Skrifts läsande och utspridande ur "Trons synpunkt, ur den intellectuella, den moraliska, den politiska och sista synpunkten af den husliga lefnaden." Det sjette cap. handlar om "Bibelsällskaps-inrättningen i och för sig sjelf." Af de anställda moraliska och historiska betraktelserna uppkommer det resultat, att verkningarne af den hel. Skrifts läsning och utbredande äro Trons upprätthållelse och rening, utvidgning af ljusets välde, sedernas fullkomnande samt betryggandet af staters lugn och enskiltas väl. Uti denna allmänna utveckling inflätas försvar för Bibellärornes förträfflighet, samt vederläggning både af de påfviskas irriga hypoteser om Bibelspridningen och af de otrognes sophismer, som neka, att samhället har behof af Evangelii uppenbarelser och den enskilte af religionens moral. Det första bihanget innehåller utdrag ur flera Kyrkofäders arbeten rörande den hel. Skrift; det andra visar, huru man skall läsa Bibeln med nytta; det tredje vederlägger åtskilliga inkast emot den hel. Skrifts läsande, i synnerhet det, som rör fördelarne af Gamla Testaments läsning. — Så innehållsrik är denna Skrift. Från Förf:s ståndpunkt uttömmes den sitt ämne, och innefattar en dyrbar skatt af historiska, men framför allt moraliskt-religiösa betraktelser öfver Bibeln, dess läsning och utspridande. Förf:s styrka ligger hufvudsakligen i det antithetiska elementet, i vederläggningen af inkast emot Bibelspridningen, ehuru något strängt systematiskt sammanhang här icke finnes. Också afsäger förf. sig sjelf anspråk på vetenskaplighet. Detoaktadt och just derfore kan Boken allmänt utspidas och förstås, och förtjenar den högsta uppmärksamhet. Med bibehållande af popularitet hade dock ett mindre ytligt uppfattande af kyrkohistoriska ämnen varit förenligt. Förf:s religiositet är omissskänkelig, men af brist på ett utveckladt vetenskapligt-historiskt sinne förfaller han, t. ex. vid framställningen af alla secters gemensamma ursprung och grundkälla (s. 43 f.), till en åsigt, som icke blott är ohistorisk, utan äfven consequent genomförd tenderar till irreligiosism. Hade Förf. med sin ägta djupa fromhet, med sitt lyckliga dialektiska

änlag och med sin rhetoriska skicklighet förenat mera djup vetenskaplig bildning, så hade hans försvar för Bibelsällskapsinrättningen blifvit i det väsendtliga grundligare och fullständigare. I alla fall har Förf. väl förtjent sitt pris och är värd ett ännu högre pris af alla fromma hjertan, som intressera sig för mensklighetens högsta angelägenheter. Vid öfversättningen kunde åtskilliga Gallicismer hafva undvikits. Den, som icke förstår franska, kan någon gång misstaga sig om meningen.

- 4) Doct. Joh. Jac. Rambachs anderika Beträktelser öfver de åtta Saligheter, som uti Herrans Jesu Bergs-Predikan anföras. På Svenska öfversatte. Andra upplagan. Sthm, Marquard, 1825. 156 sidd. 8:o.

Hvar och en af Jesu lärosatser om de så kallade åtta saligheter förklaras, utvecklas och bevisas, hvarefter lärrika sanningar och uppbyggliga praktiskt viktiga uppmuntringar ur hvarje härledas. Förklaringarne äro i allmänhet goda; dock förekomma många förvillande spår af den i förra århundradet uti Tyskland gängse Kanzel-Exeges. Så äro redan i första afdelningen de Bibelspråk, der timlig och andelig rikedom omtalas, sammanblandade. Men Förf. har väl endast haft christelig uppbyggelse till sitt föremål; och ur en blott asketisk synpunkt betraktad, förtjenar ännu den gamla boken läsas, såsom i allmänhet forntidens andaktsskrifter äro anderikare, än de, som nu författas. Högt öfver Rambach stå dock i detta hänseende Arndt och Th. a Kempis.

- 5) Ett botfärdigt Skriftebarn och en värdig Nattdavdags-gäst eller Skriftermåls- och Communion-Bok till tjänst för enfaldige Christne, af P. Gröndahl. På fleres begäran å nyo upplagd. Sthm, Marquard, 1825. 62 sidd. 8:o.

Förf., fordom Kyrkoherde i Skeptuna, afhandlar sitt ämne uti "frågor och svar imellan Jesum och Menniskan."

Jesus föreställes hålla ett Catechetiskt förhör med menniskan. Ehuru mångfaldiga bristfälligheterne äro i form och diction, är det dock möjligt, att de enfaldige Christne, för hvilka boken är bestämd, af innehållet kunna hämta uppbyggelse och nytta. Hvad Rec. dock mest ogillar, är en viss i andan sjuklig, i uttrycket barnslig, religiös sensualism, som hos enfaldiga kan missleda begreppen och gifva känslan en falsk riktning. Detta omdöme gäller på flera ställen, i synnerhet der Jesus talar om människans pligt och salighet att "suga läkedom af hans sår" och der menniskan tilltalar Jesus såsom sin "käraste Brudgumme." Denna sednare visserligen bibliska, men här minutiöst och sinnligt genomförda bild är för misstydnung mycket blottställd.

6) Väckelser till Andakt. Öfversättning af A. B. Collin. Första Häftet. Sthm, Rumstedt, 1825, 74 sidd. 8:o.

Huru Andaktsböcker skola författas, hafva a Kempis, Arndt, Sturm och några få andra lärt oss. Deras uppbyggelseskrifter hafva varit och skola blifva en seklers fortgående välsignelse, som endast är Bibelns underlägsen. Andaktsböcker äro det högsta och svåraste problemet i den andeliga litteraturen; ty man måste, för att skrifva en sådan, vara ett skriftställande Helgon. Det gifves blott ett asketiskt ämne och föremål: Jesus; och att bemäktiga oss detta till en hänförannde framställning för medchristna, fordras den högsta mänskliga konst, uti Mästarens skola öfvergången till den ödmjukaste himmelska enfald. — Närvarande Andaktsbok består ingalunda inför denna åsigt. Man skrifer nu Uppbyggelseböcker på det vis, att man tager spridda, mer och mindre hufvudsakliga, religiösa betraktelse-ämnen (såsom här: *Guds allestädes närvaro; världen, en spegel af evigheten; det högsta goda; tanken på evigheten; betraktelse vid aflidne älsklingsgrifter; världsförbrödring; hvad är önskansvärdare: en långsam eller hastig hädanförd? det eviga ödet* — denna boks capitel); skrifer öfver dem blandadt raisonerande och sentimentala declamatorier med mer och mindre skicklighet — det förre kan gälla här — och dermed allt!

- 7) Phalæna, eller Lifvet, Döden och Uppståndelsen — ett försök att stärka tron på själens odödlighet genom uppmärksamhet på den öfverallt herrskande ordning i den synliga världen, af Theod. H. Friedrich (försvunnen och efter all sannolikhet själfspilling). Öfversättning. Stockholm, Joh. Hæggström, 1825. 104 sidd. 8:0.

Ofvanstående parentes inunder Förf:s namn skall väl vara en lockbit, af Boktryckaren, uthängd att få köpare att nappa på; men synes oss kunna gälla lika mycket contra som pro. I själfva boken och saken kommer man först till en pantheistisk oförstörbarhet, all naturbetraktelses högsta svar på den högsta frågan; men i hvilkens resultat ligger en död, ännu förfärligare än den directa förintningens. Slutligen rai-sonnerar man sig till en Själavandring, all forsknings non plus ultra på denna väg. Detta vare ej sagdt med någon mycterism öfver denna skrifts Författare, emedan helig, fastän ängslande för den, som själf genomkämpat den, är en sådan Förf:s bekymmersfulla blodiga strid mot de förfärliga Jättearmar, med hvilka ännu jordens Titaner vilja från sin ljusa himmel störta den thronande menniskan. Men det må hvar och en sedan han läst denna bok finna — i fall han ej redan förnt vet det — att man om odödligheten ej inhämtar visshet genom några utåt vända betraktelser af den synliga naturens hushållning, i hvilken de dunkla naturmassorna och krafterna oupphörligt drifva ett gräsligt spel med allt individuellt lifs production och reduction, för att själfva ensamt qvarstå såsom det oförstörbara benraglet, med lian, timglaset och döds-kallen grinande oss till mötes. Nej, är det ursprungliga hoppet om odödlighet, som såsom naturgäfvä medföljer lifvets, en gång skakadt, så återvinnes det ock först i och med Honom, som är Ordet, Ljuset och Lifvet, och som återeröfrat odödlighetens Palladium. Odödlighetens idé är — Gudi vare lofvad — ej en theoretisk, som således med teorien skulle stå och falla — utan likasom den först praktiskt kom uti, med och genom det till lif vaknande medvetandet, så fasthållles eller återeröfras den ock endast uti, med och genom en till det högre genom tron vaknande handling.

- 8) I. J. N. Ålderdomens glädje och låfsång. Christelig Predikan på Kyndelsmässodagen; af G. B. Strengnäs, Ekmarck, 1825. 24 sidd. 8:o.

Predikan innefattar blott hälften af sidotalet; det öfriga utgöres af "Tal vid Barnens första Nattvardsgång". Predikö- ämnets disposition, likasom dictionen i det hela, är enkel och lätt flytande. Om, såsom det synes, den här framträdande författarn är en af de yngre Predikanter, och om, såsom det äfven synes, han menar allvarligt i Guds sak och mensklighetens högsta angelägenheter, finner han säkert behofvet att noggrannt studera och oftare begagna Guds eget ord. Med åren inser han ock sannolikt nödvändigheten att förminska den här och der anbragta grannlåten; såsom om "lifvets vår, hvilken ingaf oss ett leende, som var oskuldens" m. m. samt att undvika obestämda eller lätt misstydliga uttryck, såsom då han i Talet till Nattvardsbarnen uppmanar dem "högtidligen inför Gud och dessa Christna, såsom vittnen på den yttersta dagen, att alltid värda korsets hemligheter." Att Författarens predikoanlag äro lofvande och höjde öfver medelmåttan, det vare dock i allmänhet sagdt honom till rättvisa och uppmuntran, om han annars värderar den förra och behöfver den sednare.

- 9) Predikan på Första Advents - Söndagen, hållen i S:t Jacobs Kyrka i Stockholm 1825. Af För- samlingens Kyrkoherde. Sthm., Nestius, 1825. 18. sidd. 8:o.

Denna Predikan förtjenar så väl köpas, emedan den säljes "till förmån för de vid eldsvådan den 24 November af sorgen och olyckan träffade fattiga," som läsas för sitt innehåll. Det uppbyggliga ämnet: "Jesu ankomst med nya tider, med en ny nådes- och salighets-tid, en mödos- och präfnings-tid, en bättrings- och beredelsestid" utvecklas här tankerikt, fullständigt och allvarligt. Det sista vid slutet bifogade opagerade bladet innefattar Tacksägelse öfver tvenne personer, som vid Theaterhusets brand funno döden i lågorna. Denna olyckshändelse begagnar Predikanten med Mästa-

rens konst och det fromma hjertats enfald att lofsäga Gud i den nära eldsvådan stående, men "frälsta helgedomen." Till denna lofsägelse uppmanar han ock "allä af Jacobs hus."

10) Predikningar af Johan Jakob Hedrén. Andra Delen. Sthm, Nestius, 1825. 510 sidd. 8:o.

Den karakteristik, som denna Tidskrifts föregångare Svensk Litteraturtidning (Årg. 1821, N:o 41) gifvit af Dr Hedréns anda och manér såsom Predikant, finner Rec. här i allmänhet befastad. Den didaktiska Predikanten talar dock i denna andra del mera harmoniskt till öfvertygelsen och känslan i jämt förenadt samband, och ur detta skäl har Rec. i dessa Predikningar funnit mera uppbyggelse, än i första delen. Att de, utom sin obestriddiga religiösa uppbygglighet, ega den förtjensten att i homiletiskt hänseende vara bildande, är icke oväntadt af denne mogne och fräjdade Predikant i hufvudstaden. Både uppmärksamhet och efterföljd förtjenar särskildt Dr Hedrén, då han håller ett slags catechetiska Predikningar (2 Sönd. i Fastan, BöneSöndagen) eller religiösa förklaringar af stycken i vår antagna Cateches. De äro vigtiga bidrag och nödiga supplementer till den enskildta Christendoms-undervisningen. Predikningarne i allmänhet utmärka sig dessutom, hvar och en genom sina företräden. Mest originella äro de på 4 S. i Adv. „en christelig Julafton,“ på nästa Sönd. eft. Jul „en christelig Nyårsafton“ och på 13 S. e. Trin. „en christelig bibelläsning.

11) Afsked till S:t Clarä Församling; af C. P. Hagberg. Sthm, H. A. Nordström 1825. 70 sidd. 8:o.

Dessa den berömde och älskade Predikantens sista ord till den Församling, hvars själaherde han i tio år varit, innehålla "Tal vid Ungdomens confirmation, Skriftermål med Nattvards-Ungdomen, Predikan vid Ungdomens första Nattvardsgång, PalmSöndagen samt ändteligen Afskeds-Predikan, Andra Bönedagen". Innerligheten och hjertligheten, som är sjelfva lifsandan i Dr Hagbergs predikosätt, framträder här så

omisskänneligt genuin och så mildt rörande, att detta den bortgående och saknade Lärarens Afsked måste för hans fordna Åhörare hafva ett oförgångligt värde. Palm-Söndags Predikan har helt och hållit afseende på den religiösa ungdomshögtiden och afhandlar »Christeliga Föräldrars minnen och förhoppningar vid deras Barns första Nattvardsgång.» I Afskedspredikan, som framställer »en bortgående Lärares önskan och bön» användes det herrliga Bibelspråket Col. I: 9—11 vid ämnets disposition.

- 12) De första Orden till S:t Claræ Församling i Stockholm, af deras Kyrkoherde F. M. Franzén.
- 1) ProfPredikan i S:t Claræ Församling på Kyn-
delsmässodagen 1824: Om de tvänne svärd som
gå igenom vår själ, att vi må dö världen och
lefva Gudi; nemligen Ordet och Lidandet.
 - 2) InträdesPredikan på Pingstdagen 1825: Om tron
på Christum såsom ett kännetecken på Herrans
folk.
 - 3) Predikan på 1 Sönd. e Trefald. Om
sammanslaget mellan Synden och Döden. Sthm,
Grahn, 1825. 62 sidd 8:o.

Med några enkla, innerliga slag på de ljufviga, välkända strängarne börjar den bedjande och lugnt framför sig blickande Skalden. Talet flyter sedan en lugn flod, klar, men ej grund. Hvad uppseende skulle den kunna väcka, med inga dånande fall, inga slingriga vändningar (tournurer), inga framskjutande uddar (pointer), inga blomstershvälfda öfverfarter (passager)? — Satte sig någon på Homiletikens domstol med den conventionellt formella konstens codex i handen, huru många små klagopunkter skulle han ej här kunna uppställa. Men vi äre liberale, än mer, vi äre rättvise, och utrope: Varen välkomne J tre menlöse, konstlöse små; J blicken med så klara, förståndiga ögon, så sorglöse om huru man skall anse och upptaga Eder; ack! veten J då slätt icke att J vandren bland ett slägte af idel critici och recensenter.

Nu väl så vilje vi för et skuld förlåta eder alla edra fel mot fricòtòini, elenctik, m. m.

- 15) Religions - Tal vid åtskilliga tillfällen af J. O. Wallin. Första Delen. Sthm., Hörberg, 1825. 412 sidd. 8:o.

Wallins namn strålar i Svenska Kyrkans och Litteraturens tempel med den dubbla glansen af Spegels såsom Psalmist och Lehnbergs såsom Talare. Sin andeliga Sångarkonsts ingifvelser har han redan samlat i den Svenska Kyrkans nära fullkomliga Nya Psalmbok, de mögnade alstren af sin Talarekonst gifver han oss här. Då han här sjelf framträder under titeln af andelig Talare, och Vältalighetens karakter hos denne Homilet visserligen är öfvervägande, skulle en jemförelse emellan det tillryggalagda Seklets siste store andelige Talare, Lehnberg, och denne den börjades förste, hvarandra nästan i allt utom i fulländning och mästerskap olika, varit ej utan interesse och lärorikhet, så framt planens inskränkning ej, nekat oss ett sådant för oss angenämt försök. Vårt omdöme öfver denne Förf. såsom Homilet, hafve vi för öfrigt redan utförligen, i anledning af flera styckevis förut utgifna nu samfällt här omtryckta Predikningar, gifvit uti Svensk LitteraturTidning för år 1818 Numrorna 40, 41; och vi stödjde oss på denna kritik, samt hänvise till den, såsom ännu till alla delar oförändrad i vår insigt och åsigt, och tillämpelig på de här förekommande nya äfvensom förr otryckta Tal af denne sig öfver allt like och lika store Predikant.

En så rik samling af Casual-Predikningar och Religions-Tal ege vi ej förut. Härvid sväfvar väl stundom på våra läppar denna fråga: Hvarföre ej hellre en årgång eller en efter fritt val gjord Samling af Predikningar? Ty visserligen medgifves, att lifvets och Församlingens särskilda casus (såsom stora och små klockors invigning, belöningsmedaljers aflämnande m. m.), uppfattade under den allmänna religiösa synpunkten, kunnå och böra gifva anledning till uppbyggeliga betraktelser; men vi tro dock, att alla sådana Tal stå i så nära sammanhang med ögonblickets handling, att de, återupprepade, också blifva endast återuppreparanden; samt

att dessutom med helt annan makt träffas Läsarn af den glans, som directe utstrålar från de Christendomens central-idéer, hvilka behandlas uti en predikan, än af det matta sken, som äfven den största talent, sådan som denna, förmår att samla och återspegla från ett yttre tillfälligheternas lif, sådant som är föremålet för Casual-tal. Dock bedje vi, att ej blifva så missförstådde, som skulle vi vilja döma en Förf. efter hvad han icke gifvit ut, icke velat gifva. Hvad denne Förf. åter här gifvit oss, är, vi våge tryggt utsäga det, så till ämne som form i sitt slag fulländadt.

15) Predikningar vid särskildta tillfällen af C. G.

Rogberg. Upsala, Palmblad & C. 1825, 106
sidd. 8:o, samt

Predikan på Jungfru Mariæ Behådelsedag, af C. G.

Rogberg. 2:dra uppl. Upsala, Palmblad & C.
1825, 18 sidd. 8:o.

Vi älske ej högtidlighets-predikningar; först och främst därför, att de ej äro rena, objectiva religionsframställningar, utan, så väl i följd af deras idé som yttre anledningar, lärda studier med ännu andra anspråk än den blotta enkla Homiletikens; sedan därför, att vi lika ogerna vilje efter dem bedömma Predikanter, som efter andra högtidliga uppträden menniskor i allmänhet. Således lyckligt för oss med denna åsigt, att vi i denna samling också finne ett par Predikningar af allmänt christeligt ämne, och i synnerhet den särskildt tryckta, en rätt och slätt predikan. Icke, att ju de tre första, de tvenne vid Magisters-, den tredje vid Med. Doctors-Promotionerna, bära prägeln af denna Predikants utmärkta talent, ja utan tvifvel ega den största djupsinnighet, och af hvilka den tredje visserligen är renast i uppfattning och utförande, öfverträfflig i sitt slag; icke att ju de onekligen hafva pröfvat den största skickligheten. I hvilket hänseende de ock skola intaga ett utmärkt rum uti vår Homiletik. — Ett klart, fyndigt och dialektiskt förstånd, riktadt af en grundlig lärdom, bildadt genom ett vidsträckt studium af konstens mästare, rörande sig i en kraftfull, bildrik, glänsande och högst rhetorisk stil — synes oss vara hufvudkaraktären af

Denne utmärkte homilet; och profpredikan i Clara. anse vi såsom yppersta produkten och profvet häraf, förljnt af allt det bifall, den vunnit. Från den sjukliga sentimentalitet, för hvilken en Recensent beskyllt Förf., fritage vi honom helt och hållet; skulle icke denna orättvisa vara ett missförstånd af de nog starka färgor, hvarmed denne Predikant målar, i synnerhet det rörande?

Så intagande åter, ja förförisk som hans Qvinnopredikan, känne vi ingen. Akten eder, J unga Predikanter och Qvinnor!

- 14) Nattwards - Predikningar af G. J. Zollikofer.
Öfversättning. Christianstad, Cedergréen, 1825.
151 sidd. 8:o.

Zollikofer har glänst på homiletikens himmel och lånade för 30 år tillbaka afven sitt sken åt några berömda Svenska Predikanter. Detta stjernljus skymdes väl af det nya århundradets, men förtjenar dock ett tacksamt minne af hvad det varit och verkat. De NattwardsPredikningar, som här något oförmodadt — om annars något oförmodadt kan utgifvas från Christianstads Boktryckeri — framkommo från en förfluten tid, hafva ingen ting utmärkande, mer än dictionen, som är ren och ädel, fastän genom öfversättningen stundom förfalskad. Sjelfva det stora Thema, som här med sina variationer framställes, är icke uppfattadt eller genomfördt i Christendomens djupa mening. I homiletiskt afseende var utgifvandet af detta arbete, för att säga det mildaste, alldeles öfverflödigt. Öfversättaren har bestämt denna predikosamling till "andaktsbok för dem, som vilja christligt bereda sig till begäendet af Herrans hel. Nattvard." Om denna afsigt vinnes, ligger utom kritikens dom. Rec. önskar det knapt, hoppas det ännu mindre. För en samt christelig beredelse till Herrans Nattvard fordras såsom första vilkor en högre uppfattning, ett djupare behjertande af denna Fiälsans stiftelse, hvilken dock aldrig kan vara en blott muemonisk illus, såsom den här hufvudsakligen framstalles.

15) Predikan om Yttersta Domen. Öfversättning.
Stockh. Deleen, 1825. 50 sidd. 8:o.

I samma anda och sannolikt af samme Författäre, som LångfredagsPredikan, anförd i Svea VII h. N:o II. Bägge kallas öfversättningar, men förråda inhemskt ursprung af den religiösa schola, som i mångfaldig form utsprider sina Arana. Ett prof af den Skriftens tolkning, som efter dessa Christendoms-åsigter antages, må här anföras. I Jesu bildliga föreställning om yttersta domen förstås nemligen, uti uttrycket: för Honom skola församlas all folk, med: folk ej "sådana, som vuxit ifrån att vara barn eller som ingenting äga, ty icke säger man folk om dem och dem hör himmelriket till utan ransakning och dom?" eller, såsom förklaringen på ett annat ställe lyder, "ty likasom dessa barn och fattige icke äro såsom folk ansedde i världen, så anses de icke heller i yttersta domen såsom folk." Om detta: *πάντα τὰ ἔθνη* (allt folk) enligt samme Evangelist utsagde af Jesus i c. 28: 19 skulle der hafva samma betydelse, så blef exegesen ännu orimligare, än i c. 25. — Predikan slutas med en paraphras öfver bönen: Fader vår,

16) Afskeds-Predikan, hållen på Annandag Påsk för Kongl. Amiralitets - Församlingen i Carlsrona, af Carl Holm, Kongl. Hof-Predikant, Contracts-Prost, Kyrkoherde i Lösen och Medlem af Samfundet pro Fide & Christianismo, Carlsrona, Flygare, 1825. 29 sidd. 8:o.

Omisskänneligt uppenbarar sig i denna predikan nitfull anda, kraftigt allvar och djup känsla. Dock fördunklas här ljuset af de bättre gåfvor mycket genom alla dessa personliga hänsyftningar och ofta directa sjelfberömmelser, som anses om icke utgöra nödiga elementer i afskedspredikningar, dock der alltid förmenas vara lofliga. Af en 49 års Man — Författaren underrättar om sin ålder uti den delen af Predikan, som kallas: min bekännelse — kan man hvarken vänta eller gilla, mycket annat att förtiga, en tirad sådan som denna: "när jag, tjugosju år gammal, uppträdde; då var jag, om

jag eljest, utan att blifva missförstådd, vågar så tala, ett ämne till Apostel; men, rinnen mina tårar, långt, långt ifrån Apostelen sjelf." Straxt derefter förklarar han dock bestämdt, att han blifvit allt bättre och fullkomligare. Dessa själf-loford kunna icke förlåtas en gång den upprörda känslan i afskedsstunden; aldrig minst må de utspridas utom den krets, der de möjligtvis för tillfället icke väckt förargelse. Rec. anser äfven en afskedspredikan, liksom hvarje annan, böra vara fri från både homiletiska och språkfel. Sådant är icke här förhållandet. Predikoämnet enonceras på följande sätt: "Den för en Lärare, uti afskedets stund, ljufva och tröstande öfvertygelsen: Ditt arbete i Herranom har icke varit förgäfvets"; men i betraktelsen afhandlas något ifrån denna form för temat heterogent, neml. Vilkoren, under hvilka Läraren kan ega denna öfvertygelse. I lingvistiskt hänseende kan anmärkas, ibland annat, att en skörd icke kan sägas blifva bedragen m. m.

- 17) En Christelig Varning för den kraftiga Villfarelse, som mer och mer griper omkring sig i vår tid. Prof-Predikan hållen i Lunds Domkyrka 8 Söndagen efter Trinitatis 1825 af Bengt Jakobson Bergqvist, Phil. Mag. Seminarii E. O. Adjunct vid Kongl. Akademien i Lund. Lund, Berling, 1825. 60 sidd. 8:o.

Denna Predikan bör icke bortblandas ibland mängden af de strödda homiletiska foster, som dö i sin födelse eller lefva ett ephemeriskt skenlif. "Ämnets beskaffenhet, hvars framställning inför en församling af bildade åhörare Förf. ansåg vara ett ord i sinom tid, gjorde det nödvändigt, att han måst afvika från det Predikosätt, hvilket han, i allmänhet taget, anser vara det rätta: nemligen att endast, eller åtminstone hufvudsakligen, i en Predikan föreställa det, som för alla kan vara begripligt". Genom detta egna erkännande har Förf. både upptagit och besvarat den enda skäligen anmärkning, som kan göras mot detta arbete, att det mera närmar sig till en utförligare afhandling, än en vanlig Predi-

kan. I hvarje annat afseende är detta arbete vid betraktandet både af ämnets egen vikt och af dess utförande lika märkvärdigt, som lärorikt och uppbyggligt. Den kraftiga i vår tid allt mer omkring sig gripande villfarelsen är, efter Förf:s polytomiska uppdelning, som kanske kunnat inskränkas och koncentreras, af sexfaldig art: ”1) afgudande af naturen och dess krafter; 2) afgudiskt dyrkande af den menliga förträffligheten; 3) den ovisshet, hvori genom ett gudlöst missbruk af lärdom och språkkunskap Guds ords klara sanningar sätts; 4) upplösning af alla trosformer, med bibehållande endast af pligtläran; 5) den grundsats, att tidens föränderliga smak, tycken och meningar skulle i salighetsläran vara reglen för det, som godkännes eller förkastas; 6) det antagande, att all Christendom, som på fullt alfvär vill sätta Guds ord i utöfning, är svärmeri och sekteriskt väsende.” Man ser häraf, huru tidens alla högsta stridsfrågor i religiöst afseende här behandlas; man ser med glädje, att de behandlas af en man, som i tankstyrka, frimodighet, Christendomsallvar och kraftspråk är sitt höga ämne vuxen. Rec. som ej bör stympa den helgjutna, sammanhängande skriften med något utdrag, anbefaller den att begrundas af hvar och en, som intresserar sig för varm, allvarlig och öppen Biblisk Christendom i dess bekännelse och utöfning. Sedan man läst denna Predikan, är det en fröjd att tänka, att Förf:s mogna och kraftiga verksamhet tillhör det Academiska institut, som har sig uppdraget att bereda och bilda Ynglingar till det viktiga Presterliga kallet.

- 18) Sättet huru en syndare, som förlorat sin Frälsare, bör återsöka Honom, om han genom Honom skall lefva. I en christelig Predikan på 1:sta Söndagen efter Trettondedagen 1771, i Smedjegården, vid det tillfälle, då Jacob Guntlach skulle lida sitt timmeliga straff, förestäldt af Carl Magnus Wrangel, Theol. D. Kongl. Hof-Predikant, f. d. Prost öfver de Svenska Lutherska Församlingarne i Amerika. Stockh. Wennlund, 1825. 52 sidd. 8:o.

Ibland de flera andeliga skrifter, som i förnyade upplagor utgifvas, har denna predikan, utom intresset af det casuella,

ett verkligt värde genom det stilla djupa allvaret, genom klart sammanhang, enkel framställning och sakrikedom. Det är en ibland de få förra seklets stödda predikningar, som ännu förtjena läsas. Wrangel var en på sin tid gerna hörd, men tidigt hemkallad Predikant.

- 19) Ett ogudaktigt Väsande uppå Rättvisones säte; föställdt uti en välment Tings-Predikan, vid Herr Lagman Leonard H. Rääfs Domsäte uti Kisa, d. 5 Oct. 1796. Utaf Daniel Calén, Pastor i Kätilsta och Tjärsta. Andra upplagan. Stockh., Eckstein, 1825. 28 sidd. 8:o.

Denna predikan gjorde, när den första gången utgafs, mycket uppseende, och förtjenar alltid, för sitt stränga allvar och kraftiga språk att läsas och begrundas af dem, hvilka i detta hänseende behöfva väckelse eller varning. Men var den ursprungligen en personlig hänsyftning, så ohelgadé Predikanten sitt kall och missbrukade sitt höga uppdrag att föra den Eviga Rättvisans talan.

- 20) Öfver Protestantiska Kyrkatis förfall. Af Dr. De Valenti, Practiserande Läkare i Staden Sulze; jemte Dedications-Skrifvelse till Dr. Köhr, General Superintendent m. m. i Wismar. Öfversättning från Tyskan. Stockh., Rumstedt, 1825. 96 sidd. 8:o.

Efter en högst egen och märkvärdig tillegnan till En af Rationalismens lärdaste Härförare i Tyskland, finner Läsaren här en Bok, full af viktiga ord i sinom tid, hvilka till en betydlig del äfven i vårt Fädernesland hafva sin tillämpning. Närvarande Skrift skiljer sig, utom inledningar och slutanmärkningarne, i 4 afdelningar, utgörande svaren på följande frågor: 1) hvori består en Kyrkas förfall? och: är vår Kyrka verkligen förfallen? Kyrkans förfall utmärkes af en slocknande tro på Jesum; detta är roten till det onda; förakt för det Gudoml. ordet; åsidosättande af den offentliga Gudstjensten och nådemedlen samt missaktning för det andeliga ståndet; 2) hvad är en kyrkas lif och

hvaraf uppstår det? Den sanna af Guds Ande verkade tron på Jesus i människans hjerta är sjalen i Christi Kyrka. Medlen att ernå Guds ande, äro lydnad för Guds bud, bön och lasning af Guds ord, samt ett helgadt utöfvande af sina jordiska kallelsevärf; 3) hvilka äro orsakerna till en Kyrkas förfall? Halftro och otro, i synnerhet bland laroständets medlemmar, hvilken uppkommit af Guds ords dels missbruk, dels åsidosatta bruk. Här förekommer en märkvardig classification af Tidens Lärare och Predikanter, hvilken af hvarje Prest bör noga behjertas. Då härvid äfven fråga uppkommer om striden emellan Rationalismen och Supranaturalismen, så characteriseras denna strid betydelsefullt såsom ofta en "otrons strid med otro;" 4) huru kan en förfallen Kyrka åter upprättas? Derigenom, att Lararne framför allt åsidosätta de många theologiska stridigheterna; med mera ifver, andakt och enald läsa den hel. Skrift; allvarligare bedja om nådens anda och pröfva sig sjelfva, huru det står till med deras inre lif. — Af de 2-ne Bihang, med hvilka boken slutas, handlar det ena om "Christus, återlösaren och försonaren genom sitt blod," och det andra om "Sjelfrättfärdighet, ytlig helighet." Få skrifter förtjena högre uppmärksamhet, än denna, af alla, som nitäska för Religions och Kyrkans helgd.

- 21) Försök att, i öfverensstämmelse med den Heliga Skrift, i frågor och svar, föreställa den Evangelisk-Lutherska Församlingens lära om Nådavalet, af Henric Schartau, Contracts-Prost öfver Torna Härad, Förste StadsComminister i Lund, samt Kyrkoherde i Bjellerup och St Råby. (Efter Författarens död aftryckt efter en af honom sjelf öfversedd handskrift). Lund, 1825, Berling. 125 sidd. 8:o.

Med nöje går Rec. att anmäla denna afhandling. I den mängd skrifter, hvaraf vår tid öfverflödar, och bland hvilka, för den som söker sund och underhållande sjalaföda,

så få befinnas helt tillfredsställande, är det en glädjande upptäckt, att träffa en sådan skrift som denna, hvilken, om den ock i anseende till stilen mindre smakar af nyare tiders förfining, så mycket mer i anseende till saken förräder den äkta gedigenhet, hvars guld icke behöfver glansen, för att bibehålla sitt värde. De Lasare, som veta att skatta sann andelig insigt — den insigt, som endast är en skänk af Uppenbarelsens Andå i Ordet, men icke ensamt på den vanliga forskningens väg kan förvärfvas, — skola här finna flera nya och ljusa åsigtar i den viktigaste af alla Låror: icke tomma phantasi-spel, icke godtyckliga förslagsmemngar eller villkorliga förstånds-postulater, utan klara utvecklingar af Skriftens egna utsågor, sedda i ett ljus, som på en gang utreder och tillfredsställer; på en gång lemna den lårde tillräckliga undersöknings-åmnen, och skånker åt de olårdare det, som vill säga mer än allt tillfredsställande af en tom vettgirighet, — uppbyggelse. Detta sednåre har ock Författaren antydt i ett tillåmnadt företal, der han så yttrat sig: "Om jag varit så lyckelig, att kunna hos någon mindre kunnig vidga utsigten till ett bättre lif — eller väcka hågen till dess eftertraktande hos någon slumrande sjål, — eller stadga vissheten i något bafvande hjerta om dess himmelska lott, så det är allt hvad jag önskar, och hvarom jag icke heller är utan allt hopp." — Den som tror att all insigt i den Hel. Skrifts Låror endast förvärfvas genom lårdom — menskelig lårdom — den låse i denna afhandling t. ex. utläggningen af parabeln om Arbetarne i Vingården, och erkanne, att han ånnu i ett eller annat stycke torde vara olård.

Det är bekant, att Låran om Nådåvalet är en af de svåraste i den Hel. Skrift. Rec. vill ej omtala det bruk, som af denna låra blifvit gjordt utaf dem, hvilka på blotta Speculationens väg sökt upplösningen af lifvets gåtor, och, behandlande den Hel. Skrift som Låromåstare icke som Lårunger, dit sökt inlågga sin egen låra, i stället att framlågga den Hel. Skrifts. Ett af de tydligaste bevisen för det sig sjelf lemnåde förnuftets vanmakt, då det ur sitt eget vetande vill construera det, som endast af Förnuftet kan uppfattas såsom gifvet från ett högre, är, att då den individuella menskelige Friheten icke genåst från början blifvit ponerad såsom något

gifvet, utan såsom oförklarligt, d. ä. så beskaffadt, att det icke ur en högre Förnuftsgrund, såsom blott och bart sådan kan härledas, så hafva förklaringarna blifvit ett antingen direct eller indirect upphälvande, just af det, som man velat förklara. Märkvärdigt är, att då i Identitets-systemet, consequent utfördt, friheten, såsom phenomenen i sinneverlden, måste försvinna, ett slags Philosophisk Praedestinatismus blifvit antagen i stället för den Theologiska. Den frihet, som endast utom tiden är verklig, men uti tiden är ett sken, är relativt till människan, såsom sinneväsande, ingen: och om Judas Iscarioth, efter denna åsigt, före tiden, således före sitt framträdande med medvetande, såsom sinneväsande, bestämmer sig sjelf, att blifva Jesu förrädare, så är detta antagande i grunden likasåväl Praedestinatismus, som den åsigt, till följe hvaraf han anses såsom af Gud till sitt förräderi bestämd. En frihet, som icke med medvetande, är min, är i sjelva verket ingen. De som i den gamla äkta meningen vörda den Hel. Skrift såsom Guds Ord — såsom källan för ett vetande, hvilket väl med förnuftet kan uppfattas, men icke ur förnuftet kunnat hämtas, och som önska att förena Laran om Nådavalet med de öfriga Skriftens läror, i synnerhet Lärorna om den allmänna återlösningsnåden och den individuella menskliga friheten, hafva för denna förening funnit i enskildta Skriftstäl- len nästan oupplösliga svårigheter.

Den Reformerta Bekännelsen har, som man vet, isynnerhet på 9:de jämte 10:de och 11:te capitlen af Brevet till de Romare, grundat den rysliga läran om ett villkorligt Nådaval. Författaren till den afhandling som här anmäles, har öfver dessa capitel spridt ett ljus, som Rec. för sin del icke i någon annan afhandling med samma grad af tydlighet funnit. Förf. visar med klara, bindande skäl, att den Utkorelse och Förkastelse, som i dessa capitel omtalas, icke är den enskilda, hvar och en människa särskildt beträffande, som afgör dess eviga öde såsom saligt eller osaligt, utan dels en sådan Guds Utkorelse och Förkastelse, som afser hela folk, representerade (i 9 cap.) i Jacob och Esau, dels en sådan, som väl afser enskilda människor, men icke i anscende till deras eviga öde, utan såsom föremål för utmärktare nådebevisningar, eller särskilda straffdomar här i tiden. I allmänhet har Förf. den

förtjensten, att i denna afhandling hafva utvecklat de flere begrepp, hvori utkorrelse och forkastelse i den Hel. Skrift förekomma, samt ej blott skillnaden mellan förutseende och beslut hos Gud med afseende på människors eviga öde, utan ock förhållandet dem emellan, Interessant är Förfs utredning af 1 Petri 1: 20, jemfördt med Esaiæ 42: 1—9, och Jerem. 30: 21., der Förf. visar att ordet: *προεγνωσμενος*, som på först anförda stället nyttjas om vår Frälsare, alldeles icke till följe af några tvingande exegetiska grunder, bör öfversättas med förutbestämd, utan efter ordets egentliga bemärkelse bör beta: förutkänd. "Den människan Jesus Kristus", säger Förf., "blef icke därför en sådan fullkomlig människa, att Han var den Guds utkorade, utan Han var den Guds utkorade, därför att Gud såg om Honom förut, att Han skulle blifva en så fullkomlig människa, att om Hans människo-natur blef upptagen i personlig förening med Guds Son, så skulle Försoningen af Hans lidande, och Förtjensten af Hans lydnad kunna på de andra människorna öfverflyttas, och vara tillräcklig för alla, om de ock voro oändligen många, efter som Han, som var en af sig sjelf rättfärdig människa, tillika var den sjelfständige och rättfärdige Guden", Hvilken klar och ny åsigt af vår Frälsares höga värde såsom människa, utan att i Nestoriansk mening förvilla åsigten af Hans person, såsom tillika Gud! —

Det är för öfrigt svårt att göra utdrag af detta förträffliga verk, som hör läsas i oafbruten följd, i anseende till det strängt ordnade sammanhang, hvarmed hvarje dess del slutar sig intill de öfriga. Det enda, som vettenskapsmannen måhända härvid kunnat önska, hade varit en systematisk uppställning, hvilken Förfs valda dialogiska afhandlings-metod medelst frågor och svar likväl icke beqvämligen medgifvit. Denna senare method har medlertid den stora nyttan, att äfven den mindre bildade föres på en jämn och säker strät från det ena utvecklade begreppet till det andra; och den bildade öfverser, efter strätens genomvandrande, med nöje den ordnade sträcka, som han öfversfarit. Lik den ur späda lysningar sig mer och mer utvecklande gryningen, om slutligen öfvergår till full dag, framstålar allt klarare och klarare Förfs i svaret på första frågan framställda thema:

Gud har af evighet förutsett, hvilka menniskor skulle låta hjälpa sig till tron på Frälsaren, som Gud beslutat utgifva, och hvilka skulle derefter låta intill ändan bevara sig i trone: och om dessa har Gud beslutat förhjälpa dem, att de både komma till tron, och att de blifva i tron bevarade intill ändan, och så få evinnerligt lif. Endast vid tvenne af svaren, nemligen på 10:de och 12:te frågan, skulle den stränga granskningen kunna anmärka, att dessa svar kunnat vara enklare, klarare och kortare. Då 10:de frågan af den allmänna satsen: Guds förutseende kan icke fela, har den slutföljd, att Förutseendet, i anseende till vissheten, måste vara lika med Beslutet, hade svaret helt enkelt kunnat vara detta: Oaktadt Guds Förutseende, såsom allt som tillhör Gud, är visst och ofelbart, bör det icke förväxlas med Beslut: Förutseendet hos Gud är ett det Gudomliga Förståndets, icke Viljans handling: det är, efter sjelfva ordets sammansättning ett Gudomligt seende på förhand, det är ett vetande förut, huru menniskorna skola förhålla sig till följe af den åt dem förlänade friheten; icke ett beslut, huru Gud vill handla. Guds beslut står väl i sammanhang med förutseendet, men bör ej dermed förblandas; utan har Gud, till följe af förutseendet om menniskornas fria förhållande — att antaga eller förkasta den tillbudna nåden, — fattat beslutet att stärka denna Nåd eller undandraga den.

Man invände ej, att detta endast är ett anthropopathiskt föreställningssätt om Gud, ty då Gud sjelf i ordet nyttjar ett sådant, och skiljer mellan sitt Vetande och sitt Beslut — mellan sin vilja och menniskornas vilja, t. ex. i Matth. 23: 37. (Jag hafver velat, J hafven icke velat), så följer, att i detta föreställningssätt måste vara sanning, den sanning nämligen, som vi, i vårt närvarande barndomstillstånd i förhållande till evigheten, kunna fatta.

Hvarför skulle vi icke här våga, att, i enlighet med skriftens symboliska framställningssätt, försöka att upplysa saken med exempel. En Konung sänder ett budskap till tvänne af sina undersåtare, som bo i ett hus, att bjuda dem till en högtidsmåltid. Han ser dem, från höjden af sitt palats, i den stund de bägge begifva sig hemifrån; den ene begifver sig vid måltidsstunden på vägen till Konungens palats, och antager

således bjudningen; den andre begifver sig i samma stund på motsatt väg utåt sina åkerfält, för att besörja sina hushålls-
sysslor och förkastar således bjudningen. Detta ser Konun-
gen; men icke inverkar detta Hans seende på någonderas
fria förhållande? Nu besluter Konungen, att endast den, som
antagit bjudningen, skall blifva gäst vid hans bord, men att
den, som förkastat den, aldrig skall bjudas mer. Användom
nu detta på Gud. För Herranom är hela tiden ett oupphör-
ligt närvarande: huru hvarje menniska på hvarje tid skall
handla, är för Honom af evighet bekant. Detta Guds seende
inverkar ej på människans fria förhållande; ty i annat fall
vore det icke förutseende, utan förutbestämmande. Ett
sådant förutbestämmande åter strider både emot Skriftens och
Erfarenhetens lära om den Menskliga Friheten, och tillika e-
mot Guds Rättfärdighet, som skulle upphäfvä sig sjelf, om
den till evig förlust af den salighet, som Gud efter sin godhet
bestämt åt alla, fördömt vissa menniskor, utan afseende der-
på om de till följe af sin frihet skulle antaga eller förka-
sta dem.

Men är menniskan fri i andeliga ting, och huruvida? —
Äfven öfver detta ämne har Förf. i den ifrågavarande afhand-
lingen lemnat någon upplysning, men isynnerhet i sin munt-
liga undervisning om Nådeverkningarna har han deröfver spridt
ett ljus, som i de fleste andeliga skrifter saknas. Utgifvaren
skulle öka sin förtjenst med den ifrågavarande Afhandlingens
förallmänligande, om han ur Förf:s endast i skrift förvarade
undervisning i detta senare ämne — om Nådeverkningarna
— utgafve det, som kundetjena att bättre upplysa Afhandlingen
om Nådavalet. Rec. tror sig här endast böra anföra ur den-
na undervisning, som han haft tillfälle att såsom åhörare in-
hemta, följande: "Innan menniskan blifvit af den förekomman-
de nåden fattad i Kallelsen, har hon, i sitt närvarande fall-
na tillstånd, af den ursprungliga friheten endast qvar förmå-
gan att förkasta, att säga nej till Guds Nådes tillbud. Men
redan i och med Kallelsens ljusligt mäktiga Nådesrö-
relser återställes friheten så vida, att menniskan kan akta
på Nådestillbudet, hvaraf hon ljusligt intages, och, genom ett
slitigt bruk af ordet, för hvilket hon i Kallelsen fattat lust,
söka göra sig allt mera bekant med det Nådesgoda, som blif-

vit henne tillbudet. Förmågan att emottaga detta goda återställes gradvis i hvarje nådeverkan, hvarvid människans förmåga att förkasta med det samma förblifver obunden, så att änskönt det är af Gud, när hon uppriktigt säger om den henne af Gud tillbudna saligheten: Jag vill; så är det hela vägen åt henne lemnadt öppet att säga af sig sjelf: "Jag vill icke."

Beträffande svaret på 12:te frågan, hade den dervid uppkastade svårigheten lättast blifvit löst, om det i frågan inskjutne: afgjort, som tillägges Guds förutseende, blifvit utmärkt, såsom ett i förutseendet inlagdt främmande begrepp. Guds Förutseende, såsom Förutseende, afgör ingenting: det blott ser förut människornas fria förhållande. Afgörandet åter är Guds, till följe af förutseendet, fattade Beslut. I Förutseendet är blott ett Förutvetande huru menniskorna skola handla; Beslutet grundar sig på detta Förutvetande, men bör icke dermed sammanblandas. Det är att beklaga, att den redan bortgångne, med så sällsynt djup, klar, och vidtomfattande andelig insigt begåfvade Förf:s tid icke tillät honom bringa afhandlingen till det fulländade slut, som han föresatt sig; hvarföre ock en fråga förekommer aldrasist, som Utg. af undseende och sanningen trogen, lemnat obesvarad; men det, som i denna afhandling redan blifvit utveckladt ar, för hvar och en, som önskar att se Skriftens Lärar i deras naturliga, men icke alltid förut insedda, skarpt bestamda sammanhang utvecklade, så läsvardt och intressant, att bekantskapen dermed måste anses för en verklig vinning.

- 22) En ropande Röst i Öknen; Till dyrt återlösta Själar, att de ville låta lösa sig från alla djefvulens snaror, hvaruti alla oomvända Menniskor, i synd och säkerhet fångna äro, och besinna icke den stora fara som är å färde och mycket mindre söka sin räddning derifrån!

och äfven

Några varnande råd till de Själar, som känna sin andeliga fångenskap, huru de skola bryta sig igenom alla hinder, fram till Återlösaren, och

sedermåra förblifva uti hans trogna efterföljelse,
 så vida de vilja hafva något godt herberge för
 sina Sjålar i den grånslösa Evigheten;
 samt åndteligen

En hjertelig uppmanstran för de få trogne Jesu
 vånner, att de allvarligen jaga efter målet, på
 det de må i den stora Hårligheten bekomma
 evig Salighet. Ny, något tillökad, upplaga.
 Carlscrona 1825. Flygare, 125 sidd. 8:0.

Under denna trefaldiga långslåpande rubrik framträder
 inom 2:ne år en ny upplaga af en bok, som för vissa secte-
 rister i Södra Sverige är en symbolisk skrift. Den innehåller
 strödda eller, rättare sagt, utan allt sammanhang sammanfö-
 sta varningar och föreskrifter i praktisk Christendom. La-
 gens Sinaitiska åskor rulla här oupphörligt. Afgrundar i
 svafvellågor och helfveten med brinnande gap öppnas öfver allt.
 Det hela, i en kort karakteristik, är en falsk imitation, ett
 nästan profanerande efterljud af thens ropandes röst i öknen,
 af honom, som sade: J huggormars afföda, Yxan är
 satt till roten m. m. Förts nit är upptåndt emot begraf-
 ningar, barndop och bröllop, så vida dermed gästabud förefe-
 nas; ty "Gud har icke befallt att göra calaser för köttet. På
 bröllop förefafves sällan annat, än fåfångligheter, trosseri och
 dryckenskap, högfärd och skörlefnad, spel, dans och galen-
 skaper . . . och rätt som de minst förmoda, så ligga de i
 den brinnande svafvelsjön." Det är möjligt, att Förf. i sin
 häftiga nitålskan menar väl; men Rec. anser honom då höra
 till dem, som hafva nit om Gud, dock icke visliga. Tankar-
 ne äro ett chaos. Språkförbistringen är utmärkt stor. Hr
 Syreen, Bokens förlåggare, meddelar ett tillågg af 22 andeli-
 ga sånger, såsom "prof af en blifvande Sångbok." Här ett
 prof: "Att tron är borrt, det är klart. Guds bud förtram-
 pas uppenbart; De hållne bli för gäck och skämt: Så högt
 har safan bågen stämt." Men Rec. afbryter, ty "dessa sånger
 få ej eftertryckas vid lagligt ansvar och påföljd."

23) Christendomens och Salighetens visshet, emot
 denna verdens tviflan och låtsinnighet, förestålld

i åtskilliga uppbyggeliga Samtal; imellan en Theologiæ Doctor och en Enfaldig Resande. Tredje upplagan. Stockh., Marquard, 1825. 47 sidd. 8:o.

Theologiæ Doctorn Philotheus bevisar af förnuftet Guds existense för den enfaldige Resande, Erdman, sålunda: Philoth. "Huru kan solen, månen och stjernorna, utan stöd eller något att hänga vid, blifva qvar uppe i luften?" Erdm. "Det vet jag intet." Philoth. "Deraf ser Ni ju, att en Gud är." Det är svårt att säga, om Theologiæ Doctorn eller den Resande, som kom ifrån Babel och amnade sig till Jerusalem, var mera enfaldig.

24) Biblisk Almanach. Stockh., Marquard, 1825. 8:o.

Denna Almanach anvisar, huru Guds ord, inom ett års förlopp, kan genomläsas. Man börjar i Januari att läsa Psaltaren, "den hel. Skrifts fatebur" och i Mose Bok parallel; man slutar året med Höga Visan, som endast efter denna föregående läsning kan fattas och förstås." Enligt anvisningen skall Psaltaren genomläsas årligen fyra och Salomos skrifter 2:ne gånger.

25) Theophrosyne, Läsning för Kyrkans och Skolornas Vänner. Andra häftet. Med Porträtt af Laurentius Petri d. ä. Stockh: 1825. 298 sidd. 8:o.

Den characteristik af Theophrosyne, som i Sv. Litteratur-Tidning (1823. N:o 75 och 76) blifvit framställd vid reoensionen af första häftet, inträffar hufvudsakligen äfven på detta andra. De flesta af de här förekommande Tolf uppsattser äro goda och försvara sitt rum; några äro blott arkfyllnader, såsom N:o IV. VI. XI. Laurentius Petri d. äldres är ett värdigt motstycke till Ol. Petri i första häftet. Uttagen ur hans skrifter äro ändamålsenliga och skildra förträffligast Reformatorns personlighet. Lärarikare hade dock dessa monographier varit, om sjelfva tidehvarvet, i hvilket dessa

män lefde, blifvit skarpare tecknadt. N:o I, III och VII äro de viktigaste och lärrikaste afdelningarne. N:o VIII Inländsk Litteratur och N:o X Necrolog vittna om Förf:s hjerteliga välvilja och mildhet i omdömen. En flod af loford utgjuter sig här nästan öfver alla dem, som nämnas såsom Författare och såsom döda. — Att Theophrosyne måtte med sin jämna lugna värdighet fortgå på sin bana, dock med något raskare gång, är en önskan, den Rec. af själ och hjerta uttrycker och som säkert delas af alla Läsare.

- 26) Ecclesiastik Tidskrift till Läsning för Prester, utgifven af C. G. Rogberg och J. A. Winbom. Första Häftet. Upsala, Palmblad & C., 1825. 128 sidd. 8 o.

Utgifvarne hafva gjort klokt, att på titelbladet utsätta: "till läsning (— hvarför ej fullständigt: till köps och läsning? —) för Prester;" ty enda medlet att få dem dertill är sannerligen, att på detta sätt sticka dem arbetet i handen och under näsan. Det otium doctum — lärda hvila — till hvilken vårt Prästerskap dragit sig undan tids-ideernas stormar och strider, låter ej på annat sätt störa sig för några ögonblick. Subscribentlistan visar nu framgången af detta medel, och Rec. önskar Utgifvarne dertill en lika stor framgång i sjelfva hufvudsaken. De hafva nämligen uppträdt med det manliga och grundliga allvar i afsigt och medel, som berättigar dem till denna förhoppning, äfvensom till tack, heder och ära af hvar och en, som menar väl med Svenska Kyrkan.

Tidskriften börjar med en grundlig och sakrik Inledning till kännedom af de Theologiska Vetenskaperna, hvilken framgent kommer att fullföljas, och att i sammanträngd öfversigt framlägga de allmänt viktigare undersökningarna uti och resultaten af denna Propedeutik för det Theologiska studium.

Derpå följer en historisk uppsats om orden: Rationalismus och Supranaturalismus, i hvilken dock detaljerna om dessa ords synonymer och skiftande bruk, ehuru goda och nödiga för Facultisten, likväl synas oss ligga utom gränsen för den populära framställning, som tillkommer Tidskriften och Presten.

Det 3:dje Stycket: Om tillsättning af Prestsysslor synes dock i detta, annars för en "väckelse" ej alltid nog lifliga häfte, vara ämnadt till det egentliga stick- och fetningsämnet, så väl genom innehållets som skriftsättets skarpa och bäska. Hvarmed vi ej velat annat säga än ett större beröm förenadt med ett mindre tadel; ty vi tro, att det är hufvudsakligen genom afhandlingar af ämnen af denna uti det kyrkliga och prästerliga ingripande art samt genom ett skriftsätt så raskt, lifligt och stickande, som en väckelse ur Ståndets vetenskapliga och andliga hesychie möjligtvis skall kunna åstadkommas; fastän vi dermed ej vill hafva uteslutet ur en sådan Tidskrift Afhandlingar af vetenskapligt innehåll uti en lugn framställning.

I denna afhandling åter tro vi oss hafva kommit till nära motsatsen af det historiska resultat, till hvilket Utgifvarne kommit sid. 50, nämligen att "tillsättningen af Lärarebefattningar vid Församlingen hufvudsakligen berodde af Biskopen," och det i följd af Kyrkobalken, under Reformationens första århundrade. Dernäst förklara vi oss öppna fiender till hufvudsakligen följande här förekommande punkter: 1) De skarpa, generella beskyllningarna mot Prestval till Consistoriella Pastorat. Missbruket en dels, om ock stort, gifver ingen rätt till anfallet i gemen. Vi protestera för vår del högtidligen mot anklagelsen i denna allmänlighet och bitterhet, samt bedje de läsare, som sjelfve ej känna efter oväldig erfarenhet saken, ej sätta tro till den. Vi hafve dessutom, oaktadt detta på oss och alla andra tviflare satta bränmärke sid. 64: "Tro mig, det närvarande valsättet försvaras knäppt af andra Prester, än af dem som antingen äro gammal häfdes vänner, eller ock älska lönliga befordringsvägar" — våra många skäl, att ej önska alla Consistoriella Pastoraters valrättighet upphäfvnen och hemfallen i tveskifte mellan Dom-Capitlets och Cabinetkets prästryckt; och hvilka skäl vi erbjude oss sig att, när anledning och rum erbjuda, öppet hafva tillhands; ingalunda på förhand öfvertygade om vederläggning genom denna yttran s. 65. "Af enahanda eller sämre halt äro alla öfriga Apologier för beståndet af den nu gällande metoden, att tillsätta Prestsysslor vid Församlingarna." — Sådant skäl som detta s. 62. "Man behöfver endast fråga ett enda Stifts Prestvalshistoria och inneväranne af ett enda Stifts Consisto-

riella Pastorat; - om de menigheter som ega valrätt; hafva alltid eller oftast funnit de för sig bästa Själasörjare, eller om världige Själasörjare äro mindre sällsynte vid Regala, Patronella och Præbende Pastorat, den valrätt saknas, eller ock icke har någon afgörande betydelse? — vete vi väl ej vara skrifvet i den anda af bitterhet, i hvilken en Pastor vid Consistoriellt Pastorat måste läsa och känna det; men vi fråge, om ej en sådan kunde invertera det och fråga: frågen M. H. menigheterna i de Församlingar som icke ega valrätt (Regala, Patronella, Præbende) om m. m.? och "det blinda godtycket" vid Pastoraters tillsättande, hvar gäller det mera, vid de Consistoriellas eller de Regalans och Patronellas? Skulle icke detta kunna erinra om den gamla anmärkningen, att det gifves tillfälle, då icke frågan är fri.

2) Mot correctivet af Liottning, hvilken vi tro kunna i rätt egentlig mening blifva det "Spelrum för de uppfinningsrika, menckliga passionerna," som nu gifves vid Prestvalen.

Förefrigt innehåller denna afhandling mycket riktigt och förträffligt, och är den i alla fall högst rikhaltig och begrundningsvärd.

Det 4:de Stycket: Utländsk Litteratur, en tåmmeligen, ja monne ej alltför fullständig uppräkninck, välgrundad och omsörjsfull, af Tyscklands märckvärdigare Författare inom de Theologiska lädorna, är åter af mera lugnande art och försätter uti en glad sinnesförfåttning genom förestållningen af de gode Herrar Lärda Pastorer (det vill säga, de som sitta vid Första Classens eller Lärdoms-Pastoraterna, så kallade, utom af andra skål, deraf att de gifva råd att köpa böcker), som med ena ögat uppspärdat på den långa listan af lärda böcker, följa med en blygsam blick den lilla i vrån stående halftoma; eller med en lycksalig suck den på vinden alldeles undångömda bokhyllan.

Det 5:te Stycket meddelar några icke ointressanta Ecclesiastikhandlingar från äldre och nyare tider. Utgifvarne hafva öfver detta företag ej uppgifvit någon plan. Skulle afsigten vara, att visa Ecclesiens styrelseprinciper i fordomtimma? Eller ock ur dess nyare documenter, hur den vråker sig:

"Som ett rankigt skepp förutan flagg
Utån compass i det brusande svalget."

- 27) Uriel, eller Nytt och Gammalt från Nådens Rike.
En månadsskrift. April-December 1825 — från
sidd. 104-425. Sthm., Rumstedt, 1825. 8:o.

Innehållet är fattigt och enformigt. Ibland märkvärdigheter må anföras ur Wilsons Letters: "ett Italienskt Fruntimmer af stånd sade sig aldrig hört talas om, att det fanns en bok, som innehöll Guds uppenbarelse, med namn af Bibel; ty — tillade hon — eljest skulle jag helt sakert hafva hört talas om den." Detta införes med rätta under rubrik: Katholsk okunnighet.

Juridik

- 1) Strödda Anmärkningar om Lagens rätta förstånd och tillämpning, såsom Bilagor till offentliga föreläsningar af J. Holmbergsön, J. U. Dr och Prof. i Lund, i H. Lund, 1825, Berling. 44 sidd. 8:o.

Uti ett kort förord uppgifver Förf. Skriftens plan. Själf ensam offentlig Lärare vid Universitetet uti en vetenskap af så oändeligen vidsträckt omfattning, som Lagfarenheten, antyder han omöjligheten att på några år fullända hela Cursen i denna Vetenskap, deri man annorstädes har 4 till 5 (han kunde här utsagt 10 till 11) offentliga Lärare. Det är således omöjligt att hinna föredraga mer än det mäst outhärliga; Förf. vill derföre till ledning för de Studerandes egna arbete, i hvad som icke kan af Läraren genomgå, förmedelst vissa ämnens utgifvande i tryck, afhjelpa bristerna i de fragmentariska anteckningar, som möjligen förefinnas.

Rec. kan icke annat än helt och hållet instämma i Förf:s yttranden om den factiska omöjligheten, att, äfven med det outtröttligaste bemödande, kunna omfatta hela den, blott ock inom det positiva inskränkta Rättsvetenskapens område. Vår egen erfarenhet bekräftar fullkomligt Förf:s, att endast flere, till ett gemensamt mål under full planmässighet sammanverkande Lärares bemödande kan för detta viktiga ändamål något uträtta. Behjertans- och agtningsvärd är således den, af vetenskapligt interesse framkallade idéer, som synes hafva lett den berömde Förf. i förevarande företag. — Sedan Rec. hemburit honom denna gård af sin erkänsla, vill

Rec. genom sin anmälan; så mycket härdre redogöra för Skrif-
tens innehåll, som densamma, enligt Förf:s plan, icke synes
blifva af den allmänna sats tillgänglighet.

De i detta Häfte under IX Numror förökominande upp-
sätserna tillhöra alla den del af vårt Jus positivum; som i
theorien kallas Processuale, och af densamma, om Rec:
deruti fins ännu införa en distinction; den egentligen Practi-
ska sidan: Utom N:o I och II, hvaruti Förf: med anledning
af H, IX C. c. UB. och XII C. RB., jemte K. F. 29 Nov. 1823
utvecklar sin teori af Tredsko-Utslag och Tredsko-
dom, hvarutinnan Förf:s skarpsynta juridiska omdöme så
fordelagtigt, Rec. ville påstå, så snillrikt uttalar sig; tillhöra
de fleste af de öfrige anmärkningarne XVII C. af vår RB. I
N:o III talar Förf om bevisningsnödvändigheten (onus proban-
di) i anledning af 33 §. C. c. i N:o VIII, om egen bekännel-
se; 36 §. C. c. — N:o IX framställer Exempel på möjliga för-
villelser — N:o IV utvecklar, med hämtad anledning af XXIV.
3 RB., en Doms inre och yttre beskaffenhet. N:o VI.
Om skyldigheten att i en anhängig tvist besöka om en tre-
dje persons inkallande. N:o V, om Rabulistfrågan: hvarföre
gjorde han icke detta? och N:o VII om Thé-conseillerne.

Rec. har i sin uppgift med lit förändrad ordningen af
uppsatserna, emedan han i denna omständighet är af olika
mening med Förf. Uti en framställning, sådan som den i-
frågavarande, hvaruti vetenskaplighetens är det rådande
intresset, är äfven den systematiska ordningen af omiss-
kännelig vigt. Förf. hade, enligt Rec:s tanka, bordt så litet
som möjligt uppoffra af det System i ämnens föredragning,
hvilket i betydlig mån bidrager att sammanhålla en, synner-
ligen vid abstraction mindre van ynglings uppmärksamhet och
fasta den bestämdt vid amnet och dess, i en kedja af detail-
lerade undersökningar, utvecklade momenter. Hos en Förf.,
sjelf magtig af så mycken systematisk abstraction, som Hr
H, hade detta varit mer än lätt; vinsten deraf för vetenska-
pen skulle ock, enligt Rec:s omdöme, ej varit ringa — Med
denna anmärkning förenar sig ovilkorligt ännu en annan:
Rec. skulle önskat att icke den sjelf strängt vetenskaplige
Förf. i framställningen så mycket hade populariserat si-
na forskningar inom Ratts-vetenskapens område. — I upp-
sätserne I och II framlyser, såsom redan är antydt, Förf:s

skarpa blick in uti det inre af den positiva Rättens andemening; den deri uppdragna parallelismen emellan Tredsko-Utslag och Tredsko-dom, är en lika så originell som säker analogisering af hvad lagen bestämdt uttalar, och af hvad den, ehuru icke bestämdt uttaladt, ex ingenio interno bjuder. Rec. är fullkomligt ense med Förf. i den åsigt af analogia legis et casuum, som här framställles.

De anmärkningar, hvarmed Förf. kommenterar XVII: 33 R B., äro ock lika grundliga som upplysande. Harvid sön-derfaller ämnet af sig sjelvt, i Karandens ursprungliga, och Svarandens härledda bevisnings-skyldighet; den sednare fäster lagen vid uttrycket "Vänder Svaranden någon omständighet före etc." hvilket af Förf. på ett ganska tillfredställande sätt utvecklas. Denna utveckling, som äfvenväl röjer mycken skarpsinnighet och en ljus uppfattning af det ifrågavarande ämnet, har, af de väl valda och genomförda exemplen en synnerlig förtjenst. — Innom en trångare krets, synas de reflexioner hvälva sig, hvilka tjena till commentation af C. c. 36 §. Förf. fattar ämnet ifrån början något allmännare, hvarföre han genast utvecklar meningen af den citerade §:s lagstadgande och utur ganska sunda principer förklarar de derifrån gjorda exceptioner. Då den berömde Calonius i en Academisk Dissertation afhandlat ämnet, skulle någon må hända gilla Förf:s altför hastiga öfvergång ifrån det generella derå till ett speciellt casus, som ända från 39 sid. i början till sid. 42 vid slutet upptager undersökningen. Rec. för sin del skulle ansett en logisk strängare analys af sjelfva det psykologiska uti confessionsbegreppet och dess juridiska följder, utaf sjelfva ämnets vikt påkallad, och af Förf:s skarpsinnighet derutinnan väntat sig en säkert upplysande framställning.

Uti No IV, der Förf. beskriver en Doms dels inre dels yttre beskaffenhet, måste naturligtvis tillämpning af en sund logiks grundsatser komma i fråga, hvadan ock Förf. inlåter sig uti en omständligare utveckling af de härvid förkommande formler. Han yttrar väl sjelf (sid. 27) "men har är ej rum att afhandla någon logica"; detta oagadt, fruktar Rec., att de fleste Läsare skulle önskat sig, i stället för den rent formella Syllogistiken, en bestämdare hänsyftning på Domslutets Elementer, tänkta såsom Juridiska, och icke så helt och hållet sensu formali uppfattade. Något besynner-

lige förefalla ock Rec. åtskillige härvid i syllogism-form föreföra bräta exempel.

VI St. ådagalægger origtigheten af den grundsatsen, att enår i en förevarande tvist, annan person behöfver instämmas, alltid låta kåranden detta ombesörja. Förf. härleder gånksa rigtigt denna förvillelse ifrån den vanliga regeln, att Kåranden, som naturligtvis altid har onus probandi, åfvenledes har sig ålagdt att till Råtten förebringa de honom i synnerhet interesseraende bevisningsmedlen. Förändras exceptionsvis detta förhållande, så måste i nu supponerade fall, Svaranden, som vill ändamålet, d. v. s. bevisningens fullhet, åfven vilja medlet; d. v. s. begagnandet af de honom till bevisningens åstadkommande möjliga utvägar. Förf:s härutinnan gånksa sunda raisonnement finner sitt stöd af XI: 1 JB., och är icke utan uppbyggelse, så väl för hvar och en i gemen, som ock synnerligen för dem, hvilka genom praxis erhållit en petrificerad idé, hvilken står emot allt raisonnement och åfven lagens tydliga ord."

Tvenne uppsatser återstå ånnu; V:o Rabulistfrågan: hvarföre gjorde han icke detta? hvarföre iakttog han icke detta? uti hvilken uppsats, trots den besynnerliga rubriken, åtskilliga rätt sunda anmärkningar förekomma; och VII:o, om Théconseillerna, såsom en af mörkrets magt constituerad beredning af justitiå- och andra offentliga årender, hvilken sistnämnde uppsats, ehuru till syftningen synbarligen god, likväl Rec. af flere skäl skulle hafva önskat vara utesluten utur en samling af jurid. raisonnementer i den vetenskapliga anda utarbetad, som den förevarande. Det är just för att icke gifva lastarenom rum, som man i närvarande tid, nitisk att finna pedanteri uti hvarje lærd forskning, bör söka undvika hvarje anledning till de illasinnades begabbelse, hvarpå Rec. uti en converseraende nyhetskråmare utur sistberörde uppsats fann till sin vedervilja bevis. — Vissa besynnerligheter i uttrycket; såsom sid. 19 "rasande är det", sid. Embetsmannen . . . skulle af naturen i dess ostörda verksamhet, blifvit satt i en skomakare verkstad" o. s. v., skulle Rec. af samma upprikliga agtning för Förf., önskat emot andra tjenligare utbytte; åfvensom några mindre betydliga tryckfel, såsom sid. 10. r. 13 förefes l. förefes; sid. 14, r. 14 nedifr. Bl. l. B, sid. 15 r. 2 nedifr. stämner l. stämmer, lätteligen

hafva kunnat undvikas. — Rec. slutar med den önskan, att Förf., hvilkens tid är så oafbrutet upptagen af för fäderneslandet vigtiga göromål, icke må af mödornas mängd uttrötta, utan framgent meddela Allmänheten resultatet af sina grundliga forskningar, till synnerlig nytta för hvarje fäderneslandets och rättvisans vän, som i likhet med Förf. (sid. 21), önskar, "att Domaren vid utöfningen af detta vigtiga Embete, måtte representera den Eviga Rättvisan, som i all mångfall är en" — men är det ock endast genom föreningen af den högsta vishet med den högsta fullkomlighet.

- 2) LagLexicon eller Förklaring öfver de i vår allmänna Lag och Författningar brukade Ordasätt och Termer i Alfabetisk ordning. Sthm. 1823 (1825). Ecksteinska Boktryckeriet, 96 sidd. 8:o.

Att kunna på ett någorlunda tillfredsställande sätt genomföra ett arbete af den omfattning som denna anmälda Skrifts titel lofvar, förutsätter en vida större förmåga än den som uti sjelfva skriften röjer sig. Icke blott en blick, som öfverskådar Lagfarenhetens nästan omätliga område, utan äfven en högre grad af logisk abstractionsförmåga, inöfvad i konsten att gifva exacta begrepps-bestämningar, måste förutsättas såsom dertill oundgängliga egenskaper. Ingendera synes dock hafva fallit på här ifrågavarande Redactéurs lott; Rec. väljer med flit detta ord i stället för Förf., ty han tar för afgjort, att ingen som lefver i närvarande decennium, eller riktigare sagdt, inom de sista 60 åren, har uppsatt uttrycken för de i skriften förekommande definitioner. Också kan icke Rec. undertrycka den anmärkningen, att det ifrågavarande Redactions-arbetet vittnar om en både uti logiskt begrepps redande och uti juridisk analys synnerligen oöfvad reflexion. — Rec. skall med exempel, hvarvid rättelser till läsarens upplysning skola meddelas, bevisa så väl det ena som det andra.

Begreppet Besittning (sid. 19) öfversättes med *Dominium utile*; kan då Förf. vara i okunnighet om att detta begrepp precis motsvaras af Lat. uttrycket *Possessio*; besitta — *esse in possessione*? Besvär (sid. 20) i dess processuella mening säges i civila mål endast användbart emot ett

Svea IX. III. 7.

preliminärt utslag, när summa appellabilis ej tillåter mig ved — har då icke Förf. redan af Registret i vår Lagbok kunnat lära sig hänvisning till XXVII: 8 R.B., der Lagen stadgar om Besvär öfver fel i Rättegången? och åter ifrån detta lag-rum till IX Cag. UB.? Hvertill tjenar, vid en sådan före-
 veten okunnighet, att hänvisa Läsaren till begreppet miss-
 nöje, under hvilken rubrik ingen enda upplysande anmärk-
 ning förekommer? Borgen, (sid. 24) förblandas med Lat.
 ordet Cautio: Borgen heter dock på latin Fidejussio och skil-
 jes i juridiskt begrepp strängt ifrån cautio; ty i Fidejussio är all-
 tid ansvars-förpligtelsen bestämd; i Cautio är ännu obe-
 stämmd om en præstation blifver principal paciscenten, för
 hvilken caveras, ålagd eller icke. Brott (sid. 27) betyder
 vilja en gerning etc.; huru kan man så förvillan sig om all
 begreppsbestämning, att man inlägger i en blott vilja, begrep-
 pet af juridiskt ansvar och straffskyldighet? Viljan, såsom
 sådan, kan väl aldrig träffas af en juridisk lag; endast hand-
 lingen, och äfven handlingen endast tänkt såsom i den yttre
 världen upptattelig, är derföre föremål.

Men Rec. vill ej trötta Läsaren med anförande af flere
 exempel på oreda eller obestämdhet i begrepp: ännu större
 är den ofullständighet som gör förevarande skrift nästan
 obrukbar, åtminstone i mera vetenskapligt ändamål. På Lit-
 tera A saknas Actor, afbön, adpertinens, afvita, anordning,
 anticipation, arrende m. fl. ofta i författningarne förekomman-
 de termini technici, men deremot finnas högst sällsynta be-
 grepp upptagna såsom Allodial-gods, Arnehus o s. v. Bokstäf-
 verne P. Å. Ä. äro alldeles förbigångne. Besynnerligt förefal-
 ler det Rec. att alldeles sakna begreppet Grundlag i allmänhet,
 äfvensom hvarenda af våra nu gällande grundlagar uti före-
 varande Lexicon. — Det rigtiga i hela samlingen synes såle-
 des vara hämtadt ifrån ett tidehvarf långt bakom oss förgån-
 get, hvilket påstående det torde vara öfverflödigt att bestyrka
 med flera bevis än det enda att under bokstafven T icke
 upptages något enda annat juridiskt begrepp än det af
 Trulldom, hvarvid citeras II C. i §. MB., hvilket lagens
 rum redan genom K.F. 1779 är till kraft och verkan upp-
 häfvet.

På slurf i det typiska saknas ej eller exempel, såsom:
 hem l. hemman, infamus l. infamis, damspan l. dammspann

o. s. v. Med ett ord, Rec. beklagar att icke den berömliga planen att lexicographera i Lagfarenheten blifvit af ett skickligare subject omfattad och exsequerad, än af förevarande skrifts Redacteur.

- 5) Förslag till Lösdrifveriets förminskande och Brottslingars förbättring vid CorrectionsInrättningarne i Sverige. Sthm., Carl Deleen, 1825. 26 sidd. 8.o.

Förf., som trott att ämnet kunde synas, genom de många deri på vårt språk utkomna skrifter, redan nog utredt, inskränker sig till uppgifvande af några i våra inrättningar förekommande brister och förslag till deras afhjelpande. Han är härvid strängare, än man i de länder, der dylika anstalter hittills gjort mesta lycka, ansett nödigt, t. ex. i sin fordran att alla cellerna böra vara fullkomligt mörka (sid. 11-12). Ett hufvudmedel anser han dock vara, att i en fästning inrätta ett Regimente, dit försvarslöse och fästningsfångar, hvilka, efter utstådt fängelsestraff, ej fått tjenst, skulle lemnas, och hvars organisation jemväl uppgifves. Ett hufvudfel i brochuren är: att blott män omtalas, med fullkomligt uteglömmande af qvinnor, och de för dem gjorda arbetsinrättningar. Uppfylla då dessa, i vårt fädernesland, så mycket bättre sin bestämelse? Tvifvel derom har Rec. åtminstone hört yttras. Den föreslagna Inrättningen af ett Regimente vill ej heller rätt behaga honom. Rec. älskar i allmänhet ej halfheter; han har föga förtroende för half-militair-corpser, der krigarens skyldigheter, enligt sakens natur och Förfs eget medgifvande, bli bisak; och tror att arbetsamhet och lämplig undervisning, i väl inrättade arbetshus, bäst meddelas dylika menniskor. Disciplinen kan ju der få lika mycken stränghet?

- 4) Huru skola Bankrutter förekommas, Vingleriet och Ockret utrotas? Sthm. Carl Deleen, 1825. 31 sidd. 8.o.

Att denna fråga till sitt besvarande fordrade ett ojemförligt större utrymme än en brochure, behöfver ej erinras. Också har Förf. ej till besvarande upptagit den, utan en vida inskränktare. Huru böra Executionslagarne vara inrättade

för att bättre än nu motsvara sitt ändamål? För att bereda sitt svar, lemnar han en kort öfversigt af våra Executionslagars utveckling ifrån år 1734, jemte de anledningar som dertill föranlett. Derpå uppgifvas de förbättringar Förf. önskar, hufvudsakligen åsyftande: Likhet i Executions-sätt; Rättans obestämda frihet under villkor att den i skuldsedeln ut-sättes; förbud vid Executions-verket anstälde Embetsmän att åtaga sig Lagsökningar och mildring i galdenars ansvar vid cession.

Att ämnet ej är uttömdt, att åtskilligt kan både invändas och tilläggas vid förslaget; erkänner Förf. själf. Några nya åsikter väntar man ej i en brochur; men den närvarande tyckes åtminstone äga förtjensten af en lugn och redlig forkning, så vidt Förf. sträckt den.

Medicin.

- 1) System i Pharmakologien, med särskildt afseende på Svenska Pharmakopéens sista edition. Af C. W. Ronander, M. D. Ch. Mag. m. m. Första Delen, Förra Afdeln. Stockh. 1825. 192 sidd. 8:0.

Till grund för detta arbete har Förf. lagt sin år 1822 af Sv. Läk. Sällskapet belönta prisskrift: Förklaring öfver beredningen och bruket af de läkemedel, som finnas upptagne i Svenska Pharmakopéens nyaste edition. Närvarande Afdelning innefattar den Allmänna Pharmakologien. Författarens hufvudändamål, säger han, är att i praktiskt hänseende göra sitt arbete så brukbart som möjligt, såväl för Läkaren som för Apothekaren. Väl skall i allmänhet Svenska Pharmakopéens Nomenklatur begagnas; men äfven bifogas de systematiska och officinella synonymerne. — En egentlig recension af denna skrift, hvilken lofvar oss att få se en betydlig brist i Svenska literaturen på ett hedrande sätt afhulpen, torde böra uppskjutas, tills arbetet hunnit närmare sin fullbordan. — De flera brister, för hvilka Förf. själf anklagar sin stil, har Rec. ej kunnat upptäcka; tvärtom synes den egentlig, värdad och utan all sådan prydnad, som här ej vore på sitt ställe. Deremot kan man ej gilla Förf:s

låg, att onödigtvis påfinna eller tillägna sig vissa äfventyrliga benämningar. Så t. ex. må ordet *Pharmakokatagrapologie*, för konsten att skriva Recepter, — Receptur, — Recepterings-Konst, — ha den mångskrifvande Plencks autoritet för sig, och vara aldrig så etymologiskt riktigt sammanfatt: för öga, öra och tunga är det likväl så motbjudande, att det väl knappast i framtiden kommer att bibehållas.

- 2) Försigtighetsmått att bruka i Vest-Indien och andra orter mot Gula Febern eller andra smittosamma sjukdomar, under de tider dessa derstädes äro rådande. Af Friherre Carl af Wetterstedt. Stockh. 1825. 21 sidd. 8:o.

Under sitt vistande i Marseille år 1819 meddelade Förf. tvenne till Havana afgående Sjökapteners dessa försigtighetsmått; och följden — om ej verkan — deraf blef den, att ingen af besättningen, utom Kaptenen på det ena fartyget, anfölls af Gula Febern. Författarens prophylaktiska råd innehålla ingen ting nytt och ingen ting rent af skadligt, men hans method — om den så får kallas — är för mycket omständig, hans uppgifter äro för litet noggranna, för att begagnas af olärda Sjökapteners och dylikt folk. Utom vanlig ättika, föreslås tre slags starkare och svagare röfvarättika, till oupphörligt yttre bruk, stänkning, afdunstning m. m., samt dessutom mineralsura rökningar trenne gånger om dagen; och för öfrigt en mängd andra försigtighetsmått. Den starkare röfvarättikan tillredes med ej mindre än trettio goda händer fulla med kryddor och 12 lod finstött Kamfer, till 6 kannor vinättika. Men vet väl en vanlig Sjökapten t. ex., hvad man behöfver tillsätta kamfern, för att kunna finstötta den? Vet han huru den, äfven finstött, i förväg måste handteras, för att kunna upplösas eller rättare hållas inblandad i ättikan? Af Förf. får han ej veta det. Lyckligtvis torde ättikan ensam, om den är frisk och kraftig, vara det väsentliga att påräkna vid yttre bruk af dessa aceta aromatica et camphorata, åtminstone då meddelandet af smittor skall förekommas. — Men om nu Förf:s Prophylaxis får passera, äro deremot hans välmenta råd till sjukdomens botande under all medicinsk kritik. "Skulle någon sjukna", börjar han,

och nämner ej ett ord om sjukdomens första kännetecken, dess natur, symptomer, modificationer, o. s. v. "Genast bör den sjuke intaga 10 piller, af 10 gran Calomel, 15 gr. Scammonium, 25 gr. Jalappa; i sanning en väldig afföring, recommenderad utan all urskillning och inskränkning i en sjukdom, uti hvilken "ventriculus vehementer patibilis et vel leviora ferre nescius, symptoma est gravissimum", och hvarest "non raro adsunt sordium gastricarum signa, quæ vero neutiquam evacuationem poscunt." (Sprengel, Instit. Medic. T. IV. pag. 136, de febre flava tropica). Med hvad slags bindningsmedel nyssnämnda torrvaror skola förvandlas till piller, har Förf. ej uppgifvit. En Provisor vet i dylikt fall nog att hjälpa sig; men en Sjökapten? Ty såsom pulfver, ej såsom piller, skola de medfölja hemifrån (s. 19) Af dessa piller, som dessutom blefve orimligt stora, så vida hvardera, utom sitt bindningsmedel, borde innehålla 5 gran voluminösa torrvaror, skola barn, således de spädaste lika med de äldre, intaga ej mindre än sex. Men lyckligtvis spottar barnet ut dem. — Ett quintin Salpeter bör intagas hvarje timma, utom om nätterna, — och äfven detta utan undantag eller inskränkning. — Men nog och redan för mycket, för att visa, huru föga Förf. var vuxen sitt företag. Undransvärd och förfärlig är den säkerhet, med hvilken en man, utan all medicinsk bildning, framträder, för att meddela sina vådliga råd vid de mest grannliga sjukdomshändelser. — Äfven språket och stilen i denna afhandling äro i hög grad vanvårdade Strax på första sidan läses t. ex.: "blef endast Kaptenen på det ena fartyget anfallen af Gula Febern och dog af sjukdomen, hvilken förmodligen mellanåt försummat att iakttaga försigtighetsmått" — m. m.

Detta lilla arbete är H. M. Konungen tillegnad. —

- 3) En afliden gammal Doktors Anteckningar, oförändrade utgifne. Första Samlingen. Stockholm, Ecksteinska Boktryckeriet, 1825. 86 sid. 8:o.

Afliden är Doktorn, så mycket säkrare, som han i nära trettio år mulnat i grafven. Dessa Anteckningar äro nemligen, hvilket Utgifvaren förtiger, ingen ting annat än plockvis

uttagna bitar ur den namnkunnige J. A. Unzers veckoskrift *Der Arzt*, hvars sista upplaga utgafs år 1769. För sin tid ägde detta arbete onekligen ett högt värde: det framställde utförligt och med lycklig urskillning de största Läkares åsikter och metoder, såväl i Dietetik som i den egentliga Praxis, så vidt de läto sig populariseras. Förf., som funnit sin Allmänhets gom något slökänslig för blotta kunskapen, trodde sig böra krydda sin anrättning med små roligheter af lägre skämt och handgriplig satir. Äfven från denna baksida af Unzers arbete har vår svenska Landsman ej försmått att plocka för sitt behof. — Vi redovisa i korthet för dessa Anteckningars innehåll. De meddela först ett Samtal emellan tvenne Läkare, Far och Son, om genvägen för en ung Practicus till ryktbarhet och vinning; och sysselsätta sig derefter med hvarjehanda löjliga eller skadliga tillstånd, sedvanor och missbruk i samhällslefnaden, i dieten, i klädseln o. s. v., allt under särskilda rubriker och på en viss gammaldags svenska, hvilken troligen skall höra till saken. Öfversättaren har på flere ställen alltför mycket slarivat eller missförstått sin författare; t. ex. Origin. I. s. 98: *Andre aber, die schon hinfälliger waren* — Öfvers. s. 42. "De öfriga, som voro litet kallsinnigare" (bör heta: mera af sig komne, neml. genom ruset). Sidd. 206 och 78: *Dass sein Gesicht sehr schlecht aussähe* — "Att hans syn var så slätt" (att hans ansigte hade ett mycket dåligt utseende) m. m. Papper och tryck äro vackra. men tryckfelet nog många, särdeles vid namn, t. e. Matuin l. Malouin, Epidardrus l. Epidaurus, m. fl. — I företalet till sin sista upplaga nämner D:r Unzer, att en svensk öfversättning af hans arbete blifvit börjad i Stockholms Veckoblad för år 1763 och sedermera fortsatt. Närvarande småstycken förekomma samteligen i Unzers första del: en jemförelse, titl utrönande af öfversättningens likhet (eller identitet?) med den i Veckobladet, vore således lätt anställd, om den lönade mödan.

(Fortsättn. följer.)

UNIVERSITETS - ANNALER.

UPSALA.

D. 16 sistl. Juni öfverlemnade Acad. Rector Magnificus, Theol. Professorn Doct. Sven Lundblad Rectoratet till Mathem. Professorn, L. N. O. Mag. Jöns Svanberg.

Decani för Höst-Terminen detta år äro: i Theologiska Faculteten: E. O. Theol. Professorn Doct. J. Thorsander. I Juridiska Fac.: Jur. Oecon. et Commerc. Professorn, R. N. O. Doct. L. G. Rabenius. I Medicinska Fac.: Med. et Botan. Professorn, Commend. af K. W. O. Doct. C. P. Thunberg. I Philosophiska Fac.: Astron. Professorn Mag. J. Bredman.

Studeraende Ungdomens antal har sistl. Vårtermin varit 1407, af hvilka 925 varit under Terminen vid Academien närvarande och 482 inom 2:ne år frånvarande. Under sistl. Rectorat inskrifne 78.

Å förslag till den efter Justitiarådet, R. N. O. Doct. Sven Thempander lediga Juris Patrii et Romani Professionen har Consistorium Academicum uppfört 1:o Juris Patr. et Rom. Adjuncten Doct. Jac Edv. Boëthius. 2:o Juris Adjuncten i Lund Doct. C. J. Schlyter. 3:o Philos. Pract. Docens, Canzlisten vid Cons. Acad. Jur. Utr. Licentiaten, Mag. C. O. Dellén.

Äfvenledes har Philosophiska Faculteten upprättat Förslag till den efter Professor Tranér lediga Litter. Hum. Adjuncturen och derpå uppfört 1:o E. O. Adjuncten Mag. W. Fr. Palmblad. 2:o Mag. Docens Ad. Törneros. 3:o Mag. Docens Ol. Bredberg.

En Adjunctur i Theologiska Faculteten är ledig, genom Theol. Adjuncten och Licentiaten Mag. Severin Löwenhjelm's död d. 20 sistl. Maj. — Han var född i Nor i Wermland d. 4 Maj 1778. Student 1796. Philos. Magister 1800. Borgströmiansk Adjunct i Practiska Economien 1806. Theol. Candidat 1811 och Licentiat 1814. Prästvigd s. å. Theol. Adjunct och Kyrkoherde i Börje 1815. Prost 1818. Assessor Consistorii Ecclesiastici 1822. I sina tvenne giften med A. E. af Geyersstam, död 1820 och E. C. Ehrencrona efterlemnar han 2 Söner och 1 Dotter.

H. K. H. KronPrinsen, Acad. Canzler har nådigst tillagt Amanuensen vid Acad. NaturalHistoriska Museum, Gabn. Marklin ett understöd af 200 Rdr Banco, som utgå af Academiens besparade medel, för att till förökande af sin kannedom om Svenska Petrificater, hvaraf han redan gjort en icke obetydlig samling, kunna under denna sommar beresa

Gothlands och Ölands Öfvergångsberg och Skånes Flötstrakter. Hr. Marklin afreste i sisl. Apr. månad till Gothland.

Histor. Professorn och OrdensHistoriographen Mag. E. G. Geyer har af Kongl. VetsenskapsSällskapet i Köpenhamn blifvit kallad till Utländsk Ledamot i Historiska och Philologiska classen.

Svenska och Norrska Consuln i Tripoli, Jacob Gråberg till Hemsö, har genom npprättad och hit öfversänd Disposition till Academiska Bibliotheket härstädes testamenterat sina Orientaliska Böcker och Handskrifter, och derjemte förordnat, att Academiska Bibliotheket skall äga rättighet att, efter ett af Academiens ProCanzler och Bibliothekarien fastställt modereradt pris, utur Testators öfriga Bokförråd utvälja och inlösa de Böcker, som Bibliotheket tillföre icke äger.

LUND.

D. 23 sisl. Jun. öfverlemnade Acad. Rector Magnificus, Med. Professorn, R. N. O. Doct. Eberh. Zach. Munck af Rosenschöld Rectoratet till Aesthet. Professorn och Bibliothekarien Mag. A. Liedbeck.

Under förl. Rectorats-år hafva 127 blifvit inskrifne. Omkring 400 Studerande hafva varit vid Academien närvarande och 252 inom 2:ne år frånvarande.

Philos. Magister-Promotion firades härstädes d. 23 sisl. Jun., då 40 Philos. Candidater erhöillo Lagerkransen af tillförordnad Promotor, Botan. Professorn, L. N. O. Mag. C. A. Agardh. Programmet innehåller under titel af *Antiquitates Linnæanæ* flere hitills outgifne Bref af C. von Linné. Magisterfrågan: *an Genus in Historia naturali ex natura vel ex arte potius hauriendum sit?* framställdes af Professor E. Fries och besvarades af Primus, Mag. F. Horney, Scanus.

I sisl. Maj månad har Biskopen, L. N. O. Doct. Es. Tegnérflyttat till Wexiö, samt Mathem. Professorn Mag. C. E. Kjellin till Kumla Pastorat i Strengnäs Stift. Seminarii Praefecten, Prosten, Mag. A. Z. Pettersson har blifvit utnämnd till Kyrkoherde i Landskrona. Phys. Docenten Mag. A. Sandberg afgår såsom utnämnd Theol. Lector vid Kgl. Gymnasium i Calmar.

Histor. Professorn Mag. A. O. Lindfors har erhållit transport till den efter framl. Prof. El. Lindfors sedan början af förledit år lediga Eloquentiae et Poëseos Professionen.

Å B O.

Vid hvarvarande Universitet hafva följande utnämningar och befordringar inträffat. Mathes. Adjuncten, Mag. Nathan. Geih. af Schultén har blifvit Mathes. Professor och E. O. Adjuncten Mag. Ax. S. Sjöström, Ord. Adjunct. i Grekiska Litteraturen. — Praefectus för Acad. Natural-Historiska Museum, Adjuncten Doct. J. M. af Tengström har erhållit Professors fullnagt. — CanzliRådet och Ridd. Mag. J. F. Wallenius har, på begäran, erhållit afsked från Eloq. et Poës. Professionen och blifvit benådad med St. WladimirsOrden, 3:dje Classen.

Rector Magnificus under nu ingående Academiska år är Primar. Theol. Professorn, DomProsten Doct. G. Gadolin.

Universitets-Bibliotheket är i stark tillväxt. Nyligen har den berömda Juris Professorn Haubolds efterlemnade Boksamling blifvit i Leipzig af Finska Stats-medlen inköpt och till Universitetet öfverlemnad. Icke länge sedan blef en Medicinsk Boksamling, som tillhört afl. Stats-Rådet von Haartman, på lika sätt inlöst och med Bibliotheket förenad.

Till Åbo Domkyrkas reparation hafva 50,000 Rubel af Statsmedlen blifvit anslagne.

DISPUTATIONER

UTGIFNA I UPSALA, VÅR-TERMINEN 1826.

Under Acad. Rector Magnificus, Theol. Professor Kalsenianus,
Doct. *Sven Lundblad*:

De Synergismo. P. I. P. o Cand. Theol. Mag. Isaak Nordström,
Vestm. Dalek. 2, 1-4:dels ark.

Under Med. och Botan. Professorn, Commendören af K. W. O.
Doct. *Carl Pet. Thunberg*:

Horti Upsaliensis Plantæ cultæ ab initio sæculi. P. I. And. Er.
Setterblad, W Goth. 1, 1 halft ark. -- P. II. Christof.
Carlander, W Goth. 1, 1 halft ark. -- P. III. Pehr Jak.
Liedbeck, Suderm. Neric. 2, 3-4:dels ark. -- P. IV. Pehr
Ad. Edgren, Verml. 1, 3-4:dels ark. -- P. V. Jonas Fredr.
Medén, Bothn. 1, 3-4:dels ark. -- P. VI. Thure Vensioo,
Gothb. 1, 1 halft ark. -- P. VII. Pehr Const. Östling,
Gestr. Hels. 1, 3-4:dels ark. -- P. VIII. Joh. Niklas Her-
litz, Gothl. 1, 1 halft ark. -- IX. et ult. Carl Gust. Palm-
gren, Bothn. 1, 1 halft ark.

De Erythraeis Svecanis. Pro Gr. Med. Er. Gust. Melén, Calm.
1, 1-4:dels ark.

De Baidana, Pro Gr. Med. Auct. Carl P. Ulr. Nordstedt,
Smol. 2 ark.

Under Anat. och Chirurgiæ Professorn, Doct. *Jacob Åker-
man*:

Examen Veneфициi Medico Legale. P. I. Pro Gr. Med. Auct. Lars
Pet. Lychnell, Gestr. Hels. 1, 1-4:dels ark.

Under LL. OO. Professorn, Doct. *Gustaf Knös*:

Carimon Syriacum De Alexandro Magno. Lat. redd. P. I, Pro Gradu
Philos. And. Törnblom, Westm. Dalek. 1, 1-4:dels ark.

Under Hist. Professorn, Ordens-Historiographen, En af de
Aderton i Svenska Acad. Mag. *Er. Guss. Geijer*:

De Cosmo de Medicis. P. I. Auct. Rud. Annerstedt, O Gothb.
2, 3-4:dels ark.

Acta et Litteræ ad Hist. Svec. Fasc. XXI. Svante Jac. Caller-
holm, Upl. 1, 1 halft ark.

Under Professorn, Doct. *Henr. Vilh. Romanson*:

Myologiska Dissectioner eller Afhandling om Musklerne i Menniskokroppen. IV. st. Arvød Fredr. Møllgrén, Westm. Dalek. 1, 3-4 dels ark.

Angor cordis Idiopathicus ex aucta crassitudine et dilatatione Ventriculi sinistri oriundus, historia morbi et sectione cadaveris illustratus. Pro Gradu Med. Mag. Joseph Elliot, Westm. Dalek. 1, 1 halft ark.

Under Professorn Mag. *Joh. Tranér*:

Sapphus, Græc. Poëtriæ, quæ exstant residua. P. XIII. Jonas Hultman, OGoth. 1, 1 halft ark.

Sapphus, Græc. Poëtriæ, Griphus. Pro Gradu. And. Joh. Petersson, OGoth. 1, 1-4:dels ark.

Anytæ, Græc. poëtriæ, quæ exstant residua. P. I. Salomon Jac. Ihre, Gottl. 1, 1-4:dels ark. -- P. II. Claës Peter Westling, OGoth. 1, 1 halft ark. -- P. III. Magn. Huss, Medelp. Jemtl. 1, 1 halft ark.

Odarion VIII, IX, X, XI, XII, XIII, Anacreontis, Melici vatis. Joh. Fredr. Björkman, Smol., 5, 1 halft ark.

Under Juris Patr. och Rom. Adjuncten, Doct. *Jacob Edvard Boëthius*:

De Ære alieno, ex conjugum Donis solvendo, in Cap. XI. Tit. de Matrimoniiis P. II. Er. Vilh. Montan, Westm. Dalek. 2, 1 halft ark. -- P. III. Joh. Thavenius, Suderm. Neric. 2, 1-4:dels ark.

Under E. o. Adjuncten, Mag. *Anders Södermark*:

Numerus Interpres ex Tit. Livii Præfatione. Joh. Pet. Lundmark, Suderm. Neric. 2 ark.

Under E. o. Adjuncten, Mag. *Vilh. Fr. Palmblad*:

De ingenio Ætatis Argenteæ Hispano. P. I. Joh. Theod. Haggren, Suderm. Ner. 2 ark. -- P. II. Pehr Gust. Brandler, Suderm. Ner. 1, 1 halft ark.

Under Docenten, Mag. *Adolf Törneros*:

De varia descriptione populi Romani sub Regibus. Sect. I. Joh. Gezelius, Smol. 1, 1 halft ark. -- Sect. II. Vilh. Thyselius, Smol. 1, 1 halft ark. -- Sect. III. Joh. Dan. Grill, Suderm. Ner. 1, 1-4:dels ark. -- Sect. IV. And. Aug. Fris, Suderm. Neric. 1, 1-4:dels ark.

Under Docenten, Acad. Canzlisten, Mag. *Carl Ol. Dellén*:
 Theoria exceptionum ex Cap. XVI. Tit. de Judiciis P. I. Eric
 Hultin, Bothn. 1, 1-4;dels ark. -- P. II. Jac. Grahn, Bothn.
 2 ark.

Under Docenten, Mag. *Per Vilh. Afzelius*:
 De Imperio Trapezuntino. P. VII. Per Hasselroth, WGoth. 1,
 1 halft ark. -- P. VIII. Jonas J. Lagergren, WGoth. 1, 1
 halft ark. -- P. IX. et ult. Joh. Stenberg, WGoth. 2, 1 halft
 ark.

Under Mag. *Pehr Eric Rudebeck*:
 De Claudio Claudiano. P. I., Johan Gabr. Schenström;
 OGoth. 2, 1-4;dels ark.

Under Mag. *Carl Jacob af Nordin*:
 De Leonis X. Pontificis in rem litterariam meritis. P. I. Carl
 Gust. Brusevitz, Gothob. 1, 1-4;dels ark. -- P. II. Jonas
 Unæus, Bothn. 1, 3-4;dels ark.

BÖCKER,

UTKOMNE IFRÅN D. 17 APRIL TILL D. 15 JULI 1826.

- Hvad förstår Lagen med Kongsådra? Får Kongsådra stängas och begagnas för enskilt mans icke privilegierade fiskerätt? Frågor understälde Kongl. Majts nåd. prövning uti Revisionssaken, emellan Mjölnaren J. Åkerwall och Bonden Anders Andersson om bättre rätt att fiska ål i Trosa å. Sthm. Nestius 1826. 1 Ark 4:o. 4 sk.
- Anvisning till kunskapen om hästars beskaflenhet, fel och lyten, ålder, fortplantning, ans och föda samt allmänna sjukdomar och deras botemedel, af Claes Gustaf Bure, Stallmästare. Fjerde, mycket tillökta uppl. Strengnäs, Ekmarck 1825. 128 sidor 8:o med en planche. 36 sk.
- Försök till granskning af K. Lag-Commiténs Förslag till Handelsbalk. Bihang till Svea VIII. N:o 1. Upsala, Palmlblad & C. 1826. 117 sidor 8:o. 32 sk.
- Redwood. Nordamerikansk Roman af Cooper. 2:ne Delar. Öfversättning. Sthm., Scheutz, 1826. 1:a Delen 153 sidor. 2:a Delen. 192 sidor 8:o. 1 R. 40 sk.
- Anteckningar rörande Dr. Marie Antoinettes af Frankrike och Navarra enskilda lefnad, af Fru Campan. Föreläserska hos Prinsessorna och Drottningens Första Kammarfru; ordnade, utgifne och med tillägg försedde af F. Barriere. Öfvers. Tredje Del. 317 sidd. Fjerde Delen 248 sidd. 8:o. Mariefred, Collin & C. 1825. 1 R. 32 sk.
- Upsala Domkyrka med dess märkvärdigheter tecknade och beskrifne af Fr. Werner och Joh. Henr. Schröder, 1:a häftet med 2 1/2 arks text samt 6 plancher i Stentryck af C. Müller 1826. 3 R. 24 sk.
- Fordna och närvarande Sverige af Thersner. Häftet XXVII. Östföbhand IX. 5 R.
- Brandvakten. Lustspel i 1 Akt af Th. Körner. Öfversättning. Sthm. Wennlundiska Tryck: 1826. 48 sidd. 12:o. 12 sk.
- Handlingar hörande till Carl XII:s Historia. Fjerde och sista delen. Sthm. Z. Hæggström 1826. 381 sidd. 8:o. 2 R.

- Portugisisk Grammatica** utgifven af J. Wilh. Carlberg, Adjunkt vid Christinae Tyska Församling i Göttheborg. Göttheborg, Lowgren 1826. Företal 6 sid. 117 sidd. 8:o. 1 R.
- Spansk Språklära** efter de bästa utländska och i synnerhet Spanska Academiens utarbetad af Jac. Wilh. Carlberg. Förra Delen. Sthm, Ecksteinska Tryck. 1826. 215 sidor 8:o. 1 R. 24 sk.
- Othello, Mohren i Vonedig.** Sorgspel af Shakspeare. Öfversatt och lämpadt för Svenska Skådeplatsen af Karl August Nicander. Sthm, Hörberg 1825. 144 sid. 8:o. 40 sk.
- Svea till Josephina Maximiliana Eugenia d. 3 Maji 1826.** Sthm. Nestius 1826. 1 Ark 4:o. 4 sk.
- Glädjesång** vid H. K. H. Kronprinsessans lyckliga nedkomst med en Prins d. 3 Maji 1826. Sthm, Elmén & Granberg, 1826. 1 Ark 4:o. 4 sk.
- Sällskaps Theatren.** Samling af äldre och nyare Theaterstycken, till bruk för Privat-Theatrar. 2:a Bandet. 3:e Häftet. Innehållande Marton och Frontin eller Tjenstfolket Husbondolk, Komedi i 1 Akt. Öfvers. Sthm, Wennlund, 1826. 40 sidd. 8:o. 12 sk.
- Per Ulrik Kernells** Anteckningar under en resa i det sydliga Europa. Utur hans bref och efterlemnade Dagbok utgifne af Chr. Stenhammar. Andra Upplagan, öfversedd, med några tillägg. Linköping, Axel Petre 1826. 288 sid. 8:o. 1 R. 36 sk.
- Svenska och Norska Folkens bön** under deras Arf-Furstes Hertigens af Skåne heliga Döpelse-Act d. 11 Maji 1826. Sthm., Wennlund 1826. 1/2 Ark 4:o. 2 sk.
- Conversations Lexicon;** innehållande Alfabeticiskt ordnade upplysningar, rörande Wetenskaper, Wittehet och Konster, Lefvernes beskrifningar öfver märkvärdiga Personer i äldre och nyare tider, Underrättelser om viktiga uppfinningar, upptäckter, inrättningar och anstalter, samt åtskilliga andra interessanta ämnen för en bildad Conversation. Öfvers. i sammandrag. Fjerde Delen. Sjunde Häftet. S--U. Örebro, Lindh 1826. 316 sid. 8:o. 2 R.
- Matthias Norbergs** Lefverne af J. H. Schröder. Upsala, Palmblad & C. 1826. 15 sidor 8:o.
- Rikens Höglofl, Ständers till Stats- Banco- och Riksgälds-Werkens öfverseende valde Revisörers Berättelse** angående den år 1825 verkstälde granskning af Stats-Werkets samt andra af Allmänna

- medel bestående Fonders tillstånd, styrelse och förvaltning; jemte deraf föranledde till Kongl. Maj:ts afgifne underd. yttranden. Sthm. 1826, Hörberg, 96 sidd, Bitagor 36 sidd., 4:0, 36 sk.
- Inför H. K. H. Kronprinsen Academiens Canzler underdåniga Tal, hållna vid Disputations-Acten uti Gustavianska Lärosalön i Upsala d. 3 Juni 1825 Upsala, Palmblad & C., 1826, 1, 1 halft ark 4:0.
- Predikan, hållen på Palm-Söndagen, då Nattvardsbarnen begingo Nattvarden år 1826, af P. Ruus, Kyrkoherde, Sthm. Rumstedt, 1826, 15 sidd. 8:0.
- Rikets Högl. Ständers Justitiæ-Ombudsmans Embets-Berättelse för år 1825, Sthm. 1825, K. Tryck., 99 sidd. 4:0, 52 sk.
- Samling af nöjsamma Sällskapslekar, öfversatta från Franskan af J. M. Stjernstolpe, Andra Upplagan, Sthm. Hörberg, 1826, 112 sidd. 16:0, 20 sk.
- Flora Svecica enumerans plantas Sveciæ indigenas, post Linnæum edita, a Georgio Wahlenberg, Botan. Demonstr. Pars Posterior. Upsaliæ 1826, Palmblad & C. Pagg. LXXXVIII & 429--1117 in 8:0, 4 Rdr. 8 sk.
- Sånger med accompagnement för Forte-Piano, af J. E. Nordblom, Fjerde Häftet, Upsala, Palmblad & C. 1826, Tvärfolio, 24 sidd. 1 Rdr. 24 sk.
- Tankar om Corrections-Systemet och Fångvården, af C. A. L. Sthm. Hörberg, 1826, 88 & 22 sidd. 8:0, 52 sk.
- Tabeller, som bestämdt och noggrant angifva de gamla och nya Svenska Måttens, Målens och Vigtarnas förhållande till hvarandra uti alla omväxlingar, ifrån de minsta enhets-benämningar till de största, samt ifrån enheter till 1000,000,000 antal, jemte Reglor och Exempel för begagnaren, hvilka äro enkla och korta, att sjelf kunna förrätta förvandlingarna (reductionerna) lätt och noggrant uti alla förefallande omväxlingar samt tillräckligt undervisande om Decimal-räkningens enkelhet och företräde framför de gamla beräkningarne, samt tillägg af comparabilitets (jemförelse) tabeller emellan de Franska, Engelska och Svenska metriska Systemerne, upprättade på de grunder som våre berömda Vetenskapsmän antydt, efter de rön och försök de fulländat år 1825, till bestämmande af Secund-pendelens längd samt vattnets tyngd, och med bibelållande af det gamla Sven-

- ska metriskas Systemets oföränderlighet m. m. till alla Samfundsllemmars begagnande utarbetade af Joh. Fr. Hyckert. Sthm. 1826, Nordstedt & Söner, 72 sidd. 12:0, 44 sk.
- Beskrifning öfver Halmstads Län eller Halland, af Carl af Forsell. Sthm. 1826, Grahn, 50 sidd. 8:0, med 1 Charta, 16 sk.
- Jesuiternas hemliga Instructioner, åtföljde af Hr Portalis inför Stats-Rådet uppläste Betänkande samt Project till en Författning rörande de Ändlige, som etablera sig i Frankrike under benämning af Trons Fäder, Jesu heliga Hjertas Samfund och andra dylika. Öfvers. från Fransyskan. Sthm. 1826, Marquard, 74 sidd. 8.0, 24 sk.
- Födelsedagen, Epilog, uppförd på K. Stora Theatern första gången d. 12 Maji 1826. Sthm. 1826, 17 sidd. 12:0, 8 sk.
- Logarithmiska Tabeller för alla hela tal, Sinus och Tangenter, Sthm. Nordstedt & Söner, 1826, 85 sidd. 12:0, 32 sk.
- Notices sur la Litterature & les beaux Arts en Suède, par Marianne d'Ehrenström. Sthm. 1826, Eckstein, 111 sidd. 8.0, 5 Rdr. 16 sk.
- Korsfararnes berättelser af Walter Scott i fyra Delar. Del. 1 och 2: Den Trolofvade. Sthm. 1826, Z. Hæggström, 490 sidd. 8:0, 3 Rdr.
- Mathilda, Prinsessa af England, Historisk Berättelse från Korstågstiden, af Fru Cottin. Öfvers. 5 och 6 Delarne. Sthm. 1826, Wennlundiska Boktr. 5 Delen 157 sidd. 6 Delen 148 sidd. 12:0, 1 Rdr. 32 sk.
- Ecclesiastik Tidskrift till Läsning för Prester, utgifven af C. G. Rogberg och J. A. Winbom, 2:dra Häftet. Upsala 1826, Palmblad & C., 127 sidd. 1 Rdr.
- Walter Scotts Romaner. Öfvers. Tionde Häft. Kloströt, 1:a Del. Mariefred 1826, Collin & C., 162 sidd. 12:0, 32 sk.
- Resa genom Förenta Staterna i Nord-America åren 1818, 1819 och 1820, af Miss Wright. Öfvers. Förra Delen. Sthm. 1826, Scheutz, 283 sidd. 8:0, 1 Rdr. 28 sk.
- Spionen på Neutrala området. Romantisk målning ifrån Nord-Amerikas sjelfständighetskrig, af Cooper, Nordamerikan. Öfvers. 3:dje Delen, Sthm. 1826, Scheutz, 127 sidd. 8:0, 32 sk.
- Markos Botzaris eller den Selleidiska Örnén. En Grekisk Sång af Svea X.

- **Karl August Nicander.** Sthm. 1826, Hörberg, 20 sidd. 8:o, 12 sk.
- Predikan på fjerde Söndagen efter Trefaldighet om en Christelig Fattigvård; jemte några ord vidare i ämnet.** Tredje Upplagan. Ephes. 4 Cap. 15 v. Carlstad 1826, Wallencrona, 16 sidd. 4:o.
- Supplement till Kongl. Dramatiska Theatrens minne.** Sthm. 1826, Nestius, 33 sidd. 12:o, 16 sk.
- Resa i Columbien åren 1822 och 1823, af G. Mollien, i Trenne Afdelningar.** -- 1:o Resa i Columbien. 2:o Republikens Columbiens Historia och Statsförfattning. 3:o Geographisk Statistisk Beskrifning öfver landet. Sthm. 1826, Eckstein, 295 sidd. 8:o, med Portrait af Bolivar, 2 Rdr. 24 sk.
- Peveril af Fjellet, Roman af Walter Scott.** Öfvers. 2 och 3 Delarne. Mariefred 1826, Collin & C. 2:dra Del. 273 sidd. 3:dje Del. 282 sidd. 12:o. 1 Rdr. 16 sk.
- Tal i anledning af H. K. H. Arsprinsen CARL LUDVIG EUGENS födelse, hållet på Gustavianska Lärosalen den 18 Maji, af Atterbom.** Upsala, 1826, Palmblad & C. 56 sidd. 8:o, 24 sk.
- Ferdinand Cortez, eller Mexicos eröfring.** Lyrisk Tragedie i 3 Akter, af Hr. de Jouy. Musiken af Spontini, öfvers. Första gången uppförd på Kongl. Svenska Theatren, under högtidligheterna i anledning af H. K. H. Kronprinsessans återvunna hälsa d. 13 Junii 1826. Sthm. 1826, Elmén och Granberg, 58 sidd. 8:o, 16 sk.
- Bref från en Stockholmsbo till en vän i Landsorten, angående Romansen Axel, af Esaias Tegnér.** Sthm. 1826, Wenlund, 37 sidd. 8:o, 12 sk.
- Svea till Hellas Söner.** Cantate att uppföras vid den Concert som kommer att gifvas till förmån för Grekerne. Sthm. 1826, Nestius, 1 halft ark 4:o, 4 sk.
- Verser som komma att afsjungas vid Concerten, till förmån för Grekerna, uti Ladugårdslands - Kyrkan d. 17 Junii 1826.** Sthm. 1826, 1 halft ark 4:o, 4 sk.
- Matthias Norbergs Lefverne, af J. H. Schröder.** Upsala 1826, Palmblad & C. 16 sidd. 8:o.
- Minne af Matthias Norberg, Th. Doctor, CancellieRåd, Professor**

- Emeritus vid Kgl. Carol. Acad. Upsala 1826, Palmblad & C.**
47 sidd. 8:0, 16 sk.
- Floris och Bianca Fiore. Saga på Vers. Imitation. Sthm. 1826,**
Nordström, 68 sidd. 8:0, 24 sk.
- Svenska Academiens Handlingar ifrån År 1796. Tionde Delen.**
Sthm. 1826, Deleen, 386 sidd. 8:0.
- Historiska Anteckningar af Louis Jerome Gohier, President**
i Directorium d. 18 Brumaire (d. 9 Nov.) 1799. 3 och 4 Del.
Sthm. 1826, Hörberg, 114 och 177 sidd. 8:0. 1 Rdr. 32 sk.
- Moralen tillämpad Politiken, af E. Jouy. Från Franskan öfvers.**
af C. H. Ankarsvärd, 2:dra Del. Sthm, 1826, Hörberg,
442 sidd. 8:0, 2 Rdr. 16 sk.
- Christna Religionens Hufvudläror, af Sven Lundblad, Th. Doct.**
och Professor i Upsala. 2:dra öfversedda upplagan. Sthm.
1826, Elmén och Granberg, 178 sidd. 8:0, 1 Rdr.
- Orationes Panegyricæ, quibus festas lætities Principi recens nato**
CAROLO LUDOVICO EUGENIO, Sveciæque Norvegiæ Principi He-
reditario sacras celebravit Regia Academia Upsaliensis.
Upsaliæ 1826, Palmblad & C. 79 pagg. 4:0.
- Tal i anledning af H. K. H. Sveriges och Norges Arf-Furste CARL**
LUDVIC EUGENES födelse, hållet å Ungdomens vägnar vid Ny-
köpings Högre Ländoms-Skola d. 19 Maji 1826, af Chr. G r a -
vallius, Apologist. Nyköping 1826, Winge, 29 sidd. 8:0, 12 sk.
- Tal hållet i Slotts-Capellet, Högtidsdagen den 19 Junii 1826, af**
Ordens - Biskoppen. På Ordens - Capitlets begäran till
trycket befordradt. Sthm. 1826, Hörberg. 15 sidd. 8:0, 8 sk.
- Tal hållet inför Konungen af Ordens - Cancelleren i Ordens-**
Capellet på Stockholms Slott d. 19 Jun. 1826, då Seraphimer-
Riddare dubbades. Upsala 1826, Palmblad & C. 13 sidd. 4:0.
- Skalde-Försök af A. Grafström. Första Häftet. Sthm. 1826,**
Nordström, 94 sidd. 8:0, 36 sk.
- Den Engelske Möbelpoleraren eller grundelig anvisning att på En-**
gelska och Franska sättet betsa, polera och lackera alla slags
eleganta möbler, att bibehålla dem i godt stånd, rengöra och
putsa dem; att göra smakfulla sirater i metall, brons, elfvenben
o. s. v. En Handbok för Snickare och ägare af vackra möbler.
Öfversätn. Sthm. 1826, Nestius, 128 sidd. 8:0, 40 sk.

Tal hållet i Frimurare-Logen vid Minnesfesten efter framl. Presidenten uti Kongl. Kammar-Rätten m. m. Friherre Wilhelm Bennet, af Grefve Jacob Pontusson De la Gardie, d. 27 Maji 1826. Sthm. 1826, Hörberg, 39 sidd. 8:o.

Tal i anledning af den Högborne Furste CARL LUDVIG EUGENES Födelse, hållet på Strengnäs Scholas vägnar uti Kongl. Gymnasii Större Lärosal d. 24 Maji 1826, af O. J. Gumælius, Strengnäs 1826. Ekmarck, 28 sidd. 8:o.

NIONDE HÅFTET.

Innehåll:

N^o I.

Poemer af Zeipel och Atterbom.	Sid.	1.
Om Svensk. och Engelsk Jerntillverkning Af P. Lagerhjelm.	—	17.
Underrättelser om Privata Målnings-Samlingar, som finnas i Sverige.	—	127.
Litterära Underrättelser.	—	155.
Disputationer utgifna i Upsala, Höst-Terminen 1825.	—	156.
dito i Lund,	dito	— 158.
Böcker utkomna ifrån d. 1 Dec. 1825 till d. 15 Jan. 1826.	—	159.

N° II.

Framställning af de NordAmerikanska För- enta Staternas tillstånd. (Fortsättn.)	Sid.	1.
Vederläggning af Frih. C. H. Anckarswärds Skrift: <i>Försök att vinna upplysningar uti den bekanta handeln om Skepp utur Svenska Örlogs-Flottan; jämte förklar- ning öfver några missförstådda och miss- tydda ställen i Grundlagarne. Af Cl. Ramström.</i>	—	97.
<i>Literatur:</i> Moralen tillämpad Politiken. Af Jouy. Öfversatt af C. H. Anc- karsvärd.	—	155.
<i>Nekrolog:</i> Matthias Norberg.	—	186.
Litterära Underrättelser	—	196.
Böcker utkomna ifrån d. 19 Jan. till d. 25 Apr. 1826.	—	197.

N° III.

Napoleon i Moskau. Af Nicander	Sid. 1.
Öfver Tysklands närvarande politiska ställning.	— 5.
<i>Litteratur</i> : P. U. Kernells Anteckningar under en Resa i det sydliga Europa	— 21.
Öfversigt af Svenska Litteraturen från och med April till och med December månader 1825.	— 27.
Universitets-Annaler	— 72.
Disputationer, utgifne i Upsala Vårtermin 1826.	— 75.
Böcker utkomne från d. 17 April till d. 15 Juli 1826.	— 78.

I N:o I af VIII:de Häft. af Svea, anmälde Under-tecknade några i Tyskland utgifne, mer eller mindre nitida upplagor af Classiske äldre eller nyare Auctorer. Af denna artikel meddelas här dels ett tillägg, dels en fortsättning. Prisen äro i B:ko.

1. *Tauchnitz Stereotyp-Ausgaben d. griechischen und latein. Classiker.* Följande hafva sedermera utkommit: *Quintus Smyrnaeus, Coluthus* och *Tryphiodorus* 1 Rdr 24 sk. — *Chrysothomus* 24 sk. — *Augustinus, De Civitate Dei.* 3 Rdr 16 sk.

2. Utkommit har nu: *Appendix to Shakespeares Dramatic Works*, 2 Rdr 32 sk. Detta Supplement är tryckt på ett ej alldeles så godt papper som hufvudverket (hvilket hos Under-tecknade ännu säljes för 6 Rdr), men är försedt med ett förträffligt Lexicon öfver Shakespeare. Detta verk är således oundärligt äfven för dem, som äga denne Skalds Arbeten i andra upplagor, men utan Lexica. — För amatörer: *Illustrations to Shakespeare*, träsnitt af i sitt slag sällsynt fulländning. 4 Rdr.

3. *Shakespeares Dramat. Werke, übers. u. erläutert von Benda.* 12:o, 8 Rdr. Af detta verk hafva de utlofvade 16 Banden utkommit, men ännu 2:ne lofvas, utan tillskott.

4. *Il Parnasso italiano* har i Tyskland nyligen utkommit och hitföväntas denna höst.

5. *The Works of Th. Moore, complete i One Vol.* Roy 8:o, 4 Rdr 52 sk. Den första fullständiga samlingen af denna berömdes Skalds arbeten. Upplagan är högst nitid, på velin med de skönaste typer.

6. *The Works of Lord Byron*, utgifne i Frankfurth i en Vol. Royal 8:o. 8 Rdr på fint papper; 10 Rdr 52 sk. på Velin. Tryck och papper utmärkt vackra.

7. *Schumanns Duodez-upplagor* à 36 sk. hvarje volum på velin med ett kopparst. Deribland nämne vi:

1. *Byrons Works*, hvaraf 31 Band hittills utkommit. —
2. *W. Scotts Works*, i 88 Band, af hvilka de poetiska och några historiska upplaga 15 Vol., hans Romaner 73 (oberäknadt de båda Romarne: *The Tales of the Crusaders*, 6 Vol. hvilka i slutet af år 1825 ej ännu hade

lemnat pressen). — 3. Dessa Författare äro äfven i samma format och till lika vilkor utgifna i Tyske Öfversättningar. *Scotts Romane* komplett utgöra 21 Romaner i 85 Bd, hvilka liksom, på original-språket, säljas särskildt. — 4. Af dessa Romaner, i Tysk Öfvers., anmäles en upplaga till ett ännu ringare pris, också på Velin-papper, men ohäftad och utan kopparstick, för 16 sk. hvarje volum; utkommande i 6 afdelningar (hvaraf 3 redan lära vara färdiga), så att priset på Scotts alla romaner blott kommer att utgöra 28 Rdr 16 sk. Dock måste hvarje afdelning (bestående af 12 till 17 Bd), tagas helt och hållet. Detta nedsatta pris gäller dock tills vidare, endast för första afdelningen.

8. *Schillers sämmtl. Werke* i Duodez, 18 Vol., säljas ännu för subscript. priset 9 Rdr 16 sk. Ett Supplement dertill i 6 Vol., inneh. fortsätn. af *Gesch. des 50jåhr. Kriegs* samt af *Woltmanns* fortsätn. af *Gesch. des Abfalls des verein. Niederlandes*) 4 Rdr 32 sk. Papperet är mindre vackert.

9. *Müller, Geschichten Schweizerischer Eidgenossenschaft* i 5 Vol., stor 8:o, 12 Rdr. Papperet är mindre vackert än i den föregående upplagan (1806-08), men denna kostar 21 Rdr 16 sk.

10. *Herders sämmtl. Werke*. Prænum. pris 20 R.

11. *Bibliothek classischer Romane*. Utkomne äro: Th. 1-4 *Don Quixotte* von Cervantes, neu übersetzt durch Soltau 5 Rdr 16 sk. — Th. 5. *Der Landprediger von Wakefield*, von Goldsmith. 1 Rdr 12 sk., framdeles utkomma *Gilblas*, af Le Sage, — *Das Dekameron* af Boccaccio, *Leben des Erzschelms* af Villegas.

Requisitioner å alla dessa Arbeten kunna göras antingen hos Undertecknade eller i Hrr Deleens & Comp. Bokhandel i Stockholm samt hos de fleste Bokhandlare i Landsorterne, då de Verk, som ej redan finnas förhanden, efter några månader erhållas; betalning erlägges ej förr än vid emottagandet.

Upsala, Augusti 1826,

PALMBLAD & C.

A. L.
Tidwell
Co

